Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXV
B
31
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
XXV
B
31
NAPOLI

Digitized by Google

XXV
B
31

Digitized by Google

Digitized by Google

SVMMA
ETHICAE,
ſiue
INTRODVCTIO IN ARISTOTELIS,
ET THEOLOGORVM
Doctrinam moralem.

CVM QVATVOR INDICIBVS,
Vno Propoſitionum in libri initio; alio Ariſtotelico, tertio Thomiſtico, quarto Rerum, in fine.

Auctore Franciſco Pauonio Catacenſi Theologo
Societatis IESV.

NEAPOLI. Ex Tipographia Tarquinij Longi. 1617.
Superiorum licentia.

Digitized by Google

Superiorum licentia.

Ego Antonius Marcheſius Societatis IESV in Prouincia Neapolitana Prouincialis, poteſtate ad id mihi facta à Reuerendo admodum Patre Mutio Vitelleſco Præpoſito noſtro Generali, facultatem concedo, vt Summa Ethicæ, ſiue Introductio in Ariſtotelis, & Theologorum Doctrinam moralem, à Patre Franciſco Pauonio noſtræ Societatis compoſita, & eiuſdem Societatis grauium, doctorumq; hominum iudicio approbata, typis mandetur; ſi ijs videbitur, ad quos pertinet. In quorum fidem has literas manu noſtra ſubſcriptas, ſigilloq; noſtro munitas dedimus. Neapoli Die 10. Auguſti. 1617.

Anton. Marcheſ.

Digitized by Google

APPROBATIO.

Perlegi hanc Introductionem in Ariſtotelis, & Theologiæ ſacræ doctrinam moralem à viro æquè pio,& erudito editam. In ea nihil omnino ab Orthodoxa fide alienũ, nihil erroneum animaduerti. Quãobrem opus mira tum breuitate, tum perſpicuitate commendatum, atque omni doctrina refertum ad cõmunem ſtudioſorum vtilitatem, præſertim verò eorum,qui Philoſophiæ Moralis, & ſacræ Theologiæ ſtudijs delectantur,imprimi poſſe cenſeo.

Rutil.Gallac.Canon.Dep.vidit,& reg.f.39.

Idem cenſeo.

M.Cornel.Tirob.Præd.Ord,Cur.Theol.

Imprimatur
Alexander Boſchius Vicar.Gener.

REVERENDO ADMODVM
in Chriſto Patri Noſtro

P. MVTIO VITELLESCO

PRÆPOSITO GENERALI

SOCIETATIS IESV. S.

LVcubrationes meas de Ethica facultate eccuinam potiſſimum de more dicarem ſedulo quærenti mihi, occurriſti facile, Pater Religioſiſſime, noſtri ordinis Princeps, ac pietatis ſignifer. Memineram gladium illum, quo ſanctiſſimus Hæbreorum Dux immanis Paleſtinæ monſtri caput abſcidit; in ſacris adytis poſt ſacerdotis veſtem, quam Ephod vocabant, collocatum, & quodammodo dedicatum. Ego quoq; facultatem illam,

* 3 qua

quæ de moribus agit; qua iuuante Deo vitiorum caſtra debellantur; in Sacerdotis noſtræ Societatis præcipui, ac parentis magni patrocinio collocare conſtitui. Sacer eſt, ac tutus locus, in quo arma ſtatuo. quæ vis aduerſa in hæc ſacraria diuinitatis irrumpere audeat? Deo ergo tegente, ac te meis laboribus aſpirāte, ſpero fore, vt tuta ſint omnia; atq; in commune bonum, quod mihi ante oculos conſtitui, hoc qualecumq; opus prodeat. Hac ſpe erigor, ac ſuſtentor. Tu, qua es humanitate, ac beneuolentia, alumnum tuum complectere, ac libellum cape meæ in te pietatis argumentum. Vale. III. Cal. Octob. CIↃ.IↃ.C.XVII.

Indigniſs. filius, ac ſeruus in Chriſto

Franciſcus Pauonius.

INDEX
Propoſitionum.

Proemium, in quo ratio Lectori redditur finis, diuiſionis, ac methodi huius operis. fol. 1.

DISPVTATIO PRIMA.

De Natura Ethicæ.

Quæſt. 1. *De Definitionibus, quæ faciunt ad doctrinæ moralis naturam intelligendam* fol. 7.
1. *Definitio Ethicæ.* 7
2. *Def. Moris.* 8
3. *Def. Actionis.* 10
4. *Def. Habitus.* 11
5. *Def. Boni.* 12
6. *Def. Boni moralis.* 19
7. *Def. Finis.* 20
8. *Def. Felicitatis.* 21
9. *Def. Obiecti.* 21

Quæſt. 2. *De Moralis diſciplinæ diuiſione in ſpeculatiuam, & practicam, & de Ethicæ natura, ac methodo.* 22
1. *Prop. De Diſciplinæ moralis diuiſione.* 22
2. *Prop. De Prudentiæ diuiſione.* 26
3. *Prop. De Ethicæ obiecto.* 28
4. *Prop. De Prudentiæ obiecto.* 29

Quæſt. 3. *De præcipuo Diſciplinæ moralis obiecto,*

† 4 *quod*

quod eſt Ens morale, ſiue Spontaneum. 31
1. *Prop. Quid ſit ens morale.* 32
2. *Prop. Quæ ſit ratio moralitatis in actibus voluntatis.* 43
3 *Prop. Quæ ſit ratio moralitatis in obiectis, & alijs, quæ moralia dicuntur.* 45
4. *Prop. De Bonitate, & Malitia morali.* 46
Quæſt. 4. De Prudentia natura, & partibus. 53
1. *Prop. De formali Prudentiæ ratione.* 53
2. *Prop. De Obiecto Prudentiæ.* 73
3. *Prop. De ſubiecto Prudentiæ.* 77
4. *Prop. De Prudentia principio efficiente.* 79
5. *Prop. De Prudentia proprietatibus.* 81
6. *Prop. De potentialibus Prudētiæ partibus.* 83
7. *Prop. De Prudentia partibus integralibus.* 84
8. *Prop. De Prudentia partibus ſubiectiuis.* 87
Quæſt. 5. De Circumſtantijs. 91
1. *Prop. De circumſtantiarum numero.* 92
2. *Prop. De modo, quo ſe habent circumſtantiæ ad obiectum morale.* 95

DI-

DISPVTATIO SECVNDA.

De Felicitate.

Quæſt.1.De ratione formali felicitatis. 99
1.Prop.Felicitatem eſſe ſummum hominis bonum. 100
2.Prop.Summum hominis bonum eſſe operationem hominis,vt homo eſt. 102
3.Prop.Operationem intellectus ad eſſentialem felicitatem attinere. 105
4.Prop.Rationem formalem felicitatis poſitam eſſe in Dei contemplatione. 108
Quæſt.2.De Felicitatis proprietatibus. 111
1.Prop.De voluptate. 111
2.Prop. De Perpetuitate felicitatis. 117
3.Prop.De Amore concupiſcentia in ſummum bonum. 120
4.Prop.De Actione. 121
5.Prop.De Bonis corporis,& externis. 124
6.Prop.De Amicitia. 126
Quæſt.3.De principio Felicitatis efficiente. 144
1.Prop.De obiecto voluntatis motiuo, & cauſa illud proponente. 145
2.Prop.De modo,quo voluntas mouetur. 153
3.Prop.De Regula voluntatis. 160

DISPVTATIO TERTIA.

De virtutibus moralibus.

Quaeſt. 1. De virtutibus moralibus in cõmuni. 168
1. Prop. De ratione formali virtutum moralium. 168
2. Prop. De obiecto virtutum moralium. 171
Paſſionum diuiſio. 176
De Amore. 182
De Odio. 185
De Concupiſcentia. 186
De Abominatione. 187
De Delectatione. 188
De Dolore, ſeu Triſtitia. 191
De Spe. 195
De Deſperatione. 196
De Audacia. 197
De Timore. 200
De Ira. 202
De Comparatione, ac ordine paſſionum inter ſe. 207
De Morali paſſionum bonitate, ac malitia. 214
Operationum diuiſio. 216
De mediocritate obiecti virtutum. 218
Virtutes morales circa voluptates, & triſtitias verſari. 224
Obiectum virtutum moralium habere rationem ardui. 225
3. Prop. De ſubiecto virtutum moralium. 226

4. Prop.

4. Prop. De cauſa virtutum moralium efficiente, & finali. 232
5. Prop. De virtutum moralium diuiſione, ac generibus. 233
6. Prop. De eadem re. 234
7. Prop. De connexione virtutum moraliũ. 242
8. Prop. De virtutum moralium æqualitate. 245
9. Prop. De duratione virtutũ moralium. 248
Quæſt. 2. De Iuſtitia. 249
1. Prop. De Iuſtitiæ, ac iuris nomine. 249
2. Prop. De obiecto Iuſtitiæ. 252
3. Prop. De diuiſione iuris. 253
4. Prop. De ratione formali Iuſtitiæ. 261
5. Prop. De Iuſtitiæ generibus. 264
6. Prop. De generibus Iuſtitiæ particularis. 269
7. Prop. De generibus Iuſtitiæ generalis. 273
De Religione. 274
De Pietate. 275
De Obſeruantia. 276
De Iuſtitia legali ſpecifice ſumpta. 276
De Epijceia, ſiue Æquitate. 277
8. Prop. De virtutibus, quæ ſunt affines Iuſtitiæ. 278
De Gratia. 278
De Liberalitate. 279
De Magnificentia. 280
De Affabilitate. 280
De veritate. 281
De Vrbanitate. 282
De Obedientia. 282
De Vindicatione. 283
9. Prop. De vitijs Iuſtitiæ contrarijs. 284
De Iniuſtitia. 285
De Iniuſtitia illegali. 288

Index Propoſitionum.

De Superſtitione. 289
De Irreligioſitate. 290
De Auaritia, & Prodigalitate. 291
De vitijs Magnificentiæ oppoſitis. 292
De Adulatione, ac Litigio. 292
De Mendacio, Simulatione, Iactantia, Ironia. 293
De Scurrilitate, ac Ruſticitate. 294
10. Prop. De Iuſtitiæ ſubiecto. 295
Quæſt. 3. De Fortitudine. 300
1. Prop. De Ratione formali Fortitudinis. 301
2. Prop. De Fortitudinis obiecto, ac Materia. 302
3. Prop. De Virtutibus Fortitudini affinibus. 305
De Fiducia. 306
De Magnanimitate. 307
De Securitate. 310
De Patientia. 310
De Longanimitate. 311
De Perſeuerantia. 311
De Conſtantia. 311
4. Prop. De Partibus Fortitudinis integralibus. 312
5. Prop. De vitijs contrarijs Fortitudini, & virtutibus ei affinibus. 314
Quæſt. 4. De Temperantia. 317
1. Prop. De Ratione formali Temperantiæ. 317
2. Prop. De Temperantiæ obiecto, ac materia. 320
3. Prop. De Temperantiæ partibus integrantibus. 321
4. Prop. De Temperantiæ partibus ſubiectiuis. 322

5. Prop.

Index Propoſitionum.

5.Prop. De virtutibus Temperantiæ affinibus. 323

De Continentia. 324

De Manſuetudine. 325

De Clementia. 325

De Modeſtia. 326

De Humilitate. 328

De Studioſitate. 329

De Parcitate. 329

6.Prop. De vitijs oppoſitis Temperantiæ, & virtutibus ei affinibus. 330

De Stupore. 330

De Intemperantia. 331

De Gula. 332

De Ebrietate. 333

De Luxuria. 333

De Impudicitia. 334

De Incontinentia. 334

De Ira, & Lenitate nimia. 337

De Crudelitate, Sæuitia, Lentitudine. 338

De Superbia, & abiectione nimia ſui. 339

De Curioſitate. 341

De Ludi ſuperfluitate, & auſteritate. 242

De Superfluitate ornatus, & Mollitie. 34

Epilogus. 343

Index Ariſtotelicus.

Index Thomiſticus.

Index Rerum.

SVMMA ETHICÆ,

ſiue

INTRODVCTIO IN ARISTOT. & Theologorum doctrinam moralem.

PROOEMIVM:

De operis fine, diuiſione, methodo.

PROPOSITVM nobis eſt præcipua doctrinę moralis loca percurrere, ac noſſe volentibus breui sũma proponere. Vſus erit huius noſtri laboris Philoſophiæ candidatis, vt ſperamus, non iniucundus. Nam qui volunt in Philoſophia inſiſtere, eamq; perfectam ediſcere; debẽt in Ethicam incũbere: quæ inter præcipuas eius doctrinę partes numeratur, quod de Hominis felicitate diſputet, & actione, ac medijs ad eam conſequendam. Quibus vero ani- *Finis.*

mus eſt ad nobiliora ſacræ Theologiæ ſtudia progredi,ijs opus eſt Ethica ad Theologiam moralem percipiendam;vt neceſſariæ ſunt aliæ naturalis Philoſophiæ partes & ad moralia, & ad cetera, quæ in Theologia diſputantur,intelligenda. Putamus ergo fore non ingratã Philoſophiæ cãdidatis hanc moralis Philoſophiæ ſummam, hanc Iſagogen ad moralem Theologiam.Sed veteranis etiam tum Philoſophis,tum Theologis hoc opuſculum offerimus. Haurient fortaſſe animo non pauculam voluptatem,cum animaduerterint ſibi compendio proponi & Ariſtotelis, & S.Thomæ doctrinam moralem,& præcipua,de quibus in Ethicis diſputari à Profeſſoribus ſolet.& erit forte nonnullus,cui iucunde accidet intueri paucis in hac ſumma compræhenſum ad renouãdam breui lectione memoriam, quod ipſe diuturnis cõmentationibus excogitauerit. Porrò cũ alij ſint moralis doctrinæ vſus communiores,& vtiliores;inuitandi videntur,atq; impenſe hortandi omnes doctrinarũ ſtudioſi, ad ethicorum cognitionem ſiue ex hoc noſtro qualicumque, ſiue ex locupletioribus aliorum libris hauriendam. Pertinet enim hæc maxime cognitio ad humanitatem noſtram:in qua miro quodam modo magis elucere ſolet, quam cetera lumina doctrinarum : an quia Ethica de

hu-

humanis actionibus agit, quas ſentimus ipſi,& experimur?elucere autem maxime ſolent ſcientiæ,quæ nituntur experientia. an quia præclariſſimũ eſt humanæ mentis decus Prudentia? Ethica autem cognitio poteſt multũ ad acquiſitionem Prudentię. Iam hominis nomine appellari non debet qui virtutibus moralibus careat. Quãtum autem valet ad comparandas virtutes notitia modi,quo illæ comparari queant? Is modus, ac ratio à morali doctrina commoſtratur.Nemo igitur eſſe debet eorum, qui doctrinas conſectantur, qui ad ethica prælibanda non accedat.Cum autem tam multiplex ſit ethicæ cognitionis vſus,tam iucũdus,tam vtilis:nemo ſuperuacaneum dicet hunc laborem noſtrum,quo litterarum ſtudioſis cooperamur in ethica cognitione acquirenda. Et quamuis extent libri plurimi, in quibus copioſè de ethicis diſſeritur;nõ ob id tamen hoc opuſcuſculum putamus edere fruſtra.Multis noua placent, erunt plurimi, quos hæc noſtra breuitas delectabit. Erunt,qui nondũ alia ethica legerint, hęc ad eorum manus prima peruenient.Hæc de fine,nunc operis diuiſio, ac methodus innuenda, Tota ſumma diſputationibus tribus diuiditur. *Diuiſio.* In prima de ipſa morali doctrina diſputatur;in ſecũda de eius præcipuo obiecto, qui eſt Hominis finis, ac felicitas: in ter-

tia de virtutibus,quæ ſunt media ad felici-tatem. Quæſtiones de Prudentia in primã diſputationem coniecimus, tum vt ſimul ageremus de vtraque cognitione, doctrina,virtute morali intellectuali tum ſpeculatiua,tum practica,id eſt,tum de Ethica, tum de Prudentia; ad ſcientiæ commoditatem:quia praxis ſpeculationi reſpondet, & vnius cognitio melius ex alterius cognitione percipitur. tum vt planiora eſſent, quæ in duabus ſequentibus diſputationibus diſſerũtur:quarum pleraq; præcognitionem requirunt eorum,quę ad Prudentiæ doctrinam pertinent. *Methodus.* Methodum elegimus,quæ breuitati, ac perſpicuitati viſa eſt aptiſſima. Primũ igitur,licet hæc ſumma ſit introductio in Ariſtotelis doctrinam moralem ; non ſeruamus ordinem, quem ille in ſuis moralibus ſeruat: quia viſum nobis eſt breuitati, ac perſpicuitati magis conſultum, ſi eo, qui ſupra propoſitus eſt, ordine diſputationes texeremus. quanquam Indicem Ariſtotelicum apponimus, quo facimus hæc noſtra Nicomachijs moralibus reſpondere. Deinde diſputationes quæſtionibus diſtinguimus, quæſtiones propoſitionibus. Propoſitiones ſumma ſunt breuiſſima pręcipuorum capitum doctrinæ,quam tradere intendimus. quibus ſuas probationes,explicationes,& quaſi commentaria ſubijcimus.in-

ter

ter explicandum ſi quod dubium, aut cō-trouerſum occurrit, ita breuiter expeditur: Principio argumenta proponuntur noſtræ doctrinæ contraria; tum auctoritas grauiſſimi alicuius DOctoris pro noſtra ſententia; poſtremo reſponſiones ad argumenta. ea ferè ſunt fundamenta Doctorum contrarium opinantium. opiniones autem non recitamus, ne fuſiores ſimus, quam exigit ratio ſummæ. ob eandem cauſam ferè tacemus argumēta, quæ facile ex Propoſitionum probationibus ſolui poſſunt: magisq; amamus quadam quaſi doctrinæ narratione vti, quam altercatione obiectionum, & reſpōſionum. Propoſitiones autem habent ordinem topicum, quantum oportet. in quaque materia principio quid nominis, deinceps finis, ratio formalis, materialis, cauſa efficiens, proprietates explicantur. ita putamus nihil omiſſum iri, quod videatur ad plenam Ethicæ doctrinam pertinere. Poſtremo, vt breuitatem ſectemur, verbis vtimur preſſis, & quaſi ſtatis. ne quis tamen ob id putet in ijs propoſitionibus, in quibus rationes formales explicantur, definitiones tradi. non enim tradimus definitiones, ſed explicationes definitionum, & ſummam, vt ſupra dictum eſt, doctrinę, de qua fuſius poſt ſingulas propoſitiones diſputatur. Vt perſpicuitati ſeruiamus,

terminis vtimur vſitatis, & vocibus communibus, & nota dicendi tenui, phraſiq; facili: vt ea, quæ ſcribimus, intelligi poſſint etiam ab ijs, qui nunquam philoſophicum characterem experti ſunt. Precamur Deum Optimum Maximum, vt pro ſua benignitate noſtro labori dignetur annuere ad gloriam ſuam, & ad ſalutem animarum. Hortamur etiam, atq; etiam Lectorem, vt feriò animum eò aduertat, vt Ethicorũ cognitione vtatur ad inueniendũ modum, quo virtutes cõſequi poſſit, & felicitatẽ actiuam in hac vita: vt ita viam ſibi paret ad æternã felicitatem, qua beati perfruuntur in cælo. Porrò ſi quid inter legendum hanc ſummam repererit boni, Deo tribuat áctori bonorum; ſi quid mali, patienter ferat, & ignoſcat tenuitati noſtræ.

DISPVTATIO PRIMA.

De Natura Ethicæ.

AD hanc Diſputationem attinét definitiones rerum, quæ faciunt ad Doctrinam moralem intelligendam, eius diuiſio in ſpeculatiuam, & practicam, vtriuſque ratio, obiectum, modus procedendi.

QVÆSTIO PRIMA.

De Definitionibus, quæ faciunt ad Doctrinæ moralis naturam intelligendam.

PRIMA DEFINITIO.

DIſciplina illa, quæ humanam vitam contemplatur, ac ſuis præceptis eam inſtituit, & docet, Moralis latino vocabulo dicitur, Ethica græcè nominari poteſt. *Ethica.*

Ea diſciplina proprie *a* Actiua Philoſophia dicenda eſt, quod hominis actiones ſpeculetur, & dirigat: Moralis, & Ethicæ vox vnitantum eius Philoſophiæ parti conuenit vt proprium. Tres enim actiua Philoſophia pro triplici humanarum actionum, quę dirigendę ſunt, genere, ſiue reſpectu, partes habet: Ethicam, ſiue Monaſticam, Oeconomicam, ſeu Familiarem, Politicam ſeu Ciuilem. *b* Quarum pri-

a Eſtratius 1. ethic. in princ.

b S. Thom. 1. eth. in prin.

prima Mores, ſiue Actiones hominis in ſe abſolute conſiderati contemplatur, eaſq; dirigit ad finem. Secunda, domeſticam diſciplinam conſiderat, & ad propriæ familiæ gubernationem erudit. Tertia, De optima Rep. philoſophatur, & hominem dirigit, vt ea, quæ ad totius Reip. ſtatum, & vniuerſale bonum ſpectant, probe exequatur. quæ tres actiuæ Philoſophiæ partes in eo fundantur, quod Homo vt agens eſt ſecundum rationem, & propter finem ſibi proprium, quod eſt vita rationalis, duobus modis conſiderari poteſt: aut ſecundum ſe, & vt per voluntatem, & intellectum ſe ipſum ordinat ad laudabilem, & virtute præditam vitam; aut vt eſt pars multitudinis, quam iuuat, & à qua iuuatur ad finem aſſequendum. Duplex autem eſt multitudo, quæ neceſſaria eſt ad vitam tranſigendam, Familia, ſiue Domus, & Ciuitas. Ab his enim habetur Generatio, nutrimentum, veſtitus, habitatio; Artes, quibus parantur vitæ neceſſaria; Leges, Poteſtas publica, per quæ homo dirigitur, ac defenditur. Ex hoc ergo triplici humanarum actionum reſpectu, ad ſeipſum, ad familiam, ad Ciuitatem; triplicem habet actiua Philoſophia partem. Harum prima Ethica proprie dicitur, ſiue Moralis: quam nos tribus diſputationibus complecti conamur. Moralis autem à more nomen accepit.

II. DEFINITIO.

Mos. MOs, & conſuetudo dicitur, & habitus quidam appetitus, vt ſubditi rationi.

Mos,

c Mos, primum de Conſuetudine dicitur; q̃ Græci ἔθος nominant. Deinde moris nomen vſurpatur ad eam animi qualitatem, ac habitum ſignificãdum, qui ad eas actiones humanas inclinat, quæ ab appetitu proficiſcuntur vt ſubdito rationi, ſeu cum deliberatione rationis. Is habitus græcè ἦθος appellatur ab ἔθους .i. conſuetudine; quod ex conſuetudine, id eſt, ex frequentatis actibus augeatur, vt docet Ariſt. 2. Moral. eudem. c. 4. Quanquam autem ob hanc Ariſt. rationem poſſent etiam Moris naturam habere omnes habitus, qui ad operationes inclinant, quæ proficiſcuntur ab Intellectu: vſus tñ obtinuit vt mos dicatur tãtũ de habitibus appetitus, vt dictũ eſt. An quia cauſa efficiẽs horum habituũ eſt ſola aſſuetudo, vt indicat Ariſt. 2. eth. c. 1. cum habituũ intellectualiũ non ſola aſſuetudo, ſed doctrina, & experientia ſit cauſa? Hac moris acceptione bene, vel male morati homines dicuntur, nõ bruta, niſi per tranſlationẽ. Porrò à More hac ſecunda ſignificatione ſumpto actiones humanæ Morales appellantur. An autẽ vt eæ Morales dicantur, præter deliberationem rationis, requiritur etiam libertas in voluntate? *d* Putarem vtraſq; moraliũ nomine appellari poſſe, tum eas, quæ à ſola ratione proficiſcuntur ſine libertate; vt eſſent actiones volũtariæ beatorum operãtium neceſſario ex viſione beata. quis enim neget eas morales eſſe? aut beatos, vt poſſunt illas operari, eſſe bene moratos? tum eas, quæ cum voluntatis libertate fiunt. harum enim effectus ſunt illi habitus in nobis, qui maxime morales dicuntur,

c Ariſt. Moral. eudem. l. 2. c. 4. s. Thom. 1. 2. q. 58. ar. 1.

d Id vid. cõſẽtire Greg. Val. 1. 2. d. 2. q. 13. p. 1.

tur, nempe virtutes; ergo & maxime morales dici debent actiones, per quas illi habitus producuntur. & vſus obtinuit, vt hæ tantum morales nuncupentur. Atq; de hoc actionum moralium genere agendum nobis eſt cum Ariſt. & Doctoribus in hac ethica ſcientia. quæ actiones vt virtutum habitus producũt, non iucunditatem, aut vtilitatem reſpiciunt, ſed honeſtatem. virtutum enim obiectum honeſtas eſt, vt infra dicetur. Quare licet omnes humanæ actiones etiam vt ab honeſtate abſtrahunt, & circa obiectum vtile, ac iucundum verſantur, & his contraria, Morales dici poſſint: eæ tamen maxime morales dicendæ quæ reſpiciunt honeſtum, aut turpe.

III. DEFINITIO.

Actio. Actio, à Philoſophis moralibus ſumitur pro operatione morali.

Actio, 1. ampla ſignificatione dicitur à Phyſicis, actualis dependentia cuiuſlibet entis à principio ipsũ efficiente. 2. Magis preſſe ſumitur Actio, vt quid ab Effectione diſtinctũ. *e* eſtq; operatio permanens in ipſo agente, vt videre; cum Factio ſit operatio tranſiens in exteriorem materiam, vt ædificare. 3. Adhuc preſſius *f* accipitur in Morali ſcientia Actio pro operatione morali; cuius generis sũt operationes illæ, quæ à recta ratione proficiſcuntur, & ſequuntur præcepta Prudẽtiæ. Factio eſt operatio, quæ ex deliberatione, ac directione rationis fit, tendentis ad opus vtile homini, ſeu ad honeſtum naturale nullo

e S. Tho. 1. 2. q. 57. ar. 4.

f Ariſt. 6. eth. c. 4.

con-

conſiderato ordine ad honeſtatem rationalem, aut turpitudinem.

IV. DEFINITIO.

HAbitus, eſt firma quædam, & conſtans qualitas, quæ confert potentiæ promtitudinem ad operandum. *Habitus.*

Aliæ sũt huius vocis Habitus ſignificationes: ſed hæc facit ad rem noſtram. Quod aũt detur in appetitu rationali qualitas phyſica, vt illam hac definitione deſcribimus, ita probamus. Experimur vſu, & frequentatione actuum intellectualium, acquirere nos facilitatem in intelligendo: quæ facilitas, cum vere ſit in nobis, & remaneat tranſactis actibus, aliquam formam realẽ, & permanentem requirit, quæ in nobis ſit, cum antea non eſſet. ea forma eſt habitus, vt ex habitus definitione intelligitur: at eandem facilitatem experimur poſt frequentatos actus voluntatis. ergo & actus voluntatis producunt ſuos habitus. tum quia, ſi conceditur vis productiua habituum actibus intellectus, cur non etiam concedatur actibus voluntatis? Tum quia facilitas, quam experimur ad actus voluntatis, non poteſt prouenire ex actibus, vel habitibus intellectus; & quia nunquam eſt talis facilitas, niſi poſt frequentatos actus voluntatis, quantumuis freqentati fuerint actus intellectus: & quia facilitas in operãdo oritur ex efficientia cauſæ adiuuantis potentiã; melius autem eſt dicere nihil concurrere efficienter ad actus voluntatis, quod ſpectet ad

aliam

aliam potentiam, quam ad voluntatem. Dantur ergo ſui habitus in voluntate; qui cum ex actionibus moralibus relinquuntur, habitus morales ſunt. de quibus agitur in Ethica, & virtutes appellantur, ſi boni ſint; vitia, ſi mali.

V. DEFINITIO.

Bonum.

BOnum eſt, quod omnia appetunt.

Hæc definitio eſt Ariſt. 1. eth. c. 1. & communis Philoſophorum; qua deſcribitur Ratio boni à poſteriori per eius proprietatem. eſt enim alia ratio prior, ex qua profluit appetibilitas, nempe Ratio conuenientiæ. quidquid enim appetitur, ſub ratione conuenientiæ appetitur, vt patet Inductione, quia conuenit appetenti. quare definitio à priori ea eſſet: Bonum eſt, ens vt conueniens eſt. Ratio autem bonitatis nihil aliud videtur eſſe, præter ipſam rationem entis, vt connotantem Capacitatem, ſeu inclinationem, ſeu exigentiam ipſius entis in ſubiecto, cui ea entis ratio congruit. quare Ratio bonitatis eſt conceptus comparatiuus entitatis ad exigētiam ſubiecti. Non eſt autem neceſſarium ad huiuſmodi conceptum diſtingui à parte rei rationem entis, quod conuenit, à ſubiecto, cui cōuenit. exigentia autem, & inclinatio dicitur alio nomine Appetitus. Porrò duplex eſt appetitus, elicitus, & innatus. Appetitus elicitus, eſt actus appetendi, quo potentia, pręeunte cognitione, fertur in ſuum obiectum; vt amore inclinatur voluntas in res ab Intellectu

Vide Burid. 1. eth. q. 4.

lectu propoſitas. Appetitus innatus triplex eſt, Naturalis, Senſitiuus, Intellectiuus. Naturalis, quo res ſine vlla notitia inclinatur in id, quod ſibi conueniens eſt. qui appetitus vt conſideratur in ordine ad bonum tranſcẽdentale, & ſibi intrinſecum, ac ſecum identificatum, non diſtinguitur ab illo, niſi ratione. naturali appetitu materia formam appetit abſque vllo actu; vis intelligendi obiectum intelligibile; quælibet res rationes eſſentiæ, ac entitatis propriæ. Appetitus ſenſitiuus, eſt appetitus innatus, quo res fertur in bonum ſibi conueniens præeunte notitia ſenſus, eſtq; duplex, Iraſcibilis, & Cõcupiſcibilis. Appetitus intellectiuus, eſt appetitus innatus, quo res appetit bonum ſibi conueniens, præuia notitia intellectus: qui appetitus nihil eſt aliud, quam voluntas. Quid autem eſt ratio conuenientiæ? Ipſa ratio perficiendi. tum quia quidquid perficit alterum, conuenit illi; & quidquid non conuenit alteri, non perficit illud, vt patet inductione: tum quia nõ apparet quid aliud ſit à parte rei ratio conueniẽtiæ. Ratio autem perficiẽdi nil aliud videtur eſſe, quam ipſa ratio entis, tum quia quidquid aliud perficit, ens eſt; tum quia quidquid imperfectum dicitur, ideo dicitur imperfectum, quia caret aliqua entis ratione. A ratione Boni ita explicata profluit Paſſio, ſiue proprietas, ſecundum quam definitur vulgò Bonum, Quod omnia appetunt, id eſt, ad quod omnia inclinationẽ habent, ſiue appetitum. *g* In qua definitione ſumendum eſt Bonum, vt abſtrahit à tranſcendentali, ac non tranſcen;

g S. Thom. in 1. eth. c. 1.

ſcendentali; & appetitus pro quocunque appetitu Ita vnũ quodq; quidquid appetit, ſub ratione conuenientis appetit; non quidquid conueniens eſt, ſed quod ſibi conueniens, quanquam implicite quidquid aliquid appetit vnum bonum appetit, nempe Deum, *h* cuius participatio eſt quidquid bonum, & appetibile eſt.

h Dion. de Diuin. Nomin. c. 4.

Dicet quis hanc boni deſcriptionem non eſſe bono propriam quod contingat etiam Malum appeti, Nam ſenſus hominis proni ſunt ad malum ab adoleſcentia ſua, vt dicitur Geneſ. 8. 2. Præterea, qui cruciantur apud inferos obfirmati ſunt in malo, & volunt peccata. 3. Præterea hominum voluntas eſt libera, ergo pro ſuo arbitratu poteſt etiam malum velle.

Sed omnem appetitionem tendere in bonũ docet Ariſt. 8. eth. c. 2. 1. Polit. c. 1. S. Dion. de Diu. Nom. c. 4. S. Th. 1. 2. q. 8. ar. 1. & alij. atque hoc ſuadet ratio, *i* Quia quælibet appetitio eſt quædam inclinatio appetentis in aliquid, nihil autem inclinatur niſi in ſibi ſimile, & conueniens: quod autem conueniens eſt, ens, ac bonum eſt. ergo non poteſt eſſe inclinatio voluntatis, niſi in bonum. ſi quis eſt actus in malum, is non inclinatio, ſed fuga eſt. Iam omnis inclinatio conſequitur aliquam formam, Appetitus naturalis conſequitur formam in natura exiſtentem. appetitus ſenſitiuus, & intellectiuus ſequitur formam appræhenſam, vt docet experientia. vt ergo id, in quod tẽdit appetitus naturalis, eſt forma exiſtens in re; ita ratio, in quam tendit appetitus ſen-

i S. Tho. 1. 2. q. 8. ar. 1.

ſenſitiuus, & rationalis, eſt bonum appræhenſum. Igitur vt voluntas in aliquid tendat, neceſſarium non eſt, vt ſit vere bonum, *l* ſed vt appræhendatur ſub ratione boni. *l Ariſt. 8. eth. c. 2.*

Ad primum reſpondetur. Appetitum ſenſitiuum ferri in bonum ſuæ naturæ cōueniens, quod eſt Iucundum. quamquam accidit illud nō eſſe conſentaneum rationi, ac proinde rationi malum.

Ad ſecundum reſpondetur. Dānatos velle malum peccati, vt quid ſibi cōueniens ad explendam iram, & odium in Deum, à quo puniuntur.

Ad tertiū reſpondetur. Nō poſſe voluntatē inclinationem habere in id, q̃ eſt extra obiectum inclinationis. Exercet ergo libertatem quatenus poteſt appetere malum ſub ratione boni, & cohibere ſe ne appetat verum bonum, & appetere malum vt exerceat libertatem; quod eſt appetere ſub ratione boni, quia exercitium libertatis eſt aliquod bonum. Attēdenda eſt ratio vltimi termini, ad quem tendit appetitus, quæ eſt ratio formalis appetendi media. ea ratio ſemper eſt ratio boni: quæ influit in media, & reddit ea appetibilia, etiam ſi illa materialiter mala ſint: vt medicina amara redditur appetibilis ratione ſanitatis.

Sunt & aliæ Boni definitiones, quæ à Doctoribus tradi ſolent ſecundū alias boni conſiderationes. vt: *m* Bonum eſt participatio primi boni, quod ex ſe bonum eſt. *n* Bonum eſt diffuſiuum ſui. Nobis ſatis eſt Ariſt. definitionem explicaſſe. Nunc bonorum genera di-

m Plot. Enn. 6. l. 7., c. 19.
n Dion. de Diuin. Nom. c. 4.

diſtinguenda ſunt, vt ea, quę magis ad Ethicā ſpectant, definiamus.

Prima Boni diuiſio eſt eadem, quæ diuiſio entis in decem ſumma genera, ſeu prædicamenta. Ita diuidit Ariſt. 1. eth. c. 6.

2. Diuiſio. Alia ſunt bona animi, vt virtutes; alia corporis, vt vires, ſanitas; alia exteriora, vt diuitiæ, fama, honor, dominatus. eſt Ariſ. 1. Magn. Mor. c. 3. & 1. Rhetor. ad Theode. c. 5.

3. Aliud per ſeipſum bonum eſt, ſeu per ſuam eſſentiam, vt eſt ſolus Deus; aliud, quod ab alio eſt bonum, ſeu participatione. eſt Auguſtini in Pſal. 134.

4. Bonum aliud verum, aliud apparens; pro vt ens aut veram habet conuenientiam cum appetitu, aut videtur habere, cum tamen non habeat.

5. Aliud in ſe, ſiue ſibi bonum eſt, aliud alteri bonum; pro vt Ratio entis conuenientis non diſtinguitur ab eo, cui conuenit, aut diſtinguitur.

6. Bonum aliud ſimpliciter, aliud ſecundū quid. Hæc diuiſio poteſt multis modis intelligi. 1. Accipiendo bonum ſimpliciter pro bono honeſto; bonum ſecundum quid pro bono delectabili, & vtili. 2. Vt bonum ſimpliciter ſit id, quod totam entis bonitatem habet, qualis eſt ſolus Deus, qui ob id ſummū bonum dicitur, & ſolus bonus. bonum ſecundum quid, quod ex parte tantum bonum eſt, & per participationem. 3. Vt bonum ſimpliciter ſit ens, quod habet omnē perfectionem ſibi debitam in ſuo ordine; bonum ſecū-

dum

dum quid, quod aliquid perfectionis debitæ habet, & aliquid ei deeſt; atq; hoc modo dixit Dioniſ. Bonum eſſe ex integra cauſa. 4. Vt bonum ſimpliciter ſit perfectio ſimpliciter. i. quæ in genere entis talem perfectionẽ dicit, vt nullam maiorẽ, vel ęqualem excludat. Bonum ſecundum quid ſit perfectio ſecundum quid, ſeu in certo genere, quæ licet perfectionem aliquam afferat, tamẽ cum alia maiore, vel æquali repugnat, vel imperfectionem aliquam habet admixtam: vt ſunt perfectiones omnes creaturarum pro vt in eis sũt. 5. Vt bonum ſimpliciter ſit perfectio ſimpliciter in aliquo determinato genere entis. i. quæ maiorem, vel æqualem perfectionem nõ excludit ex ijs, quæ poſſunt competere tali enti. ſic eſt bonum igni, eſſe calidum. bonum ſecundum quid, ſit perfectio ſecundum quid, .i. quæ licet afferat aliquam bonitatem, excludit tamen maiorem, cuius illa res eſt capax; vt eſſe nigrum in homine, quamuis in ſe bonum ſit, excludit tamen eſſe album, quod eſt homini melius.

7. Aliud bonum honeſtum, aliud delectabile, aliud vtile. eſt Ariſt. 2. eth. c. 3. & 8. eth. c. 2. & communis, & ad intelligendum quæ in Ethica diſputantur, neceſſaria. Huius diuiſionis duæ ſunt rationes. altera à priori, quæ ſumitur ex ratione entis vt dicit rationẽ cõuenientiæ. Quod enim conuenit alicui, aut per ſe conuenit, aut non per ſe ipſum, ſed ſolum ratione alterius, quod per ipſum obtineri poteſt. Quod per ſe conuenit, aut ſpectatur præciſe ſub hac ratione, vt conueniens

eſt appetitui; aut vt præter conuenientiam dicit delectabilitatem, quę eſt paſſio profluēs à ratione conuenientiæ; quia quod actu appetitui conuenit, cum actu poſſidetur, delectationem cauſat; ergo antequam poſſideatur, eſt potens cauſare delectationem; quod eſt eſſe delectabile. Iam quod per ſe conuenit, vt præciſe conuenit, dicitur Bonum honeſtum; vt præter conuenientiam dicit delectabilitatem, eſt Bonum delectabile; quod ſolum conuenit ratione alterius, quod per ipſum acquiritur, vt animali medicina ratione ſanitatis, Bonum vtile nominatur. *o* Altera huius diuiſionis ratio eſt à poſteriori ex ratione appetibilitatis, quæ eſt in Bono, & motu, ſeu quaſi motu appetitus ad bonum. vt enim in motu corporis naturalis eſt & vltimum, ad quod ſimpliciter motus terminatur; & medium, ad quod terminatur ſecundum quid, & ex parte: in vltimo autem duo ſunt, & res illa, ad quam tenditur, vt eſt locus, vel forma; & quies in re illa. ita in motu appetitus id, quod eſt appetibile terminans motum appetitus ſecundum quid, vt medium, per quod tenditur in aliud, vocatur vtile. id, quod appetitur vt vltimum, & vt quid, ad quod per ſe appetitus tendit, vocatur honeſtum. quod autem terminat motum appetitus vt quies in re deſiderata, eſt Delectatio. Hæc autem Boni diuiſio non eſt vniuoci, ſed Analogi. quia ratio boni à ſuis membris diuidentibus ſecundum attributionem participatur. Dicitur enim primò de honeſto, vt de principali analogato; quia ipſum eſt, quod per ſe conuenit

o S.Th. 1.p. q.5.ar.6.

uenit

epit, & propter ſe appetitur; ſecundò de de-
lectabili vt de Paſſione profluente ab hone-
ſto, & ipſum comitante; tertiò de vtili, quod
propter honeſtum appetitur. Honeſtum au-
tem aliud Morale, aliud naturale.

VI. DEFINITIO.

BOnum honeſtum morale eſt, ratio entis, quæ conuenit perſonæ rationali vt vtenti appetitu agente cum ratione, ſeu vt productiua eſt *p* actionum moralium. *Bonum morale.* *p Defin. 2. & 3.*

Ex hac definitione intelligitur quid ſit ens morale, nempe quidquid ſpectat ad perſonã rationalem, vt rationalis eſt. eſt autem duplex, alterum late, alterum preſſe ſumptum. Morale late ſumptum, eſt ens ſpectãs ad perſonam rationalem vt rationalis eſt, ſiue ea perſona libere operetur, ſiue neceſſario. Morale preſſe ſumptum, eſt ens ad perſonam rationalem ſpectans, vt ea præter vſum rationis, habet libertatem, ſeu vt eſt cauſa libera. Regula autem ad diſcernendum quod ſit bonum honeſtum morale, eſt recta ratio, ſeu Dictamen rectæ rationis. quamuis enim illud dictamen ſupponat honeſtum morale vt obiectum ſuum, à quo ſpecificatur; ſitq; proinde quid poſterius illo: ex eo tamen poſteriore cognoſcimus quid honeſtatem moralem habeat, quid non habeat.

Bonum honeſtum naturale eſt, quod per ſe conuenit naturis rerum, etiam ipſi naturæ ra-

tionali, licet non vt vtitur ratione, ita ſanitas, vita, & reliqua hominis commoda, honeſtatem habent naturalem.

VII. DEFINITIO.

Finis.

Finis, definitur à Philoſophis, eſſe id, cuius gratia, ſeu propter quod aliquid eſt, aut fit.

Hæc definitio intelligitur ex ipſa vocis notione. Finis enim dicitur, quia finit, ſeu terminat aliquid. Id autem, cuius gratia aliquid eſt, aut fit, agentis intentionem, ſiue operationẽ terminat. ergo rectè Finis appellatur. Sunt & aliæ definitiones, quæ varias finis diuiſiones, ac rationes explicant. Dicitur Finis cuius, cuius adipiſcendi gratia agens mouetur, vel operatur; vt eſt ſanitas reſpectu medentis. Finis cui, cui alter finis procuratur, vt eſt Homo, cui ſanitas quæritur. Finis actionis, terminus per illam productus, vt eſt Domus reſpectu ædificationis, Homo reſpectu generationis illius. Finis rei factæ, omnes vſus, ad quem ipſa ordinatur, vt Habitatio reſpectu Domus, Contemplatio reſpectu Hominis. Finis formalis, operatio vt verſatur circa obiectum aliquod, vt viſio beatifica circa Deum. Obiectũ autem, vt circa illud operatio verſatur, dicitur Finis obiectiuus. Præterea operatio, & terminus illius, q Finis qui fit, dici ſolet: obiectum autem, Finis qui acquiritur, & obtinetur. Finis, qui immediate propter ſe amatur, dicitur Finis

q S. Th. 3. c. c. 18.

pro-

proximus. Ille vero, ad quem alter finis ordinatur, Remotus. Ille, in quo ſiſtit operantis intentio, Finis vltimus appellatur. Finis vltimus ſecundum quid dicitur, qui reſpectu alicuius intentionis, vel actionis eſt vltimus: Finis ſimpliciter vltimus, qui finis eſt reſpectu omnium rerum, & particularium finium, & coordinationum eorum. Finis vltimus negatiue, qui ex vi alicuius intentionis ad aliũ finem non ordinatur. Finis vltimus poſitiue, ad quem media, ſiue fines medij referuntur, & in quo ſiſtunt.

VIII. DEFINITIO.

Felicitas,

r FElicitas putatur eſſe Poſſeſſio boni optimi. &, ſ Vita optima, pulcherrima, iucundiſſima.

r Ariſtot. 1. Magn. Mor. c. 4.

ſ Ariſt. 1. eth. c. 8.

Hæc definititio ex communi hominum ſenſu colligitur.

IX. DEFINITIO.

Obiectu.

OBiectum in quauis ſciẽtia proprie dicitur, ea ratio communiſſima, quę abſtrahi poteſt ab omnibus, quæ conſiderat ea ſcientia, tum principijs, tum ſubiecto, tum paſſionibus. Ea vero ratio cõiſſima, de qua communiſſima paſſio prædicatur in ſcientia, proprie ſubiectum appellatur.

Huius definitionis explicatio peti poteſt ex ijs, quę de ſcientia ſiue in Logica, ſiue in Metaphyſica diſputari ſolẽt. Secundum huius

definitionis doctrinam dicunt aliqui obiectum Phyſicæ eſſe ens naturale, quia hæc eſt ratio communiſſima, quæ abſtrahi poteſt à principijs, ſubiecto, & paſſionibus, circa quæ verſantur concluſiones ſcientificæ, ſeu partiales ſcientiæ in Phyſica totali: Subiectū communiſſimum, & prædicationis, Compoſitum naturale, de quo prædicatur communiſſima paſſio Producibilitas, ſeu Productio naturalis: Subiectum attributionis, Corpus naturale; cuius paſſio eſt Accidens phyſicum, quod attributionem dicit ad corpus naturale.

QVÆSTIO SECVNDA.

De Moralis diſciplinæ diuiſione in ſpeculatiuam, & practicam, & de Ethicæ natura, & methodo.

PRIMA PROPOSITIO.

Quotuplex ſit.

a Diſciplina moralis duplex, altera ſpeculatiua, altera practica.

a Vide Buridanum in 6. eth. q. 17.

Vt huius Propoſitionis veritas appareat, ſciendum eſt duplex eſſe genus veræ cognitionis, quæ ex alia præcedente cognitione colligitur, ſeu quæ arguendo, & ratiocinando percipitur: *b* altera, qua eas res contemplamur, quarum principia aliter ſeſe habere non poſſunt, vt hominem eſſe compoſitum ex materia, & anima rationali; altera, qua ea cōſideramus, quæ eſſe aliter poſſunt, vt mihi eſſe Ethicam prælegendam. Illa cognitio, ſpecula-

b Ariſ. 6. eth. c. 1.

culatiua dicitur,quia tota in rerum contemplatione verſatur,& ſiſtit in illa: hæc autem, practica nominatur,quia eius cōſideratio eſt operatiua, eſtq; cognitio operis, & actionis exercendæ vt exercendæ.Practica enim vera cognitio eſt, quæ conſiderat ea,quæ poſſunt aliter vere ſe habere,id eſt,quæ poſſunt ſecūdum veram, & rectam rationem vno modo, & alio ſe habere; vt Egó poſſum Ethicā prælegere, & non prælegere iuxta rectam,& veram rationem; vt pro varietate circunſtātiarum,vtrumque Iuditium verum ſecundum rectam rationem eſſe poſſit, Mihi eſſe Ethicam prælegendam, Mihi non eſſe Ethicam prælegendam: at iuxta veram rationem,non poſſum niſi ex corpore, & anima rationali conſtare;vt cognitio,quæ me hominem dicat alia forma ſubſtantiali cōſtantem, quam anima rationali, nullo modo vllo tempore vera eſſe poſſit. Huiuſmodi rerum cognitio, quæ non poſſunt alio modo ſe habere,ſpeculatiua eſt,vt docet Ariſt. 6.eth.c. 1.eamq; ſcientiam appellat c.3.cum alteram quæ verſatur circa ea,quæ āliter ſe habere poſſunt c.4. artem,cū eſt circa factibilia, c.5. Prudentiam vocet,cū eſt circa agibilia. Iam in diſciplina de Moribus vtrumq; cognitionis genus reperitur tū ſpeculatiuæ,tum practicæ. Traduntur enim in ea Propoſitiones innumeræ ex alijs præcognitionibus collectæ, quæ circa obiecta verſantur,quæ non poſſunt alio modo ſe habere, vt eſt illa Propoſitio,Virtutes circa mediocritates verſari. quod Iuditium eſt æternæ veritatis, vt oppoſitum nunquam verum eſſe poſ-

ſit. Traduntur & aliæ Propoſitiones,quarum obiecta poſsũt aliter ſe habere, vt Depoſitum eſſe reſtituendum: contingere poteſt vt hoc tempore,huic perſonę depoſitum non debeat reſtitui. Vtrumq; autem Propoſitionum genus ad Mores pertinet,ergo ad Ethicæ diſciplinam. *c* Igitur duplex eſt diſciplina moralis;altera ſpeculatiua, quæ non alio, quàm Ethicæ nomine videtur appellanda; altera practica, quam Prudentiam vocemus, quia præcipua eius pars, quæ vere practica eſt, ad Prudentiam ſpectat, vt infra videbimus q.4.

c Vid.Buridan. 1.eth. q.1. & 2.

Contra hanc doctrinã obijci poteſt. 1. Cognitio ſpeculatiua, quam ſupra cum Ariſtot. ſcientiam appellauimus, non verſatur circa agibilia,nec eſt propter operationẽ: at Ethica & agibilia conſiderat, & ordinatur ad recte agendum. ergo vniuerſa diſciplina moralis practica eſt. 2. Speculatio ſiue ſcientia non verſatur circa ſingularia:Ethica tota circa actiones verſatur, quæ ſingulares ſunt, & circa ſingularia.ergo nulla diſciplinæ moralis pars ſpeculatiua eſt. 3. Omnis ſcientia, ſeu omnis diſciplina ſpeculatiua,aut Phyſica eſt,aut Metaphyſica,aut Mathematica:at Ethica non videtur eſſe poſſe aliqua ex his.

Sed non eſt à Propoſitionis *d* doctrina diſcedendum. 1. Quia eſt magis conſentanea ijs, quæ docet Ariſt.6.eth. 2. Quia illa diſciplinæ moralis pars, quam ſpeculatiuam diximus, habet oẽs proprietates veræ ſcientiæ. eſt enim de obiecto,quod non poteſt aliter ſe habere, vt dictum eſt:habet concluſiones certas, neceſſarias, & euidentes, vt quælibet

d Eſt aliquorũ apud Alber. 1.eth.c. 4.& apud Burid.6. eth.q. 17.

libet alia ſcientia:habet ſuas veras definitiones,cauſas,ſubiectum,paſſiones,vt clariſſime apparebit ex ijs,quæ dicentur.

Ad 1. Dicendum Non tolli rationem ſpeculatiuæ, ac veræ ſcientiæ ex eo, quod obiectum ſit operabile, modo cognitio illa ſcientifica, & habitus ex ea productus ſiſtant in cognitione tantum veritatis, quæ eſt in obiecto;, nec ex ſe inclinent ad operandum illud obiectum; quamuis poſſit illa ſpeculatio, & habitus deſeruire,ac ordinari ad formandam cognitionem,& habitum practicum. ita non tollitur à Phyſica, & Animaſtica ratio veræ ſcientiæ,quamuis ea vtatur Medicina ad praxim medendi. Contemplatur ergo ſcientia obiectum agibile, vt ſpeculabile eſt. vbi ratio agibilitatis materialiter ſe habet. ex qua ratione materiali diſtingunt aliqui ſciẽtias in practicas,& ſpeculatiuas, atque ob id Ethicam vocant ſcientiam practicam.

Ad 2. Dicendum 1. Partem illam diſciplinæ moralis, quam appellauimus ſpeculatiuam, non verſari circa ſingularia, ſed contemplari omnia ſub ratione vniuerſali. 2. Dicendum Poſſe etiam de ſingularibus eſſe veram ſcientiam, ſi conſiderentur in illis eæ rationes, quæ non poſſunt aliter ſe habere.

Ad 3. Dicendum Ethicam eſſe partem Animaſticæ, quæ eſt pars Phyſicæ. ens enim morale, ꝙ ab Ethica conſideratur, pars quædam entis naturalis eſt, ꝙ eſt obiectum Phyſicæ,vt clare intelligetur ex ijs,quæ infra diſputabuntur: habet eandem abſtractionem cum phyſica, nẽpe abſtrahit à materia ſigna-

ta,

ta,ſed non ſenſibili;& ſpectat ad contemplationem paſſionis, quæ fluit à compoſito quodam naturali.ſ.Homine: ad eandem autem ſcientiam ſpectat conſiderare ſubiectum, & paſſiones eius. quod ſi contemplari Potentiã intellectiuam, quæ eſt paſſio,& potentia animæ rationalis, ſpectat ad Phyſicam; ergo & contemplari voluntatem,&operationes eius. Ethica autem practica ſubalternatur ſcientię phyſicæ,quæ eſt de Anima rationali,vt Medicina practica ſcientiæ, quę eſt de Anima vegetatiua, & ſenſitiua.

II. PROPOSITIO.

PRudentia, duplex, altera agibilium vniuerſalium, altera ſingularium; ſeu altera practica, altera practice practica.

Probat hanc propoſitionem experientia. experimur enim duo genera iudiciorum practicorum in agibilibus, alterum, quo iudicatur, ſiue præcipitur v. g. cibo moderate vtendum; alterum,quod huic hoc tempore hunc cibi modum dictat. Habent autem hæc iudicia diuerſitatem non ſolum in eo, quod vnum eſt de obiecto vniuerſali, alterum de ſingulari;ſed etiam ratione principiorum,ex quibus procedunt. Ad primum enim iudiciũ recte formandum ſatis eſt Ethica ſcientia, ſatis doctrina, quæ habetur ex Doctoribus, & libris, qui docent moralia. *e* vt ſecundum autem iudicium communiter, & conſtanter

e Ariſtot. 6. eth.c.12.

recte

recte formetur,& experientia requiritur,quę circa particularia verſatur ; & bonus habitus, ſiue virtus moralis in affectu . qualis .n. eſt finis , qui à voluntate intenditur , tale eſt iudicium prudentiæ de medijs eligendis. voluntas autem habens bonos habitus ſolet bonum finem intendere . quare cauſa recti iudicij circa media eſt probitas intentionis. Differunt ergo illa duo iudicia non ſolum penes obiecta,ratione quorum videtur eſſentialiter differre , quia actus ſpecificantur ab obiectis; ſed etiam ratione connotati, quia ſecundum iudicium connotat virtutem moralem in voluntate, aut ſaltem bonam intentionem actu , quod non connotatur à primo iudicio. Ex his autem colligitur differre etiã inter ſe habitus ex his duobus iudicijs productos; quia habitus ſecuntur naturam actuum ſpecie diſtinctorum , à quibus producuntur. quorum adhuc habituũ differentia colligitur ex eo, *f* quod poſterior eſt magis actiuus,quã prior . multi enim non habẽtes cognitionem vniuerſalium magis actiui ſunt ex experientia particularium, quam multi prudentiſſimi circa vniuerſalia.Quod autem vtrumq; iudicium, atque vterque habitus Prudentia ſit appellandũ, vt eam Ariſt.appellat 6.eth.c.7. ex Prudentiæ definitione intelligitur ; quæ defifinitur, *g* Recta ratio agibilium,& *h* Habitus vera cum ratione actiuus circa ea,quæ & bona,& mala homini ſunt. hęc vtrique iudicio, vtrique habitui conueniunt . *i* Fere autem non ſolet Prudentiæ nomine , niſi poſterior actus , & habitus , qui circa ſingularia ſunt,

f Ariſtot. 6 eth.c.7.

g 6.eth.13.

h 6.eth.5.

i 6.eth.8.

nuncupari, quia ea ſunt immediate actiuæ; cum habitus practicus, & actus circa vniuerſalia remotius concurrant ad electiones, & actiones,& actu non agant; atq; quod attinet ad exercitium actionum, ſe habeant ad modum ſpeculatiui. Hinc fit, vt non ſoleat dici prudens, qui tantum recte iudicat de agibilibus in vniuerſum, neq; qui probus nō eſt. Poſſemus dicere abſolutiſſimam Prudentiam aggregatum quoddam eſſe ex vtraque prudentia:in quo potiorem prudentiæ rationem obtineat poſterior pars practica, id eſt, immediate actiua,ſeu immediate actus exercitium attingens,qui eſt electio, & eius praxis. quanquam dici et poteſt priorem partem ſpectare ad ethicam ſcientiam. quamuis enim ſecundum modum quia præſcribit agenda,& ſecundum finem quia eſt propter praxim,habeat rationem practici; eſſentialiter tamen eſt ſpeculatiua, quia eſt de obiecto, quod non poteſt aliter ſe habere. ſed de his clarius infra.

III. PROPOSITIO.

k q.j.def.9. Ethicæ k obiectum eſt ens ad bonum hominis ſpectans, vt homo eſt, ſeu ad hominis felicitatē naturalem. cuius obiecti præcipua pars eſt ens morale, id eſt ſpectans ad felicitatem,quæ pertinet ad appetitum rationalem;à qua parte ethica ſciētia nomen accepit. l Huius obiecti pars illa,quæ ſubiectum appellatur, proximū

l Albe.Mag. 1.eth. Tr.j.c. 5.Buri.j.eth. q.3.

qui-

quidem eſt Hominis felicitas naturalis; remotum autem ſubiectum eſt Ipſe homo vt capax felicitatis naturalis eſt: de quo ſubiecto prædicantur, & attributionẽ dicũt ad illud omnes huius felicitatis proprietates; quæ ſunt tertia obiecti pars, cũ prima ſint felicitatis principia, & cauſæ, inter quæ numerantur media ad felicitatem.

Hæc propoſitio eodem modo probatur, quo probata ſunt ea, quæ de obiecto, ac ſubiecto Phyſicæ alibi diximus. eadem enim eſt Ethicæ ſpeculatiuæ, ac Phyſicę paritas, cuius pars quædam Ethica eſt. In Phyſica autem diximus obiectum Ens naturale, ſubiectum prædicationis Compoſitum naturale, ſubiectum attributionis Corpus naturale. In Ethica ſubiectum prædicationis omiſimus, ne ſpeculationem valde metaphyſicam, quamuis veram, conſectaremur. Poſſet aliquis ſubiectum prædicationis dicere Bonum humananum, cuius communiſſima Paſſio ſit Acquiſitio, ſeu actualis exiſtentia talis boni. quæ nobis non videntur neganda.

IV. PROPOSITIO.

PRudẽtiæ obiectum, ens ad electionem, ſeu actionem pertinens, vt recte agibilem. Subiectum præcipuum, & attributionis ipſa electio, ſeu actio vt recte agibilis; ad quam comparatur vt Paſſio finis tum

in-

intrinſecus, qui eſt ipſa actio recte facta, ſeu actionis honeſtas; tum finis extrinſecus, ad quem contigerit actionem ordinari; atque ſimpliiter ipſa felicitas.

Hæc ita ſe habere ſuadent ea, quæ alias diximus de obiecto logicæ practicæ. vbi probauimus ſubiectum diſciplinæ practicæ eſſe id, quod agens cum ratione operatur; operationẽ autem includere non ſolum materiã, in quam forma introducitur, ſed ipſam etiam formam, vt etiam in omnibus operibus cernitur, quæ natura producit; inde fieri, vt in obiecto diſciplinæ practicę, forma quæ introducitur, non poſſit habere rationẽ Paſſionis, de cuius ratione eſt vt contradiſtinguatur à ſubiecto, quare dicendum id, quod habet in practicis rationem Paſſionis, eſſe finem, qui operationem conſequitur, & ad quem illa ordinatur. quod adhuc ex eo probatur, quia vt ex paſſionibus, & proprietatibus in ſpeculatiuis ſubiecti naturam cognoſcimus: ita in practicis ex fine intelligimus quale debeat eſſe opus agendum.

V. PROPOITIO.

Quid ſit, Qui modus procedendi.

EX his, quæ hactenus dicta ſunt, intelligitur quid ſit Ethica, ſeu diſciplina moralis ſpeculatiua, nempe, Tum actus, tum habitus intellectualis ſcientificus, cognoſcitiuus felicitatis humanæ naturalis tum ex cauſis, tum ex proprietatibus. Ex qua

ra-

ratione duplicem methodum colligimus, qua in contemplanda felicitate vtendum ſit, nempe, vel à proprietatibus ad naturam felicitatis procedendum, & ad eius principia, & cauſas; vel ex principijs, & cauſis ad naturæ cognitionem, & ex hac ad cognitionem proprietatum. Neq; vero alia methodus eſſe poteſt, quia cum ſcientia ſit cognitio certa, & euidens ex alia cognitione deducta; cognitio antecedens, quæ certitudinem pariat cum euidentia, non poteſt eſſe niſi de re, quæ neceſſariam connexionem habeat cum altera re,quam volumus intelligere. non habent autem neceſſariam connexionem niſi cauſæ, vel natura cum ſuis proprietatibus.

QVÆSTIO TERTIA.

De præcipuo Diſciplinæ moralis obiecto, quod eſt Ens morale,ſiue ſpontaneum.

ANtequam de Prudentia dicamus, operæ pretium eſt ad reliqua melius intelligenda rationem quandam explicare vtriuſq; cognitionis, & habitus intellectiui moralis id eſt,Ethicæ, & Prudentiæ obiecto communem, ac præcipuam; quæ eſt Ratio entis moralis,id eſt,entis ſpectantis ad appetitum rationalem. Diximus autem ſupra q. 1. def. 2. Morem appellari habitum appetitus cum

ratione operantis. ab eo more dictũ eſt Morale quidquid ad eum morem ſpectat, nempe & effectus illius, vt ſunt actiones humanæ per illum productæ, & obiectum, & principia, tum proxima, quæ ſunt actiones illum producentes, tum remota, vt eſt appetitus, à quo profluunt actiones. Cum hæc omnia dicantur moralia, prima ratio moralitatis ratione nominis eſt in habitu, à quo cetera denominationem ſumunt. & quia in hac quæſtione non inquirimus notionem nominis, ſed rationem moralitatis in re: cum habitus habeat rationem moralis ex connotatione appetitus rationalis; ergo multo magis rationem moralis habet actio, quæ immediate, ac principalius procedit ab appetitu rationali, & à qua producitur habitus. Inquirendum eſt ergo primum ratio moralitatis in actione, & videndum quid illa ratio ſit, an aliquid intrinſecum actioni, an extrinſecum; deinde inquirẽda in reliquis, quæ moralia dicuntur.

PRIMA' PROPOSITIO.

Quid ſit. MOrale idem videtur eſſe, quod voluntarium, & liberum.

1. Hæc Propoſitio colligitur ex ijs, quę in q. 1. def. 2. dicta ſunt; vbi actiones morales diximus appellari tum eas, quæ ab appetitu proficiſcuntur operante cum ſola ratione; tum eas, quæ ab appetitu efficiuntur, vt vtẽte non ſolum ratione, ſed etiam libertate. Actiones enim primi generis voluntariæ dicun-

cuntur; actiones ſecundi generis appellantur non ſolum voluntariæ, ſed etiam liberæ. Idem eſt ergo Morale, quod voluntarium, & liberum. Sumimus autem hoc loco voluntarium pro eo, quod pendet à voluntate ſiue per actũ proſecutionis, ſiue per actũ fugæ. Quæ vt melius intelligantur, tres rationes cognoſcendę ſunt, Spontanei, Voluntarij, Liberi: quarum rationum quò quæq; prior eſt, eò eſt vniuerſalior, & in poſterioribus includitur; quò poſterior, eò fere perfectior. *a* Spontaneum dicitur, quod eſt ab appetitu agente cum cognitione obiecti, quod appetitur; ſiue is appetitus ſit ſenſitiuus, ſiue intellectiuus. illud ita definit Ariſt. 3. eth c. 1. *Spontaneum eſſe videtur, cuius principium eſt in eo, qui agit, particularia cognoſcente, in quibus actio conſiſtit*. Eam definitionem probat ex ratione ſpontaneo contraria, quod eſt inuitum. Dicuntur enim Inuita tum ea, quæ ſunt cõtra appetitum, ſeu inclinationem agentis; (cuiuſmodi etiam de brutis dicuntur. quæ vt non ſolum ſenſitiuis, ſed etiam ſenſu carentibus accidunt, vt lapidi ſurſum ferri, vniuerſaliore vocabulo violenta appellantur.) tum ea, quæ ab agente cum cognitione ſine cognitione particulariũ fiunt; vt qui volens inimicum occidere, amicum ex ignoratione percuſſit, dicitur percuſſiſſe inuitus. Spõtaneum ergo eſt, quod vtriq; inuito opponitur, nempe quod fit ex inclinatione, & cognitione, quæ ſunt in agente.

a q. 1. def. 5.

2. Voluntarium, quamuis interdum *b* ampla ſignificatione ſumatur pro ſpontaneo; proprie tamen voluntarium dicitur, quod eſt à vo-

b S. Tho. 1. 2. q. 6. ar. 1. & 2. ad 2.

à voluntate proprie dicta, id eſt, ab appetitu Intellectiuo, hoc eſt, agente cum cognitione particularium, & dirigente media ad finem. hanc directionē præcedit *e* perfecta finis cognitio, quæ eſt cum appræhenditur non ſolū res, q̄ eſt finis, ſed ēt ratio finis & proportio eius ꝙ ordinatur ad finem. non agunt eo modo bruta, quæ licet cognoſcant finem, & eorū operationes ſint ad illum; nō dirigunt tamen eas ad illum, vt faciunt agentia rationalia.

e 1. Tho. 1. 2. q. 6. ar. 2.

3. Liberum dicitur tum agens, tum effectus illius. Agens autem liberum eſt, habens appetitum, qui poſitis omnibus requiſitis poteſt agere, & non agere. Id, quod à libere agente pendet, tum liberum, tum etiam volūtarium ſolet appellari, quod ſit opus voluntatis, id eſt, Rationalis appetitus maxime proprium. Huic voluntario ita preſſe ſumpto duo opponuntur, Inuoluntarium, & Neceſſarium determinationis. quorum alterum tollit ſimpliciter rationem voluntarij, alterum rationem libertatis. Eſt porrò duplex Neceſſarium, alterum Coactionis, alterum Determinationis. Neceſſariū Coactionis eſt idem, quod violentum. Principium autem violenti ſemper eſt extrinſecum ei, cui accidit violentum. nihil enim violentiam patitur à principio intrinſeco, id eſt, ab inclinatione, quam habet in ſe. Neceſſarium determinationis eſt, cum principium eſt intrinſecum, ſed tamen determinatum ad vnum. quare voluntarium quidem eſt, non tamen liberum, quia appetitus poſitis omnibus requiſitis non remanet indifferens ad vtrumlibet, ſed determinatus

ad alterum, nempe ad agendum, vel non agẽdum, ad obiectum amplectendum, vel fugiendum. Hoc neceſſarium opponitur voluntario vt liberum eſt. vt autem abſolute voluntarium eſt, opponitur illi Inuoluntarium. Tria autem dicuntur Inuoluntaria reſpectu voluntatis, ſeu appetitus rationalis. 1. Id, circa quod verſatur voluntas actu fugę. 2. Involuntarium eſt, Neceſſarium coactionis, ſeu violentum, *d* Quamuis enim voluntas non poſſit pati violentiam per actum elicitum, quia omnis actus elicitus in voluntate, eſt inclinatio voluntatis, ac proinde eſt à principio intrinſeco, cum omne violentum ſit ab extrinſeco: poteſt tamen pati violentiám ſecundum actus à voluntate imperatos, vt cum per violentiam exteriora membra impediuntur, ne imperium voluntatis exequantur. Poteſt etiam pati violentiam negatiue à ſolo Deo, vt contingeret ſi poſita viſione beatifica Deus negaret ſuum cõcurſum ad producendum amorem erga Deum; hoc enim eſſet cõtra inclinationem naturalẽ, quam habet voluntas ad amandum Deum clare viſum, cum non poſſit habere inclinationem in oppoſitũ, ea viſione poſita. 3. Inuoluntarium eſt id, quod nullo modo pendet à voluntate. In tertio genere inuoluntarij numerantur ea, quæ fiunt ex ignoratione particularium, & ſimpliciter ex ignoratione; modo illa ignoratio non pendeat ex volũtate, quod accidit, cum voluntas eam vult, aut poteſt tollere, & non tollit. Illud ergo dicitur inuoluntarium; quia cum voluntas non feratur in obiectum,

d S. Th. 1. 2. q. 6. ar. 4.

niſi pręuia cognitione; quod nullo modo fuit cognitum, nullo modo potuit eſſe volitum.

4. Iam voluntarium pro libero ſumptum duplex eſt, alterum voluntarium directe, alterum indirecte. Directe voluntarium eſt, quod poſitiue pendet à voluntate, ſeu per actum elicitum voluntatis. Indirecte voluntarium eſt, quod quidem non pendet à voluntate per actum voluntatis elicitum, ſed tamen ita ſe habet ad voluntatem, ac ſi voluntas actu poſitiuo illud vellet. quod accidit ex eo, quod voluntas potuit illud impedire, & non impediuit; quare illud imputatur voluntati, ac ſi actu poſitiuo fuiſſet volitum. Aduertendum autem interdum requiri non ſolum potuiſſe, ſed etiam debuiſſe voluntatem impedire. quia, vt dicatur eſſe voluntarius effectus ſecutus ex omiſſione alicuius actus, debet voluntas eſſe cauſa illius; eſt autem cauſa per actum volendi. At actus volendi, cum non adeſt obligatio illum faciendi, non poteſt imputari voluntati. ergo cũ non adeſt obligatio, nullum eſt indirecte voluntarium. Ita dicitur voluntaria nauis ſubmerſio reſpectu nautæ, qui eam ſubmerſionem potuit, & debuit impedire. e ita voluntaria omiſſio, ſeu negatio non ſolum actus exterioris, ſed etiã interioris, etiam actus ipſius voluntatis, cum voluntas debet, & poteſt actum efficere, & non efficit.

e Duran. in 2. d. 36. q. 2. 3

5. Rurſus vtrumque hoc voluntarium poteſt triplici diuiſione diuidi. 1. In voluntarium in ſe, & in alio .i. in ſua cauſa. Poteſt enim volũtas duobus modis in aliquod obie-

ctum

ctum ferri, aut immediate in ipſum, aut non expreſse in ipſum, ſed in cauſam illius. vt autem dicatur aliquid volitum in cauſa, debet ea cauſa cognoſci vt cauſa illius. 2. In expreſſum, & interpretatiuũ. expreſſum eſt, quod actu voluntatis ſiue directo; ſiue indirecto, ſiue in ſe, ſiue in cauſa, realiter exprimitur. Interpretatiuum, quod licet actu voluntatis realiter non exprimatur, ſubintelligitur tamen actus volẽdi illud in aliquo actu expreſſo cõprehendere. vt, cũ aliqua lex non ſeruatur Superiore aduertente, interpretamur ſuperioris conſenſum circa actum non obſeruandi; &, cum in aliquo caſu interpretamur legiſlatorẽ voluiſſe tali, vel tali modo legem intelligi, licet eum caſum in lege non expreſſerit. 3. In voluntarium ſimplex, & mixtum. voluntarium ſimplex eſt, cum voluntas ita fertur in obiectũ actu proſecutionis, vt non ſimul illud fugiat ſecundum vllam rationem. *f* voluntarium mixtum eſt, quod ſimul cum fuga habet actum proſecutionis; vt ſunt ea, quæ fiunt ex metu, à quibus nude, & per ſe conſideratis voluntas abhorret, ea tamen omnibus circumſtantijs perpenſis amplectitur. ſunt inuoluntaria ſecundum ſuam rationem ſumpta, v.g. Proiectio mercium in mare, vt proiectio eſt, & omiſſio bonorum; voluntaria ſecundum circumſtantias, vt proiectio mercium hìc, & nunc periclitanti. ſunt ergo hæc voluntaria mixta. Porrò mixtum in metu ſimpliciter voluntarium eſt, inuolũtarium ſecundum quid. Illud enim ſimpliciter voluntarium cenſendum eſt, quod præci-

f Ariſtot. 3. eth. 1.

puam voluntarij rationem habet: cum autem actiones verſentur circa ſingularia, præcipua earum ratio penſanda eſt ex ſingularibus: voluntarium autem, quod eſt in metu, circa ſingularia eſt. ergo ipſum eſt ſimpliciter in metu, innoluntarium autem ſecundum quid. Confirmatur, quia has actiones per metum factas conſequi ſolet laus, & vituperatio, hæc autem voluntarium conſequuntur.

6. Poſſet quis cõtrarium probare. 1. Quod Matrimonium ex metu factum eſt inualidum. ergo ſimpliciter inuoluntarium. 2. Violare ob metũ aliqua præcepta non eſt peccatum. ergo non eſt ſimpliciter voluntarium. 3. Latro tenetur reſtituere pecuniam, quam illi viator vltrò dedit veritus ne interficeretur: at non teneretur, ſi datio fuiſſet voluntaria. 4. Ariſt. 3. eth. c. 1. *Spontanea igitur,* inquit, *huiuſmodi* (quæ ſcilicet fiunt ex metu) *ſimpliciter vero inuita, quippe cum tale quippiam per ſe eligat nemo.*

Sed contraria ſententia eſt eiuſdem Ariſt. in eodem loco. *Mixtę igitur,* inquit, *huiuſmodi actiones cum ſint, Spontaneis tamen magis ſunt ſimiles.* eſt Damaſc. l. 2. fid. c. 24. S. Th. 1. 2. q. 6. ar. 6. & aliorum.

Ad 1. Dicendum Matrimonium factum ex metu cadente in conſtantem virum, eſſe inualidum, non quod non ſit ſimpliciter voluntariũ; ſed quod eiuſmodi contractus propter rationes peculiares, debet eſſe vndequaque voluntarius, & nullo modo coactus.

Ad 2. Dicendum eſſe præcepta quædam, quæ non obligant cum vitæ diſcrimine; ob

Id illa ex mortis metu violare nō eſt peccatū.

Ad 3. Dicendum latronem ideo teneri ad reſtitutionem, quia cenſetur viator non habuiſſe voluntatem transferendi dominium ſuæ pecuniæ in latronem, ſed tantum exhibēdi actu externo pecuniam.

Ad 4. Dicendum vocem illam, Simpliciter, eſſe æquiuocam, & ſumptam fuiſſe ab Ariſt. non ad ſignificandā pręcipuam rationē in re, ſed rei naturā nudam, ac per ſe conſideratam ſine circūſtantijs. nam quod ea, quæ ex metu fiunt, ſint magis ſpontaneis ſimilia docet ipſe Ariſt. ſupra, & addit rationem, *Quippe*, inquit, *eligenda ſunt tunc, cum aguntur.*

7. An autem ad genus hoc voluntarij mixti ſpectat id, quod fit ex concupiſcentia?

Concupiſcentia. Dicendum g Concupiſcentiam, qui eſt motus quidam proſecutionis in appetitu ſenſitiuo, abſolute facere volūtarium ſimplex. quia ſimpliciter voluntarium eſt, ad quod fertur voluntatis inclinatio: per concupiſcentiam aūt fit vt voluntas magis feratur in obiectū, quippe cum illud cum maiore appetibilis ratione proponatur ab intellectu iam excitato per concupiſcentiam.

g Ariſtot. 3. eth. c. 1. s. Thom. 1. 2. q. 6. ar. 7.

8. Obijcies 1. Concupiſcentia quia trahit ad obiectum, quod ipſa proponit, minuit libertatem: at liberum eſt quoddam voluntarium. ergo minuit voluntarium. ergo admiſcet aliquid inuoluntarij. 2. Concupiſcentia cum eſt vehemens, excęcat intellectum: excæcatio eſt quædam ignorantia: at quod fit ex ignoratione, inuoluntarium eſt.

Ad 1. Rꝫ. Liberum ſecundum ſuam rationē

formalem non eſſe idem, quod voluntarium, quemadmodum rationalitas non eſt idem formaliter, quod animalitas. Concedi ergo poteſt concupiſcentiam minuere rationem liberi in ſua radice, qui eſt intellectus, quia impedit illum ne conſideret recte ſingula ſpectantia ad actum; ac proinde impedit intellectum, ne proponat voluntati obiectum debita cum indifferentia; vnde fit voluntatem reddi magis determinatam ad id, quod proponitur ex concupiſcentia, ac proinde minui libertatem; *b* ex quo fit vt etiam minuatur peccatum: ex hoc autem non ſequitur minui rationem voluntarij; vt ſi minueretur ratio rationalitatis, ſeu intellectiui, non ob id neceſſarium eſſet minui rationem animalitatis, ſeu ſenſitiui.

b S.Tho.1.2. q.77.ar.7.

Ignorantia.

Ad 2. ℞. Non omnem ignorantiam eſſe cauſam Inuoluntarij. eſt .n. triplex ignorantia. Alia voluntaria, quia eam voluntas vult ſiue directe, vt contingit in ignorantia affectata, quam procurat voluntas, ne per oppoſitam cognitionẽ diuertatur ab aliquo obiecto, quod proſequitur; ſiue indirecte, vt contingit cum voluntas poteſt, & debet ignorantiam remouere, & non remouet. Hæc ignorantia dicitur conſequens, quia voluntatem conſequitur, & ab illa pendet. Vtrouis modo ſe habeat, nõ tollit voluntarium ſimpliciter; immo ignorantia affectata illud auget indirecte: ſed tamen admiſcet aliquid inuoluntarij ſecundum quid, non quidem per actum volũtatis explicitum, vt contingit in metu, ſed implicitum, quatenus voluntas, ſi adeſſet cogni-

tio

tio, quam tollit ignorantia, actum illum non eliceret, quem poſita ignorantia elicit. Quod hæc ignorantia non tollat voluntarium ſimpliciter, innuit Ariſt. 3 eth. c. 1. cum ait, Ignorationem, quæ in electione conſiſtit, non eſſe cauſam inuiti, ſed prauitatis. Quod habeat aliquid inuolũtarij idem innuit, cum ibidem ait: *Ex ijs, qui ex ignorantia agunt, quem facti pænitet, feciſſe inuitus videtur.* Solent enim qui ita ex ignorantia agunt, poſtea facti pœnitere. Alia ignorantia eſt concomitans, quæ neque antecedit voluntatem cauſans actum illius, neque ſubſequitur pendens ab illo; eſtq; cum quis efficit quidem aliquid ignoranter, ſic tamen vt, ſi cognouiſſet, feciſſet nihilominus; vt cum quis occidit inimicum in ſylua, putans eſſe ceruum. Hæc ignorantia nihil habet inuoluntarij voluntario contrarie oppoſiti, ſed tantum habet non voluntarium; quia nihil poteſt eſſe volitum, quod non ſit cognitum. ergo occiſio inimici non fuit voluntaria: neque tamen fuit inuoluntaria, quia fuiſſet volita, ſi fuiſſet cognita. Docuit hoc Ariſt. 3. eth. 1. *Qui*, inquit, *cum ex ignorantia quippiam egerit, factum minime ægre fert; is ſane neque ſponte egit id, quod ignorauit; neque inuitus, cum non doleat*. Alia ignorantia eſt antecedens actum voluntatis, id eſt, non pendens ab illo, ſed cauſans illum; quatenus ea poſita ſequitur actus, qui non fuiſſet ſequutus poſita cognitione ignorantiæ contraria; vt cum quis putans occidere ceruum, amicum interficit. Hæc ignorantia cum nullo modo ſit volita, efficit ſimpliciter inuoluntarium; quia vt ipſa

la ſimpliciter inuoluntaria eſt,ita & quod ex ea fit. Nihil hic,vt patet,eſt admixtum volũtarij reſpectu effectus ſecuti, quia talis effectus nullo modo fuit volitus. Ex his intelligitur primam,& tertiam ignorantiam eſſe cauſam inuoluntarij,tertiam ſimpliciter,primam ſecundum quid; & tantum in prima eſſe voluntarium mixtum, ſed non explicite, quia inuoluntarium non eſt explicitum,vt in metu. Ex ignorantia autem,quam vehemens concupiſcentia cauſat excæcando intellectũ, & vſum rationis tollẽdo, nihil efficitur inuoluntarij,nec voluntarium minuitur,ſed liberum. quia, ſi illa concupiſcentia poſita,eſſet in intellectu vſus rationis,& cognitio perfecta de obiecto,poſſet accidere, vt adhuc voluntas vellet proſequi obiectum,& non fugeret illud. ergo cum concupiſcentia præuertit rationem, in proſecutione voluntatis nihil eſt fugæ, ſeu inuoluntarij impliciti, ſeu ſubintellecti tunc, cum ſit actus proſecutionis. ſignum huius eſt, quod tunc non poteſt determinari quid operatura ſit voluntas, accedẽte vſu rationis.at in primi generis ignorantia ſemper ſubintelligitur actus fugæ, & voluntas diſpoſita vt fugiat. ſignum huius eſt,quod ne fiat explicite fuga impeditur per ignorantiam affectatam cognitio. ſignum, quod accedẽte cognitione,facti pænitet eos, qui egerunt ex ignorantia. At non eſt dolor eius,quod factum eſt per concupiſcentiam tollentem vſum rationis; quamuis in vſu rationis, obiectum reſpuatur.

Ex his, quę hactenus pro prędictę propoſitionis explicatione diſputata sũt, intelligitur ens morale idem eſſe, quod ens à voluntate, ſeu intellectuali appetitu pendens agente cũ deliberatione rationis, ſiue pendeat per actũ proſecutionis, ſiue per actũ fugę; ſiue directe, ſiue indirecte; ſiue neceſſariò, ſiue libere. Nũc videndum, quid ſit in actibus à voluntate proficiſcentibus, quod eos formaliter morales reddit.

II. PROPOSITIO.

Actus voluntatis formaliter morales ſunt ex ſola connotatione voluntatis, vt à qua dependent in fieri; voluntatis, inquam, agentis cum aduertentia, ſeu deliberatione rationis. Quare ratio voluntarij, & liberi in actibus, *i* quæ idem quod moralitas eſt, nihil eſt aliud, *k* præter illam connotationem voluntatis.

i Prop. 1.

k Ita videtur ſentire S. Tho. in 2. d. 4. q. 1. Scot. ibid. & Durand. Valẽt. 1. 2. d. 2. q. 13. Pũ. 16

Præcipua huius Propoſitionis probatio ea eſt, Quod quidquid eſſe dicatur Moralitas in actibus præter ipſam connotationem voluntatis cum ratione agentis, aut ſuperfluum eſt, aut ipſa moralitate poſterius. Ita non poteſt vlla Relatio rationis habere rationẽ moralitatis; quia voluntatis actiones nullo intellectu cogitante voluntariæ ſunt, ac liberæ, & bonitatis, ac malitiæ moralis proprietates habent, nempe laudem, & vituperium, condignitatem ad præmium, ac pęnam. Non relatio

latio realis, neq; vllus modus, aut entitas alia ſuperaddita entitati phyſicæ actuum: quia hæc poneretur ſine ſufficienti ratione, & ſola entitas phyſica cum connotatione voluntatis ſufficit, vt dictum eſt.

Contra hanc doctrinam obijci poteſt. 1. Ex ea ſequeretur nullo modo inter ſe differre actus voluntatis naturales, neceſſarios, & liberos. 2. Quod dependentia in quolibet effectu eſt modus quidam diſtinctus à parte rei ab effectu. ergo ratio moralitatis in actibus eſt modus dependentiæ illorum à voluntate.

Ad 1. Reſpondendum eſt, hos actus quoad entitatem ſuam, præciſa omni connotatione potentiæ agentis, nihil inter ſe differre, ac poſſe accidere eumdem actum modo eſſe naturalẽ, modo humanum, ſed neceſſarium, modo liberum, pro vt voluntas influens in illum actum modo ſe habet ſine debita rationis aduertẽtia, modo determinatur ad vnum, modo relinquitur indifferens. ſed pænes cõnotantum, id eſt, voluntatem, hoc vel illo modo ſe habentem, differunt inter ſe actus illi.

Ad 2. Dicendum velle Doctores aliquos dependentiam in effectu eſſe ipſam entitatem eius cum actuali connotatione cauſæ, à qua eſt. ſed etiam ſi dependentia ſit modus, negãdum eſt Moralitatem eſſe aliquid aliud præter modum phyſicum, qui idemmet eſſet ſi idem actus, qui nunc eſt moralis, ex aduertẽtia rationis, mox eſſet naturalis ceſſante adtentia.

III. PROPOSITIO.

OBiecta actuum moralium voluntatis, ſiue ſint actus aliarum potentiarum imperati à voluntate, ſiue alia obiecta; itē proprietates obiectorum, & actuum moralium voluntatis, & ipſa voluntas, Moralia formaliter ſunt per denominationē extrinſecam factam à connotatione illa, quæ eſt ex actionibus voluntatis, & ipſa voluntate agente cum ratione.

Fundamentum huius Propoſitionis eſt, ꝙ ea denominatio ſatis eſt ad ponendam rationem moralitatis in ijs, quæ in propoſitione numerata ſunt; & ipſa eſt prima ratio moralitatis. Quod clariſſimum videtur in actibus exteriorum potentiarum à voluntate imperatis. illi.n. inuariati manentes modo morales ſunt, modo ſolum naturales ex ſola actione voluntatis facta cum aduertentia rationis, cū illa actio ponitur, aut tollitur. Intelligenda aūt eſt ea actio poni, etiam ſi non explicite ponatur, ſed ſubintelligatur; vt cōtingit cum voluntas non fugit aliquem actū exteriorem, quem poterat fugere; tunc.n. cenſetur voluntas illū voluiſſe. à quo actu interiore ſubintellecto denominatur actus exterior moralis. eſt quiddam ſimile in operibus artificioſis, quæ ſi fiāt à natura, naturalia dicuntur; ſi eadem ſine vlla variatione fiant ab operante ex arte, artificioſa nominantur; quę

deno-

denominatio ſumitur ab extrinſeco, nempe ab operante ex arte.

IV. PROPOSITIO.

Paſſiones.

l S. Tho.1.2. q.18.ar.1. Greg. Valēt. Ibid. d.2. q. 13. Pun.j. *m* q.j. def.5.

l ENtis moralis primæ Paſſiones duæ ſunt, Bonitas, & Malitia, ſeu Honeſtas, & Turpitudo; ſecundum quas diuidi ens morale ſolet in Bonum, & malum morale, ſeu Honeſtum, & Turpe.

Cum *m* Bonitas ſit idem, quod perfectio cōueniens ſubiecto illam exigenti: duplex autē ſubiectum eſſe poſſit, alterum intrinſecum, id eſt, non diſtinctum à parte rei à perfectione, quam exigit; alterum extrinſecum, ſeu diſtinctum: inde fit, vt in Moralitate actionū voluntatis, à quibus cetera denominantur moralia, duplex ratio bonitatis conſiderari debeat, altera, qua moraliter ſunt bonæ ſibi; altera, qua moraliter ſunt bonæ alteri, nempe ſubiecto cum ratione operanti. *n* Bonitas moralis ipſis actionibus intrinſeca nihil aliud videtur eſſe, quam rectitudo ipſarum, ſeu adæquatio, & conformitas ad rectam rationem, quæ dictat pro ratione circumſtantiarum, quas adeſſe contigerit, qua ratione agēdum ſit. Actiones enim, quæ cum aduertentia rationis à voluntate procedunt, ea rectitudine, ſeu perfectione poſita, bonæ dicuntur; ea ſublata, exiſtimantur malæ, vt entia naturalia bona dicuntur cum habent perfectionem ſibi debitam, mala cum non habent. Ex quo intelligitur *o* Malitiam huic intrinſecæ bonita-

n S.Th. 1.2. q.18. ar.j.

o Valen.ibi. p.3. & adducit S.Tho. & alios.

nitati oppoſitam nihil aliud eſſe, quam carentiam, ſeu priuationem rectitudinis, ſeu conformationis ad rectam rationem. quia p Bonitas dicit rationem perfectionis, ſeu entitatis: entitati autem opponitur non ens. ergo bonitati morali, quæ eſt rectitudo, primariò, ac directe opponitur Non rectitudo. ea autem Priuatio eſt, non negatio pura, quia ſemper aliquam actionem, ſaltem ſubintellectam, ſupponit vt ſubiectum, in quo ipſa non rectitudo eſt. Ipſum autem ſubiectum Non rectitudinis, ſeu Actio non poteſt habere rationem malitiæ: quia ea etiam in genere moris ens quoddam eſt, ac proinde bonũ; quia ens & bonum conuertuntur, & idem à parte rei ſunt. Præterea talis actio præciſa Non rectitudine, ac ordine ad naturam rationalẽ, de quo mox dicetur, non habet ex ſe difformitatatem ad rationem. ergo non habet ex ſe rationem malitiæ. q Altera actionum volũtatis Bonitas, qua eæ moraliter bonæ ſunt alteri, id eſt, homini cum ratione operanti, non ſolum eſt ipſa actionum rectitudo, & conformitas cum recta ratione; ſed tota etiam entitas actionum, vt ea congruens eſt naturæ rationali, ſeu ſubiecto cum ratione operanti. Tota enim ea entitas pertinet ad eſſe morale, cum tota pendeat à voluntate cum ratione operante. ergo tota rationem bonitatis moralis habet: quippe cum nihil aliud ſit bonũ, quam ens. Ex hac Bonitatis ratione intelligitur quid ſit Malitia ei oppoſita. videtur enim eſſe non ſolum Difformitas ad rationem, ſed tota ipſa entitas actionis, vt ea naturæ rationali

p q.j.def.5.

q S.Tho. e.g. c.9.§.j. Caiet. 1.2.q. 18.ar.5.

nali

nali non congruit, quatenus voluntaria eſt. Quare Malitia actionis moralis voluntatis in ordine ad ſubiectum rationale non ſolum priuationem includit, quæ eſt Ratio difformitatis ad rectam rationem; ſed etiam rationem poſitiuam actionis; ac proinde Bonitati morali actionis non ſolum priuatiue, ſed etiam contrarie opponitur. vt noxium, quod ſalubri opponitur in ordine ad corpus humanũ, non ſolum dicit carentiam ſalubritatis, ſed poſitiuas etiam qualitates, humani corporis temperamento repugnantes. Quamquam aũt tota actionis entitas mala eſt homini: ratio tamen cur mala ſit, non eſt entitas, ſed difformitas ad rationem, ſeu priuatio rectitudinis debitæ. Quare in hoc ſecundo malitiæ genere diſtinguenda eſt ratio materialis, & formalis. ratio materialis eſt entitas actionis, quæ ex ſe bona eſt; ſed ex adiuncta priuatione fit mala moraliter.i.naturæ rationali non congruens quatenus ſubiectat priuationem, & voluntaria eſt. Porrò Malitia hoc ſecundo modo ſumpta eſt ratio abſtracta à toto compoſito ex actione, & priuatione morali, ſeu ab actione mala; vt Humanitas eſt ratio abſtracta à toto compoſito, nempe Homine.

Ex ijs, quæ de Bonitate, & malitia actus voluntatis dicta ſunt, intelligere poſſumus quid ſit Bonitas, & malitia moralis in obiecto, circa quod ille actus verſatur, & à quo ſpecificatur, vt inclinatio quædam eſt ad illud. Cum enim obiectum habeat eſſe morale per denominationem extrinſecam factam ab actu, vt *Prop.3.* dictum eſt, eandem proinde

bo-

bonitatem, & malitiam moralem habebit, q̃ habet actus. Quod adhuc ſuadetur ex eo; quia Bonitas, & Malitia moralis, vt vidimus in actu, aut ſumitur ex cõformitate, ac difformitate cum ratione recta; aut ex conuenientia, & diſconuenientia cum natura rationali: at neutrum horum obiectum habet ex ſe, ſed tãtum ex eo, quod eſt volitum, ſeu volibile, ſeu voluntarium, hoc eſt, per denominationem extrinſecam ſumptam ex actu voluntatis. per hanc enim ſolam rationem conuenit, vel diſconuenit rationi, ac naturæ rationali. ergo obiectum eandem duplicem rationem habet, tum bonitatis, tum malitiæ moralis, quam diximus eſſe in actu. id eſt, Bonum eſt tum in ordine ad ſe, vt rectitudinem habet, & cõformitatem cum ratione recta, tum in ordine ad naturam rationalem, vt ei conſentaneum, & conueniens eſt: malum eſt in ordine ad ſe, ex carentia rectitudinis, malum in ordine ad naturam rationalem, ſecundum omnia quæ habet. Sciendum autem, obiectum ſe habere vt formam quãdam reſpectu actus, quia ſpecificat actum, & dat illi certam ſpeciem in eſſe phyſico: viciſſim autem actus dat eſſe morale obiecto, & quod erat phyſicum in obiecto reddit morale per denominationẽ extrinſecam. quia dum actus verſatur circa obiectũ reddit illud voluntarium, ac dependens ab appetitu agente cum ratione. Hinc fit, vt actus volũtatis dicantur bonitatem, & malitiam, ac harum ſpecies ſumere ex obiecto. quia eſſe morale, quod habent, eſt idem entitatiue cum eſſe phyſico, quod ſpecificatur

ab obiecto. vt animal dicitur ſanitatem habere a medicina, tanquam à cauſa efficiente, cum tamen medicina non ſit formaliter ſana, ſed per denominationem extrinſecam ab effectu, quem producit in animali. formalis enim ratio ſanitatis eſt, Bona corporis animalis temperies.

An autem Bonitas, & Malitia ita ſe habẽt, vt neceſſario altera ex his reperiatur in qualibet actione morali .i. pendente à voluntate cum aduertẽtia rationis? Vt melius dubium intelligatur, & ad illud facilius reſpõdeatur, r Sciendum eſt appetitum tributum eſſe cuilibet rei, vt per illum quælibet res bonum ſibi proprium procuret. quare appetitus rationalis tributus eſt homini, vt curet homo bonum ſibi conueniens, vt homo eſt. Bonum aũt conueniens homini vt homo eſt, ſunt virtutes, & felicitas. Debet ergo hominis appetitus rationalis quippe operatiuus cum ratione, aut verſari circa virtutum obiecta, & felicitatem, quæ finis rationem habent, aut circa media ad illa. Ad mediorum autem rationem ſpectat etiam Remotio eorum, quæ impediunt aſſecutionem finis. ſ Quare quotieſcunque homo facit aliquam actionem, quam actu non dirigit ad finem, quem diximus; actio illa mala moraliter eſt, quia non eſt conformis rationi rectæ ob carentiam finis. omnis ergo actio moralis, quatenus eſt in exercitio, ſeu actu pẽdet ab appetitu cum aduertentia rationis operante (quam Theologi vocant actionem in indiuiduo) aut bona moraliter, aut mala eſt. Confirmatur: Pro-

r Vid. Valẽt. t.2.d.2.q.13. p.6.

ſ S. Tho.1.2. q.18.ar.9.

pri-

prium eſt agentis rationalis ad finem ordinare id, quod agitur. ergo actioni procedenti à ratione deliberata debitus eſt aliquis rectus finis, vt ſi illo careat, eo ipſo ſit mala.

r Si vero conſideretur actio moralis, non vt eſt in exercitio; ſed præciſe ſecundum ſuam ſpeciem, id eſt, vt ſpecificatur à ſuo obiecto: poteſt contingere vt ſecundum ſuum obiectũ neque ſpectet ab bonum hominis, vt homo eſt, neque illi bono repugnet; vt humo feſtucam tollere: & talis actio ſecundum ſuam ſpeciem indifferens eſt ad bonitatem, & malitiam formalem, quæ ſumitur ex ratione boni, vel mali humani; fiet autem determinate bona, vel mala, cum veniet in exercitium. Sumet enim bonitatem, vel malitiam ex aliqua circumſtantia, ſaltem ex fine. actio enim in actu exercito non poteſt abſtrahere à circumſtantijs, vt infra dicetur q. 5. Poteſt autem illa actio vt indifferens eſt ſecundum ſuam ſpeciem, dici materialiter bona in genere moris, quatenus cum ratione habet cõuenientiam indifferentiæ, ac ex ſe ſuſceptiua eſt bonitatis formalis. Not. quod ſi ſpectetur bonitas in ordine ad meritum vitæ æternæ, poſſet contingere vt aliqua actio etiam in indiuiduo ſit indifferens. i. nec bona, nec mala in ordine ad beatitudinẽ, vel pęnam; quia nec habet bonitatem meritoriam vitæ æternę, nec vllam malitiam. Id videtur docere S. Bonau. in 2. d. 41. 1. ar. 1. q. 3. ita videtur cõtingere in homine exiſtente in mortali, cum facit aliquod morale opus bonum: & hoc s modo videtur intellexiſſe Concil. Conſtât.

r S. Th. ſupr. ar. 8.

s Vid. Valẽt. ſupr.

ſeſſ. 15. cum damnat articulum dicentem, Nulla ſunt opera indifferentia. Porrò Bonitas,& malitia formalis duplicem adhuc proprietatem habent,alteram *x* præmiabilitatis, & punibilitatis; *y* alteram laudabilitatis, & vituperabilitatis. Præmiabilitas eſt dignitas, ſeu aptitudo ad bonum rectè agenti conueniens ad bonum actum compenſandum: Punibilitas, eſt aptitudo ad malum debitum male agenti ad compēſandum malum actum. Compenſatio autem propterea facienda eſt, quod ex actu bonum aliquid, vel malum redundat in alterum. Is autem,in quem poteſt bonum,vel malum redundare, eſt vel ſingularis aliqua perſona,vel cōmunitas,vel Deus. Laudabilitas, eſt aptitudo ad laudem. Laus autem eſt cognitio excellentis boni cum approbatione,& imputatione agēti illud.omne autem opus morale bonum ſuam habet excellētiam,quia conuenientiā habet cum ratione recta, quod magnæ perfectionis eſt. Vituperabilitas eſt aptitudo ad cognitionem malitiæ moralis cum eius improbatione,& imputatione agenti illud. Approbatio autem, & improbatio eſt iudicium, quo iudicatur res mente appræhenſa eſſe perfecta, vel imperfecta.Imputare autem agenti,eſt iudicare fuiſſe in poteſtate agentis agere opus,vel non agere.Quare imputatio ſupponit libertatem in agente. Atq; de his pro Ethica ſatis,nam fuſiorem horum diſputationem ſibi Theologia vindicauit.

x S.Th. 1.2. q.21. ar.3.& 4.

y S.Th. 1.2. q.21.ar.2.

QVÆSTIO QVARTA.

De Prudentiæ natura, & partibus.

IN hac quæſtione agendum eſt de Prudentia proprie dicta, quæ circa ſingularia verſatur, de qua cęptum eſt agi q. 2. Principio autem præcipua, quæ ad eius naturam attinent, breui deſcriptione complectemur; ex cuius explicatione tota formalis ratio Prudentię intelligetur. Ratio autem cur hoc in loco agatur de Prudentia, reddita eſt in huius operis Procemio.

PRIMA PROPOSITIO.

De formali Prudentiæ ratione.

PRudentia, eſt habitus Intellectus practici vera cum ratione actiuus, ſeu inclinans ad recte ſtatuendum per actum imperij quid in quouis caſu particulari agendum ſit circa ea, quæ & bona, & mala homini ſunt.

1. Habitus.) Non dicitur Prudens, qui vnum, aut alterum actum prudenter elicit: ſed qui conſueuit prudenter operari. quod non contingit fieri ſine habitu.

2. Intellectus practici.) Duæ ſunt animæ intellectiuæ, vt intellectiua eſt, partes, ſiue potentiæ, Intellectus, per quem cognoſci-

mus, & voluntas, per quam appetimus, vel reſpuimus, quod ab intellectu cognitum eſt. Intellectus, vnus cum ſit à parte rei (neque .n. vlla ratio apparet, quæ ſatis ſit ad diſtinctionem ſuadẽdam) per reſpectum ad actus, quos producit, & habitus, quos in ſe recipit, varijs modis in plures partes diſtinguitur ratione. 1. Diſtinguitur in Mentem, & Rationem. *a* Mens, eſt ipſa intellectus eſſentia. Ratio, eſt ipſe intellectus vt diſcurſiuus eſt. per hanc rationem ex entibus intellectualibus homines tantum rationales appellantur. 2. Ratio diuiditur in ſuperiorem, & inferiorem. *b* Ratio ſuperior eſt, quæ verſatur in æternis conſpiciendis, aut conſulendis. conſpiciendis, dum ea in ſeipſis ſpeculatur; cõſulendis, dum ex eis accipit regulas agendorum. Ratio inferior eſt, quæ circa temporalia verſatur. in æternorum genere Deus, & diuina, in temporalium genere omnes creaturæ ſecundum eſſe naturale videntur ponendæ. 3. Diuiditur intellectus in Speculatiuum, & Practicum. *c* Hæc autem diuiſio ſumitur à fine, ad quem ex natura ſua actus intellectus ordinantur. aliqui enim actus in ſola veritatis ſpeculatione ſiſtunt, & hi ſpeculatiui nominantur; aliqui cognitionem ad opus ordinant, & dicuntur practici, vt ſupra explicatum eſt q. 2. Prop. 1. Vtrique actus tum ſpeculatiui, tum practici, aut circa principia verſantur, quæ per ſe, ac primò ſunt nota, aut circa ea, quæ ex aliorum præcognitione ratiocinando cognoſcuntur. Ad omnes autem hos actus facile, & eodem modo ſemper, & cum delecta-

a S. Th. 1. p. q. 79. art. 1. ad 1.

b S. Th. 1. p. q. 79. ar. 9. ex S. Aug. 12. Tr. c. 7. 8.

c S. Tho 1. p. q. 79. art. 11. ex Ariſ. 3. de Anim. t. 49.

ratione producendos dantur Habitus, pro ctuum ſibi reſpondentium varietate diuerſi. Præcipui, qui inclinant ad verum, ac proinde; quia reddunt intellectum bene diſpoſitum ad actum rectum, virtutes intellectuales appellantur, ſex ſunt; tres in intellectu ſpeculatiuo, Intellectus, Sapientia, Scientia; tres in Practico, Synderesis, Prudentia, Ars. de his agit Ariſt. 6. eth. excepta ſynderesi, quam forte vel ſub Prudentia comprehendit, vt ei neceſſario præ requiſitam, aut potius ſub intellectu, quia eſſentialiter habet rationem ſpeculatiui, cum ſit de obiectis, quæ non poſſunt aliter ſe habere, vt ex eius definitione intelligetur. *d* Intellectus eſt habitus primorum principiorum; qui relinquitur ex actibus, qui circa illa verſantur, & rurſum reddunt intellectum magis expeditũ ad ſimiles actus eliciendos. Prima autem principia dicuntur propoſitiones, quæ per ſe notæ ſunt, & non indigent vlla probatione, vt ijs intellectus aſſentiatur, præter explicationem terminorũ, vt eſt illud: Totum eſſe parte maius. huic intellectus aſſentitur ſtatim ac totum, & pars quid ſignificent, intelligit. dicuntur autem Principia, quia ex his deuenitur in cognitionem aliorum, adhibito diſcurſu. Hic habitus intellectus appellatur, eodẽ nomine, quo potentia intellectiua, cui inhęret; quia illi valde propinquus, & connaturalis eſt. *e* Scientia, eſt habitus ad rem demonſtrandam, certoq; concludendam idoneus, ſeu Qui ex primis, & notioribus ad ignotiora progreditur, eaq; aliter ſe habere non poſſe oſtendit. Is habi-

d Ariſtot. 6. eth. c. 6.

e 6. eth. c. 3.

tus ſcientia nominatur, quia tunc putamus nos aliquid ſcire, cum certam eius cognitionem habemus, cognitis eius principijs.
f 6.eth.7. *f* Sapientia, eſt intellectus, & ſcientia de rebus nobiliſſimis, quæq; de principijs aliarum ſcientiarum iudicat. Tribuitur huic habitui nomen ſapientiæ, quia in vnaquaque doctrina, & arte peritiſſimi quiq; ſapientes appellantur. ergo per excellentiam, & abſolute ſapientes appellandi, qui cauſas, & naturas omnium excellentiſſimas norunt. Ex his aũt colligitur non differre ſapientiam ab intellectu, & ſcientia, niſi ratione excellentiæ obiectorum, quæ contemplatur.
g s.Tho.1.p. q.79.ar.12. *g* Syndereſis, eſt habitus principiorum practicorum, quæ nobis à natura indita ſunt. ea ſunt virtutum moralium fines, quibus poſitis fit progreſſio ad electionem mediorum; vt in Temperantia finis eſt, Eſſe delectationibus tactus temperate vtendum. Hæc principia, vt patet, ad praxim tendunt. Quare quo ad modum practica ſunt, licet quo ad rationem eſſentialem ſint ſpeculatiua, quia ſunt de obiecto, quod non poteſt aliter ſe habere, ſunt autem de obiecto vniuerſali, quia docent praxes vniuerſe, non attingendo ſingularia. Ex his autem principijs vniuerſalibus deducitur quid agendum ſit circa ſingularia, & praxes circa illa. atq; harum actionum, &
h 6.eth.5. praxium habitus Prudentia eſt. *h* Prudentes enim appellari ſolent ij, qui actiones dirigũt, ac ſciunt conſultare quid in quaque re agẽdum ſit. ergo maxime, ac propriiſſime Prudẽtes ſunt ij, qui ſciunt conſultare quæ præ-
cipua

cipua ſunt inter conſultabilia, nempe quæ ad bona hominis ſpectant, vt homo eſt. ſpectant autem maxime ad ea bona virtutes morales, & earum fines. ergo proprijſſime Prudentia eſt is habitus, qui propoſitis per ſyndereſin virtutum moralium finibus, deducit ex ijs quid circa eorum acquiſitionem agendum ſit. Quia vero ſunt & alij fines, qui non ſpectant ad bonum hominis, vt homo eſt, ſeu nõ ſpectant ad honeſtum morale, ſed naturale, quibus poſitis conſultat intellectus, ac deliberat, præcipitq; quid ad eorum acquiſitionem agendum ſit; habitus, qui ad eam conſultationem, ac praxim inclinat, Ars appellatur: quæ definitur, *i* Habitus cum ratione coniunctus, ad efficiendum idoneus. effectio autem dicitur omnis operatio, quæ pendet à directione rationis, & non ſpectat ad bonum hominis, vt homo eſt. Porrò artis definitio, quam tradidimus, quod vera ſit, probatur ex eo, quod nulla ars eſt, quæ non ſit habitus cũ ratione coniunctus, ad faciendum idoneus; & nullus talis habitus eſt, qui non ſit ars. Eſt aũt inter Artes differentia. quædam.n. circa opus externum verſantur; quæ poſt operationem opus relinquunt, ac proinde præter operationem habent opus pro fine; vt ars ædificãdi, quæ poſt ædificationem domum relinquit. Quædam in ſola operatione ſiſtunt, nihilq; poſt illam relinquunt; vt eſt Ars ſyllogizandi, ſiue Dialectica. Priores maxime, ac proprijſſime Artes appellantur: quia illæ maxime à Prudentia diſtinguntur, cum earum operatio ſit proprijſſime factio, quæ eſt obie-

i 6. eth. 4.

ctum

ctum artis contradiſtinctum ab actione, quæ eſt obiectum Prudentiæ. E poſterioribus, quæ circa motum corporis verſantur, vt Ars ſaltandi, ſonandi, cantandi; medio quodam modo ſe habent. quæ verò mentis opera dirigunt, facultates potius quædam, quã artes dicendæ ſunt, deſeruientes Scientiæ, ac Prudentię, ſeu partes potentiales illarum; vt ſunt Logica, & Rhetorica. & videntur ad eum habitum reducendę, cui deſeruiunt. Ex his, quæ hactenus dicta ſunt, intelligitur verum eſſe ꝙ in Propoſitione dictum eſt, Prudẽtiam eſſe habitũ intellectus practici. Porrò diuidi
k 6. eth. 5. quartò ſolet intellectus in k ſcientificum, & opinatiuum. in qua diuiſione ſcientificum minus late patet, quam ſpeculatiuum. Speculatiuus enim intellectus dicitur, qui verſatur in ſola contemplatione veritatis, non progrediens ad praxim. poteſt autem contingere vt ea ſpeculatio non ſit euidens, quia non habet principia intrinſeca rei, quæ contemplanda proponitur. ſcientifica vero ſpeculatio eſt euidens. quare ſpeculatiuus intellectus vtramq; ſpeculationem complectitur tum ſcientificam, tum ineuidentem, ſiue ea certa ſit ex cauſis extrinſecis, ſiue etiam incerta. Opinatiuum autem latius patet, quam practicum. contingit enim ẽt in obiectis ſpeculatiuis opinari, id eſt, affirmare aliquid, vel negare, non quia ſcitur, ſed quia videtur. Duplex autem opinio eſt, altera vera, altera falſa. Prudentia, & Ars, habitus practici, licet ſemper opinatiui ſint, quia ſunt circa ſingularia contingentia, quæ poſſunt aliter ſe habere

e, & præcipiunt fieri, non quod vere faciendum eſt, ſed videtur eſſe faciendum: ſunt nen ex natura ſua veri, quia eorum actus nper conformes ſunt appetiui recto, vt ra explicabitur §. 3. v.g. Prudentia poſito ɔetitu finis honeſti, expenſis omnibus cirnſtantijs, vere, ac recte præcipit hoc, vel ɔ modo aliquid agendum; quamquam parte rerum, in quibus verſatur, propter um inconſtantiam, & varietatem contine poteſt vt erret. Alterum autem genus inionis eſt, quæ ex ſe non eſt vera, licet indum accidat eſſe veram. non eſt autem ra ex ſe, quæ in opinando non progreditur motiuo certo. atque hoc opinionis genus ſuis iudicijs aſſentiri ſolet cum dubio, & midine. Ex his colligitur verba illa propo ionis, quibus dicitur Prudētia eſſe habitus ellectus practici, potuiſſe etiam alio modo rri, nempe, Habitus intellectus opinatiui. ellectus autem opinatiuus dici ſolet ab iſt. Dianiaȷ quamq̃ ille hoc nomine vtitur erdū ad intellectum abſolute ſignificandū. ic ad reliqua ꝓpoſitionis verba veniamus.

3. Vera cum ratione actiuus.) Actiuus icur, id eſt, actionum operatiuus dirigen illas, ac præcipiendo. qua particula tum peculatiuis habitibus diſtinguitur, tum Arte, quæ factiuus habitus eſt. Quid autē in Prudentia vera ratio? Iudicium verum agendis ab homine, vt homo eſt. agenda tem ſunt ab homine quæ appetitui recto nformia ſunt. quare iudicium verum eſt, m quæ dicit agenda, vel non agenda, vere

ab

ab homine habente appetitum rectum agenda, vel non agenda ſunt. *l* Dicitur ergo recta ratio, ſeu iudicium verum ex conformitate cum appetitu recto. Rectus autem appetitus ille eſt, qui appetit Bonum hominis vt homo eſt. Hoc autem Bonum habet rationē finis, quia ſpectat ad vltimam perfectionem naturalem hominis vt homo eſt. Cognoſcitur autem is finis per iudicium ſynderesis. Quare ratio, qua Prudentia vtitur, recta, ſeu vera eſt ex conformitate, quam vltimate habet cum hominis fine, ſeu cum iudicio ſynderesis. eadē proportionaliter dicenda de Arte, cuius iudicium verum dicitur, cū conformatur cū appetitu appetente bonū hominis naturale,* ſeu finē, quem artis Idea præſcribit.

l Ariſtot. 6. eth. 2. leg. S. Thom. 1. 2. q. 57. ar. 5. ad 3.

* leg. Caiet. 1. 2. q. 57. a. 5.

4. Inclinans ad recte ſtatuendum per actum Imperij) vt hæc melius intelligantur, intelligendus eſt ordo actuum tum volūtatis, tum intellectus, quibus homo progredi ſolet ad actionū praxim. principio autem explicandi ſunt ipſi actus. Appetitionis, ſeu proſecutionis actus in voluntate ſunt, voluntas, Intentio, Fruitio, Electio, Conſenſus, Vſus. *m* Voluntas proprie dicitur ille actus, quo appetimus aliquod bonum abſolute, non referendo illud ad aliud bonum. quod bonū dicitur Finis, ſiue ex ſe referatur ad aliud, ſiue non referatur: quia à voluntate appetitur propter ſe, ſaltem in actu exercito. Denominatur autē ille actus voluntas, à potentia, à qua eſt, quia ſimplex eſt, & abſolute tendens à potentia in obiectum. *n* Intentio, eſt actus voluntatis circa finem ab intellectu propo-

Volūtas.

m Gregor. Arim. in 1. d. 1. q. 1. art. 1. Caiet. 1. 2. q. 8. in princ.

Intētio.

n S. Th. 1. 2. q. 12. ar. 1.

opoſitum vt proſequēdum per aliqua me-
i. Dicitur actus voluntatis, quia Intendere
in alind tendere; id aūt motum dicit. mo-
re autem ſe, & alias potentias ad finem
oſequendum ad voluntatem ſpectat. quia
is habet rationem Boni; Bonum autem
obiectum voluntatis. Dicitur eſſe circa
em, vt proſequendum per aliqua media:
ia tendentia in aliquid tanquam in termi-
m, per media eſſe ſolet. *o* Fruitio, eſt de- *Fruitio.*
ctatio de bono, quod poſſidetur. Delecta- *o* Aug. 1. de
autem de bono poſſeſſo, nihil aliud vide- doct. chriſtia
r eſſe, quam quies quędam amoris. quare na c.4.&lib.
uitio ad voluntatem ſpectat, quia amor 10. de Trin.
tus voluntatis eſt. confirmatur. Quia Frui- c.10.
, vt & Fructus, habent quandam rationem S.Tho. 1.2.
imi conſequentis ad ceteras operationes. q.11.ar.3.
ıbet aūt magis rationem vltimi voluntatis
tus, q̄ intellectus; cum voluntatis actus nō
niſi conſequatur ad actū intellectus. Atq;
tres actus, Voluntas, Intentio, Fruitio, ſunt
rca finem, ſiue ſit finis vltimus, ſiue medius.
ectio, proprie eſt ille actus, quo appetitus *Electio.*
ıplectitur illud medium, ꝙ intellectus ani-
ıduerſis alijs medijs ad finem, concludit ꝑ
curſum præ alijs eſſe amplectendum. Obie-
i ergo electionis eſt medium, idq; quod in
ſtra eſt poteſtate, vt habet Ariſt. 3. eth. 2.
ia electio eſt de medijs ad finem proſe-
endum; non proſequimur autem finem,
em proſequi non eſt in noſtra poteſtate. ex
o etiam colligitur electionem eſſe eorum,
æ per nos aguntur; quia finis vel eſt aliqua
ſtra actio, vel alia res, circa quam aliqua

noſtra actione verſamur. Poſſet autem electionis nomen latius vſurpari, vt eligi dicatur omne illud, quod ratio cõcludit eſſe alijs quomodocunque anteponendum;& ſic etiam actiones per alios exercendæ poſſunt cadere in electionem; immo etiam res aliqua abſolute conſiderata abſtrahendo ab actione, vt ſi quis deliberaret vtra res ſit perfectior in ſe, & amore dignior. Ex dictis colligitur, electionem, licet ſit actus voluntatis circa medium; *p* connotare tamen duo, nempe & iudicium intellectus de medio ex multis eligendo,& actum intentionis circa finem per media proſequendum. Poſſet autem contingere, vt non ſit niſi vnicum medium ad aliquem finem, & vt intentio circa finem nõ ſit actu cum eſt actus appetitus circa mediũ; & in vtroque caſu non videtur negandum eam medij appetitionem eſſe veram electionem, modo ita præceſſerit intentio finis, vt intelligatur implicite in appetitione medij. non enim eſt appetitio medij vt medij (quod requiritur ad veram electionem) niſi id, quod appetitur, actu, vel virtute referatur in finem; quod fit per actualem, vel implicitam connotationem intentionis finis. *q* Conſenſus eſt actus voluntatis, quo illa ſe applicat ad id, quod eſt ei per conſilium ab intellectu propoſitum tamquam expetendum. Idem aũt videtur eſſe à parte rei conſenſus, quod electio; quia vtraque eſt de medio, quod per cõſilium proponitur expetendum. Differunt aũt ratione; quia eadem appetitio quatenus abſolute ſequitur iudicium intellectus, dicitur

p Ariſtot. 3. eth.c.2.

Conſenſus.

q S.Th. 1.2. q.15.

con-

enſus.quatenus vero eſt potius huius me-
,quam aliorum, aut ſimpliciter eſt circa
dium, & quatenus connotat intentionem
s, electio appellatur. r Vſus eſt actus vo-
tatis, quo illa potentias applicat ad ope-
dum,& aſſumit aliquid in facultatem ſuā.
, eſt volitio efficax,qua volumus aliquam
tentiam exercere operationem ſuam. ex
intelligitur obiectum vſus eſſe Mediū,
a id,quod ad aliud refertur, medij ratio-
n habet. Porrò potentiæ, quæ à volunta-
pplicantur,ſunt tum intellectus,tum infe-
res potentiæ, tum ipſa met voluntas.
amuis autem & vſus. & electio ſint circa
dium; non ſunt tamen ſemper idem actus,
n quia vſus poteſt interdum eſſe ante ele-
onem, vt cum voluntas applicat intellectū
conſultandum de medijs; tum quia cum
s eſt poſt electionem poteſt contingere,
acta electione nondum applicetur poten-
ad exequendum, ſeu operandum obiectū
ctionis. Quod ſi quando contingit actum
eumdem electionis, & vſus, vt cum in-
ectus vtrumq; ſimul proponit medium,&
cutionem eius:tunc idem actus volunta-
erit electio, vt tendit in medium vtile ad
m; vſus,vt tendit efficaciter in executio-
n eius. atq; vt electio, ſpectat executio-
i præciſe vt medium; vt vſus,directe ten-
n potentiam, impellendo eam ad exerci-
n operationis. Iam ab hoc actu volunta-
qui præcipue, ac propriè vſus eſt, deno-
antur etiam vſus tum actus intellectus,
vſus voluntatis dirigitur (intellectus n.

Vſus.

r S.Tho.1.2. q.16.

iudi-

iudicio, & imperio ſuo voluntatem dirigit, vt potentijs vtatur) tum operatio aliarum potentiarum, quatenus dependet ab vſu, ſeu applicatione voluntatis. Eſt & alius voluntatis actus, qui Velleitas appellatur. eſt autẽ ſ Velleitas complacentia quædam de actu voluntatis futuro ſub conditione, id eſt, qui fieret ſi aliqua conditio adeſſet, vel ſi res eſſet poſſibilis; vt eſt is actus: Vellem volare, ſi fieri poſſet: qui actus eſt complacentia de voluntate volandi, quæ non eſt, ſed futura eſſet, ſi volatus mihi eſſet poſſibilis. Veniamus nunc ad actus intellectus, quibus ad actionum praxim progredimur. ij ſunt, Cõſilium, ſeu Deliberatio, ſeu Conſultatio, & Imperium. t Conſiliũ duos actus habet, Quæſtionem, ſeu Inquiſitionem, & Iudicium: Inquiſitio, eſt actus, quo ſuppoſita intentione finis, ratiocinamur circa media, inquirendo illa, & examinando quid valeant ad finem. Iudicium, eſt actus, quo poſita inquiſitione, per rationem cõcluditur quid ſit agendum. u Materia, ſeu obiectum Conſultationis, vt docet Ariſt.3.eth.c.3. eſt Bonum contingens ſitum in poteſtate noſtra, arduum, quæſitum ob finem. Bonum, x quia bonum omnia appetunt. Contingens, quia de ijs, quæ aliter fieri non poſſunt, non eſt conſultatio. Situm in noſtra poteſtate; quia nemo mentis compos, conſultat de rebus fortuitis, aut ijs quæ pendent ex arbitrio aliorum, quod nos impedire non poſſumus. Arduum, quia de leuioribus, vel facillimis, & notiſſimis, vt plurimũ deliberat nemo. Quæſitum propter finem.

Velleitas.

ſ Greg. Valent.t.2.d.2. q.8.p.2.in fi.

Conſilium.

t Caiet.1.2. q.14.ar.1.

u 6.eth.9.

x ſup.q.1. de.5.

nem ſnam de fine non eſt deliberatio; niſi
dinetur ad alium finem,& tunc ſe habet vt
edium. Porrò ordo, quo Deliberatio pro-
dit, eſt Reſolutorius, id eſt, ab effectu ad
incipium ipſius, nempe ab eo, quod eſt in
ecutione vltimum, & in intentione habet
tionem finis, & primi, ad primum, à quo
bet executio incipere, vt ſequatur effectus,
ii intenditur, id eſt, finis. Propoſito.n.fine
quo, dubitat mens quid agendum ad illum
ſequendũ,& inquirit varias vias, quo vſq;
ueniatur potiſſima, & ibi ſiſtit inquiſitio;
deque incipit executio. Imperium, eſt *Imperium.*
tus intellectus, quo cum intimatione qua-
m ſibi homo proponit quid agendum ſit.
ui actus differt à iudicio, quia iudicium
cit tantum quid ſit agendum, & exprimi-
r per verbum indicatiui modi, Hoc eſt bo-
m, Hoc fugiendum: at Imperium eſt pro-
me, ac immediate actiuum, & ſignificatur
r verbum Imperatiui, Fac, &c. Quamquam
item ea intimatio eſt eſſentialiter actus in-
llectus, quia intimare eſt ordinare, quod eſt
gnitio exercitij, ſeu actus à potentia exe-
itiua in praxi ponẽdi: ſemper tamẽ eſt con-
niuncta cum actu voluntatis. Nihil.n.prę-
pitur faciendum, niſi voluntas illud ve-
t præcipi, vt omnes experimur. Quare ea
timatio quo ad exercitium, ſeu in genere
uſæ efficientis pendet à voluntate. Non
iim format eam intimationem intellectus,
ſi motus à voluntate. Mouet autem volun-
s, quatenus vult exire in actum ſecundum,
u elicitum volendi, & non poteſt (cũ ipſa ſit

cęca) niſi ſimul adſit cognitio obiecti. Eo ergo modo,quo volũtas eſt principiũ ſui actus, eſt ſimul principium actus intellectus intimantis. ex quo ſequitur,vt ſimul tempore ſint actus volendi, & intimatio: ſed voluntas in genere cauſæ efficientis, ſeu mouentis eſt prior natura actu intimationis. Intimatio aũt in genere cauſæ formalis eſt prior natura volitione, quia illam ſpecificat. ex his colligimus, poſita intimatione, neceſſario ex hypotheſi poni actum volũtatis; quia ſimul vterq; actus fit,& pendet ab eodem principio, nẽpe voluntate. z Porrò duplex ea intimatio eſt, altera quæ concomitatur omnem ſimpliciter actum voluntatis, neceſſaria voluntati vt exire poſſit in exercitium volendi, vt explicatum eſt. Altera,quæ conſilium, & electionem conſequitur; quæ intimatio executioni mandat, quod per electionem eſt volitum. atque hæc intimatio nobis eſt magis nota, quia fit poſt conſultationem, multis prius actibus præcedentibus; priorem autem vix aduertimus,quia ſubito per eam nos determinamus ad appetendum ſimpliciter,vel intendendum finem, ſiue obiectum. Rurſum poſterior intimatio duobus modis ſe habere poteſt. vel enim intimamus voluntati quid ab ipſa tantum agendum ſit, vel ſimul quid per ipſam ſit agendum ab alijs potentijs. In hoc ſecundo modo intimationis ſæpiſſime contingit ſeparari vſum ab imperio,id eſt,non fieri actum vſus,cum ſit actus imperij: quia non ſemper conſequitur actus aliarum potentiarum ad imperium intellectus. Non po-

z Gregor. Valent.to.2. d.2.q.12.p.j.

teſt auteſt dici proprie vſus, niſi cum actu
eſt id, quo vti volumus;quod in caſu poſi-
eſt exercitium aliarum potentiarum;quod
adeſt cum eſt actus imperij. ea porro quę
perantur, ſeu actui imperij ſubijciuntur,
nt *a* .1. Omnes actus intellectus, quo exercitium. Pendent enim omnes à no-
a libertate vt fiant. Quo ad ſpecificationē
tem, id eſt, vt actus intellectus ſit aſſenſus,
l diſſenſus, non pendent à noſtro imperio
qui habent cauſas neceſſarias,& conuincē-
s intellectum. nemo enim poteſt non aſſen-
i primis principijs, & concluſionibus de-
onſtratis per illa. Pendet autem à noſtro
bitrio aſſentiri, vel diſſentire cum non ſup
tit cauſa conuincens: atq; ita pendet à no-
s relinquere opinionem magis probabilē,
adhęrere minus probabili; niſi per erro-
m putemus rationes opinionis magis pro-
ibilis eſſe neceſſarias. 2. Imperari poſſunt
tus voluntatis, vt patet experientia. 3.
ctus appetitus ſēſitiui imperantur quidem,
d non omni ex parte. Imperantur quate-
ıs pendēt ab imaginatione, quæ ſubeſt im-
erio rationis; quare adhibita, vel remota
naginatione poſſunt concitari,& remoueri.
on omni ex parte imperantur,quatenus no
s inuitis interdum concitantur, & nobis
ólentibus non concitantur. 4. Actus mem-
rorum exteriorum,qui pendent à potentijs
nſitiuis,quantum eſt ex ſe omnino ſubdun-
ır imperio rationis, quia cum non ſint mē-
ra capacia cognitionis,non habent obiectū,
er quod remoueantur ab obtemperando

a 1. Tho. 1. 2. q. 17. ar. 5. 6. 7. 8. 9.

rationi. ſed quatenus membra mouentur immediatè per potentias ſenſitiuas, poteſt contingere vt potentijs ſenſitiuis non obtemperantibus rationi, neque membra obtemperent. Actus autem animæ vegetatiuæ nō imperantur, nec membra vt pendent à potentijs eius animæ; quia nihil eſt capax imperij, niſi capax ſit apprehenſionis: non eſt autem capax apprehenſionis hæc anima. Quamuis aūt actus huius animæ, vt Nutritio, non ſint in noſtra poteſtate; eſt tamen in noſtra poteſtate applicatio appetitus ſēſitiui, membrorum, & aliorum, quę ad animæ vegetatiuæ actus pertinent. Iam ſciendum, quamuis imperiū ſtricto modo ita ſumatur, vt hactenus explicatum eſt, ſumi adhuc latius pro Actu, quo ſuperior aliquis imperat ſuo ſubdito, vt aliquid faciat. atq; hæc imperij ſignificatio eſt primaria, ad quam analogiam dicit 1. Quiuis actus voluntatis, aut rationis, ex quo alius actus humanus conſequatur. ita actus iudicij, & omnis actus voluntatis, qui impellit ad alium actum, imperium appellari poteſt. ſecundum hanc acceptionem ſolemus dicere vnam virtutem alteri imperare, cum ex vnius virtutis actu, vt charitatis, impellimur ad exercendum actum alterius virtutis, vt Miſericordiæ. 2. Analogiam ad imperiū ſuperioris dicit ea intimatio, quæ ſupra explicata eſt, quæ modo magis ſtricto Imperiū appellatur. Hæc intimatio, cum ad electionē conſequitur, Prudentiæ actus eſt, quam in Propoſitione diximus inclinare ad recte ſtatuendum per actum imperij, &c. Quod antequam

tequam probemus, cognoſcendus eſt ordo, ꝗ eſt in actibus tum intellectus, tum voluntatis, quibus ad electionem, & actionem progredimur. Actionem nunc voco actum vltimum voluntatis, qui conſequitur ad imperium, ꝙ fit poſt electionem, & ſpecificatur ab illo; itē operationem quarumcunque potentiarum, ab eo voluntatis actu pendentem. Ordo ergo actuum is eſt. 1. Apprehenſio finis, id eſt, rei alicuius abſolute ſecundum ſe. 2. Iudicium, quod ea res ſit conueniens, id eſt, bona. 3. Voluntas, qua placet homini, ſiue probatur res ipſa. 4. Appræhenſio, quod ea res ſit poſſibilis ad conſequendum. 5. Intentio, quæ eſt appetitus eam rem conſequēdi. 6. Vſus, quo voluntas applicat intellectum ad conſultandum de medijs. quamquã hic actus non eſt ſemper explicitus; ſed ſubintelligitur. 7. Conſilium, quo conſultantur media, & concluditur quod ſit alijs præferendum. 8. Conſenſus voluntatis, & electio. 9. Imperium, quo intimatur voluntati vt vtatur potentijs exequutiuis. 10. Vſus, quo voluntas applicat efficaciter potentias ad executionem. 11. Ipſa potentiarum executio, quæ, ſi per eam obtineatur finis, eſt realis conſecutio ipſius. 12. Fruitio, ſiue delectatio, & quies appetitus in re iam obtēta. Ante omnem autem actum voluntatis, ſeu ſimul cum omni actu voluntatis eſt prior illa intimatio, de qua ſupra dictum eſt. In hoc actuum ordine vltimus actus, qui ad intellectum ſpectat, eſt imperium, quod ad electionem conſequitur, ad hoc imperium recte

Actio.

formãdum dicimus potiſſimam, ac formalem Prudentię rationem poſitam eſſe. Probatur 1. Ex Ariſt.6.eth.c.12.& 13.qui ait non poſſe quempiam prudentem eſſe, niſi bonus ſit. Hoc homini ſemper competit ratione imperij, quia hoc neceſſariam connexionem habet cum appetitu recto, à quo pendet, & cum actione recta voluntatis, quam ſpecificat, vt ſupra explicatum eſt. non competit autem ſemper ratione aliarum actuum intellectus, vt conſilij, & iudicij, quia conſultare, & iudicare bene etiam mali poſſunt. Præterea 6. eth. 9. Prudentia dicitur eſſe præceptiua, non indicatiua. 2. Prudentia definitur *b* Habitus vera cum ratione actiuus. Hoc munus immediate exercetur per actum imperij. ergo ratio Prudentiæ in primis conuenit habitui, qui in hunc actum inclinat. 3. *c* Si quis contra prudentiam peccet ſciens, & volens, magis peccare cenſetur: ſi quis autem contra artem aliquam peccat ſciens, & volens, minus peccare putatur, quam ſi peccet ignorãs. Id ſcilicet ex eo contingit, quod actio artis propria eſt in iudicãdo, cui opponitur ignorantia: Prudentiæ autem actio in recte imperando. imperio autem recto magis opponitur electio praua ex malitia, quam ex ignorantia. Atque hæ rationes videntur ſufficere in re morali. Porrò quia Ariſt 6.eth.c.5. & 11.Conſultationem, & Iudicium dicit eſſe actus prudentis; & ſolent prudentes dici, ac putari, qui recte deliberant, ac iudicant de agendis: ideo dicendum etiam actus conſultationis, & Iudicij ad Prudentiam pertinere;

b Ariſtot. 6. eth.c.1.

c Ariſtot. 6. eth.c.5. S.Thom.2.2. q.47.ar.8.

non

non quidem ad rationem formalem illius, ad quam ſpectat imperium, vt rationes allatæ ſuadent; ſed ad rationem materialem, vt pertinet materia prima ad phyſicam hominis eſſentiam; ſiue ad rationem potentialem, vt vt animæ potentiæ ad animam pertinēt, quia ei deſeruiunt in operando. *d* Dicendum ergo vt homo eſt quid compoſitum ex corpore, & anima rationali, & vt anima habet compoſitionem cum ſuis potentijs; ita perfectam Prudentiam eſſe habitum quemdam ex quatuor habitibus compoſitum, Eubulia, Syneſi, Gnome, Prudentia preſſe ſumpta; quorum tres priores ſe habeant vt materia, vel partes potentiales, vltimus vt pars formalis, & eſſentia; illi enim ad hunc ordinantur, & huic deſeruiunt. *e* Ebulia, eſt habitus, qui circa rectam conſultationem verſatur. *f* Recta autem conſultatio eſt, quæ & bonum ſibi finem proponit; & media ad illum aſſequendum licita inquirit; nec præceps in deliberando eſt, quod ex vehementi cupiditate contingere ſolet; nec nimium tarda; ſed matura, ac lente feſtinans; & tempeſtiue ad cōſultandum accedit, ne rei bene gerendæ occaſio dilabatur. *g* Syneſis, quæ & Perſpicacia, eſt habitus inclinans ad recte ſecundum leges communes, & ordinarias iudicandum de ſingularibus agibilibus, quæ cadunt ſub imperium Prudentiæ. *h* Gnome, eſt habitus inclinans ad recte de ſingularibus agibilibus iudicandum præter communes regulas ſecundum altiora quædam principia, ſeu ſecundum rationem naturalem, cum lex alia deficit. ad

d Burid. 6. eth. q. 18.

Eubulia.

e Ariſtot. 6. eth. 9.

f Vid. Burid. 6. eth. q. 18.

Syneſis.

g Ariſtot. 6. eth. 10. s. Tho. 2. 2. q. 51. ar. 3.

Gnome.

h Ariſtot. 6. eth. 11. s. Tho. ſupra ar. 4.

hunc habitum ſpectat exempli cauſa iudiciū de non reddendo impugnatori patriæ depoſito; & de venia danda quibuſdam erratis; & Iudicia, quæ ex æquo, & bono feruntur. Hi tres habitus, & inter ſe, & à Prudentia preſſe ſumpta, & à cæteris habitibus intellectualibus diſtinguntur. Differunt inter ſe, & à Prudentia tum ratione obiectorum, quæ diuerſa inter ſe ſunt, & habentia peculiares difficultates, vt ex ijs, quæ hactenus dicta ſunt, intelligi poteſt; tum quia contingit interdum ſeparari: accidit enim interdum aliquos eſſe bene Conſultiuos, non Indicatiuos; aliquos bene iudicatiuos ſecūdum communes leges, non ſecūdum altiora principia; aliquos cum hæc habeant, non tamen eſſe actiuos per actū Imperij, & cum cetera ſint illis facilia, habere tamen magnam difficultatem in exeundo in actum actionis. Quid autem hi habitus differant à ceteris habitibus intellectualibus clare intelligitur ex ijs, quæ ſupra in hanc primam Propoſitionem diximus de intellectu ſpeculatiuo, & practico. Nos in poſterum cum ſine addito Prudentiam nominabimus, intelligi volumus aggregatum ex his quatuor habitibus, Eubulia, Syneſi, Gnome, Prudentia preſſe ſumpta. Solet etiam Prudentia dici quæcumq; veri cognitio, quæ humano ſtudio comparari poteſt, ſiue ea ſit practica, ſiue ſpeculatiua, quæ etiam Sapientia nominari ſolet. ſumitur interdum pro Ethica, ſeu ſcientia morali. Nobis de his amplis Prudentiæ ſignificationibus agendum non eſt. Nunc vltimas Propoſ. particulas explicemus.

5. Cir-

5. Circa ea, quæ & bona, & mala homini ſunt.) His verbis explicatur differentia, qua Prudentia differt ab Arte; de qua differentia dictum eſt § .2.

Nunc videndum eſſet An Prudentia virtus ſit, & cuius generis. ſed de his commodius infra cum de diuiſione virtutum. Pergamus ad reliqua, quæ faciunt ad Prudentiæ naturam melius intelligendam. ea ſunt, Obiectum, quod cauſæ formalis rationem habet, Finis, Subiectum, Efficiens, Proprietates.

II. PROPOSITIO.

De Obiecto.

PRudentiæ obiectum eſt, Singulare agibile conforme appetitui recto, ſeu Medium ad fines, quos intendunt virtutes morales.

1. *i* Quod verſetur Prudentia circa ſingularia probatur 1. Auctoritate Ariſt. 6. eth. c. 8. vbi docet Iuuenes non eſſe prudentes, quia in rebus ſingularibus Prudentia verſatur, quarum cognitio vſu comparatur: & Prudẽtiam non eſſe ſcientiam, quia ſcientia vniuerſalium eſt, Prudentia ſingularium. 2. Ratione, Quia prudentia eſt habitus actiuus: actio autem circa ſingularia verſatur. & quamuis ab omnibus ſingularibus abſtrahi poſſit conceptus communis: non reſpicit tamen prudẽtia, vt actiua eſt, ſua obiecta ſecundum illum conceptum, ſed vt ſingularia ſunt; quia tendit

i Vid. Burid. 6. eth. q. 16.

dit ad illorum exiſtētiam, quæ non eſt niſi cū determinatione rei, ac ſingularitate; quidquid enim exiſtit, determinatum, ac ſingulare eſt. Non ſolum autem ſecundum actum imperij, quod immediate praxim attingit, Prudentia circa ſingularia verſatur; ſed etiā ſecundum actum Deliberationis, & Iuditij: quia hi actus, quamuis interdum aliquid vniuerſale enuncient; neceſſarium tamen eſt vt vltimate ad ſingularia deſcendant; cū inquirendum ſit, & iudicium ferendum de medijs, quæ venire debent in praxim, quæ non poſſunt eſſe niſi ſingularia. Dicet quiſpiam, Legiſlatorum Prudentiam circa vniuerſalia verſari, quia leges, circa quas condendas eorum Prudentia verſatur, vniuerſale obiectum habent. Reſpon. Legem, vt eſt obiectum Prudentiæ, quæ eſt in legiſlatore, eſſe quid ſingulare. Deliberat .n. legiſlator an his, & his circumſtantijs poſitis hæc lex condenda ſit, & ſtatuit eſſe condendam. totum autem hoc ſingulare quid eſt: vt autem lex habet ordinem ad alios, quos dirigit, ipſa particulare obiectum cum ſit ad legiſlatorem comparata, habet obiectum vniuerſale, quia in communi præcipit quid agendum ſit.

2. Quod obiectum Prudentiæ ſit agibile, intelligitur ex ijs, quæ ſupra diximus Prop.1. §.4. cū electionis, & conſilij rationes explicaremus. Porrò ſingulare agibile dicit contingentiam; quia quod agibile eſt, poteſt eſſe, & non eſſe. Quod autem contingens eſt, pendet ab agēte, loco, tempore, fine, & alijs, quæ circumſtantiæ nominantur. Quare ſingulare

agibile non ſolum dicit id, quod cadit ſub actionem, ſed etiam omnes eius circunſtantias. De his infra dicetur q. 5.

3. Ratio formalis obiecti Prudentiæ eſt Conformitas cum appetitu recto, vt explicauimus Prop. 1. § 3. Rectitudo autem, cui debet conformari obiectum prudentiæ, eſt illa, quam habet appetitus ex habituali proſecutione finium, quos ſynderesis præſcribit. Media enim debent eſſe conformia fini, ad quem tendunt. Prudentia autem verſatur circa media, vt mox explicabimus.

4. Dicimus obiectum Prudentiæ eſſe media ad fines, quos intendũt virtutes Morales. k 1. Quia hæc eſt differentia inter ſynderesim, & Prudentiam, quod cũ vtraq; ſit habitus intellectualis, qui verſatur circa agibile, illa fines virtutibus moralibus præſcribit, l hæc Media; vt explicauimus Prop. 1. § 2. 2. Quia docet Ariſt. 6. eth. c. 12. Virtutum moralium obiectum eſſe finem, Prudentiæ Media: *Opus, inquit, & ex Prudentia, & ex morali virtute perficitur. virtus enim propoſitum ſcopum: Prudentia, quæ ad ipſum tẽdunt, recta efficit.* & c. 13. *Perſpicuum*, inquit, *eſt & Prudentia eſſe opus, & ſine Prudentia & virtute eſſe electionem rectam non poſſe: eo quod hæc finem; illa, quæ ad finem tendunt, vt agamus, facit.* 3. Quia ex Ariſtot. 6. eth. c. 5. & 7. Prudentia circa ea verſatur, quæ in conſultationem cadunt; & non cadũt in conſultationem, quæ non poſſunt aliter ſe habere: at fines non poſſunt aliter ſe habere; & certi ſunt, cum tamen quæ in conſultationem cadunt ſint dubia. Prudentia ergo

k Valent. t. 3. d. 4. q. 1. p. 3.

l S. Tho. 2. 2. q. 42. art. 6.

non

non verſatur circa fines, ſed circa media. quod Ariſt. aperte docet 6 eth. c.7. dum ait, *Prudentiam non eſſe de ijs, quorum finis aliquis non eſt.*

5. Sciendum autem duplex eſſe genus mediorum. alia enim media ſunt extrinſeca fini; alia intrinſeca, vt ſunt actiones, & actionum materia, in quibus vt in ſubiecto eſt ipſa formalis ratio, ac bonitas finis. *m* Subiectum enim, ſeu materia ordinatur ad formã ſuam tamquam in finem, propter quem eſt, vt quoddam medium. Circa vtrumq; mediorum genus Prudentia verſatur; circa extrinſeca, dirigendo illa ad finem; *n* circa intrinſeca, determinando in caſibus particularibus quæ ſit cuiuſq; virtutis mediocritas, ſeu medium inter exceſſum, & defectum. ex quibus fit, vt licet finis nõ ſit directe obiectum Prudentiæ; reſpiciatur tñ à Prudentia vt terminus, ad quem dirigit media congruentia; atq; ab illa ſubiectiue attingatur, licet nõ formaliter, ratione materiæ, quam Prudentia præſcribit. Formaliter autem attingere finem, ac directe, eſſet eius rationem formalem præſcribere, ac definire; quod Prudentia ſupponit factum per ſyndereſim; vt ſcientiæ habitus prima principia, quibus in rõcinando vtitur, ſupponit per intellectus habitum appræhẽſa.

m Caiet. 2.2. q.47. ar.6.

n Ariſtot. 2. eth. c.6. S. Tho. ſupra ar.7.

Methodus Prudentiæ.

Atque hæc de Prudentiæ obiecto, ac fine; ex quibus intelligi poteſt quæ ſit in Prudentia Methodus. Progrediendum enim eſt ex fine ad inquiſitionem mediorum illi congruẽtium; & hinc ad iudicium medij præ alijs eligendi; indeq; ad actum imperij.

III.

III. PROPOSITIO.

De Subiecto.

PRudentia vera,& perfecta in ſolis bonis reperitur;in Iuuenibus autem perfecta eſſe non poteſt.

Vera Prudentia dicitur,quæ virtus eſt; Falſa,quæ non ad bonum , ſed ad malum finem, per imitationem veræ Prudentiæ, ſolerter,& prouidè idonea media adhibet. Prudentia perfecta eſt tum ratione actus, quia non ſiſtit tantum in conſilio,& iudicio,ſed ad imperiũ efficax progreditur ; tum ratione finis , quia non in vna tãtum actione, aut negotio bonũ finem ſibi proponit,ſed in toto humanæ vitæ inſtituto. *o* Hanc veram , & perfectam Prudentiam dicimus non reperiri in hominibus malis, ſed tantum in bonis. id eſt,in iis, qui habent in appetitu omnes habitus virtutum moralium,ſaltem pręcipuarum,& quę ad omnes pertinere poſſunt. Probatur 1. Quia ad perfectam Prudentiam ſpectat in quouis caſu de quouis agibili ſecundum rectam rationem in particulari conſtituere : at experientia docet,& Ariſtot.3.eth.c.4. ita vnumquemq; ſolere in particulari aliquid ſibi bonum eſſe iudicare,vt eſt affectus ad illud. ergo niſi ad omne bonum agibile ſit affectus,qđ habetur per virtutes morales , per quas homo bonus fit , non poteſt circa quoduis agibile prudenter in quouis caſu iudicare. Confirma-

o Valent. t.2. d.5. q.7.p.2.

firma-

firmatur, quia vt prudẽtia recte præfigat media vni virtuti, debet ſpectare fines aliarum virtutum, ne illis vlla ratione ea media ſint diſconuenientia; alioquin ea eſſent deferenda, quippe non conſona rationi: at, vt rectum iudicium de ea diſcõuenientia feratur, debet homo eſſe etiam bene affectus erga fines aliarum virtutum. ergo perfecta bonitas requiritur in homine, vt perfecte prudens ſit. Probatur 2. Quia actus imperij rectus ſemper eſt coniunctus cum actu appetitus recto. vt intelligitur ex ijs, quæ ſupra dicta ſunt Prop 1. §. 4 de Imperio. ergo prudentia, quæ in omnem hominis actionem ſe extendit, qualis eſt prudentia perfecta, eſt cum appetitu recto circa omnem actionem, qualis appetitus in ſolis bonis reperitur. Prudentiam autem veram imperfectam poſsũt etiam mali habere, vt patet experientia, nempe eam, quæ ſiſtat in ſolo Conſilio, & Iudicio, aut vnum aliquem particularem finem reſpiciat.

Quod Prudentia perfecta in Iuuenibus eſſe non poſſit, docet Ariſtot. 6. eth. c. 8. & eius ratio eſt, quia Prudentia eſt habitus, qui verſatur circa ſingularia, vt diximus Prop 2. ergo acquiritur per actus frequentatos circa ſingularia; qui actus alio nomine dicuntur experientia: at experientiam circa omnes caſus particulares, qualem perfecta Prudentia requirit, longitudo temporis affert, quæ proinde in Iuuenibus eſſe non poteſt. ergo nec perfecta prudentia. & quamuis ſeniorum doctrina multum iuuet; experiẽtia tamen opus eſt, vt prudentia exiſtat perfecta.

Quid

Quid autem de ſubditis dicendum? An ij poſſunt eſſe prudentia præditi? Videtur .n. negare Ariſt.3. Polit.c.3. *Prudentia,*inquit, *propria virtus eſt præſidentis. nam ceteræ quidem virtutes videntur communes tam eorum,qui præſunt,quam eorum, qui ſubſunt: at prudentia non eſt virtus eius, qui ſubſit, ſed opinio vera. qui .n. ſubeſt vt is eſt, qui fiſtulam facit. qui vero praeſt, vt is,qui vtitur fiſtula.* Dicendum videtur in ſubditis non eſſe prudentiam quatenus ſubditi ſunt, id eſt, quo ad meram exequutionẽ imperij, quod eis fit à ſuperiore. nam proprius prudentiæ actus eſt imperium, vt ſupra dictum eſt; ſubditi autem vt ſic, non habent actum imperij;ſed tantum executionem,quãuis vt ſic,habeãt opinionem veram,id eſt, iudicium verum de ijs,quę ſuperior imperat. ꝙ iudicium requiritur in ſubdito, id eſt,vt executioni mandet imperata. In ſubditis autem, non vt ſubditi ſunt modo explicato, ſed vt pars Reipublicæ, bonum commune ſpectantes,& vt particulares homines ſpectantes bonum morale proprium, poteſt eſſe vera prudẽtia tum politica, tum monaſtica,de quibus infra. nihil enim impedit.

IV. PROPOSITIO.

De Principio efficiente.

PRudentiæ principia,Natura,Experientia, Affectus rectus.

Prudẽtiæ principia, ex quibus ipſa oritur, & per

& per quæ creſcit, & conſeruatur, plura ſint.

p Valen. t. 3. d. 4. q. 1. p. 3.

p 1. Natura, tum ratione ſynderesis, quæ circa vniuerſalia principia practica verſatur, quibus prudentia vtitur ad maiorem propoſitionem formandam in ſuo ſyllogiſmo, per quem concludit, ac ſtatuit de particularibus agendis. tum ratione temperamenti, quod in in quibuſdam eſt aptius, quam in alijs & ad conſultandum, & ad iudicandum, & q ad virtutes quaſdam morales, cum quibus r vt ſupra diximus, prudentia connexionem habet. tũ ratione prouectæ ætatis, quæ ob diuturnum experimentum, magnum habet ad prudentiam præſidium. 2. Prudentiæ principium eſt ſ experientia, quæ de ſimilibus, aut diſſimilibus caſibus docet ſimili, aut diſſimili modo iudicare. Ad hoc principium attinet t exemplum bonum, & eruditio Seniorum, ac ſapientum, qui ſua experientia, & ſapientia iuniorum experientiam ſupplent. Hoc principio prudentia vtitur ad minorem ſui ſyllogiſmi propoſitionem formandam. 3. Principium eſt, Rectus appetitus affectus, qui magna ex parte pendet à virtutibus moralibus. ab eo autem prudentia pendet tum quo ad deliberationem, & iudicium, tum quo ad imperium, u vt ſupra diximus. Quare cum affectus in appetitu pergunt eſſe praui, prudentia corrumpitur, præſertim circa præcipuum eius actum, quod eſt imperium. In quo x prudentia differt ab Arte; quia cum Artis præcipuus actus ſit iudicium, quod ex experientia pendet, ac memoria ſingularium,

q S. Tho. 1. 2. q. 63. ar. 3.

r Prop. 3.

ſ Ariſtot. 6. eth. c. 8. & 11.

t Idem ibid. c. 11. S. Greg. Nazian. orat. ad Nicobulum. Caſſian. coll. 2. c. 10. Scrip. Prou. 3. Eccleſ. 6. Rom. 12.

u Prop. 3.

x 6. eth. 5.

Ha-

Habitus Artis proprius obliuione, non prauitate affectus aufertur.

V. PROPOSITIO.

De Prudentia proprietatibus.

DVæ videntur eſſe Prudentiæ, vt circa imperij actum verſatur, præcipuæ proprietates, Conformitas cum appetitu recto rectitudine morali, & Solicitudo.

Pro prima proprietate ſciendum oēm actū, & habitum intellectus habere cōformitatem cum ſuo obiecto, quia eſt expreſſa repręſentatio illius: & hæc conformitas dicitur veritas, de qua in Logica, & in Metaphyſica diſputari ſolet. ſed præter hanc cōformitatem cum obiecto, habet actus rectus imperij conformitatem cum appetitu recto, id eſt, cum appetitu appetente, & intendente Bonum; quia cum ille actus imperij verſetur circa media; media autem debeāt eſſe fini congruētia: tunc cenſetur ille actus eſſe rectus, cum eſt circa medium ad finem, ſeu bonum, quod appetitur ab appetitu. ſi enim eſſet de medio, quod eſſet conforme alteri fini, nō eſſet actus prudens, ac proinde nec rectus. eſſet autem rectus, etiam ſi à parte rei medium non eſſet conforme fini, modo ſecundum rectas regulas rationis iudicetur conforme fini. rectitudo ergo actus imperij ſumenda eſt ex ordine ad appetitum. *y* Quod quia etiam in Arte reperiri debet, nempe vt artis imperium cō- y Valent. t. 2. d. 5. q. 3. p. 2.

 forme

forme ſit fini, qui intenditur; ideo in Propoſitione addidimus ea verba (Rectitudine morali.) Moralis rectitudo eſt in appetitu, cũ appetitur bonum morale, id eſt, bonum homini vt homo eſt. Proprium ergo prudentię eſt habere conformitatem cum appetitu recto rectitudine morali; cum Artis proprium ſit habere cõformitatem cum appetitu recto rectitudine naturali, dum aliquod naturale honeſtum appetitur. Ratio porrò, cur actus prudentiæ ſit rectus, & verus cum conformatur cum appetitu recto, etiam ſi à parte rei medium non ſit conforme fini, ea videtur eſſe. Quia homo eſt agens intellectuale, quod agit cognoſcendo; ac proinde dirigit media ad finem, cognoſcendo conformitatem mediorum cum fine. Quare conformitas mediorum cum fine deſumenda eſt, non à medijs, & fine vt ſunt à parte rei, ſed vt ſunt ſub hominis cognitione. Recta ergo, ac vera eſt directio mediorum ad finem, etiam ſi à parte rei non ſit conformitas eorum cum fine, modo cognitio conformitatis ſit rationabilis, id eſt, formata ſecundum regulas rectas rationis. is enim eſt modus agendi humanus.

Quod autem Prudentiæ proprietas, vt ad imperium inclinat, ſit Solicitudo, id eſt, celeritas in operando, & exequendo id, quod eſt conſultatum à ratione, & definitum per actũ iudicij, docet Ariſt. ex aliorum ſententia, quã non improbat, cum 6. ethic. 9. ait, Cito agenda eſſe, quæ conſultaueris; tarde vero, ac diu conſultandum. docet S. Thom. 2. 2. q. 47. ar. 9. & probatur ratione. Nam cum quid recte in

par-

particulari conſultatum,& definitum eſt, nihil ſupereſt,niſi vt fiat. Pertinet ergo ad munus, laudemq; prudentiæ ſine inutili mora, illud voluntati, ac executiuæ potentiæ proponere efficaciter per imperium, vt executioni mandètur. Cauendum eſt tamen ab inquietudine mentis circa ſuperflua, & inutilia;circa quæ tarditas potius laudatur,& cũctatio,qualis in Magnanimo eſſe ſolet, vt indicat Ariſt.4.eth.c.3.

VI. PROPOSITIO.

De Potentialibus Prudentiæ partibus.

PRudentiæ partes potentiales tres, Eubulia,Syneſis,Gnome.

Quæ ad huius Propoſitionis explicationẽ faciunt,petenda ſunt ex explicatione Prop.3. §.4. in fine,vbi habentur ſingularum partium rationes, & differentiæ,& innuitur ratio cur potentiales appellẽtur, nempe quia reſpectu prudentiæ preſſe ſumptæ habent ſe vt potentia ad actum, ſeu materia ad formam, à qua perficitur. actus enim illarum ordinantur ad actum imperij, vt ad vltimum, à quo perficiuntur in eſſe practico. vel habent ſe vt potentiæ ad eſſentiam; quia actus earum deſeruiunt imperio,qui eſt actus prudentiæ preſſe ſumptæ, vt potentiæ deſeruiunt eſſentiæ.

His potentialibus partibus proximis, & immediatis, adiungi poſſunt tres aliæ magis remotæ, Phyſica,Dialectica,Rhetorica. quia

ratiocinatio ex demonſtratione, quę pertinet ad Phyſicam generatim dictam, & ratiocinatio ex probabilibus, quæ pertinet ad Dialecticam; & ratiocinatio ex coniecturis, quæ pertinet ad Rhetoricam, nonnumquam ad imperium ordinantur, atq; ita prudentiæ deſeruiunt preſſe ſumptæ.

VII. PROPOSITIO.

De Prudentiæ partibus integralibus

PRudentiæ partes integrales octo, Memoria, Intelligentia, Docilitas, Solertia, Ratio, Prouidentia, Circumſpectio, Cautio.

z Vid. Burid. 6. eth. q. 18.

z Has partes numerat S.Th.2.2. q.48. Dicuntur autem integrales nō proprie, ſed per ſimilitudinem quandam. Nam vt partes integrales alicuius corporis proprie dicūtur eæ, ſine quibus corpus non conſtat perfectum: ita partes integrales prudentiæ dici poſſunt eæ mētis functiones, ſine quibus non eſt perfectus vſus prudentiæ.

a S.Th. 2.2. q. 49. ar.1.

b Ariſtot. 1. Met.c.1.

Memoria, eſt Cognitio præteritorū. Quod hæc requiratur ad perfectum vſum prudentię probatur, a Quia prudentia pendet ex experientia, vt Prop.4. dictum eſt: experientia eſt habitus ex frequentatis experimentis relictus: b experimentum autem ex pluribus memorijs pendet, id eſt, ex pluribus cognitionibus ſingularium, quæ eodem modo contigerunt. Hinc fit, vt qui ſunt male memores,

ſint

ſint minus prudentes; vt in ſenibus decrepitis contingere ſolet. *Præcepta ad memoriam firmandam c* legi poſſunt apud S.Tho. 2. 2. q. 49. ar. 1. ad 2.

c Vid. etiam Valent. t. 3. d. 4. q. 3. p. 1.

Intelligentia, eſt Cognitio præſentium. Hæc cognitio, & habitus ad hanc cognitionẽ inclinans, & Intelligentia ſiue Intellectus dicitur, & Mens, & Senſus. Mens, & Intellectus, quia immediate cognoſcit ſingularia contingẽtia, ſine diſcurſu. Appellatur autem Senſus, etiam ſi ad intellectiuam animæ partem pertineat, quia verſatur circa ſingularia contingentia, circa quæ verſantur potentiæ ſenſitiuæ. Intellectus hoc modo acceptus differt ab intellectu, quẽ ſupra *Prop.* 1. §. 2. inter quinque habitus intellectuales, qui ad verum inclinant, primo loco numerauimus; quia ille eſt de obiecto vniuerſali, quod aliter ſe habere non poteſt; hic autem de ſingulari, & contingente; *d* Ille de primis principijs, hic de extremis; ille, vt Syndereſim cõplectitur, ſeu vt eſt de primis principijs practicis, eſt de fine in communi; hic de fine in indiuiduo; ille contradiſtinguitur à prudentia, hic prudentiæ pars eſt. Non poteſt autem eſſe perfectus vſus prudẽtiæ ſine hoc intellectu, quia non poteſt eſſe perfectum iudicium de agendis, & praxis ſingularium, niſi intellectus rectum ſenſum habeat de illis. *e* vt enim fines vniuerſales, ita & particulares ſe habent vt principia, è quibus deducitur praxis circa illos.

d Ariſtot. 6. eth. c. 11.

e Ariſt. ibid. S.Tho. 2. 2. q. 49. ar. 2.

Docilitas, eſt Cognitio per alterius doctrinam, ſiue Habitus inclinans ad ſuſcipien-

dam eruditionem aliorum. Suſcipitur autem illa vel voce, vel ſcriptis libris. Docilitatem hanc requiri ad perfectam prudentiam intelligitur ex dictis Prop. 4. *e* Docilitas ſecundum aptitudinem eſt à natura; ſed perficitur ſtudio, dum ſollicite, frequenter, ac reuerenter inducitur animus ad audiendum, aut legendum documēta maiorum, nec ea ex ignauia, vel ſuperbia negliguntur.

e S.Tho.ibid. ar.3.ad 2.

Solertia, eſt Cognitio per propriam inuētionem bene coniectando. ſeu *f* Bona, & velox coniectatio. ſeu Habitus inclinans ad repente inueniendum quod congruit. Differt à conſultatione, quia illa eſt cum ratiocinatione; Coniectatio autem non ratiocinatur. Iuuat autem prudentiam, quia iuuat rectam Conſultationem. Cum .n. particularia, circa quæ prudentia verſatur, non ſint ſatis nota, coniecturis quoq; in illorum dijudicatione vtendum eſt.

f Ariſtor. 6. eth.c.9. S.Tho. ſupra ar.4.

Ratio, eſt Cognitio per illationem vnius ex alio, ſeu Habitus ad bene argumentādum inclinans. Pendet autem ex illa perfectus prudentiæ vſus, tum quia prudentia verſatur circa ſingularia, quæ non ſunt ſatis per ſe nota; quare oportet illa per alia notiora cognoſci. *g* tum quia conſultatio, quæ eſt prudentiæ pars potentialis, non eſt ſine ratiocinatione.

g Ariſtot.6. eth.10. S.Tho.ſupra ar.5.

h Prouidentia eſt ordinatio aptorum mediorum ad finem, ſeu Habitus ad hāc ordinationem inclinans. Differt ab imperio, quia prouidentia formaliter poſita eſt in ordinandis ad finem medijs recte conſultatis, & iudicatis; imperium autem poſitum eſt in præcipien-

h S.Th. 1. p. q.22. ar.1.& 22.q.49. a.6.

piendo executionem huius ordinis. Quia vero hoc præceptum, qui eſt præcipuus prudentiæ actus, ſupponit ordinationem, ideo prouidẽtia eſt pars valde neceſſaria prudẽtię: eſt pars præcipua, quia iuuat actum præcipuum; & ideo ſolet interdum prudentia denominationem ſumere ex hac principali parte integrante imperium, & appellari prouidentia.

Circumſpectio, eſt accurata conſideratio circumſtantiarum. *i* Quæ neceſſaria eſt ad perfectam prudentiam; quia prudentia verſatur circa ſingularia contingentia, quæ vt habeant debitam mediorum conuenientiam cum fine, pendet à circumſtantijs: neceſſaria ergo eſt non ſolum prouidentia, quæ ordinat media ad finem; ſed etiam circumſpectio, quæ comparat id, quod ad finem ordinatur, etiam cum ijs, quæ illud circumſtãt.

i S.Th. 2.2. q.49. ar.7.

Cautio, eſt prouiſio quædam, & machinatio aduerſus mala contraria, quæ obſtare bonis conſilijs poſſint. k eſt neceſſaria prudentiæ, quia in contingentibus operabilibus, circa quæ prudentia verſatur, bona plerumq; impediuntur à malis, & mala habent bonorum ſpeciem: quibus cautione occurritur.

k S.Th. ibid. ar.8.

VIII. PROPOSITIO.

De Prudentia partibus ſubiectiuis.

l PArtes prudentiæ ſubiectiuæ, id eſt, de quibus prudentia prædicatur, vt de ſpeciebus ſibi ſubiectis, duæ ſunt, nempe,

l *Ariſto.* 6. eth. 8.

m Contrariũ ſentit Burid. 6. eth. q.14. & 15.

m Prudẽtia particularis,quæ verſatur circa bonum particulare proprium, & Gubernatiua multitudinis,quæ per ſe verſatur circa bonum commune aliorum. Rurſum Gubernatiua quatuor habet ſpecies ſubiectas: Prudentiam militarem, quæ verſatur circa bonum cõmune exercitus; Oeconomicam, quæ verſatur circa bonum commune Domus; Politicam regnatiuam,quæ eſt in Principe circa bonum commune Ciuitatis,vel Regni; Politicam ſimpliciter dictam,quæ eſt in ſubditis circa idem bonum commune ciuitatis,vel Regni.

1. Hæc prudentiæ diuiſio facile intelligitur ex ipſius prudentiæ ratione. eſt enim præceptiua, & ordinatiua mediorum ad finẽ, atq; ad hoc vtitur deliberatione, ac iudicio. Contingit autẽ media, ac proinde actus prudẽtiæ, qui circa illa verſantur,& ab illis ſpecificantur diuerſa eſſe pro diuerſitate boni, ad quod ordinantur. valde autem diuerſum eſt bonum proprium cuiuſq;à bono communitatis. *n* ergo & præceptio, ac regimen,id eſt, prudentia circa media ad hæc duo bona, diuerſa eſt. Rurſum diuerſa eſt ratio gubernandi familiam, & exercitum, & Rempublicam,& gubernãdi ſe ipſum in ordine ad bonum Reip. *o* & in obediendo principãtibus; & hæc non ſunt eiuſdem laudis,& difficultatis, ſed omnino diuerſarum; & ratio ſe recte habendi in his pendet ex experientijs inter ſe

n S.Th.2.2. q.50.a.1.

o Idem a. 2.

ſe diuerſis. ergo & diuerſæ ſunt prudentiæ ſpecies,quæ circa hæc verſantur. Ab omnibus autem his ſpeciebus abſtrahitur ratio prudẽtiæ in communi,quæ 6.eth.c.5. definitur generatim, Recta ratio agibilium. Dices: Recte conſiliari,& agere circa bonum commune,eſt de perfectione maxima ipſius agentis. ergo eſt bonum agenti. ergo eadem prudentia ſpecie eſt,quæ verſatur circa bonum particulare,& bonum commune. Reſpon. Prudentiam diuerſificari ſpecie ex bono, quod ſpectatur in agendo. cum autem prudenter agitur circa bonum commune, ſpectatur abſolute bonum commune, non particulare. Quare licet ex hac actione perficiatur ipſe agens; quia tamen in agendo,eam perfectionem nõ ſpectat per ſe, ſed bonum commune: ideo diuerſa eſt prudentia à prudentia particulari. Præterea ſatis eſt ad diuerſificandam prudentiam Ratio directiua diuerſa circa diuerſa agibilia,vt ſupra dictum eſt,quæ non habent connexionem debitam ad conſtituendum vnam ſpecie prudentiam. Quæ ratio diuerſi agibilis facit vt diſtincta ſpecie ſit politica in ſubditis, à regnatiua, licet vtraque ſpectet idem bonum commune;quia prudentia verſatur circa agibilia; ergo ab his ſpecificatur.

2. Porrò ſæpe contingit prudentiam, vt habet pro obiecto bonum particulare, proprium operantis, ratione illius boni ſpectare bonum commune; vt contingit decernere cui nam potius agibili ſit huic vacãdum hic, & nunc, particulari ne, an communi, regni, vel

vel domus, vel exercitus, quia vacare cuiuis agibili ex his poteſt eſſe vel bonum, vel melius ipſi operanti conſideratis circumſtantijs perſonæ, temporis, &c. Quatenus ergo prudentia ſpectat hoc modo bonum commune, vna virtus eſt ſpecie ſpecialiſſima, eſtq; ipſa prudentia particularis, quæ ſub formali ratione boni ipſius operantis complectitur materialiter obiecta quatuor prudentiarum vniuerſalium.

3. *P*oſſet quis putare prudētiam vt eſt circa bonum particulare operantis, & recta ratio agibilium particularium, nō eſſe speciem vltimam, ſed genus ad tres *P*rudentias. quia triplex eſt genus agibilium particularium triplicem virtutem moralem diſtinguētium, Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperātiam. ergo & triplex Ratio horum agibilium, id eſt, *p* triplex Prudentia particularis.

p Valent.t.3. d.4.q.1. p.2.

Dicendum tamen Prudentiam particularem non eſſe niſi vnam ſpecie. nam virtutes morales multiplicantur ſpecie tum ratione ſubiectorum, ad quæ ordinantur, quæ ſunt tria, voluntas, appetitus iraſcibilis, & appetitus concupiſcibilis; tum ratione difficultatū, quæ ſpeciales ſunt in ſingulis obiectis, quorū vnum non dependet ab alio. at prudentia ad vnum ſubiectum ordinatur, nempe intellectum; & eius difficultas ſola eſt in attingēdo vero practico, quæ eodem modo ſe habet in quibuſuis materijs; ſi qua in hoc difficultatis diuerſitas eſt, ea prouenit ex varijs affectionibus appetituum, quę impediunt rectum intellectus conſilium, & imperium. quæ diffi-

cul-

cultates ſuperantur à virtutibus moralibus: præterea vt perfectum iudicium feratur de agibili vnius virtutis moralis, ſæpe pendet ex conſideratione agibilium, quæ ſpectant ad alias virtutes: hinc fit, vt non poſſint diſtingui plures prudentiæ ratione obiectorum, quia obiectum ſemper eſt vnum, ſeu ſub vna ratione, nempe agibile rectum, quod ratione circumſtantiarum complectitur omnia obiecta virtutum moralium. *q* ex quo intelligitur cur ars non ſit vna ſpecie, vt prudentia particularis, ſed multiplex: quia artium obiecta non habent connexionem inter ſe, quam habent obiecta prudentiæ. *q* Vid. Burid. 6. eth. q. 13.

QVÆSTIO QVINTA.

De Ratione Singularitatis, quæ eſt in obiecto Prudentiæ.

ſiue

De Circumſtantijs.

Dictum eſt ſupra q. 4. Prop. 2. obiectum prudentiæ eſſe agibile ſingulare. videndũ ergo nunc eſt quid ea ſingularitas ſit. Huius autem cognitio vtilis etiam erit ad Spontanei rationem melius intelligendam, quæ maxime ad Moralis doctrinæ obiectum attinet, vt intelligitur ex ijs, quæ in q. 3. diſputata ſunt. *a* Spontaneum autem definitur, *Cuius principium eſt in eo, qui agit, particularia cognoſcente, in quibus actio conſiſtit*. Intelligitur ergo ſpontaneum ex particularium, ſeu ſingu- *a* 3. eth. c. 1.

la-

larium explicatione,quæ Theologi Circum-ſtantias appellant.

PRIMA PROPOSITIO.

b s.Tho.1.2. q.7.ar.3. Ariſtot.3. eth.c.1.

CIrcumſtantiæ octo, *b* Quis, Quid, Circa quid, Quo, Cur, Quomodo, Vbi, Quando.

Hæ circumſtantiæ verſu efferri ſolent,
„ *Quis, Quid, Vbi, Quibus auxilÿs,*
Cur, Quomodo, Quando.

c Cic.in Top. & in Partit.

Circumſtantiæ dicuntur comparatę ad humanum actum, quia non ſunt ipſe principalis actus, ſed ad ipſum ſpectant vt accidentia quædam, ſeu *c* Adiuncta. Habent autem reſpectum ad ipſum, & ad ipſum adiunguntur, vel vt cauſa efficiens ipſius, vel vt obiectum, vel vt ſubiectum, vel vt inſtrumentum, vel vt finis, vel vt modus, vel vt locus, vel vt tempus. Si in agendo harum circumſtantiarum aliqua ignoretur ignorantia, quæ dicitur Antecedens; id, quod per actionem fit, reſpectu illius circumſtantiæ ignoratę inuitum, & inuoluntarium eſt: quia nihil eſt volitum, quod non ſit cognitum, vt dictum eſt q 3. Prop 1. Neceſſarium porrò eſt ad prudenter agendum, ſingulas actionis circumſtantias attente conſiderare, ac perpendere. Nunc ſingulas explicemus.

Quis, perſonam ſignificat, quæ agit. ad rationem huius circumſtantiæ ſpectat agentis conditio, vt quod ſit doctus, vel indoctus; ſuperior, vel ſubditus; nobilis, vel ignobi-lis,

lis,&c.Hanc circumſtantiam non ignorat is, qui agit,niſi mentis compos non ſit.

Quid, eſt actionis effectus,ſeu immediatum obiectum.Ignoratur hæc circumſtantia, cũ quis putans ſe aliquid facere,efficit aliud; vt qui volens catapultæ,ſeu baliſtæ vſum, & feriendi rationem alteri oſtendere, amicum percutit,dum in ea tractatione ſpiculum manu fugit.

Circa quid, ſeu *In quo*, eſt materia, ſiue ſubiectum, in quo verſatur actio. vt interfectio circa feram, vel amicum, vel hoſtem.

Quo, ſignificat inſtrumentum.

Cur, eſt finis, & cuius gratia fit actio. non finis immediatus, quia is eſt idem cum obiecto actionis;ſed mediatus,ad quem actio & actionis obiectum ordinatur ſiue ex ſe, ſiue ab operãte.Hæc circumſtantia interdum ignoratur, vt cum quis ſanare volens, occidit. contingit autem ignorari ex ignorantia conditionis, quæ eſt in medio, vt cum ignoratur medicinam,quæ adhibetur ad ſanandũ, habere vim occidendi.

Quomodo, ſignificat actionis modum; qualis eſt in Percuſſione leuitas, vel vehementia.

Vbi, eſt locus,in quo fit actio. loci conditiones conſiderari ſolent, vt an ſacer ſit,an prophanus,an frequens,&c.

Quando, tempus ſignificat.

Inter has circumſtantias nõ numeratur,quo-

ties

ties,ſeu numerus actionis; quia numerus nō eſt actionum circumſtantia, ſed ipſæ plures actiones, ac actionum ſubſtantiæ. *d* *Præcipuum* autem in his actuū moralium circumſtantijs locum obtinet finis; quia moralitatē habet actio ex eo quod eſt voluntaria: voluntatis autem motiuum, & obiectum, eſt finis, à quo etiam habent immediata actionum obiecta vt appetantur, ac proinde voluntaria ſint. Quidquid.n.appetitur, aut per ſe appetitur, aut propter aliud. quod per ſe appetitur, rationē finis habet; quod propter aliud, rationem appetibilitatis habet à fine. *Præcipua* ergo circumſtantia eſt finis, quippe qui & ad cauſam efficientem ſpectat, & ad formalem Moralitatis. Secundum locum habet, quid, ſeu obiectum; quia ipſam actionis ſubſtantiam ſpecificat.

d S.Tho.1.2. q.7.ar.4.

Ad clariorem eorum, quæ de circumſtantijs diſputari ſolent, intelligentiam, *e* ſciendum eſt circumſtantias poſſe comparari, vel cum actu interno voluntatis, vel cum actione exteriore, quæ eſt obiectum actus interni. Reſpectu actionis exterioris circumſtantiæ habent ſimpliciter rationem circumſtantiarum, quia ſe habent vt accidentia illius, vt explicatum eſt. Reſpectu autem actus interni habent duplicem rationem, nempe tum obiecti, quia ſunt per illum actum volitæ; & integrant cum actione vnum completum obiectum illius actus. tum circumſtantiarum, ſeu accidentium, ſi comparentur cum ea ratione, ſeu ſpecificatione actus interni, quæ ſumitur ex actione externa quale enim

e Valent.t.2. d.2.q.14.p.2.

enim eſt obiectum, talis eſt actus, qui ab eo ſpecificatur: at in toto obiecto actus interni, quod eſt aggregatum ex actione, & circumſtantijs, actio ſe habet vt ſubſtantia, circumſtantiæ vt accidentia. ergo eæ ſpecificationes actus interni, quæ ſumuntur ex circumſtantijs, habent ſe vt circumſtantiæ, & accidentia reſpectu ſpecificationis, quæ ſumitur ex actione.

II. PROPOSITIO.

Singularitas obiecti moralis, circa quod prudentia verſatur, eſt ipſa principalis ratio eius, quod fit, cum connotatione circumſtantiarum.

Quod id, quod fit, ſeu actionum humanarum effecta connotent circumſtantias, nullum eſt dubium; quia contingentia ſunt. contingentia autem cum fiunt, & cauſam efficientem connotant, & finem &c. Quod autem actionis circumſtantiæ ad obiecti moralis ſingularitatem ſpectent, & innuit Ariſtot. 3.eth. c. 1. cum ſpontaneum definit, cuius principium eſt in eo, qui agit, particularia cognoſcente, in quibus actio conſiſtit. particularium autem nomine intelligit circumſtantias, vt clare colligitur ex toto contextu. & probatur ratione. Nam ſingularitas in aliqua re nihil aliud eſt, quam ipſa entitatis rei determinatio: obiectum autem morale in ratione obiecti moralis, id eſt, voliti à voluntate cum aduertentia rationis, in ſua de-

determinatione, vt ſit tale determinatum volitum, non ſolum includit effectum, qui per actionem fit, ſed etiam circumſtantias; quia rationale agens non ſolum conſiderare debet effectum actionis,ſed etiam circumſtãtias; quare cum vult effectum, vult etiam,aut ſaltem intelligitur velle etiam circumſtantias illius. ergo etiam circumſtantiæ ingrediuntur rationem obiecti voliti, ſeu voluntarij, ſeu moralis, cum voluntas fertur in effectum. ex quo intelligitur circumſtantias in ratione voluntarij non eſſe meras circũſtantias, ſed integrare ipſam determinationem, ac ſingularem rationem obiecti: habere autem rationem merarum circumſtantiarum comparatas ad effectum, & ad actionẽ, per quam fit effectus. *f* Porrò obiectum tribuit ſpeciem actui; ergo Circumſtantiæ cum habeant rationem obiecti, tribuent ſpeciem actui, ac proinde bonitatem, & malitiam, quæ conſequitur ad eſſe ſpecificum morale. Cui autem actui tribuunt ſpeciem? Tum ei,per quem ſũt volitæ,aut ſubintelliguntur eſſe volitæ,id eſt,actui interno:tum actioni, per quam fit effectus, qui connexionem habet cum circumſtantijs; quia effectus talem ſpeciem tribuit actioni,qualis ipſe eſt: at eſt circumſtantionatus,ſeu connotans circumſtantias. ergo ſpeciem circumſtantionatam tribuit actioni,per quam fit,ſeu ſpeciem cõnotantem alias ſpecies morales ſibi adiunctas, vt accidentia quædam.

f S.Tho. 1 2. q.18.ar. 6.7. 10.11. Valent.t.2. d.2.q.13.p.4

Ex dictis intelligitur, vnde habeat actus tum internus, tum externus bonitatem, &

ma-

malitiam moralem; nempe tum ex obiecto, tum ex circumſtantijs. *g* Nam bonitas, & malitia moralis in actu eſt conformitas, vel diſformitas cum ratione, vt dictum eſt q. 3. Prop. 4. Habere autem poſſunt conformitatem, & diſformitatem cum ratione tum obiectum, tum obiecti circumſtantiæ. Porrò appetitus rationalis munus eſt, appetere bonum hominis, vt homo eſt, & media ad id bonum. Bonum autem hominis vt homo eſt, ſunt virtutes, & felicitas. eſt autem rationis munus dirigere media ad illud bonum. Quare quoties homo cum aduertentia rationis operatur, debet verſari circa obiectum, quod ſit bonũ homini, vt homo eſt, aut medium ad illud. *h* Hinc fit, vt in actu exercito nulla ſit actio, quę vel bonitatẽ, vel malitiam moralẽ non habeat. quia licet cõtingere poſſit, vt aliqua actio ex ſe, & ex ſuo obiecto neq; conformitatem, neque diſformitatem habeat cum ratione, quia ex ſe neque ſpectat ad bonum hominis, neque ei contraria eſt, *i* ac proinde ex ſe indifferens ſit, neque bona formaliter, neque mala, vt feſtucam humo tollere: tamen vt eſt in actu exercito, id eſt, vt circa eam actu verſatur homo cum aduertentia rationis (quod eſt eſſe ſingularem, & in indiuiduo, vt locuntur Theologi, & nos ſupra explicauimus in hac propoſitione) neceſſario aut bona, aut mala eſt ex aliqua circumſtantia, ſaltem ex fine: quia vel à ratione ordinatur in bonum hominis, & ita bona eſt ex fine; aut non ordinatur, & mala eſt, ex carentia finis boni, quem debet ha-

g s. Tho. 1. 2. q. 18. a. 2. 3. 4.

h s. Tho. 1. 2. q. 18. ar. 9. ſupra q. 3. Prop. 4.

i s. Tho. ibid. ar. 8.

bere vt obiectum eſt, circa quod ratio verſatur. k Porrò, vt actio ex ſe indifferens, ſit actu bona formaliter ex fine, ſatis putamus virtualem actionis ordinationem ad finem, ſeu bonum hominis, & implicitam, ac ſubintellectam, etiam ſi cum actio ſit non ſit in actu ea ordinatio.

k Vid. quid ſimile apud Valent. t. 2. d.8. q.6.p.3. §.Vbi tamẽ.

ISPVTATIO SECVNDA.

De Fine Hominis.

ſiue

De Felicitate.

HActenus de natura tum Ethicæ, tum Prudentiæ, & de præcipua obiecti, circa quod verſantur, ratione, quæ eſt Moralitas: nunc de primaria obiecti parte diſputandum, quæ finis hominis, ac felicitas eſt. Neceſſaria autem eſt huius cognitio tum ad perfectam Ethicæ doctrinam, *a* tum ad praxim dirigendorum mediorum ad finem, quæ eſt munus prudētiæ. Agemus autem primum de Ratione formali felicitatis, tum de Proprietatibus, poſtremo de Cauſa efficiente.

a Ariſtot. 1. eth. c. 2.

QVÆSTIO PRIMA.

De Ratione formali Felicitatis.

PRIMA PROPOSITIO.

FElicitas hominis, eſt ſummum hominis bonum. Summum autem bonum hominis, eſt vltimus hominis finis.

Quod felicitas ſit ſummum bonum, probatur *a* ex communi omnium opinione. Putant enim omnes felicitatem eſſe bonum quoddam, quo nullum ſit maius in homine; quo habito, non reſtet aliud expetendum. Confirmatur ex definitionibus, quæ de felicitate tradi ſolent. A Boetio l.2.de Conſolat. Phil. Prop. 2. definitur, Status omnium bonorum aggregatione perfectus. à Tull. 3. Tuſc. quæſt. Secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.

a 1.eth.4. S.Aug. 8.Ciuit.c.8.

Quod autem ſummum hominis bonum, id eſt, felicitas habeat rationem vltimi finis, id eſt, Boni, quod habet ex ſe vt cetera ordinentur ad ipſum, & ſint appetibilia propter ipſum; ipſum autem non ordinetur ad aliud; probatur 1. *b* ex communi omnium ſenſu, Quia omnes cetera bona propter felicitatem expetunt, vt tandem feliciter viuant: felicitatem autem ipſam nemo propter vllum aliud bonum expetit. 2. Ratione, *c* Quia quod ſummum bonum eſt, perfectum bonum, ac ſufficiens ſibi eſt. ergo non habet ex ſe, vt ad aliud bonum ordinetur, & propter aliud appetatur. Habet ergo rationem vltimi finis.

b 1.eth.c.7. August. 13. Trin.c.4.

c 1.eth.c.7.

Porrò quod dicimus, ſummum bonum, ac felicitatem hominis habere rationem vltimi finis, non ita accipiendum eſt, quaſi idem ſint formaliter ratio ſummi boni, & rō vltimi finis: ſed ꝙ in eo, in quo eſt ratio ſummi boni, ſit ſimul ratio vltimi finis. Ratio Boni eſt *d* ratio entis vt illud conueniens eſt ſubiecto, in quo eſt: *e* Ratio finis eſt, eſſe id, propter quod aliud ſit. Quod autem dicimus

d Diſp.1.q.3. Def.5.

e Ibid. Def.7.

Fe-

licitatem eſſe vltimũ finem hominis, duo-
s modis accipi volumus;& quod cetera,
æ ſunt in homine, ad felicitatem ex ſe or-
ıentur,cũ felicitas non ordinetur ad aliud
num, quod ſit in homine: & quod homo
ens ſecundum rectam rationem, felicita-
n intendat vt vltimum finem, ac cetera
dinet ad illam. Hoc ſecundum vt melius
elligatur, ſciendum eſt, omne agens age-
propter finem. omnis enim actio habet ſuũ
minum, & vltimum, propter ꝙ eſt. *f* eſt *f* Ibid. Def. 5.
tem triplex agentium genus, Naturalium,
nſitiuorũ, Intellectiuorum: quorum vnum-
odq; & appetit quod ſibi conueniens eſt,
ad illud aſſequendum operatur ſecundum
ɔdum ſuæ naturæ proprium. eſt autem pro-
ium agentis ſenſitiui, quia Cognoſcitiuum
, ita agere propter ſuum finem, ac bonum,
agendo cognoſcat illud bonum, & appe-
: elicito appetitu, & ideo operetur prop-
illud, quamuis non cognoſcat illud habe-
:ationem finis, & media, quibus vtitur, ha-
:e proportionem ad illud. Hæc autem
ınia cognoſcit agens intellectuale: ideo
ɔprium eius eſt ordinare media ad finem.
homo agit, vt experientia manifeſtum
. *g* Cum ergo dicimus felicitatem eſſe *g* 1. eth. c. 2. & 7.
imum finẽ hominis, intelligimus felicita- S. Tho. 1. 2.
n intendi ab homine vt vltimum finem, q. 1. ar. 4.
eodemq; ordinari omnia ad illam. Quam-
am errat ſæpiſſime homo in proponendo
i pro fine eo bono, quod eſt ſibi conueniẽs,
homo eſt. Idq; accidit, tum quia homo di-
ırſiuus eſt, & habens pro obiecto intelle-

ctus omne ens; tum quia habet voluntatem ſui arbitrij, ac liberam; tum quia appetitus ſenſitiuus trahit ad obiecta ſenſibilia. Id non contingit agentibus naturalibus, ac ſenſitiuis, quæ in agendo determinata ſunt. Quare operæ pretium eſt inquirere quod nam illud bonum ſit, quod in homine ſit vere ſummum, vt ad id acquirendum media ordinentur. Tenetur autem homo ex lege naturali ad illud acquirendum media ordinare. nam & ipſe homo, & media ſunt ordinata à natura ad illud hominis bonum. ſit ergo contra legem naturę cum ab homine non ordinantur media ad illud.

§ II. PROPOSITIO.

SVmmum hominis bonum, operatio eſt hominis, vt homo eſt. Ea eſt eius partis in homine, quæ ratione prædita eſt.

Quod felicitas ſit hominis operatio, probatur 1. *h* Quia omnes putant Felicitatem idem eſſe, quod bene viuere, beneq; agere. 2. Quia hæc eſt Ariſtot. ſententia 1.eth.7. & l.10.c.6. & 7. 3. *i* Quia ea, quæ operationis capacia ſunt, tunc putantur habere optime, cum operantur. 4. Felicitas eſt vltima perfectio, ad quam reliquæ hominis perfectiones ordinãtur: at omnia, quæ poſſunt hominem perficere, Deo excepto, qui nullum ordinem habet ad creaturas, ordinantur ad hominis operationes. Bona creata, quæ attingere poſſunt ipſum hominem, aut ſunt

h 1.eth.4. & 8.

i 1.eth.7.

ho-

homini externa, aut intrinſeca. k externa, vt diuitiæ ad vſum hominis ordinantur, & vitam. vita autem operatio eſt. *l* Honor, & fama conſequũtur bonum,& excellentiam hominis. exhibetur enim honor excellenti; & fama,ac notitia,cum vera eſt,ſupponit aliquod bonum, quod venit in aliorum cognitionem. Magis ergo in illo bono, quod ſupponitur,hominis felicitas poſita eſt. *m* Præterea Honor, & fama non ſunt in honorato, ſed in honorante. ergo huius potius, quam illius bona ſunt. Neq; habent ex ſe conſtantiam,ſed mutationi obnoxia ſunt:at propriũ felicitatis eſt, eſſe bonum firmum, ac ſtabile, vt infra dicetur. Bona autem interna,vt potentiæ,& habitus,ad operationes ordinantur, quæ ſunt vltimus ipſorum actus. ergo hominis felicitas, ac ſummum bonum, eſt operatio. Dicet quiſpiam:Operationes ſunt propter obiecta, circa quæ verſantur, nempe, vt participentur obiecta, & eorum bonitas ab operante; & rurſum eædem operationes ſunt propter hominem operantem, vt ipſe perficiatur. ergo obiecta, & ipſe homo ſunt ſummum bonum. Dicendum operationem vitalem,qualis eſt ea,de qua loquimur,neceſſario habere duos terminos,ad quos ordinatur, & obiectum,à quo ſpecificatur,& ſubiectum, quod perficit, & in quo eſt. Quamuis autem ordinetur ad hæc duo, non tollitur, quin ſummi boni humani rationem habeat. Nam obiectum non eſt bonũ homini,vt obiectum eſt,ac proinde non habet rationem ſummi boni reſpectu hominis, niſi per operatio-

k 1.eth.c.5. S.Th. 1.2.q. 2.ar.1.

l Idem ibid. ar.2. & 3. & Ariſt.8.eth. c.8.

m 1.eth.c.5. S.Tho. ſupra ar.4.

nem, quæ eſt hominis ratio formalis poſſidendi obiectum. ex eo ergo quod operatio ordinatur ad obiectum, habet quidem obiectum ſimpliciter rationem vltimi, non tollitur tamen, quin operatio habeat rõnem boni vltimi informantis ipſum hominē, id eſt, beatitudinis formalis. obiectum autem habet rationem beatitudinis obiectiuæ. Rurſum quamuis operatio ordinetur ad perficiendum ipſum hominem: ex eo tamen non amittit rationem vltimæ perfectionis in homine; quod ſatis eſt ad rationem felicitatis. Felicitas .n. non eſt ipſe homo, vt patet; ſed bonum adueniens homini, perfectiuum ipſius. ordo ergo perfectionis ad ſubiectum, quamuis tollat à perfectione comparata ad ſubiectum, ad quod ordinatur, & propter quod eſt, rationem vltimi; non tamen tollit rationem vltimæ perfectionis, quæ requiritur ad rationem felicitatis. vel dicendum, Obiectum, & ſubiectum eſſe duo neceſſario requiſita ad eſſe operationis, obiectum vt ſpecificatiuum, ſubiectum vt ſuſtētatiuum operationis, ac ex illis, & operatione fieri vnum totum habens rationem vltimi boni humani. In toto autem nō tollitur ratio vltimi ex eo, quod eius partes ordinentur ad inuicem, modo illud non ordinetur ad aliud.

Quod autem operatio rationalis partis in homine rationem felicitatis habeat, probatur 1. *n* Quia neque bos, neque equus, neq; aliud quoduis animal felix appellatur. 2. *o* Quia operationes partis vegetatiuæ, ac ſenſitiuæ minima bona ſunt comparatæ ad operationes

n 1. eth. c. 7. & 9.
o S. Tho. 1. 2. q. 2. ar. 6.

tiones partis rationalis, tum ratione propriæ entitatis, tum ratione obiecti, circa quod verſantur. felicitas autem ſummum bonum eſt. 3. *o* Vegetatiuæ operationes, & ſenſitiuæ in homine, parti rationali deſeruiunt, & ordinantur ad opera illius. Hæc ergo habent rationem vltimi. Ex his intelligitur voluptates corporales non habere rationem felicitatis, quia ſenſitiuæ operationis paſſiones ſunt: *p* neq; luſum, tum quia luſus magnam partem ſpectat ad opera ſenſuum: tum quia luſus genus quoddam quietis eſt; quies autem eſt propter operationẽ, vt quia homo non poteſt aſſidue operari, poſt quietem vegetior ad operationem redeat.

o s.Th. 1.2. q.2.ar.5.

p Ariſto.10. eth.c.6.

III. PROPOSITIO.

CVM duplex rationalis partis operatio ſit, altera intellectus, altera voluntatis: *q* operatio intellectus ad felicitatis humanæ rationem formalem, ſeu eſſentialem videtur attinere.

q s.Th. 1. 2. q.3. ar.4.

Quod operatio intellectus, ſeu cognitio intellectiua eſſentialem felicitatis humanæ rationẽ habeat. Probatur 1. *r* Quia hæc operatio eſt omnium, quæ ſunt in homine, perfectiſſima. 2. Maxime ſpectat ad perfectionem hominis, vt homo eſt, nempe animal rationale. 3. *ſ* Hæc operatio habet maxime firmitatem, & alias proprietates felicitatis, de quibus infra. 4. Per hanc operationem vnitur homini quæcunque aliorum entium perfe-

r Ariſto.10. eth.c.7.

ſ Idem ibid.

fectio modo quodam excellētiſſimo, nempe vitali. Anima enim intelligendo fit omnia. quia obiectum intellectus eſt omne ens, etiā Deus:& intelligendo exprimuntur in anima vitaliter omnia entia, quæ proinde euadunt animæ vita. 5. Eſſentia definitur Principium primum omnium operationum, quæ ſunt in re:primum autem principium omnium aliarum operationum, quæ fiunt ab homnine vt homo eſt, eſt cognitio intellectiua: quia voluntas, quæ mouet alias potentias, quæ ſunt in homine, non mouet niſi præuia cognitione intellectiua. ergo operatio intellectus habet rationem eſſentialem in hominis felicitate. 6. Felicitas hominis habet rationem vltimi finis,vt ſupra probatum eſt. Ex duabus autem operationibus rationalis partis, operatio intellectus habet rationem vltimi finis. Ideo enim voluntas adhæret bono per intellectum appræhenſo, & quieſcit per actum fruitionis in eo, quia vult appræhenſionem talis boni. ordinatur ergo adhæſio, qui eſt actus voluntatis,ad appræhenſionem, qui eſt actus intellectus.

Contra hanc doctrinam obijci poteſt. 1. Operatio voluntatis non fit, niſi præuia operatione intellectus. ergo operatio voluntatis habet rationem vltimi, *t* ac proinde finis, & felicitatis. 2. *u* Felicitas eſt poſſeſſio ſummi boni, puta Dei, vt infra dicetur. Poſſidetur autem ſummum bonum tum per expreſſionem vitalem, quæ fit ab intellectu; tum per adhæſionem vitalem,quæ fit à volūtate. 3. Summum bonum habet & rationem veri

t Scot. in 4. d.49. q.4. & Scotiſtæ.

u In vtriuſq; potētiæ actu conſiſtere beatitudinē docet Bonau.

veri, & rationem cōuenientis. Per actum intellectus participatur vt verum, per actum voluntatis participatur vt bonum, & conueniens. Ergo vterque actus ſpectat ad participationem ſummi boni. 4. Eſſentia phyſica hominis non eſt tantum præſentia animæ in corpore, ſed præſentia vtriuſque & animę, & corporis cum vnione. ergo eſſentia felicitatis, quæ eſt poſſeſſio ſummi boni, non eſt tantum præſentia ſummi boni, qua ſummum bonum ſit pręſens homini per actum intellectus; ſed etiam vnio vitalis cum tali præſentia, quæ ſit per adhæſionem voluntatis. 5. Delectatio ſpectat ad felicitatem. nemo enim dicet felicem vitam, quæ ſit ſine delectatione. at delectatio eſt actus voluntatis.

in 4. d. 49. p. j. q. 5. Richar. ibid. ar j. q. 6. Supplem. Gabr. ibid. q. 2. ar. 2. dub j. Io. Maior ibid. q 5. Greg. Valen. t. 2. Diſp. 1. q. 3. p. 4. apud quem leg. argumēta, & reſpon. pro vtraque ſententia.

x Sed non eſt á *Propoſitionis* doctrina diſcedendum: quæ eſt Ariſt. 10. eth. c. 7. & cōſentanea doctrinæ S. Thom. de beatitudine ſupernaturali 1. 2. q. 3. ar. 4.

x Eſt hæc sētentia Thomiſtarum, & Duran. in 4. d. 49. q. 4.

Ad 1. Reſpon. Non omne, quod eſt vltimum in executione, habere rationem finis. multa enim accidentia conſecuntur ad exiſtentiam ſubſtantiæ; nec tamen ſe habent vt finis reſpectu ſubſtantiæ, ſed contra ſubſtantia eſt finis illorum.

Ad 2. ℞. Per adhæſionem voluntatis non haberi rationem poſſeſſionis: quia illa non affert obiectum, ſed ſupponit allatum, & præſens. non enim eſt expreſſio obiecti, ſed tendentia in obiectum, & inclinatio ad illud.

Ad 3. ℞. Bonum, & conueniens non participari per actum voluntatis, qui habet rationē inclinationis in illud; ſed ſupponi partici-

ticipatum per actum intellectus. Participatur autem bonum, quatenus vere bonum eſt, & conueniens. quod eſt, participari ab intellectu ſub ratione veri. hæc autem ratio ſupponit,& includit rationem boni.

Ad 4. ℞. vnionem vitalem, quæ fit per adhæſionẽ voluntatis,ſupponere aliam vnionem vitalem, quæ fit per actum intellectus: per quem actum fit obiectum intellectui pręſens,& vnitum ſimul.

Ad 5. ℞. Sumẽdo delectationem pro fruitione,qui eſt actus voluntatis,illam conſequi ad poſſeſſionem boni, quæ fit per actum intellectus; ac proinde non poſſe ſpectare ad rationem eſſentialem felicitatis,vt de actu voluntatis dictum eſt. Quamquam ſpectat ad felicitatem vt quoddam accidens illius, perficiens accidentaliter illam, & illam ſemper concomitans:quia ad bonum poſſeſſum conſequitur delectatio,& quies in illo. Non putatur ergo felix vita, quæ ſit ſine delectatione:quia ſi delectatio non eſt, nec eſt poſſeſſio boni, ad quam naturali conſecutione ſequitur delectatio.

IV. PROPOSITIO.

CVM multæ ſint operationes intellectus pro varietate obiectorum; illa ſola rationem formalem felicitatis habet, ac ſummi boni,quæ circa obiectum ſumme bonum verſatur,qui eſt Deus, nempe contemplatio Dei,

Pro-

Probatur, quia hęc ſola operatio habet rationem vltimi, ac perfectiſſimi boni. 1. Quia cum obiectum intellectus ſit omne ens, nunquam eius capacitas explebitur, ac proinde ad vltimam perfectioně perueniet, donec appręhendatur omne ens: quod accidit cum appręhenditur Deus, qui continet in ſe perfectiones omnium entium. 2. Quia operationes ſpecificantur ab obiectis: at cetera obiecta dicunt ordinem tranſcendetalem ad Deũ, & quidquid bonitatis habent, illud habent à Deo, & infinito interuallo diſtant à Dei perfectione. ergo ita modo ſuo ſe habent operationes, quæ ſunt appręhenſiones ceterorum obiectorum, comparatæ ad illam, qua apprehenditur ipſe Deus. Deus autem habet rationem vltimi finis, ac boni ſummi. ergo operatio, quæ verſatur circa illum, rationem vltimi finis, ac ſummi boni habet reſpectu aliarum operationum.

Contra hanc propoſitionem obijci poteſt 1. Ens vt abſtrahit à Deo, & creaturis, eſt bonum vniuerſaliſſimum. ergo in entis abſtractiſſimi contemplatione poſita eſt felicitas. 2. Hominis Contemplatio de Deo poteſt eſſe perfectior in infinitum. ergo numquam habet rationem vltimę perfectionis, ac proinde nec felicitatis.

Sed non eſt à Propoſitionis doctrina diſcedendum, quæ conſona eſt doctrinæ fidei, & & Ariſt. 10. c. 7.

Ad 1. ℞. Rationem entis in communi abſtrahere à rationibus particularibus, ac differentijs entium, ac proinde à rationibus

per-

perfectioribus. ergo non poteſt eſſe felicitas in eius contemplatione, ſed potius in conſideratione entis determinati, cuius differẽtia eſt infinitæ perfectionis, qualis eſt entis à ſe, id eſt, Dei. quia ab appræhenſione talis perfectionis ſumme perficitur intellectus. Præterea ex Ariſt. 1.eth.c.6. Felicitas eſt poſſeſſio ſummi boni: at bonum in communi non poſſidetur, ſed particularia: quia ea poſſidentur, quæ exiſtunt; quidquid autem exiſtit, ens particulare, & determinatum eſt.

Ad 2. ℞. Ad rationem eſſentialem felicitatis ſatis eſſe, quod habeat rationem vltimi ex eo, quod attingit obiectum ſummũ, quod eſt omnium entium finis. ex eo autem, quod illud obiectũ poteſt appręhendi ſemper perfectius, non tollitur ab imperfectiore appræhenſione ratio felicitatis, ſed maioritatis. ex appræhenſione enim perfectiore felicitas fit maior, non autem mutatur ſecundum eſſentiã: ſicut quantitas, quantumuis parua, eſt vera quantitas, & ex additione quantitatis non mutat eſſentiam. Hæc porrò doctrina fundatur in communi tum Thologorum, tum Philoſophorum opinione, qui putant hominem poſſe eſſe felicem; & in inclinatione naturali hominis ad felicitatem, quę inclinatio arguit felicitatem eſſe poſſibilem homini: at ea non eſſet illi poſſibilis, ſi de felicitatis ratione eſſet tantum appræhenſio Dei omniũ appræhenſionum perfectiſſima; quia huiuſmodi appræhenſio eſt tantũ in Deo, qui ſe compræhendit: at in homine nulla datur appræhenſio Dei, qua non poſſit dari alia perfectior.

Hic

Hic aduertendum eſt, Deum duobus modis poſſe appręhēdi ab intellectu, abſtractiue per lumen naturale, & intuitiue per lumen ſupernaturale beatificum: appræhenſio Dei per lumen naturale valde imperfectá eſt, ſi cum viſione beatifica comparetur, & reſpectu illius non debet felicitas nominari; ſed tamen rationem felicitatis habet in genere naturæ, quia appręhendit ſummum obiectum, reſpectu cuius addit homini ſummam perfectionem ex ijs, ad quas naturæ vi perueniri pōt.

QVÆSTIO SECVNDA.

De Felicitatis proprietatibus.

IN hac quæſtione agēdum eſt, & de ijs, quæ veræ ſunt proprietates, à formali felicitatis ratione fluentes; & de ijs, quæ ſunt ornamenta felicitatis, & illam aliquo modo conſeruant, & quæ ſimul ſumpta poſſunt proprietatis nomine appellari. ea ſunt, Voluptas, Perpetuitas, Amor cōcupiſcentiæ, Actio, Bona corporis, Bona externa, Amicitia. Videndum eſt quid hæc ſint, & quod felicitatis proprietates, ſiue accidentia ſint.

PRIMA PROPOSITIO.

De Voluptate.

VOluptas, eſt quædam quies operationis vitalis, & quaſi venuſtas à potentia

tia bene diſpoſita circa obiectum potentiæ proportionatum. ea quies perfectio quædam eſt operationis, diſtincta ab illa tantum ratione, & ſecũdum eamdem rationem operatione poſterior, ac proinde ad operationis rationem formalem non ſpectans, ſed vt pro prietas ſe habens ad illam.

Voluptas) Voluptatis nomen, quamuis vulgo dicatur de ſenſitiuis delectationibus: *a* illud tamen etiam operationibus intellectus, & voluntatis conuenit; quarum potentiarum delectationes eò ſunt maiores ſenſitiuis, quò earum operationes ſunt ſenſuũ operationibus nobiliores. *b* Delectatio autem voluntatis circa ſummum bonum modo perfectiſſimo poſſeſſum, appellatur fruitio; quia eſt vltima perfectio, quæ ab homine haberi poteſt, conſequens omnem aliam hominis perfectionem; ac proinde ita ſe habet reſpectu hominis, vt fructus reſpectu arboris, qui eſt vltima arboris perfectio. Dicitur ergo Fruitio nomine, quod affinitatem habet cum nomine Fructus.]

a Ariſtó. 10. eth. c. 4.

b ſup. Diſp. j. q. 4. Prop. 1. §. 4.

A Potentia bene diſpoſita) Docet experientia, cum potentia non eſt bene diſpoſita, non eſſe in operatione voluptatem. Ideo qui ægrotant, non delectantur cibis, quia palatus eſt male diſpoſitus. Cõtra verò quò bona diſpoſitio eſt maior, eò ſolet eſſe operatio iucundior. Ideo operari ex habitu, valde iucundum eſt. oritur ergo voluptas ex bona diſpoſitione potentiæ.

Quies)

Quies) Quietem intelligimus, cum potẽtia formalem actum poſſidendi obiectum, qui eſt ipſa vitalis operatio circa obiectum, producit vt in termino, nõ vt in via ad vlteriorẽ, & perfectiorem actum, ſeu poſſeſſionẽ obiecti. c Quod voluptas ſit quies, probatur 1. Ex Ariſt. ſententia, qui 10. eth. c. 4. negat voluptatem eſſe motum ex eo, quod voluptas capitur tota ſimul. Quies autem eſt tota ſimul. 2. Quia cum potentia eſt in motu acquiſitionis, aut de acquiſitione ſollicita, etiã ſi poſſideat obiectum, voluptatem non habet. habet autem, cum in termino eſt, & quieta poſſidet obiectum. d Ratio autem cur non delectetur cum eſt inquieta, ea eſt, quod operatio, quæ rationem delectationis habet, non eſt pura, ſed perturbata ex attentione ad alia obiecta; neque ita intẽta, vt eſſet, ſi alia obiecta ſeſe non obijcerent potentiæ; neq; ita clare repreſentans perfectionem ſui obiecti, vt repreſentaret, ſi potentia illi ſoli obiecto eſſet intenta.

c S. Tho. 1. 2. q. 2. a. 6. ad 3.

d Ariſto. 10. eth. c. 4.

Quaſi venuſtas.) Ratio venuſtatis videtur potius ad operationes potentiarum cognoſcitiuarum, quam appetitiuarum pertinere. Videtur enim eſſe expreſſior quædam obiecti apprehenſio, & repreſentatio venuſtatis, bonitatis, proportionis, quæ eſt in obiecto. quæ expreſſio eſt veluti quædam operationis venuſtas; vt indicat Ariſt. 10. eth. c. 4. In potentia appetitiua voluptas, eſt adhęſio ad obiectum ita clare repreſẽtatum per operationem potentiæ cognoſcitiuæ. Confirmari hæc poſſunt ex experientia. experimur

enim apprehenſiones obiectorum confuſas, non eſſe iucundas.

Circa obiectũ potentiæ proportionatũ) Quod ex proportione inter potentiam, & obiectum oriatur voluptas, docet experientia, & Ariſt. 10. eth. c. 4. illis verbis: *Quouſque autem ſenſibile, vel intelligibile, & id, quod iudicat, vel contemplatur, tale fuerit, quale eſſe debet; in operatione inerit voluptas. Cũ enim id & quod vt afficiatur, & quod vt afficiat idoneum eſt, ſimilia ſunt, & inter ſe eodem modo ſeſe habent; idem fieri natura conſueuit*. Ex hac proportione videtur oriri, vt obiectum optimum ſit ex ſe iucundiſſimum: quia optimum eſt maxime proportionatum potentiæ, explens proportionem, & adæquans capacitatem illius. ſi aũt ita excellat, vt ſuperet capacitatem potentiæ nõ eſt iucũdum, quia exceſſus obiecti obruit potentiam, & interdum corrumpit organum.

Ea quies perfectio quædam eſt, &c.) Videtur voluptas non eſſe diſtincta à parte rei ab operatione vitali. 1. Quia hoc indicat Ariſt. 10. eth. c. 4. *Perficit*, inquit, *operationem voluptas, non vt habitus quidam, qui ineſt, ſed vt finis ſuperexoriens: perinde atque venuſtas in ijs, qui in flore ætatis conſtituti ſunt.* Dum ait, Non eſſe habitum inhęrentem, diſtinctionem tollit. & confirmat exemplo venuſtatis. veſtas autem, quæ eſt proportio colorum, non diſtinguitur à parte rei ab ipſis coloribus ſimul ſumptis. 2. Quia non apparet vlla ratio ſufficiens ad ponẽdum diſtinctionem. Quod autem quies & illa quaſi venuſtas ſint perfectiones operationis vitalis, nemo non videt;

quia

quia venuſtas eſt expreſſior obiecti apprehenſio;quies,eſt poſſeſſio terminata. Hæc aũt non habét diſtinctionem ab ipſa operatione, niſi per intellectum: quia nulla poteſt afferri ratio ſuadens diſtinctionem à parte rei. Diſtinguntur autem per intellectum, quia alius eſt conceptus apprehenſionis, alius venuſtatis, & quietis. Conceptus autem venuſtatis, & quietis,poſteriores ratione ſunt conceptu abſolutæ apprehéſionis,ſeu poſſeſſionis:quia illi hanc perficiunt. Iam abſoluta poſſeſſio ſummi boni ſatis eſt ad rationem felicitatis, quia ratione obiecti ſummam perfectionem ponit in homine, etiam ſi poſitio illa poſſit eſſe perfectior, vt dictum eſt ſupra q. 1. Prop. 4. ad 2. ergo venuſtas,& quies, hoc eſt, *e* voluptas,non eſt de ratione formali felicitatis, ſed proprietas illius. quidquid enim ſuperuenit rationi formali,accidentis, & proprietatis rationem habet reſpectu illius. Ita ſentire videtur Ariſt. 10.eth.c.3.in fine, dum ait, voluptatem nõ eſſe ipſum per ſe bonum; & circa multa ſtudium eſſe homines adhibituros, etiam ſi nullam afferrent voluptatem. ex quibus verbis colligitur Poſitionem ſummi boni eſſe de ratione felicitatis, quæ eſt obiectum vltimũ appetitus rationalis;& voluptatem eſſe quid conſequens.

e S. Th. 1.2. q.2. a.6.

Sed quod voluptas ſit de eſſentia felicitatis probabit quis 1. Quies, quæ rationem voluptatis habet, eſt ipſa met operatio; at operatio eſt de eſſentia felicitatis, vt q. 1. dictum eſt. ergo. 2. Nemo felicem appellabit eum, qui vitam degat iniucundam, ergo iu-

cunditas eſt de eſſentia felicitatis.

Ad 1. ℞. Poſſe aliquid eſſe à parte rei idem cum alio, & tamen non eſſe de eſſentia illius; vt ſe habet, vt multi Doctores opinantur, relatio reſpectu fundamenti, exiſtentia reſpectu eſſentiæ, & alia ſexcenta. Dicendum ergo ad eſſentiā operationis pertinere, quod ſit circa tale obiectum; ex quo ordine ſpeciē ſumit; quod autem quiete tale obiectum percipiat, quod accidentariū eſt ad eius rationem ſpecificam. Videtur ita ſe habere voluptas reſpectu operationis, vt figura reſpectu quātitatis.

f Vid. ſup. q. 1. Prop. 3. ad 5.

Ad 2. ℞. *f* Eum, qui vitam degit iniucundam, vix poſſe habere operationem circa ſūmum bonum, ſaltem dum iniucunditatem percipit; quia operatio circa obiectū moleſtum operationem circa obiectum bonū corrumpit. At ſi contingeret non corrumpere, dicendus eſſet felix eſſentialiter is, qui ſecūdum aliquam operationem ſentit iniucunditatem; ſed non perfecte felix, quia caret voluptate, quæ eſt felicitatis quædam perfectio. Hæc autem perfectio, quæ naturaliter ab omnibus appetitur, facit, vt vulgò non putetur felix, qui vitam iucundam non agat. In Chriſto Domino dolor, quem animo percipiebat tempore Paſſionis, nihil remiſit de iucunditate viſionis beatificæ. quare etiā tunc quoad beatitudinem eſſentialem fuit perfectiſſime beatus.

Quæ hactenus de voluptate diſputauimus ſpectant ad rationem voluptatis latæ ſumptæ pro quocunque ſuaui, ac iucundo ſenſu, quē

ſe,

ſecũ afferre ſolet operatio vitalis, cum perfecta eſt, & verſatur circa obiectum conueniens. eſt autem alia quædam ratio voluptatis ſtricte ſumptæ pro peculiari quodã actu appetitus, quo complacet de bono præſenti vt poſſeſſo; qui actus in appetitu ſenſitiuo eſt quædam *Paſſio*, quæ dicitur Delectatio, eſtq; contraria Triſtitiæ. de hac voluptatis ratione dicetur d.3.q.1.*Prop.*2 Quod autem delectatio ſtricte ſumpta diſtinguatur à voluptate, quæ eſt in actibus ſenſuum, patet ex eo, quod appetitus ſenſitiuus, cuius eſt actus delectatio ſtricte ſumpta, eſt in corde, ac proinde eius actus fit in corde. voluptas autem quæ ex actibus ſenſuum percipitur, ſentitur in organis ſenſuum. Quod ſi delectatio appetitus ſenſitiui eſt diſtincta à voluptate ſenſuum: *g* dicendum quoq; eſt delectationem appetitus rationalis, quæ appellatur fruitio, eſſe diſtinctam à iucunditate, ac ſuaui ſenſu, qui ex actu intellectus percipitur circa obiectũm iucũdum. quod indicare videtur Ariſt. 10.eth.c.7.

g S. Th. 1.2. q.2. ar.6. & q.4.ar.1.

II. PROPOSITIO.

De Perpetuitate Felicitatis.

FElicitatis perpetuitas, duratio quædam eſt conſtans, & firma contemplationis circa ſummum bonum. Duratio autem paſſio quædam eſt exiſtentiæ. ergo Perpetuitas, exiſtentis contẽplationis circa ſum-

mum bonum, ac proinde felicitatis eſt paſſio.

Probari poſſet Perpetuitatem ad felicitatatis eſſentiam attinere 1. Quia Ariſt. hoc innuere videtur 1.eth.c.10. 2. Quia nemo felicem putat eum, qui poteſt è felici ſtatu cadere; nec eum, qui ſcit ſe aliquando miſerum futurum.

Sed Perpetuitatem eſſe felicitatis paſſionē ſuadetur ex eo, quod in qualibet re illæ tantum rationes ſpectant ad eſſentiam, quæ ſūt primum principium aliarum rationum, quæ ſunt in re, & effectuum ab illa prodeuntium. Primum autem principium in homine felici omnium rationum ad felicitatem ſpectantiū, etiam ipſius Perpetuitatis, eſt contemplatio ſummi boni. Nam ſummum bonum ita capacitatem intellectus explet, cum habeat omnē veri rationem, vt cum illud intellectus poſſidet, nolit voluntas illud vnquam ab intellectu relinqui, & ad alia obiecta diuerti. neque eſt vlla ratio, quantum eſt ex parte proportionis, quam habent intellectus, & voluntas cum ſummo bono, cur hæ potentiæ alio diuertantur. hinc fit, vt contemplatio ſummi boni ex ſe perpetua ſit. Sed in hac mortali vita accidit eam non eſſe perpetuam: quia intellectus in ſua operatione pendet ab imaginatiua, quæ dum rapitur ab obiectis ſenſibilibus, operationem intellectus perturbat, & interrumpit. Præterea in hac vita non cernitur clare in ſummo bono omnis ratio boni: ideo cum ſenſus repreſentant clare in-

crea-

creaturis aliquam rationẽ boni, ſolet appetitus rationalis ad illam rapi. Præterea cogitur intellectus in hac vita cogitare de ijs, quæ ſunt corpori neceſſaria; ideo diuertitur à cogitatione ſummi boni. Quæ quia non accidunt in vita cæleſti, & immortali, ideo cælituum felicitas eſt perpetua. Ex his intelligitur poſſeſſionem ſummi boni ad eſſentiam felicitatis pertinere; perpetuitatem aũt eſſe paſſionem illius, quia profluit ab illa. Confirmatur, quia actualis poſſeſſio ſummi boni non habet ex duratione, niſi quandam virtualem extenſionem, quatenus ea poſſeſſio coexiſtit extenſo temporis ſpacio: at extenſio in qualitate (contemplatio autẽ qualitas eſt) non ſpectat ad qualitatis eſſentiam.

Ad 1. & 2. ℞. Felicitatem interdum ſumi ſolere, non pro ſola ratione formali felicitatis, ſed etiam pro toto aggregato ex ratione formali, & eius accidentibus, ac ornamentis. in his ornamentis maximum eſt Perpetuitas; quæ proinde ad felicitatis ita large ſumptæ rationem maxime ſpectat. Qui ergo felicitate carere poteſt, licet felix ſit felicitate eſſentiali, non eſt tamen felix hac altera felicitatis ratione, nec habet felicitatem ſuis accidentibus perfectam. Præterea non putatur felix, quia ſpectatur illud tempus, cũ non erit felix; quo tpe præterita felicitas ita ſe habet, ac ſi nunquã fuiſſet. *h* Præterea poſſet accidere vt cogitatione futuræ miſeriæ turbaretur, & corrumperetur contemplatio erga ſummum bonum: & ita felix non eſset, quia ratio formalis felicitatis ceſſaret.

h Vid. Valen. t. 2. d. 1. q. 5. p. 4.

III. PROPOSITIO.

De Amore concupiſcentiæ in ſummum bonum.

CVM duobus modis contingat appetitum erga bonum affici,aut abſolute, & propter ipſum bonũ,aut propter aliud: prior affectus abſolute amor, poſterior concupiſcentia,ſeu Amor concupiſcentiæ appellatur.Ita ſummum bonum,quod eſt felicitatis obiectum, & amari propter ſeipſum poteſt, quia ſummum bonum eſt; & amari,quia nobis bonum eſt. concuſcentia, paſſio quædam eſt amoris, quo ſummum bonũ propter ſe ipſum amatur.

Quod ſummi boni concupiſcentia paſſionis rationem habeat ad felicitatem comparata, probatur 1. Prius eſt eſſe bonum ſibi,ſeu in ſe,quam eſſe bonum alteri;& ideo aliquid eſt bonum alteri, quia eſt bonum in ſe. ergo eſſe bonum in ſe,vt prima,& eſſentialis ratio ſe habet, ex qua vt paſſio quædam profluit eſſe bonum alteri. Iam operationes vitales ſecuntur naturam obiectorum,circa quæ verſantur . ergo Amor ſummi boni,quo amatur ſummum bonum vt in ſe bonum eſt, ſe habet vt principium, ex quo profluit concupiſcentia ſummi boni. hæc ergo vt paſſio ſe habet ad amorem comparata. 2. Felicitas habet rationem vltimi,vt q.1.dictum eſt. at concupiſcentia ſummi boni nõ habet rationem vltimi, tum quia per illam amatur ſummum bo-

bonum vt aliquid amantis, ac proinde vt pars illius, ac medium ad totale bonum amantis. tum quia per concupiſcentiam amatur ſummum bonum propter bonum amãtis, ac proinde formalis ratio amoris eſt ipſe amãs, qui non eſt ſummum, & vltimum bonum: tũ quia per concupiſcentiã non amatur ſummũ bonum, vt ſummum bonum. i. omnem bonitatis rõnem habens; ſed vt bonitatem habet reſpectu amãtis. ergo concupiſcentia ſummi boni rõnem felicitatis non habet. 3. Cum ſummum bonum habeat omnem rationẽ boni; in amore, quo amatur ſummum bonum vt ſummum bonum, continetur eminenter amor in bonũ amantis. ergo ſi amori erga ſummum bonum addatur formalis amor concupiſcentiæ, is amor rationem accidentis habebit reſpectu illius. Iam ſi concupiſcentia ſe habet vt paſſio reſpectu amoris erga ſummum bonum, *i* qui amor ſe habet vt paſſio reſpectu contẽplationis circa ſummum bonum, in qua contemplatione eſſentialis felicitas poſita eſt: ergo multò magis ſe habebit vt paſſio concupiſcentia reſpectu felicitatis eſſentialis.

i ſup. q. 1. Prop. 3.

IV. PROPOSITIO.

De Actione.

Actio, de qua nunc agitur, eſt operatio, quæ verſatur circa bonum hominis operabile. Bona autem hominis operabilia, ſunt tum obiecta trium virtutum mo-

ralium

ralium,Iuſtitiæ,Fortitudinis, Temperantiæ;tum ipſa poſſeſſio ſummi boni, id eſt, contemplatio Dei; tum adhæſio ad illud, qui eſt Amor in Deum; non autem ipſe Deus. Ad Actionẽ ſpectat cognitio practica intellectus,quæ actionem dirigit, vt intelligitur ex ijs, quæ de Prudentia dicta ſunt.Actionem ita ſumptam putamus nõ pertinere ad felicitatis eſſentiam, ſed eſſe paſſionem illius.

K S.Th. 1.2. q.3.ar.5. Vltima Propoſitionis pars probatur.k Felicitas eſt poſſeſſio ſummi boni, & operatio, quæ verſatur circa vltimum finem, vt in prima quæſt. probatum eſt: at obiectum actionis non eſt ſummum bonum, vt ex hac propoſitione intelligitur,ſed medium ad illud. ergo actio felicitatis rationem non habet.

Contra obijci poteſt 1. In Pſal.1. hominum beatitudo dicitur eſſe poſita in actione, & Pſ.118. *Beati*,inquit,*immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*. 2. Ariſt.10.eth.c 6. & 8. agit de beatitudine actiua,quam diſtinguit à contemplatiua,& ait eam eſſe poſitam in exercitio virtutum moralium. 3. Felicitas eſt bonum hominis,vt homo eſt : eſt autẽ maximum hominis bonum actio; quæ ſi verſetur circa bonum aliorum, diuiniſſimum quiddam eſt,teſte S.Dionyſio.

Sed non eſt à noſtra ſententia diſcedendũ, tum quia eam manifeſte ſuadet ratio ad probationem Propoſitionis allata;tum quia eam docet Ariſt.Nam 1,eth.c.12. ait felicitatem

non

non eſſe ex ijs bonis, quæ laudantur, ſed ex ijs, quæ honorâtur: at actiones bonæ laudantur. & 10. eth. c.7. affert rationes, quæ probant ſolam vitam contemplatiuam ad eſſentiam felicitatis pertinere. ait enim illam eſſe præſtantiſſimam, aſſiduiſſimam, iucundiſſimam, minime omnium indigentem alijs, nullis negotijs perturbatam, indefatigabilem, perfectam, ad nullum alium finem ordinatã, & quid diuinum ſi ad humanam vitam comparetur. ergo vult Ariſt. eam ſolam eſſe ſummum hominis bonum. ergo eam ſolam vult rationem eſſentialem felicitatis habere; cuius ratio eſt, eſſe ſummum hominis bonum.

Ad 1. ℞. Quod, quemadmodum Ratio entis eſt ratio analoga, quæ principaliter cõuenit ſubſtantiæ, accidenti autem per attributionem ad ſubſtantiam: ita eſt analoga ratio Boni, ac proinde felicitatis, quæ præcipue conuenit bono illi, quod in homine habet rationem vltimi, & perfectiſſimi reſpectu aliorum bonorum hominis; ſecundariò autem, & per attributionem ad felicitatem eſſentialem, conuenit etiam medijs ad illam, tum quia participant de bonitate illius, tum quia etiam ipſa habent rationem vltimi reſpectu quorundam bonorum, licet nõ reſpectu omnium. Hoc ſecundo modo vita actiua dici ſolet felicitas, quia via eſt ad eſſentialem felicitatem. eſt ergo actio beatitudo, ſed accidentalis. vel dicendum dici à Dauide beatos eos, qui ambulant in lege Domini, non ratione actionis, ſed ratione charitatis, & amoris in Deum, qui eſt in obedientibus diuinis præce-

ceptis: vel *l* Beatos non quidem re, ſed ſpe: vt etiam à Chriſto Domino Matt. 5. dicuntur beati Pauperes ſpiritu, & qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, &c.

l Maldonat. in Matt. 5.

Ad 2. ℞. ex eo, quod Ariſt vitam actiuam vocat felicitatem, non poſſe colligi eam habere rationem felicitatis eſſentialis. Poteſt enim vocari felicitas etiam ea, quæ accidentalis eſt. vt enim bonum dicitur etiam accidens: ita felicitas poteſt dici omne bonum, quod ſpectat ad hominem, etiam ſi ſe habeat vt accidens reſpectu boni vltimi, & perfectiſſimi.

Ad 3. ℞. Non omne, quod bonum hominis eſt, eſſe felicitatem eſſentialem. Actionem quæ verſatur circa bonum aliorum, dici quid diuiniſſimum non abſolute, ſed reſpectu omnium aliorum bonorum hominis, excepta felicitate; vel, non ratione ſui, ſed ratione radicis, ex qua procedit, quæ ſolet eſſe excellẽs quædam charitas in Deũ, quæ ſolet in actionem prodire, qua procurat vt Deus, quem ipſa ardenter amat, ab alijs etiam diligatur.

V. PROPOSITIO.

De Bonis corporis, & externis.

BOna corporis ſunt valetudo, pulchritudo; Bona externa, diuitiæ, ſoboles, nobilitas, honor, gloria, ſubditi, amici. Nullum quidem ex his ad felicitatis eſſentiam pertinet: ornamenta tamen illius

ſunt

ſunt omnia:quædam vt neceſſaria media, ſiue inſtrumenta ſe habent ad felicitatem.

Quod nihil horum formalem rationem felicitatis habeat,& docēt Stoici, & *m* chriſtiana doctrina,& manifeſtum eſt ex ijs, quæ hactenus diſputata ſunt. Quare, cum Ariſt. 1.eth.c.8 ait felicitatis non admodum compotem illum eſſe, qui vel ſpecie prorſus deformis, vel genere ignobilis, vel ſolitarius eſt, ac prole carens: intelligendus eſt loqui, non de eſſentiali felicitate; ſed de ratione quadam perfectiſſima felicitatis, quæ eſt aggregatum ex ratione eſſentiali,& ex accidētibus,ac ornamētis illius:in quibus ſunt quędam præcipua, quorū aliquo ſi homo careat, non putatur felix, felicitate ſcilicet ample ſumpta; cum tamen ſit felix felicitate eſſentiali.

m Vid.Valen. t. 2.d.1. q.4. p.3.

n Quædam ex bonis, quæ in Propoſitione numerata ſunt,habent ſe vt media neceſſaria ad felicitatem naturalem, nempe ea, ex quibus pendet contemplatio ſummi boni, vt eſt ea corporis diſpoſitio, ac valetudo, ſine qua ſenſus externi ad diſciplinam neceſſarij, & phantaſia, cum qua connexionem habet intellectus in operando, non poſſent exercere operationes ſuas: vt etiam ſunt ea bona externa, quæ ſi abſint, contemplatio aut non habetur,aut interrumpitur. Hoc modo neceſſaria eſt ſocietas alicuius amici,qui amicū ea doctrina imbuat, qua ad ſummi boni contemplationē peruenitur: neceſſarium eſt tātum diuitiarum,quantum eſt opus ad corpus

n S.Th 1.2. q.3.a 6.& 7.

alen-

alendum pro cõtemplationis exigentia. Porrò ad actionem, in qua præcipua quædam accidentalis felicitatis pars poſita eſt, multò maior horum bonorum copia requiritur, quã ad contemplationem, vt explicat Ariſt. 1 eth. c.8.& 10.& lib.10.c.8.

VI. PROPOSITIO.

De Amicitia.

AMicitia, eſt amor beneuolentiæ mutuus cognitus. Intercedere autem poteſt amicitia cum Deo, cum Angelis, cum Hominibus. ex amicitijs ea, quæ cum Deo intercedit, præcipua paſſio felicitatis eſt: ceteræ amicitiæ, quæ Deum non ſpectant, ornamentorum tantum, aut mediorum rationem habent, ad Dei contemplationem, & amorem comparatæ.

Amicitiæ ratio formalis.

1. Amor beneuolentiæ mutuus cognitus.) Hęc eſt ratio formalis amicitiæ, in qua multa includuntur. Quæ vt melius intelligantur, ſciendum *o* Amorem nihil aliud eſſe, quam complacentiam rei appetibilis, ſeu rei habentis conuenientiam cum appetitu, à quo eſt amabilis. Duplici autem modo complacere poſſumus de bono aliquo, nempe vel abſolute, id eſt, vt illud bonum eſt in ſe, & amabile propter ſe, vt tota amoris ratio

o s.Tho.1.2. q.26.ar.2.

ſit

ſit bonum, quod habet in ſe, ac illud bonum ſit amoris terminus; vel complacemus de bono aliquo reſpectiue, & in ordine ad aliud, quia bonum alteri eſt. Prior complacentia dicitur Amor beneuolentiæ, quia ex eo amore oritur, ac fluit Beneuolentia, *p* quæ proprie eſt actus voluntatis, quo alteri bonum volumus. ex eo enim quod aliquid amatur, fit vt appetantur ea, quæ illi conuenientia ſunt. Poſterior complacentia dicitur amor concupiſcentiæ, quo amatur bonum, quod alteri volumus. *q* Differunt autem inter ſe actus Beneuolentiæ, & Concupiſcentiæ, quod licet vterque includat duo, nempe & bonum, quod amatur; & ſubiectum, cui amatur: in Beneuolentia pręcipuam rationem habet ſubiectum, cui bonum volumus: in cōcupiſcentia ratio præcipua eſt bonum, quod amatur; ſubiectum ſe habet vt terminus connotatus. Rurſum amor beneuolentiæ differt ab ipſa beneuolentia, quod Amor dicit ſimplicem complacentiam, vt explicatum eſt: Beneuolentia vero duplicem complacentiam includit & ſubiecti, & boni ei conuenientis. Porrò de ratione formali amicitiæ videtur eſſe tantum ſimplex illa complacentia, modo ſit mutua, & cognita, ſine actu beneuolentiæ. Tum quia nulla apparet ratio, quæ ſuadeat eam complacentiam non debere dici amicitiam. Tum quia ea complacētia ſecluſa beneuolentia habet completam rationem primi principij, vnde oriuntur omnes effectus amicitiæ, de quibus infra dicemus. Tum quia illa eminenter, & virtualiter con-

p S. Th. 2. 2. q. 27. ar. 2.

q Valen. t. 2. d. 3. q. 2. p. 1.

continet actum beneuolentiæ, vt patet conſideranti. Dicimus autem in ratione formali amicitiæ includi Alteritatem, ſeu rationem mutui amoris cogniti: quia nemo dicet amicitiam amorem non mutuum, aut non ab vtroque amante cognitum: & ita docet Ariſt. 8 eth. c. 2. dum ait, Beneuolentiam in mutua affectione amicitiam eſſe. vbi definit Amicitiam per eius præcipuum effectum, qui eſt Beneuolentia, & c. 3. *Tres*, inquit, *æquales numero amabilibus amicitiæ ſpecies ſunt: quippe cum in vnoquoque ſit redamatio non latens*. Formali amicitiæ ratione poſita, facile eſt intelligere omnes eius cauſas, genera, effectus, & proprietates; quorum aliqua operæ prætium eſt hoc in loco breuiter attingere: quia ex eorũ cognitione tum ipſa Amicitiæ ratio melius intelligetur, tum reliqua, quæ in hac 6. Prop. ſunt explicanda.

Amicitiæ ſubiectum.

r 2. Subiectum Amicitiæ ſunt Perſonæ, inter quas intercedere poteſt aliquod ius. Perſona dicitur ſuppoſitum habens naturam intellectualem. r Ius, eſt iuſtum, ſeu æqualitas, quæ fit per operationem iuſtitiæ; vt cum fit recompenſatio mercedis debitę pro ſeruitio impenſo. Quod ſubiectum amicitiæ ſint ſuppoſita intellectualia probatur, quia Amicitia eſt Amor beneuolentiæ: at beneuolentia non eſt, niſi erga ſuppoſita intellectualia. ſ reliqua enim vt bruta, & ſenſu carentia ſolum amantur amore concupiſcentiæ. Quod perſo-

r S.Tho. 2.2. q.57.ar.1.

ſ Ariſtot. 8. eth.c.2.

perſonæ, vt ſint ſubiectum amicitiæ ita ſe debent habere, vt inter ipſas intercedere poſſit aliquod ius, ſuadetur ex eo, *t* quod ea, inter quæ non poteſt intercedere ius, ita ſe habent, vt nihil ſit vtriſque commune, ſed quidquid vnum eſt, aut habet in ſe, ordinetur ad vtilitatem non ſuam, ſed alterius; cuiuſmodi eſt inſtrumentum reſpectu agentis, & ſeruus vt ſeruus reſpectu Domini: at erga ea, quæ eo modo ſubordinantur alteri, non poteſt eſſe amor beneuolentiæ, ſed cõcupiſcentiæ. Ex his intelligitur inter regem & ſubditos, parẽtes & filios, inter Dñum & ſeruum, non vt ſeruũ, ſed vt hominem, poſſe eſſe amicitiam, quia poteſt eſſe ius: Poſſe etiam eſſe inter Deum, & homines; quia Deus hominum opera, quæ ſimul ſua ſunt, non ad ſuam, ſed ad hominum vtilitatem ordinat; & promittendo bonis operibus mercedem, ius tribuit hominibus ad bona ſua; & communicando ſeipſum hominibus, facit ſua etiam hominibus communia. An autem poteſt vnius amicitia extendi ad multos? *u* Videtur vera amicitia, quæ in honeſtate morali fundatur, de qua infra, quo ad redamationem poſſe quidem ad multos extendi, quia poſſunt eſſe multi viri probi, à quibus vir bonus redametur, & quibus placeat: quia tamen nõ facile contingit in omni hominum cætu proborum multitudo, rarò illud genus amicitiæ ad multos extenditur quo ad redamationem. Poteſt tamen extendi ad omnes homines, etiam ad inimicos, quo ad amorem, cuius obiecti ratio ſit, Deus. omnes enim homines amabiles ſunt, vt imagines

t Ariſtot. 8. eth. c. 11.

u Ariſtot. eth. c. 6.

Dei ſunt, & capaces ipſius, & amabiles ipſi.

Amicitiæ obiectum.

x Ariſtot.8. eth. c. 3. & l.9.c.3.

3. Amicitiæ obiectum eſt, x ſimile amans. Amans, quia cum amicitia ſit amor mutuus, ſeu redamatio cognita, cadit in obiectum amoris, qui eſt in vno amante, redamatio alterius amantis. Quare non eſt perfecta amicitia ſi ſolum amatur amicus, quia ſimilis eſt; niſi etiam ametur, quia redamans eſt. Similitudinem autem intelligimus eam proportionem, quam habet bonum, quod eſt in vno amante, cum altero amante. non enim fertur appetitus actu amoris, niſi in obiectum proportionatum appetenti, vt patet inductione. Proportionem autem habent inter ſe duo ſuppoſita, vel quia sũt eiuſdem rationis, vel quia vnum ſe habet vt pars, vel proprietas reſpectu alterius, vel quia vnum ſe habet vt cauſa, ſeu totum reſpectu alterius. eiuſdem rationis ſunt quę ſunt eiuſdẽ naturæ, aut eorũdem morum: vt pars ſe habet filius reſpectu patris, & bonum vtile reſpectu amantis illud in altero: vt proprietas ſe habet pulchritudo reſpectu amantis illam in altero: vt cauſa, & totum ſe habet Pater reſpectu filiorum. ex quibus intelligitur, quę ſit ratio, ex qua oritur amor, y nempe quia naturali appetitu omnia appetunt bonum ſuum. quare cum quis inuenit in alio aut alterum ſe, aut aliquid ſui, amat in altero ſeipſum, ſeu bonum ſuum. inuenit aũt in alio alterum ſe, cum inuenit in illo eandẽ naturam, aut eoſdem mores. omnes autem

y Ariſto. 8. eth.c.5.

rationes amandi reducuntur, vt patet, in tria capita, nempe in bonum honeſtum ſiue naturale, ſiue morale, in bonum vtile, in bonum iucundum. Ex quibus rurſum intelligitur Amorem facere ex amãte, & re amata vnum quid: quia duo fiunt vnum, cũ poſita proportione, quã habent ad inuicem, accedit nexus inter illa: at amor eſt quidam nexus vitalis inter appetitum, & bonum ſibi proportionatum, quia eſt complacentia appetitus de bono ſibi proportionato; complacentia autem eſt genus quoddam vnionis, vt patet. ergo amor facit vnum. Facit autem vnum trahendo amantem ad rem amatam, quia cõplacentia egreditur ex amante in rem amatã, cum ſit actus amãtis erga bonum ſibi. & ideo amor dici ſolet tẽdentia appetitus in bonum obiectum.

Amicitiæ genera.

4 Amicitiæ genera ex obiecto colliguntur, ex quo amor ſpeciem ſumit, obiectum autem triplex eſt, vt paullo ante dictum eſt, bonum honeſtum, vtile, iucundum. & rurſum Honeſtum duplex, Naturale, & Morale. quare præcipua amicitiæ genera quãtuor ſunt. a 1. Amicitiæ naturalis, ad quam plures ſpecies ſpectant, vt ea, quæ eſt inter Patrem, & filios, quæ inter fratres, quæ inter coniuges. 2. Amicitiæ Moralis: quæ in plura genera diuidi poteſt, vt in Sodalitiam, quæ eſt inter pares; in Regiam, quæ eſt inter Regem, & ſubditos. 3. Amicitiæ vtilis, cum alter alte-

a Ariſtot. 8. eth. c. 11. & 12.

rum beneuolentia proſequitur, quia vtilitatem ex illo conſequitur: qualis amicitia ſolet eſſe inter mercatores. 4. Amicitiæ iucundæ. cum eatenus amicum diligimus, & ei bonum volumus, quatenus nobis iucundus eſt: qualis ſolet eſſe amicitia inter iuuenes. *a* In his generibus nobiliſſima, & maxime propria amicitia eſt Moralis, tum quia circa nobiliſſimum obiectum verſatur, nempe bonum hominis, vt homo eſt; tum quia tota pendet ex electione; nihilq; habet ſenſitiui affectus cõiunctum; tum quia ſyncerus beneuolentiæ amor eſt, & maxime proprius; tum quia in maxima ſimilitudine fundatur, & in proportione æqualitatis; tum quia maxime omnium habet effectus, & proprietates amicitiæ, vt ſunt Bonorum communio, iucunditas, firmitas. vltimum locũ habet amicitia vtilis, quia minime omnium habet amorem beneuolentiæ, minime omnium amicitiæ proprietates. *b* & cum tam vtilis, quam delectabilis amicitia, bonum, quod vult amico, referat vlterius ad bonum amantis, id eſt, ad vtilitatem, & delectationem illius: inde fit, vt vtraque amicitia, quia trahitur ad amorem concupiſcentiæ, á veræ amicitiæ ratione deficiat.

a Ariſtot. 8. eth. c. 4.

b S. Th. 1. 2. q. 26. ar. 4. ad 3.

Amicitiæ Efficiens.

5 Principium Amicitiam efficiens præcipuum videtur eſſe id, quod proponit appetitui rationali bonum amabile, quod eſt in alio, vt Naturæ præſtantiam, virtutum ornamenta, beneficentiam, pulchritudinem, & ſimi-

ſimilia. eo enim bono allicitur appetitus ad amandum. *c* Principium etiam amicitiæ eſt beneuolentia. Maxime autem ad excitandum amorem valent beneficia. quia ratio amandi alterum eſt amor noſtri, vt diximus cum de obiecto: beneficia aũt in nos ab alio collata, fiunt maxime bonum noſtrum. Sed adhuc maius inuitamentum amoris eſt ipſe amor alterius erga nos, tum quia is amor eſt fons beneuolentiæ, ac beneficiorum alterius erga nos: tum quia multò magis amamus nos ipſos, quam alia bona noſtra; amoris autem alterius erga nos obiectum ſumus abſolute nos ipſi. Ideo Amor dicitur primum donum, quia principium eſt aliorum donorum, & qui nos amat, quantum ex ipſo eſt, dat nobis nos ipſos, dum habet complacentiam de nobis, vt nobis, non vt vtilibus ſibi, quæ eſſet complacentia concupiſcentiæ. Immo ipſa beneficia non excitant amorem in eum, à quo proficiſcuntur, niſi quatenus ſunt amoris indicia. Iam ad mutuum amorem, & amoris redamationem, in qua formalis ratio amicitiæ poſita eſt, requiritur aliquid, quod ſufficienter faciat deuenire vtrumque amantem in cognitionem amoris, qui eſt in altero. Præſtat hoc in primis mutua beneficiorum collatio cognita; quia beneficia ſunt maxima amoris indicia. Beneficiorum autem mutua collatio, ſeu bonorum communicatio non ſolet eſſe ſine mutua præſentia: ideo inter principia amicitiæ conciliandæ ſocietas eſt. Ex his colligitur inter ſuperiorem, & inferiorem, cum eſt inter eos magna differentia,

c Ariſtot. 9. eth. c. 5.

& ſtatus inæqualitas, non facile contingere amicitiam: quia non ſolet eſſe inter eos ſocietas,nec bonorum mutua cõmunicatio. Societas enim iniri ſolet inter homines ob indigentiam,quia vnus indiget auxilio, & bonis alterius:at ſuperior vt ſuperior non indiget inferiore. *d* *P*oſſet autem contingere, vt inferior diuitijs, eſſet altero ſuperior bonitate, aut doctrina; & tunc facile iniri poſſet inter eos amicitia:quia defectus vnius boni, qui eſt in vno, compenſaretur exceſſu alterius boni,quod eſt in altero,& fieret ęqualitas,ac mutua boni cuiuſque proprij communicatio. Porrò inter Deum, & homines, quamuis ſit infinita perfectionis diſtantia, contingit amicitia: quia Deus ob ſuam infinitam bonitatem,non dedignatur hominum ſocietatẽ,& *e* quia eſt primum omnium rerũ principium,in quo viuimus,mouemur,& ſumus,non longe abeſt ab hominibus, & amat homines vt opus,& *f* genus ſuũ,& eo ipſo,quod tribuit illis exiſtentiam,præuenit eos amore, ac beneficijs,vt non ſit opus hominum beneficijs erga ipſum ad excitandum eius in homines amorem. *P*rincipium ergo, ſeu ratio amicitiæ in Deo erga homines non ſunt hominũ beneficia,ſed Dei bonitas, & ratio primi principij. Principium autem ex parte hominum ad redamandum Deum, eſt debitũ gratitudinis,& Dei bonitas infinite amabilis, & dependentia in omnibus à Deo, quæ facit indiſtantiam ab ipſo Deo. *g* Porrò negandũ non eſt probitatem, præſertim excellentem, etiam in homine maximis bonis abundante,

d Ariſtot. 8. eth. c. 6.

e Act. 17. 28.

f Ibid. n. 29.

g Cicer. de Amicitia.

ac longe alijs ſuperiore, eſſe cauſam vt is ineat ſocietatem cum inferioribus. Bonum enim diffuſiuum eſt ſui, & amat alijs communicari. Atque de principio amicitiam efficiente hæc ſatis.

Principium autem amicitiam conſeruans videtur potiſſimum eſſe Remotio eorum, quæ ius amici lædere poſſunt. Malum enim non eſt obiectum amoris, ſed odij: quod autē ius alicuius lædit, bonum tollit illi debitum; tollere autem bonum, eſt eſſe cauſam mali: mali autem cauſa, mala eſt ei, cui mali cauſa eſt: quare mali cauſa vt ſic, non poteſt eſſe obiectum amoris. Porrò inter alia, quæ amāti debentur, primum locum obtinet Redamatio, ſecundum gratitudo. Adhibenda ergo eſt ad amicitiam conſeruandam Redamatio, & grati animi ſignificatio.*b* Quamuis autem amico interdum multò plura debeantur, quā alter ei tribuere poſſit: nō intelligitur tamen ius amici lædi, ac proinde conſeruatur amicitia, ſi alter tantum amico tribuat, quantum poteſt. Conſeruatur etiam amicitia, & augetur ijſdem, quibus acquiritur, nempe Beneficijs, & bonorum communicatione; mutua præſentia, & amici ſocietate. Abſentia, cum eſt diuturna, ſolet amicitiam corrumpere: quia tollere ſolet amici, & beneficiorum memoriam, quæ eſt cognitio quædam amici, & beneficiorum eius. amor enim pendet à cognitione obiecti amabilis. quare ea cognitione per abſentiam ſublata, corrumpitur amor. ergo ad conſeruandam amicitiam cum abſentibus, renouanda crebrò eſt abſentium

b Ariſtot. 8. eth. c. vlt.

memoria.quod fieri poteſt mittendis mutuo litteris ac munuſculis. conſeruat etiam amicitiam concordia .i. iudiciorum, & voluntatum conſentio circa agenda: de qua Ariſt. 9.eth.c.6.

Iam principium amicitiæ reconciliandæ, cum læſum eſt amici ius, eſt ex parte lædentis reſtitutio, & recompenſatio boni ab amico ſublati, & amoris ſignificatio: ex parte vero amici offenſi, eſt iniuriæ condonatio.

Amicitiæ effectus, ſiue proprietates.

6 Amicitiæ effectus multi ſunt. quorum plerique ſunt etiam amicitiæ principia. vt enim qualitates, quæ ſunt principia, & diſpoſitiones ad formam, ſunt etiam formæ effectus: ita contingit in amicitia.

Beneuolentia. Primus effectus, Beneuolentia, qua volumus bonum amico, de qua ſupra dictum eſt. An autem amicus amico maxima ex bonis volet? *i* Dicendum amicum noliturum in amico eum in bonis exceſſum, qui putatur amicitiam ſoluturus ob magnam ſtatus differentiam, quæ ſocietati contraria eſſe ſolet; aut ſibi damno futurus. Ceterum, qui alium amat Dei cauſa, volet illi omne bonum poſſibile: quia illud cenſetur velle Deo, in quo exceſſus infinitæ bonitatis, cauſa eſt cuiuſq; boni in nobis, ac eius nobiſcum ſocietatis. quod non videtur fuiſſe intellectum ab Ariſt. 8.eth. c.7. vbi indicat inter Deum, & homines non contingere amicitiam ob inæqualitatem. quamquam infra c. 12. innuit oppoſitum

i Ariſtot. 8. eth.c.7.

tum, illis verbis:*Eſtq; amicitia filijs erga parentes, & hominibus erga Deos tãquam erga bonum quoddam, atque excellens. quippe cum ſint in cauſa vt & ſint, & nutriti atque educati fuerint.* Porrò Beneuolentia maxime proprius effectus eſt amicitię moralis, ſeu eius, quæ in morum honeſtate fundatur. cum enim hæc minime omnium ſuam vtilitatem ſpectet, maxime omnium volet amico bona.

Secundus effectus eſt k Bonorum communicatio. quæ conſequitur ad Beneuolentiam, vt patet. vera autem amicitia omnia, quæ poteſt, bona communicat, & procurat amico, tũ animi, vt eruditionem, conſilium; tum externa, vt opes, gloriam. & quia qui vitam actiuam agunt, vt Rerumpublicarum moderatores, pluribus ex ijs bonis opus habent, quæ aliorum miniſterium requirunt; quam ij, qui vitam contemplatiuam degunt: ideo maior amicorum copia neceſſaria eſt illis, quam his. Maxima bonorum communio cernitur in amicitia diuina. tum quia quæcumque bona homines habent, tradita ſunt hominibus ab ipſo Deo: quæ præterquam quod ipſius Dei bona ſunt, ex parte noſtra cenſentur cõmunicari Deo, cum ipſi accepta referuntur, & ipſe eorum auctor agnoſcitur, & libero arbitrio noſtra omnia obſequio diuino mancipãtur: tum quia ſe totum Deus, qui eſt bonum infinitum, miris modis, vt fides docet, hominibus largitur, vnione hypoſtatica, Euchariſtiæ ſacroſanctę myſterio, viſione beatifica.

Bonorũ cõio.

k Ariſtot. 8. eth. c. 6.

Tertius effectus. l Conformitas voluntatum, ſeu indifferentia. eſt enim amicorum

Cõformitas volũ

idem

tatum. idem velle, idem nolle. Eſt autem hic effectus maxime proprius amicitiæ moralis, in qua cum vtriuſque amici voluntas bona ſit, neuter volet aliquid turpe, ac proinde nec amicitiæ læſiuum. turpe enim eſt lædere ius amicitiæ, læditur autem amicitia maxime ex diſſenſione, ſeu differentia voluntatum: quia ea differentia tollit vnionem voluntatum, quæ quo ad actũ mutui amoris eſt ipſa ratio formalis amicitiæ.

l Ariſto. 9. eth. c. 6.

Mutua conſuetudo. Quartus effectus. m Mutua conſuetudo. vnio enim voluntatum, quæ eſt amicitia, quia vnio eſt, ſimilem ſibi effectum facit, id eſt, ad vnionem etiam præſentiæ, & conſuetudinis amicos trahit, vt patet experientia.

m Ariſtot. 8. eth. c. 5.

Delectatio. Quintus. n Delectatio. Hic effectus maxime oritur ex amici præſentia. o eſt in amicitia morali maximus. quia quale eſt bonum, talis eſt delectatio, quæ ad eius poſſeſſionem conſequitur. maximũ autem bonum eſt amicus bonus, cui amando vnimur, quem amando poſſidemus. Duplicem autem amicitia vera delectationem facit, paſſiuam, & actiuam. Paſſiua oritur ex obiecto, id eſt, ex amico redamante p (hoc enim obiectum iucundiſſimum eſt) & ex ipſo amore in amicum, & ex beneficijs, quæ illi conferuntur. Actiua exiſtit ex ſubiecto, id eſt, ex amico, qui amãs alterum amicum, & intelligens ſe ab illo redamari, curat vt illi placeat, eiq; iucundus ſit quantum fieri poteſt. q Magis porrò delectat benefacere, quam beneficia recipere: quia magis amamus benefacere, quam beneficia recipere. amamus autem magis benefacere,

n Ariſto. 8. eth. c. 5.
o Ibid. & c. 6.
p Ariſtot. 9. eth. c. 12.
q Ariſtot. 9. eth. c. 7.

cere, tum quia opus noſtrum eſt, in quo nouum eſſe quaſi recipimus: tum quia magis honeſtum eſt benefacere, quam beneficia recipere, obiectum autem honeſtum eſt iucundiſſimum: tum quia magis laborioſum eſt. laborioſiora autem ſunt iucundiora. ex quibus etiam ſequitur magis eſſe iucũdum amare, quam amari.

Sextus. Similitudo. Hic effectus oritur ex vi amoris, qui cum ſit vnio, ad vnionem inclinat, ac proinde ad ea, quæ maiorem faciunt vnionem. facit autem maxime vnionem ſimilitudo extremorum vniendorum. Amicus ergo verus intendit in ſe exprimere amici ſimilitudinem quantum fieri poteſt, vt nexus amicitiæ ſit maior. Cum enim amor in alterum oriatur ex amore ſui, vt ſupra dictũ eſt, magis trahimur ad amandum eum, in quo maiorem noſtri ſimilitudinẽ cernimus. Ideo Deus volens eſſe veram amicitiam inter ipſum, & homines, ſui ſimilitudinem in eis expreſſit, producens eos intellectuales; & vt eos ad amicitiam ſupernaturalẽ eueheret, producit in ipſis habitum gratiæ, qua Deo maxime ſimiles reddimur, ſeq; hominibus ſimilem effecit, formam ipſorum in ſe recipiẽs, id eſt, humanam naturam. *Similitudo.*

Septimus. r Iuris conſeruatio. vera enim amicitia nunquam vult amicum lædere; ſ quia ſui corruptionem non vult. De conſeruanda amicitia, & rependendis beneficijs lege Ariſt. l. 9. eth. c. 1. & 2. *Iuris cõſeruatio.*

r Ariſtot. 9. eth. c. 1.

ſ Cicer. de Amicitia.

Octauus effectus. Stabilitas. Redditur aũt amicitia ſtabilis, ex perpetua conſeruatione *Stabilitas.*

iuris

t Ariſtot.8. eth. c.3.4.6. 13. & 9. eth. c.1.

iuris, & ſimilitudinis: *t* quæ conſeruatio cum maxime ſit in amicitia morali, vt ex dictis intelligitur: ideo firmitatis, & perpetuitatis effectus eſt amicitię morali maxime proprius. Porrò omnium ſimul effectuum, quos numerauimus, primum principium eſt virtus, ac probitas, vt recte docet Ariſt. 9. eth. c. 4. quia cum ratio amãdi alterum ſit amor ſui, vt ſupra dictum eſt: vt quis amat ſeipſum, ita amabit amicum, qui eſt alter ipſe. Probus autem vir, ſeipſum amans, & beneuolus eſt in ſe‿; & omnia, quæ poteſt, bona ſibi procurat, quæ propria ſunt viri probi; & conformare nititur affectus ſenſitiuos cum ratione; & gaudet ſecum ipſe agere, ac ſui conſuetudine delectatur, quia nihil in ſe inuenit, cuius conſiderationem refugiat; & pacem habet in ſe, iuſtitiam, atq; conſtantiam, vt patet conſiderãti. Probus ergo amans amicum, quia illum amat vt alterum ſe, amãdo producet eoſdem effectus.

Hæc viſa ſunt nobis magis præcipua, quæ de amicitia diſputaremus: reliqua legi poſſunt apud alios, qui de amicitia ſcripſerunt, vt apud Cicer. lib. de Amicitia, apud Ariſt. l. 8. & 9. eth. cuius doctrina ex ijs, quæ à nobis diſputata ſunt, intelligi facile poterit. Iam ad reliquas Prop. 6. particulas explicandas pergamus.

Intercedere poteſt Amicitia cum Deo, cum Angelis, cum hominibus.) Eſt enim cum his ſimilitudo in natura intellectuali, ac proinde poteſt inter hos eſſe amor mutuus

co-

cognitus. Docet etiam fides eſſe inter hos ſimilitudinem in eſſe ſupernaturali ratione gratiæ. Quæ ad Dei cum hominibus amicitiã ſpectant, colligi facile poſſunt, ex dictis ſupra. Diuini in nos amoris notitia habetur ex beneficijs. quidquid autem ſumus, Dei beneficium eſt. effectus quartus amicitiæ, quę eſt mutua conſuetudo, & præſentia, reſpectu noſtri dum in hac mortali vita degimus, habetur per contemplationem Dei, qui nõ longe abeſt ab vnoquoque noſtrum: quamquam ea contemplatio non eſt intuitiua, ſed abſtractiua ex effectis Dei, per ſpeculum, & in ænigmate. *u* Porrò amor erga Deum, quamquam oritur ex amore in nos ipſos, vt ſupra de obiecto amicitiæ dictum eſt; eſt tamen maior, quam amor in nos ipſos, quia Deus vt totum ſe habet reſpectu noſtri, & meliori modo ſumus in Deo, quam in nobis: totum autem noſtrum, & noſtrũ melius, plus amabile eſt, quam nos ipſi, qui pars ſumus reſpectu illius, & infinito interuallo ab eius perfectione diſtamus. Alia, quæ ad amorem in Deum ſpectant, legi poſſunt apud S. Thom. 2. 2. à q 23. & alios Scholaſticos.

u S. Tho. 2. 2. q. 26. ar. 3.

Ex amicitijs, ea, quæ cum Deo intercedit, præcipua paſſio felicitatis eſt.) Nam amor Dei eſt felicitatis paſſio præcipua, cum immediate fluat à contemplatione Dei, in qua poſita eſt ratio formalis felicitatis; & ſit adhæſio ad ſummum bonum; & radix felicitatis actiuæ, id eſt, actionis. ergo & redamatio Dei, ſeu amor, quo amatur Deus, vt principium omnis noſtri boni, ac proinde vt nos

amans, qui actus eſt formaliter amicitia, ad paſſionem præcipuam felicitatis attinet.

Ceteræ amicitiæ, quæ Deum non ſpectant, ornamentorum tantum, aut mediorum rationem habent ad Dei contemplationem, & amorem comparatæ.) Amicitiæ erga homines ſpectant ad Deum, cum homines amantur, vt Imagines Dei, vt filij, & amici Dei, vt amicabiles Deo. *x* Huiuſmodi enim amoris ratio eſt Deus. ſpectat ergo is amor ad rationem præcipuæ paſſionis felicitatis, qui eſt amor in Deum. Non ſpectant autem amicitiæ erga homines Deum, cum tota ratio amandi homines eſt abſolute ipſa hominis natura, & ſimpliciter bonum ad illam ſpectans. Cum in his amicitijs amor non habeat pro obiecto ſummum bonum, neque proinde præcipuæ paſſionis rationem habet. Sunt autem huius generis amicitiæ ornamenta quædam, & media ad felicitatem eſſentialem. & ad præcipuam paſſionem. ornamenta, quia ſunt accidentalis quædam felicitas, & habent iucunditates maximas. Media 1. *y* Quia amici ſua doctrina iuuant amicos ad Dei cognitionem, & amorem acquirendum. cum enim amici velint bona amicis, illud maxime bonum eis velent, quod eos felices reddit, quod Dei cognitio, & amor eſt. 2. Quia amicorum conſuetudine Dei cognitio, & amor conſeruatur, & augetur. Mutuis enim de Deo colloquijs, quales ſolent inter amicos eſſe, quaſi quidam ignis collisione ſilicis, Dei cognitio, & amor exiſtit,

x S.Th.2.2. q.25. a.1.

y leg. Ariſt.9. eth.c.9. 11. 12.

vt docet experientia. 3. Quia dum degimus in hac vita, contemplando fatigamur. quare interdum animus remittendus eſt ab intentione contẽplationis, vt ſumptis viribus magis viuide contempletur. Nihil autem magis ad honeſtam animi remiſſionem valet, quam amicorum conſuetudo. 4. Quia in cognitionem Dei, & amorem inducimur ex contemplatione operum Dei: maximum aũt opus, & imago Dei eſt vir probus; cuiuſmodi ſunt, qui amantur amicitia morali: amici aũt ob mutuam conſuetudinem contemplationis mutuæ obiecta ſunt. 5. Quia maior eſt ea felicitas, quæ ſuum bonum, & felicitatem magis aduertit: hæc autem amicus magis aduertit in amico, quo familiariter vtitur, quã in ſe ſolo, quia in amico intuetur alterum ſe, & valde iucundum eſt intelligere, ꝙ is ſua ob bona lætetur. 6. Quia amor Dei maxime creſcit actionibus, quæ exercentur ob ipſum Deum: iuuant autem actionum exercitium amici, tum conſilijs dandis, tum remouendis impedimentis, tum laudando, tum ſe actionũ ſubiectum exhibendo. 7. *y* Quia multa occurrunt triſtia, quæ felicitatem perturbãt: at ea amicorum aſpectu, conſiliis, & ope remouentur. 8. Quia maior eſt, & iucundiſſima ea felicitas, quæ felicitatem ſui ſimilem in alijs producit: producit autem dum amicus amicis animi ſui ſenſa manifeſtat, quæ ad Dei cognitionem, & amorem ſpectant. Ideo quiſq; ſuas cogitationes appetit alteri communicare, quia eo modo in alterius animo ſeipſum exprimit. Sunt ergo amicitiæ hu-

y Ariſtot. 9. eth. c. 11.

manæ

manæ in honeſto morali fundatæ præclara media ad contemplationem,& amorem Dei.

x Ariſtot. 9. eth. c. 10.

x Ex quo intelligitur quatenus amicitijs vtendum ſit, & quis numerus amicorum habendus, nempe qui cõtemplationem, & amorem Dei iuuet, non impediat. Modus agendi cum amicis tum in proſpera, tum in aduerſa fortuna legi poteſt apud Ariſt. 9. eth. c. 11. De modis monendi, obiurgandi, monita recipiendi, & mutuis amicitiæ officijs, diſputat Cicero lib. de Amicitia.

QVÆSTIO TERTIA.

De Principio Felicitatis Efficiente.

Ex ijs, quæ ad cauſam felicitatis efficientem attinent, ea ſolum in hac quæſtione diſputabimus, quæ valent ad intelligendum modum acquirendæ felicitatis. Cum autem duo ſint ex parte hominis, quæ immediatè formalem felicitatem efficienter attingunt: intellectus, vt id, in cuius operatione formalis felicitas poſita eſt; & voluntas, vt à qua electio pendet mediorum, quæ ad felicitatis formalis, & eius præcipuæ paſſionis, nempe amoris erga ſummum bonum, acquiſitionem, & conſeruationem valent: hoc in loco de voluntate ſolum dicemus; nihil de intellectu, niſi quantùm ad voluntatem attinet; quia de illo ab Animaſticis in Phyſica diſputatur. videndum ergo eſt quomodo voluntas moueatur ad media eligenda. Cum aũt voluntas non poſſit ferri in incognitum, neceſſe

ceſſe eſt aliquod obiectum voluntati proponi. Primum ergo de obiecto voluntatis motiuo agendum eſt, & de proponente obiectum; tum de modo, quo voluntas mouetur; poſtremo de regula, cui ſe conformare debet voluntas in operando.

PRIMA PROPOSITIO.

De obiecto voluntatis motiuo, & cauſa illud proponente.

OBiectum motiuum volútatis eſt, quod voluntati obijcicitur ſub ratione cóuenientiæ. Principium autem proponens hoc obiectum eſt tum intellectus, tum ipſa voluntas, tum ſenſus, tum Deus. Mouetur ergo voluntas cum operatur ab his cauſis.

1. Quod voluntas non moueatur ad appetendum, niſi ei proponatur obiectum ſub ratione conuenientiæ, docet S.Tho. 1.2.q.9.a.1. ad 2. *Sicut*, inquit, *imaginatio formæ ſine æſtimatione conuenientis, vel nociui, non mouet appetitum ſenſitiuum; ita nec apprehenſio veri ſine ratione boni, & appetibilis.* Innuit Ariſt. 3. de An. t.46. dum dicit intellectum ſpeculatiuum nō mouere. Suadet experientia. experimur enim omnes non moueri ad appetendum aliquid, niſi illud apprehendamus vt bonum. Suadet ratio. Nam vnumquodq; appetitiuum mouetur à ſuo obiecto ad actum appetendi: obiectum autem voluntatis eſt Bonum: quod pro-

ponitur ab intellectu. ergo vt voluntas moueatur ad illud appetendum, debet proponi vt bonum. Quæ ratio probat etiam de appetitu ſenſitiuo, quod non mouetur niſi ſenſibile apprehendatur ab æſtimatiua vt bonum. Debet autem obiectum apprehendi bonum ſecundum eam rationem cõuenientiæ, quam habet reſpectu appetentis, alioquin non mouet appetitum: quia ratio appetendi aliquid eſt proportio, quam illud habet cum appetẽte, vt patet inductione. Porrò primum obiectum, ex quo incipit primus motus voluntatis, eſt id, quod apprehenditur abſolute bonum. quod enim apprehenditur bonum propter aliud, nõ mouet primò, ſed ſuppoſita appetitione alterius, ad quod ordinatur, & ex quo habet vt ſit voluntati appetibile.

2. Iam intellectus eſt immediate proponens voluntati obiectum. *a* experimur enim nihil appeti à nobis, quod non cognoſcatur à nobis. Appetitus autem intellectiui oculus, per quem obiectum appetibile cognoſcitur, eſt intellectus. voluntati ergo immediata obiecti propoſitio fit ab intellectu per cognitionem obiecti. Triplici autem cognitionis actu proponit intellectus voluntati obiectum appetibile; nempe ſimplici apprehenſione bonitatis obiecti; iudicio de obiecto proſequendo, & appetendo; *b* Imperio proſecutionis, quo intellectus actu ordinat appetitum ad obiectum, cum per iudicium non ordinauerit, ſed tantum dixerit eſſe ordinandum. ordinare autem eſt cognoſcendo referre actu, ac ducere ad obiectum. Quod nõ fit

a Scholaſtici in 2.d.25. S.Thom.1.2. q.8.a.1. Ariſtot. 3.de Anim. t.57.

b Diſp.3.q.4. Prop.1. §.4.

fit, niſi ſimul appetitus ſuo ſe actu referat, ac tendat. Nam ex parte intellectus eſt ſola relatio in actu ſignato, quæ eſt cognitio actualis ordinis, ſeu tendentiæ voluntatis ad obiectum: ex parte aũt voluntatis eſt ipſa actualis relatio, ſeu tendentia. Semper autem, cum eſt hæc actualis tendentia voluntatis, eſt ſimul actu cognitio intellectus, vt patet experientia. Non eſt tamen ſemper cognitio relatiua, ſeu actu referens in actu ſignato appetitum ad obiectum, quam cognitionem explicare ſolemus per verbum Fac, & eſt imperium formale, ac explicitum: *c* ſed interdum eſt ſimplex apprehenſio obiecti conuenientis, interdum iudicium de proſequendo obiecto ſine actuali intellectus relatione in actu ſignato, quam diximus, vt docet experientia. Quamquam ſimplex apprehenſio obiecti non mouet volũtatem ad eliciendum actum electionis, niſi præcedente iudicio de obiecto eligendo. electio enim ſupponit deliberationem, deliberatio autem concluditur per iudicium, vt ſupra dictum eſt d. 1. q. 4. ſed poſt formatum ſemel iudicium ſatis eſt ad mouendum voluntatem ſimplex apprehenſio de obiecto iudicato. Non enim apparet vlla iudicij neceſſitas. Quamuis autem illi duo actus intellectus ſimplicis apprehenſionis, & iudicij non ſint imperium formale, ac explicitum; ſunt tamen virtualiter imperium, quia conſequitur ad illos actualis tendentia volũtatis non ſecus, ac ad imperium formale; & tendere in actu exercito ad obiectum cognoſcendo illud, implicite includit actum ſigna-

c Scot. in 2. d. 6. q. 1. ad 1. 2. 3. Maior q. vnica ibid. Gabr. q. 1. a. 3. dub. 2. Mar. in 2. d. 16. a. 1. Not. 5.

tum referendi cognitione voluntatē ad obiectum. Differunt autem adhuc hi duo actus ab imperio formali, quod cum his non ſemper coniungitur tendentia voluntatis ad obiectum, cum ea neceſſariam coniunctionem habeat cum imperio formali, vt patet experientia. Numquam enim dicimus, Fac, niſi ſimul velimus fieri quod præcipimus. Cum actuali autem tendentia voluntatis neceſſario coniungitur aliquis ex tribus dictis actibus intellectus, quod præter experientiam probatur adhuc ratione. quia cum voluntas ſit appetitus intellectualis, & ex ſe cæca ſit, non poteſt actu tendere in obiectum, niſi ſimul actu ei proponatur ab intellectu obiectū, in ꝙ tendat, & à quo eius tēdentia ſpecificetur. quod infra clarius explicabimus. *d* Ex his intelligitur intellectū eſſe cauſam, quæ immediate proponit volūtati obiectum motiuum. Non eſt autem neceſſarium proponi voluntati obiectum per actum imperij formalis; quia experimur nos facere multos actus volitionis abſque tali imperio formali, & nulla apparet ratio, quæ probet illud imperium eſſe neceſſario requiſitum ad exercitium voluntatis.

d S.Tho. 1.2. q.9.ar.1.

3. Voluntas tribus modis eſt principium ſui actus. 1. Eſt cauſa efficiens reſpectu omnium ſuorum actuum quatenus illos producit. 2. Eſt cauſa concurrens ſolum obiectiue ad propoſitionem obiecti, quæ ei ſit ab intellectu; quatenus intellectus conſiderans diſpoſitionem voluntatis, & propenſionem ad vnum potius obiectum, quam ad aliud, il-

lud potius voluntati, quam aliud proponit. *e* aut conſiderans in voluntate intentionem alicuius finis, proponit ei proportionata media ad finem conſequendum. 3. Eſt cauſa concurrens efficienter ad propoſitionẽ obiecti, quę fit ab intellectu, quatenus per actum, qui dicitur *f* vſus, mouet intellectum, vt inquirat media ad aliquem finem conſequendum, quem ipſa intendit, aut inquirat alium finem, aut clarius proponat aliquod obiectũ. Hoc modo voluntas per vnum actum mouet ſe ad alium actum, nempe ad eum, quem facit poſt obiecti propoſitionem factam ab intellectu, quem voluntas mouit. Sed quamuis voluntas reſpectu ſecundi actus ſit ipſa principium, nũquam tamen eſt principium primum aliquo ſuo actu: quia nullum ſimpliciter actum poteſt formare, niſi præcedat cognitio. Principium ergo primum motionis voluntatis, non eſt voluntas, ſed id, quod ad formandam eam cognitionem concurrit, ad quam conſequitur primus motus voluntatis.

e s. Th. ibid. ar. 3.

f Diſp. 1. q. 4. Prop. 1. §. 4.

4 *g* Senſus mouet voluntatem indirecte, quatenus per actum, quo fertur in obiectum ſenſibile, eſt cauſa vt intellectus proponat illud obiectum ſenſibile voluntati, (quæ eſt appetitus vniuerſalis, quo homo fertur in omne bonum ſibi, etiam parti ſenſitiuæ) vt conueniens, ſeu proportionatum illi, ſiue homini. Proportionem autem illam facit magis apparere ſenſus per actum ſuum vitalem, qui eſt quædam proportio vitalis cum obiecto. quæ proportio excitat intellectũ ad proponendum voluntati obiectum vt propor-

g s. Th. ſup. ar. 2.

tionatum. excitat autem, quia ſentitur ab anima, in qua ſubiectatur, & à qua producitur; quæ ſimul eſt ſubiectum & intellectus, & intellectionis, & cauſa efficiens illius.

5. Deus eſt cauſa mouens voluntatem tribus modis. *h* 1. Eo modo, quo dicuntur grauia, & leuia moueri à generante: quia à generante habent potentiam, qua mouētur ad ſuos motus naturales. Ita voluntas dicitur moueri à Deo, quia cum anima creata fit à ſolo Deo, à Deo habet potentiam, ſeu appetitum, quo mouetur ad bonum, qui eſt voluntas. 2. Deus mouet voluntatem, quatenus ad omnem eius motum cōcurrit Deus vt cauſa prima. eſt autem neceſſarius talis Dei concurſus ad ſingulos effectus, Primum, quia omnis effectus eſt ſingularis, ergo indiget cauſa, per quam eius ſingularitas producatur. Non poteſt autem produci, niſi à cauſa, quæ eminenter contineat omnes ſingularitates, ſaltem eas, quæ in ea ſpecie, in qua eſt effectus, producibiles ſunt; & quæ ſit libera, vt ſe determinet ad hanc potius, quam ad aliam ſingularitatem producendam. quia nō poteſt afferri ratio cur hæc potius, quam alia ſingularitas producatur, niſi libertas producentis. Non apparet autem vlla cauſa, quę hæc duo præſtare poſſit, niſi ſolus Deus. Deinde, omnis creatura eſt ens ab alio, ergo debet dari ens à ſe, nempe Deus, à quo vna ſaltem ex creaturis cæperit eſſe, ſeu dependentiam habuerit quo ad exiſtentiam. eadem autem eſt natura rerum, & vis in fieri, & in facto eſſe, ergo illa creatura, quæ dependen-

h 1. Th. ſup. ar. 6.

ciam

tiam habuit à Deo in fieri, adhuc illam depẽdentiã habet à Deo in facto eſſe. ergo ea creatura non poteſt producere aliam, niſi dependeat à Deo in producendo: quia modus operandi ſequitur modum eſſendi. ergo ad omnem productionem concurrit Deus. Præterea ens creatum eſt eſſentialiter ens ab alio. ergo quãdo actu eſt dicit eſſentialem ordinẽ actu ad id, à quo eſt. ergo quando actu eſt, neceſſario ponendum eſt id, à quo eſt, vt terminus ipſius, à quo eius tranſcendentalis ordo ſpecificatur. at nullum ens creatum neceſſario ponendum eſt, vt exiſtat aliud ens creatum; Deus autem ſolus eſt ens neceſſarium. ergo quælibet creatura cum actu eſt, dicit ordinem dependentiæ ad Deum. ergo ad productionem cuiuſlibet effectus concurrit Deus. Poſtremo, Deus eſt agens intellectuale infinitæ ſapientiæ, ergo agendo agit dirigendo ad finem. ergo quatenus infinitus in ſapientia, cum produxit mundum cognouit omnes effectus futuros; quatenus agens, illos direxit ad ſuos fines: at nõ apparet quo modo omnes effectus, qui fiunt in mundo, dirigi poſſint infallibiliter ad fines, quos Deus à principio decreuit, niſi ad productionem ſingulorum effectuum concurrat Deus. 3. Deus mouet voluntatẽ proponendo ei obiecta appetibilia, & bono hominis conuenientia. Nam Deus iis, quæ producit, dat propenſionem, & facultatem ad acquirendum bonũ, quod eſt ipſis conueniens. ergo cum produxit hominem, dedit ei propenſionem, & facultatem ad bonum ipſi vt homo eſt, quod eſt

bonum morale. ea facultas eſt voluntas, & intellectus proponens voluntati bonum morale. At innumerabilia ſunt, præſertim amor proprius, quæ perturbant intellectum, & impediunt perfectum vſum rationis, & ſenſus trahunt illum ad obiecta ſenſibilia; vt neceſſarium ſit vt plurimum intellectum errare in proponendo voluntati obiectum conueniēs, aut non intelligere quid proponēdum ſit, niſi ab alio agente iuuetur. Hoc agens dicimus eſſe Deum, qui vel per ſe, vel per alia agentia proponit intellectui obiecta conuenientia. *i* Præterea ſæpiſſime multa caſu ſenſibus obijciuntur, per quæ mouetur intellectus: at nihil caſu fit reſpectu Dei, cum ad omnem effectum concurrat Deus, vt ſupra dictū eſt. ergo illa obiectorum propoſitio fit à Deo. Præterea ſæpiſſime mouetur intellectus, vt experimur, ſine vlla præuia ſenſuū, vel ipſius intellectus motione: nullū autem agens creatum extrinſecum poteſt intellectum, & volūtatem mouere immediate: quia agens creatū, aut eſt corporeum, aut ſpirituale: k corporeum nō poteſt agere in ſpirituale, qualis eſt intellectus, & voluntas, niſi excitādo ſenſum per obiecta ſenſibilia, vt facto actu ſēſationis, qui ſubiectatur in anima, excitetur intellectus ad cognoſcendum: agens autem ſpirituale, vt eſt Angelus, nihil poteſt in alio producere, præter motum localem, vt Metaphyſici, ac Theologi docent; nihil autem eſt in intellectu, ꝙ motum localiter cauſare poſſit intellectionem. ergo motus illi, qui fiunt in intellectu ſine vlla præuia motione, à Deo ſunt.

i Ariſtot.7 Moral. Eudem.c.18.

k S.Tho.1.2. q.9.ar.5.

II.

II. PROPOSITIO.

De Modo, quo voluntas mouetur.

NEque obiectum, neq; intellectus, neq; intellectio, neq; ſenſus, neq; vllum hominis extrinſecum, neq; vllus voluntatis actus, eſt cauſa efficiens eius motionis, qua voluntas mouetur; ſed ſola voluntas, & Deus vt cauſa prima. Libere autem ſuæ motionis actum voluntas producit.

1. Quod obiectum non concurrat efficiẽter ad actum volitionis, Probatur 1. Quia ſæpiſſime contingit, cum ſit volitio, obiectũ non eſſe præſens, & interdum non exiſtere. 2. Quia ſi qua eſſet neceſſitas concurrendi obiectum efficienter in volitionem, ea ſufficienter ſuppleri poſſet per actualem intellectionem obiecti, quæ eſt vitalis repreſentatio obiecti, & ſemper voluntati præſens, cum ſit actus volitionis. 3. Quia ſæpiſſime contingit obiectum eſſe ens materiale: *l* at ens materiale non poteſt attingere efficienter effectum ſpiritualem, qualis eſt volitio. *m* Poteſt tamen ens materiale influere efficienter in ſenſus, producendo in illis qualitates, alterationes, inclinationes, & ſpecies ſenſibiles, quibus poſitis fit ſenſatio, per quam excitatur intellectus ad proponendum voluntati obiectum ſenſibile vt conueniens, aut diſconueniens, vt dictum eſt Prop. 1. §. 4. Dices:

l S. Th. 1. 2. q. 9. a. 5.

m Quod cæli non poſſunt neceſſitare voluntatem hominis vid. defin. eccleſ. & ſcripturas apud Valen. t. 2. d. 3. q. 4.

p.4.vid.apud eumdem argumenta in contrarium, & ſolution.

ces: Senſatio ſubiectatur in anima rationali. ergo eſt ens ſpirituale. at ſenſatio attingitur efficienter à ſpecie ſenſibili, quæ eſt ens materiale. ergo ens materiale poteſt efficienter attingere volitionem. Reſpon. Senſationem eſſe actum materialem; ſubiectari autem in anima rationali non vt anima rationalis eſt formaliter ſpiritualis, ſed vt eſt eminenter ſenſitiua,& coexiſtens ſubiecto materiali: at volitio eſt ens ſpirituale, & ſubiectatur in anima rationali vt ſpirituali.

n S.Th.q.22. de verit. ar. 12. Capreol. in 2.d.25.q. vnica a.3.in Reſp.2.ad 1. Scot. contra 1. concluſ. Valen.t.2.d. 2.q.4.p.1.

2. *n* Quod intellectio, ac proinde multò minus ipſe intellectus, non concurrat efficienter ad actum voluntatis,probatur, Quia, voluntas eſt eſſentialiter inclinatio ad omne bonum. ergo ſe ſola poteſt producere inclinationem elicitam,ſeu actum circa quodlibet bonum.Nulla autem apparet ratio, quæ probet eſſe neceſſarium ad eum actum concurrere etiam efficienter intellectionem.

Dicet quis 1. Ad intellectionem ſpecificandam concurrit efficienter ſpecies impreſſa obiecti. ergo ad volitionem ſpecificãdam concurrit efficienter intellectio. 2. Ad actũ formalẽ imperij,quod explicari ſolet per vocem, Fac,neceſſario conſequitur volitio. ergo ad eam volitionem concurrit efficienter actus imperij.

Ad 1. ℞. Speciem intelligibilem impreſſam non requiri neceſſario ad ſpecificandam intellectionem. nam multæ intellectiones fiunt ſine propria ſpecie intelligibili,vt ſunt eæ, quæ fiunt circa obiectum nunquam alias intellectum. ad has enim ſpecificandas ſatis

ſunt

ſunt intellectiones factæ circa alia obiecta, ex quorum cognitione arguitur aliud:interdum ſatis eſt actus imaginationis, vt docent Animaſtici. Eſto autem cum adeſt ſpecies, concurrat efficienter ad intellectionem, vt videtur ſuadere maior facilitas, quam experimur in intelligendo obiectum, cuius ſpeciem habemus: non tamen ſequitur ex hoc etiam ad volitionem concurrere efficienter intellectionem, quia ſpecies habet magnam conuenientiam cum intellectione,quippe cũ ſit ſemen obiecti, cuius repreſentatio vitalis eſt intellectio: at intellectio non habet conuenientiam cum volitione, quia volitio non eſt obiecti repreſentatio, ſed tendentia quædam ad illud, & vnio cum illo,ſeu mera proportio vitalis vt potentiæ cum actu, ſine vlla obiecti repreſentatione. Ad intrinſece ergo ſpecificandam volitionem concurrit ſola voluntas, quæ ſufficienter determinatur ad talem ſpecie volitionem producendam ex intellectione talis obiecti,quæ ſubiectatur in eadem radice, à qua procedit volitio, nempe in anima rationali. Sufficiens autem eſt voluntas ad omnes diuerſas ſpecie volitiones naturales producendas, quæ ſunt elicitæ inclinationes ad obiecta:quia ipſa, ſeu anima rationalis,eſt ex natura ſua naturalis inclinatio ad omne bonum. Intellectio ſolum requiritur ad proponendum volũtati obiectũ:quia voluntas non poteſt ferri in incognitum. Quare intellectio ſolum ſe habet vt conditio, ſine qua non fieret volitio: vt id, quod approximat agenti ſubiectum, circa quod

agat,

agat, ſe habet vt conditio, ſine qua non fieret actio.

Ad 2. R. Ex neceſſaria poſitione volitionis ad poſitionem imperij, non recte colligi concurſum cauſæ efficientis in imperio reſpectu volitionis. Cum enim voluntas in agendo ſit libera, vt infra dicetur, non poteſt volitio, quæ eſt actio voluntatis, aliunde neceſſitatem habere, niſi ab ipſa voluntate. Habet autem neceſſitatem ſuppoſitionis, id eſt, Poſito quod à voluntate producitur, neceſſario eſt pro eo inſtanti, quo producitur. *o* Dicendum ergo etiam ipſum imperium, ad cuius poſitionē ſequitur neceſſario poſitio volitionis, vt patet experientia, pendere ab ipſa voluntate, quatenus in eo inſtanti, quo anima ſe determinat ad producendum actum volitionis per voluntatem, naturali quadam conſequutione producit actum imperij per intellectum: quia eſt quædam naturalis connexio voluntatis, & intellectus, vt ſimul cum actu volũtatis ſemper fiat aliqua intellectio, per cuius obiectũ ſpecificetur actus voluntatis, & per quam volũtas videat quod apprehendit.

o Diſp.3.q.4. prop.1.§.4.

3. Quod neque ſenſus, neque aliquid homini extrinſecum, influat efficienter in volitionem, iiſdem argumentis probari poteſt, quibus de obiecti, & intellectionis influxu probatum eſt. ex quibus intelligi poterit q̃ falſa fuerit opinio eorum, qui dixerunt cælũ in voluntatis actum efficientiam habere.

4. Quod vna volitio non influat efficienter in productionem alterius volitionis ſuadetur

detur ex eo,quod nulla apparet ratio,quæ illud ſufficienter probet.

5. De influxu cauſæ primæ probatum eſt ſupra Prop.1.§.5 Sed contra hunc Dei influxum obijci poteſt 1. Quod eo poſito tollitur voluntatis libertas in operando. 2.Quod cum actiones sũt moraliter malæ, earum malitia tribueretur nõ ſolum homini, ſed etiam Deo, qui ad illas concurrit: atque ita Deus eſſet cauſa peccati.

Ad 1. ℞. Ex Dei concurſu ad actum voluntatis non tolli à volũtate libertatem,quia Deus ita concurrit,vt non præueniat voluntatem ſuo influxu,ſed comitetur, eamq; volentem operari coadiuuet, quæ ſe ſola nihil agere poteſt.

Ad 2. ℞.In malitia morali includi rationem voluntarij, vt de Moralitate dictum eſt d.1.quęſt.3. Ei ergo malitia moralis alicuius actionis tribuenda eſt vt agenti, reſpectu cuius eſt voluntaria. eſt autem malitia moralis priuatio, ſiue defectus quidam rectitudinis. Defectus autem non tribuuntur vt agenti, niſi ei,qui poteſt, & debet eum impedire, & non impedit.Deus autem non debet impedire defectus morales voluntatis humanæ non concurrendo ad eius actus: immo potius ſecundum leges ordinarias debet vt cauſa prima concurrere quoties voluntas vult agere: quia cauſæ primæ concurſus eſt naturaliter debitus omni agenti naturali: alioquin tolleretur ab agentibus naturalis eorum agendi modus, ac proinde à voluntate modus agendi liber,quoties voluntati libuerit. Deo

ergo

ergo influenti in actiones malas non tribuitur earum malitia neque vt Priuatio eſt,neq; vt Poſitio in ſubiecto rationali entitatis priuatę rectitudine debita : quia neq; priuatio illa,neq; poſitio entitatis vt priuatæ rectitudine, eſt reſpectu Dei voluntaria;ſed tantum entitas,& poſitio actionis ſine ordine ad priuationem:quia ad talem entitatem vult concurrere Deus vt cauſa prima eſt, cuius concurſus eſt neceſſarius omni agenti creato.

6. Quod voluntas in hac vita ſit libera quo ad exercitium cuiuſcumque ſui actus circa quodcunq; obiectum. Probatur 1. Noſtra experientia. Experimur enim propoſito quocumq; obiecto poſſe nos abſtinere ab eliciendo actum circa illud. 2. Ex communi omnium ſenſu. Actus enim hominum voluntarij,cum ſunt mali, omnium opinione putātur vituperabiles;digni etiam pœna,vel premio. laus autem, & vituperatio ; pœna, & premium in libertate agentis fundantur, vt diximus d.1.q.3. Prop.vltima. 3. Probatur à priori ex natura ipſius volunt[illegible]s,eſt enim voluntas appetitus quidam vniuerſalis, habens pro obiecto quodcumq; bonum,habens proponentem obiectum potentiam etiam vniuerſalem,nempe intellectum, cuius obiectū eſt omne ens. ergo reſpectu nullius obiecti,quod ei ab intellectu proponatur, ita eſt determinata, vt non poſſit ſuſpendere actum circa illud : cum poſſit etiam circa alia obiecta verſari, & habeat in promptu intellectū, quo poteſt vti ad propoſitionem aliorum obiectorum. ergo non neceſſitatur ad actum

eli-

eliciendum, niſi circa obiectum, quod ei clare proponatur ab intellectu vt habens omnem rationem boni: quia tale obiectum ſufficienter voluntatem determinat, cum contineat totum illud bonum, ad quod eſſentialiter appetitus rationalis ordinatur: quod ſolum beatis accidit, qui Deum vident, vt eſt in ſe, ac proinde neceſſitantur ad eum amandum, quia ille omnem voluntatis capacitatem adæquat, nullaq; proponi poteſt voluntati ratio boni, quę in Deo non ſit modo perfectiſſimo. Alia, quæ ad hunc locum ſpectant, vt de libertate voluntatis quo ad ſpecificationem actuum, &c. vid. apud Phyſicos, vbi agunt de cauſa libera. Nunc illud aduertendum eſt, voluntatem non eſſe liberam circa obiectum ſibi cōueniens præſertim ad felicitatem acquirendam, ita vt poſſit circa illud elicere actum fugæ; niſi viderit in illo aliquam rationem mali ſiue realis, ſiue apparentis: ita odio interdum habetur vita, cum ea eſt ærumnoſa, & interdum fugitur beatitudo ob labores in ea comparanda. *p* Aduertēdum etiam illud, Poſſe interdum ex vehementi motu ſenſuum opprimi iudicium rationis, aut non relinqui liberum, id eſt, indifferentem, & habilem ad ea opportune conſideranda, quæ ad rem ſpectant: & tūc, quia intellectus nihil aliud proponit, nec proponere poteſt, quam quod eſt in potentijs ſenſitiuis, voluntas non habet vſum libertatis; & cum non poſſit vti intellectu ad videndum an in obiecto ſenſibili ſit vlla ratio mali, ſed ſolam boni ſenſibilis rationem habeat obiectam, neceſſario quo ad

p S. Th. 1.2. q. 10. ar. 3. Valen. t. 2. d. 2. q. 5. p. 3.

ſpe-

ſpecificationem eliciet actum proſecutionis, & interdum etiam quo ad exercitium. Dicitur autem in Propoſitione, quod voluntas libere ſuum actum producit, nempe cum in hac vita eſt in ſtatu ſibi connaturali, id eſt, cum iudicio rationis.

III. PROPOSITIO.

De Regula voluntatis.

REgula, cui ſe voluntas conformare debet in operando, triplex eſt, Ratio recta, Voluntas Dei, Lex humana.

1. Quod Ratio recta ſit voluntatis regula, 1. Docet Ariſt. 2. eth. c. 6. cum ait virtutem eſſe poſitam in mediocritate, quæ à ratione præfinita ſit. 2. Probatur ea ratione Quod voluntas eſt appetitus intellectiuus, tributus homini ad apprehendendum bonum homini vt homo eſt. eſt autem voluntas potentia cæca; ergo indiget potentia ſibi proportionata, nempe intellectiua, per quam cognoſcat bonum, quod eſt ipſi apprehendẽdum. ea eſt intellectus; cui vis naturalis ineſt, vt patet experientia, ad cognoſcendũ bonum homini vt homo eſt. ea vis, vt hoc humanum bonum apprehendit, ratio recta appellatur. Debet ergo voluntas ad recte agendum conformare ſe cum recta ratione.

Dices: Quid ſi ratio erret, & proponat obiectum aliquod vt malum, quod vere bonũ ſit: an voluntas debet ſe rõni erranti cõformare?

q Dicendum, Debere. Quia voluntas contra naturalem ſuam inclinationem, ſeu legem facit, proſequendo id, quod videt eſſe malum morale. Oculus autem, quo id videt, eſt Ratio. ergo fugere debet id, quod Ratio dicit eſſe malum, etiam ſi vere malum non ſit. Immo etiam fugere debet id, de quo ratio dubitat malum ne ſit, donec dubium deponatur: quia qui dubium obiectum proſequitur, cenſetur proſequi malum. proſequitur enim illud ſiue bonum ſit, ſiue malum. r Poteſt autem dubium deponi ſequendo opinionem probabilem, etiam ſi oppoſita ſit probabilior. Quod ſi ratio erret, proponendo aliquid vt bonũ, quod vere malum eſt; ſi error oritur ex ignorantia culpabili, ſeu voluntaria, non debet voluntas ſe conformare cum ratione ita errante; quia hoc modo malum proſequeretur, licet indirecte. ergo error deponendus. ſ Si vero error oritur ex ignorantia antecedente, ſeu inuoluntaria, ſeu inuincibili, bene voluntas facit conformando ſe cum ratione errante, vt ex dictis colligitur. Porrò rationis rectæ regula ſemper eſt à voluntate ſpectanda, etiam in vſu aliarum regularum: quia ceteræ regulæ per rationem voluntati manifeſtantur.

q S. Th. 1. 2. q. 19. ar. 3. 5. 6.

r Valen. t. 2. d. 2. q. 14. p. 4. & alij apud illum.

ſ ſup. Diſp. 1. q. 3. prop. 1. §. 8.

2. t Quod voluntas Dei ſit Regula voluntatis humanæ, Probatur 1. Idem obiectum eſt, circa quod verſantur voluntas diuina, & humana, nempe ſummum bonum: voluntas autem diuina eſt rectiſſima, & infinite perfecta, habens intellectum infinite perfectum, & nõ potentem errare in obiecto

t S. Tho. 1. 2. q. 19. ar. 4. & 9.

proponendo. ergo voluntas humana conformare ſe debet in operando cum voluntate diuina vt cum primo exemplari, & menſura ceterarum voluntatum. 2. Omnis effectus, cum ſit participatio efficientis, à quo eſt, ſequitur naturam ſui efficientis: voluntas, & ratio humana, earumq; operationes ſunt effectus Rationis, & voluntatis diuinæ: ergo voluntas, & ratio humana in ſuis operationibus ſequi debent voluntatem, & rationem diuinam, eis ſe conformando. 3. Serui, vt ſeruus eſt, regula in operando eſt voluntas ſui domini: voluntas humana ſecundum eſſentiam eſt ſerua voluntatis diuinæ, quippe à qua pendet in eſſe,& operari,& ad quam ordinatur vt ad vltimum finem: ergo voluntatis humanæ regula eſt voluntas Dei. 4. Partis,vt pars eſt, finis eſt non ſolum bonũ proprium, ſed ſimul etiam bonum ſui totius: voluntas humana, vt & quælibet creatura, habet ſe vt pars tum reſpectu voluntatis diuinæ, ac Dei, qui eſt omne bonum, & cauſa vniuerſalis omnium; tum reſpectu vniuerſitatis, quam regit Deus ſua voluntate. ergo voluntatis humanę finis,cum operatur,eſt ſimul cum bono proprio voluntas Dei, quæ ſummum,ac vniuerſale bonum eſt. Finis aũt eſt regula reſpectu eorum, quæ ordinãtur ad ipſum. Regula igitur humanæ voluntatis eſt voluntas Dei.

Iam quatuor modis ſecundum quatuor cauſarum genera poteſt diuina voluntas eſſe Regula voluntatis humanæ. 1. Secundum finem.ſpectat autem voluntas diuina in omni

actione vltimum finem. *u* hoc modo conformare ſe debet voluntas humana cũ diuina, vt ſit bona. Debet enim in omni actione tẽdere in vltimum finem, ac ſummum bonum, qui eſt ipſe Deus. Fieri autem hoc poteſt vel explicite cogitando de vltimo fine, & dirigendo actionem ad illum; vel implicite, operando actionem bonam, etiam ſi illa non dirigatur in vltimum finem. ſatis enim eſt, ſi actio ex natura ſua, nempe vt bona eſt, ordinetur ad illum; quia vt bona, participatio quædam illius eſt, & particulare bonum ſub vniuerſali contentum, quod eſt Bonitas diuina.

u S. Th. ſupra a. 9. & Theologi in 1. d. vlt.

2. Voluntas diuina poteſt eſſe Regula voluntatis humanæ ſecundum rationem cauſæ efficientis, quatenus præcipiendo, vel conſulendo mouet humanam voluntatem. Diuinę voluntati præcipienti tenemur noſtram voluntatem cõformare. Debemus enim velle quidquid Deus iubet nos velle. voluntati autem diuinæ conſulenti, licet conformari non teneamur: perficimur tamen maxime, nos conformando. Porrò quid Deus velit nos velle intelligimus tum lumine rationis, tum Reuelatione, ad quam reducimus etiam leges humanas rectas. omnia enim hæc à Deo ſunt.

3. Voluntas diuina põt eſſe Regula in genere cauſæ formalis, quatenus quẽadmodũ Ratio formalis operationũ ipſius, eſt charitas; quia quidqd Deus vult, ex charitate vult: ita charitas ſit principiũ formale noſtrę volũtatis; vt qdquid volumus, ex charitate velimus. Atq; hic operandi modus eſt perfectiſſimus; ſed nõ ſemper neceſſarius, vt Theologi docent, &

ſuadet ratio. valde enim paucæ hominum actiones eſſent moraliter bonæ, ſi hic operandi modus requireretur ad actionum bonitatem. Nec apparet vlla ratio, quæ neceſſitatem ſuadeat. *x* Satis enim videtur ad formalem rationem bonitatis actionum, eas informari ſiue explicite, ſiue implicite, fine vltimo, vt in primo modo explicatum eſt. Finis enim habet rationẽ principij formalis, quatenus habet rationem obiecti, à quo ſpeciem ſumunt actiones, vt diximus d.1.q.5.

x S.Th. ſup. ar.10.

4. Poteſt voluntas diuina eſſe Regula ſecundum cauſam materialem, id eſt, ſcñ bona particularia, quę vult; quę vt particularia sũt ſe habẽt vt materia reſpectu finis vltimi, qui habet rõnem voliti formalis. volita materialia reſpectu voluntatis diuinæ ſunt oẽs effectus, qui fiũt in mundo: quia oẽs effectus à Diuina voluntate pẽdent ad eos cõcurrente, vt ſupra dictum eſt Prop. 2. *y* Non tenemur conformare nos diuinæ voluntati ſecundum volita materialia: quia non tenemur velle quæcũq; Deus vult, *z* ſed quæ Deus vult nos velle. Poteſt.n. accidere, vt aliquid à Deo volitum, ſit cõtrarium legi traditæ nobis ab ipſo Deo, ac proinde à nobis fugiendum; vt eſt omne materiale peccati, quod Deus vult ob bonum commune, ſed ſimul vult à nobis non fieri. *a* Poteſt etiã accidere, vt aliquid ſit à Deo volitum, nec prohibitum nobis, ſed tamen noſtro bono naturali contrarium, vt amiſſio pecuniæ, filiorum, valetudinis, & ſimilium: quæ poſſumus nolle, quia nolendo conformamur diuinę voluntati, à qua habemus propenſionẽ

y S.Th. ſup.

z Duran. in 2.d.vlt. q.2.

a Eſt contra Okamũ, Ariminẽſem, Gabrielẽ apud Valen. t.2.d. 2.q.14.p.8.

ad

ad bonum noſtrum. Nō eſt ergo neceſſarium conformari diuinæ voluntati ſecundum volitum materiale, modo adſit conformatio ſecundum volitum formale, ſeu vltimum finē. atq; hæc eſt praxis hominum proborum, & non apparet vlla ratio ſufficiens ad ſuadendum contrarium. quamquam, excepto materiali peccati, perfectio eſt maxima voluntatis humanæ conformari cum diuina etiam in volito materiali. Nunc de 3. Reg. dicamus, quæ eſt lex humana.

3 Lex, vt ex *b* S. Thomæ, & *c* aliorum Doctorum doctrina colligitur, eſt Rectum quoddam rationis practicæ decretum, ab eo, qui curam communitatis gerit, ſufficienter ſancitum, & cōſtitutum, vt ex eius vi debeat neceſſario modus aliquis, ſiue in re, ſiue in actione, propter commune bonum, adhiberi. Cum autem hæc definitio legi tum æternæ, quæ eſt in Dei intellectu, tum naturali, tum humanæ conueniat; lex humana, de qua nunc agimus, ita poteſt definiri. *d* Rectum decretum rationis, conuenienter legi naturali, & æternæ, per ratiocinationem aliquam probabilem ab habēte publicam auctoritatem ſancitum, præſcribēs aliquid, quod ſit à ſubditis neceſſario ſeruandum. Quod lex ita definita ſit Regula voluntatis humanæ Probatur 1. *e* Singuli hominum ſunt ens limitatum, & imperfectum, vt patet, non habentes omnem perfectionem, neq; ſuæ ſpeciei. ſinguli ergo exigunt ſocietatem aliorum; ac proinde ad communitatem ordinantur tamquam partes ad totum. ergo voluntas ſingulorum ſimul

b S. Th. 1. 2, q. 90.

c Apud Valen. t. 2. d. 7. q. 1.

d Ex S. Iſid. l. 5. etymol. c. 4. S. Th. 1. 2. q. 91. a. 3. & q. 94. a. 2.

e S. Th. 1. 2. q. 90. a. 2. & q. 95. ar. 1.

cum bono proprio debet quærere bonum totius. Ratio autem dirigens voluntates ſingulorum ad bonum totius, eſt in primis ratio eius, cuius eſt totum, ſeu communitatem regere. ergo voluntatis ſingulorum Regula eſt ratio gubernãtis communitatem, hoc eſt, lex. 2. Lex humana deriuatur *f* à lege æterna,& *g* à lege naturali, vt in definitione legis humanæ dictum eſt: lex autem æterna, & lex naturalis eſt Regula voluntatis humanę, vt ſupra probatum eſt §. 1. & 2. ergo etiam lex humana, quę ab illis deriuatur, eſt regula voluntatis humanæ. 3. *h* Voluntatis humanæ Regula eſt id, quod Deus vult nos velle, vel nolle, vt ſupra dictum eſt §.2. vult autem Deus nos velle, vel nolle quidquid ratio dictat volendum, vel fugiendum: dictat autem ratio volẽdum,& fugiendum quod leges rectæ volendum, & fugiendum proponunt, vt ex communi hominum ſenſu,& duabus ſuperioribus, *i* ac alijs rationibus manifeſtũ eſt. ergo Regula voluntatis humanæ ſunt leges iuſtæ. Quæ porrò ad leges humanas attinent, legi poſſunt apud S.Tho.1.2.q.95.96.97. & alios Doctores.

f S.Th.ſupra q.93.a.3.

g S.Th.ibid. q.95.ar.2.

h Valen.t.2. d.7.q.5. p.6. quæſtiunc. 1.

i Vid.Valen. ſup.p.3. 4.6.

DI-

DISPVTATIO TERTIA.

De Virtutibus Moralibus.

QVoniam de hominis felicitate diſputatum eſt, qui eſt vltimus finis: agendum nunc de medijs ad ad illam. Media potiſſima ſunt habitus boni. Hi enim aut immediate ad ipſam eſſẽtialem felicitatem, & ad eius præcipuam paſſionem inclinãt, nempe ad contemplationem, & amorem ſummi boni; aut ad felicitatem actiuam, quæ medij rationem habet ad felicitatem eſſentialem. Actio.n. vel circa ipſum agentem verſatur, eius paſſiones moderando; vel circa alios, humanæ ſocietatis iura ſeruando. Paſſionum moderatio contemplationem, ac amorem ſummi boni conſeruat, & auget; idemq; facit humana ſocietas, cum eſt qualis eſſe debet, vt ex ijs intelligitur, quæ de felicitate dicta ſunt. Actio ergo, ſiue felicitas actiua, ac proinde habitus, qui ad eam inclinãt, media quædam ſunt ad felicitatem eſſentialem. *a* Habitus autem ad actionem inclinates, virtutes morales ſunt. ergo de virtutibus moralibus diſputan-

a d. 1. q. 1. def. 4.

dum eſt, primum in communi, tum de ſingulis, nempe de Iuſtitia, Fortitudine, Temperantia.

QVÆSTIO PRIMA.

De Virtutibus Moralibus in communi.

DIcendum de Ratione formali, obiecto, ſubiecto, efficiente, generibus, proprietatibus virtutum moralium.

PRIMA PROPOSITIO.

De Ratione formali virtutum moralium.

VIrtus moralis, eſt habitus bene afficiēs potentiam ad operandum actionem rectam.

1. Habitus.) Habitū ſumimus pro qualitate durabili, diſponēte potentiam ad operationem; quē definiuimus, & dari probauimus ſupra d. 1. q. 1. def. 4 Quod autem virtus moralis ſit habitus, docet Ariſt. 2. eth. c. 5. & probatur ratione. Nam ex frequentatis actibus moraliter bonis relinquitur, vt patet experientia, facilitas in potētia ad ſimiles actus producendos. quæ facilitas, cum vere ſit in nobis, & remaneat trāſactis actibus, aliquam formam realem, & permanentem requirit, quæ in nobis ſit, cum antea non eſſet. ea forma eſt habitus. *b* Definitur. n. Habitus, Forma,

b Diſp. 1. q. 1. def. 4.

ma, quæ confert facilitatem ad operandum. eſt autem habitus moralis bonus; quia productus eſt ex actibus moralibus bonis. Habitus autem bonus, virtus eſt. virtus enim neq; eſt potentia, neq; actus. ergo habitus. non enim apparet quid aliud eſſe poſſit. *c* Non eſt potentia; tum quia potentias ex natura habemus, virtute autem præditi efficimur p actus: tum quia ex virtute dicimur boni, ac laudamur, non ex potentijs. Non actus, tum quia ex ſolis actibus non dicimur boni, dicimur autem ex virtute: tum quia actus non perſeuerant, virtute autem præditi dicuntur etiam dormientes. *c* Ariſtot. 2. eth. c. 5.

2. Bene afficiens potentiam) *d* Per has particulas diſtinguitur virtus ab alijs habitibus, qui vel mali ſunt, nempe vitia; vel certe ex ſua natura eiuſmodi, vt poſſint potentiam inclinare ad actum non rectum, vt eſt habitus opinionis, qui poteſt habere aſſenſum & verum, & falſum. *e* Videtur autem virtus eſſe talis naturæ, vt non poſſit inclinare ad actũ neq; materialiter malum, vt contingit cum actus eſt malus ex aliqua circũſtantia. Suadetur autem hoc 1. Quia cauſæ naturales producunt ſuos effectus perfectos non ſolum quo ad rationem ſpecificam, ſed etiam quo ad indiuidualem. ergo & virtutes producent actus bonos etiam quo ad rationem indiuidualem, quæ ſumitur ex omnibus circumſtantijs. ſi quid ergo mali inſit in actu, id nõ ex virtute, ſed ex potentia procedit. 2. Quia actus malus ex aliqua circumſtantia, nulla ex parte eſt moraliter bonus. ergo nulla ex

d s. Th. 1. 2. q. 55. ar. 4.

e s. Th. ibid. ad 5.

parte

parte poteſt produci ex virtute, quæ eſt habitus bonus.

Sed contra hanc doctrinam obijci poſſunt duo. 1. Quod Bonitas moralis in actibus, & habitibus eſt denominatio extrinſeca, ſeu connotatio appetitus agentis cum ratione, vt dictum eſt d.1.q.3. ergo habitus virtutis moralis quo ad entitatem phyſicam neq; bonus, neq; malus moraliter eſt. ergo poteſt influere in actum bonum, & malum. 2. Quod, vt docet experientia, habitus abſtinentiæ acquiſitus cum conſcientia erronea, facilitatem affert ad abſtinendum iuxta regulas Prudentiæ. ergo ex ſe inclinat & ad actum, qui fit cum prudentia, qui proinde bonus eſt; & ad actum factum imprudēter, ac proinde malum.

Ad 1. ℞. Actus, & habitus morales, præter illam cōnotationem, & denominationem extrinſecam, ex qua habetur eſſe morale, intrinſece ſecūdum entitatem phyſicam ſpecificari ob obiectis, quæ conformitatem, vel difformitatem habent cum ratione. ſecundum hanc phyſicam entitatem dicimus virtutem non poſſe inclinare ad actum malum.

Ad 2. ℞. Facilitatem illam, quæ ſentitur in abſtinendo prudenter, non prouenire ab habitu acquiſito cum conſcientia erronea; ſed partim ab habitu quodam producto in appetitu ſenſitiuo, præter habitum, qui eſt in voluntate, de quo infra; partim ex remotione habitus, qui eſt abſtinentiæ contrarius. qui remoueri poteſt etiam ab habitu acquiſito per conſcientiam erroneam.

Ad

3. Ad operandum actionem rectam.) Actionem hic ſumimus vt ſupra d. 1. q. 4. & d. 2. q. 2. Prop. 4. pro operatione, quæ pendet ab appetitu rationali agente cum aduertentia rationis circa operabilia ſpectantia ad hominē, vt homo eſt. Rectitudo autem actionis, ſeu operationis vt pendentis ab appetitu ita cum ratione agente, eſt rectitudo moralis, quam explicauimus ſupra d. 1. q. 3. Iam per has particulas (Actionem rectam) diſtinguntur virtutes morales ab intellectualibus. Intellectuales virtutes ſunt habitus intellectus, vt Scientia, Sapientia, Ars; qui inclinant quidem ad operationem rectam, ſed nō verſantem circa operabilia, aut non pendentem ab appetitu rationali, aut non ſpectantem bonum hominis vt homo eſt, ac proinde non habentem rectitudinem moralem, ſed naturalem. de his habitibus diximus ſupra d. 1. q. 4. prop. 1. Diſtinguntur etiam per has particulas virtutes morales à charitate, quæ verſatur immediate circa ſummum bonum, quod non eſt bonum operabile, quale eſt obiectum virtutum moralium.

II. PROPOSITIO.

De obiecto virtutum moralium.

Virtutum moraliū obiectum, eſt actio recta. Recta autem actio aut paſſio eſt, aut operatio. vtraque bonum quoddam eſt ipſius operantis: ſed rectæ paſſionis obiectum eſt, bonum operantis; obiectum

ctum autem operationis eſt, bonum alterius. vtrumq; autem bonum medij cuiuſdam rationem habet inter defectum, & exceſſum. Habet & rationem ardui.

1. Quomodo virtutum moralium obiectũ ſit Actio recta dictum eſt ſupra Prop. 1. §. 3. vt autem melius intelligantur reliqua, quæ in Propoſitione dicuntur, ſciendum eſt, Animam rationalem cum ſit vna, formaliter ſpiritualis, ac intellectiua, continere eminenter animam & vegetatiuam, & ſenſitiuam. efficit autem harum animarum operationes, vt patet experientia. Non enim ſolum intelligit, ac vniuerſalia percipit, & ſpiritualia, eaq; proſequitur appetitu; ſed nutritionem etiam & augmentationem operatur, vt vegetatiua; videt, audit, imaginatur, & alia facit opera, quæ animæ ſenſitiuæ ſunt propria, & reperiũtur in beſtijs, quibus operibus obiecta ſenſibilia, aut cognoſcit, aut proſequitur, aut fugit. Ad has autem operationes tam varias efficiendas habet anima rationalis potentias ſuas; ſiue eæ diſtinctæ ſint ab anima à parte rei, ſiue tantum ratione: habet etiam organa, ſeu inſtrumenta corporalia pro vegetatiuis, & ſenſitiuis actibus exequendis, vt oculos ad videndum, aures ad audiendum, &c. Singula autem organa habent ſua accidentia, quibus anima iuuatur ad actus exercendos. Porrò actus vegetatiuę animę proprij, quamuis ſint immanentes, quia ſecũdum ſuam naturam in eodem ſubiecto recipiuntur, à quo producũtur, vt eſt Nutritio: non ſunt tamen pura acciden-

cidentia, ſed habent adiunctam ſubſtantiam, qua aliti ſubſtantia ſiue reparatur, ſiue augetur. actus autem intellectiuæ, ac ſẽſitiuæ animæ proprij accidentia pura ſunt, vt eſt intellectio, volitio, imaginatio, viſio: ſuntq; operationes immanentes, quæ in eadem potẽtia recipiuntur, à qua producuntur. Iam in vnaquaq; anima vis illa, quæ in anima proſequitur obiectum ſibi conueniens, & repellit à ſe malum, Appetitus appellatur. Anima ergo intellectiua, quæ eminenter eſt vegetatiua, & ſenſitiua, triplicem habet appetitũ, vegetatiuum, ſenſitiuum, intellectiuum, pro triplici rerum genere, quas contingit homini bonas, vel malas eſſe, nempè vegetabilium, ſenſibilium, intelligibilium. Appetitus vegetatiuus operatur ſine vlla prçuia obiecti cognitione. ante opus autem appetitus ſenſitiui ſenſitiua cognitio præit, & ante opus appetitus intellectiui intellectio. Quid autem eſt appetitus ſenſitiuus? *e* Potentia, per quam animal appetere poteſt ea, quæ apprehendit, non ſolum ea, ad quæ inclinatur ex forma naturali. eius potentiæ ſedes eſt Cor. experimur enim nos in corde ſentire amorem, iram, timorem, & reliquos actus appetitus ſenſitiui: & alterationes, quæ ex his actibus procedũt, maxime ſunt in corde, & è corde procedunt. Quod ſi animæ potentiæ non diſtinguuntur ab anima: dicendum videtur appetitum ſenſitiuum eſſe potentiam compoſitam, cuius altera pars ſit idem cum anima, altera idem cum qualitate aliqua, quæ ſubiectatur in materia. Si vero potentiæ diſtinctæ ſunt ab anima: *f* dicendum appe-

e S. Th. 1. p. q. 80. a. 1.

f S. Th. 1. p. q. 77. ar. 5.

appetitum sẽſitiuum eſſe qualitatem, quæ ſubiectatur in coniuncto, non in anima ſola. *In eo .n. ſubiecto eſt potentia vitalis, in quo recipitur operatio. vitalis aũt operatio, cum ſit actus immanens, recipitur in eo ſubiecto, à quo producitur. ad actus aũt appetitus ſenſitiui videntur efficienter concurrere non ſolũ anima, ſed ẽt accidentia, q̃ ſubiectantur in corde; vt calor ad iram. qa ad remiſſionem eorũ accidẽtium remittũtur actus appetitionis, & ad intentionem intenduntur. A quo aũt excitatur appetitus ſenſitiuus, ad appetitionem formandam? In brutis à ſola cognitione ſenſitiua imaginationis: in hominibus autem non ſolum à cognitione ſenſitiua; ſed interdũ etiam à cognitione intellectiua, etiam ea, quę verſatur circa obiecta ſpiritualia. quamuis .n. appetitus ſenſitiuus nõ poſſit vt ſic verſari circa obiecta ſpiritualia: poteſt tamen circa illa verſari, ſi ea proponantur ab imaginatione ad modum materialium. ſolent autem ad hunc modum proponi per actum imaginationis, qui ſimul fit cum actu intellectionis. ſemper enim dum ſumus in corpore, ſimul cũ actu intellectionis fit actus imaginationis. Accidit ergo vt ad cognitionem intellectiuã non ſolum conſequatur appetitio rationalis, quæ fit ab appetitu rationali, qui eſt in anima quatenus mouetur ad appetendum præuia cognitione rationali, & quatenus libera eſt; ſed etiam appetitio ſenſitiua, quæ eſt actus appetitus ſenſitiui, qui eſt in corde, & in ipſa anima quatenus mouetur ad appetendum præuia cognitione ſenſitiua, & neceſſariò.

* vid. inf. §. 15.

Con-

Contingit autem, cum fiunt actus appetitus ſenſitiui, & interdum etiam cum fiunt actus appetitus intellectiui, vt dictū eſt, fieri ſimul mutationem aliquam in corpore, præſertim in corde; qua mutatione perturbatur naturalis ſtatus corporis: ideo ipſa perturbationis, & Paſſionis nomine appellata eſt (*g* Pati. n. propriјſſime dicitur id, quod aliquid recipit cum deperditione alicuius ſibi conueniētis) idemq; nomen tributum eſt cauſæ, à qua ea mutatio procedit, nempe motui appetitus. Cum autem mutatio corporis ſemper conſequatur ad motum appetitus ſenſitiui: ad motum autem appetitus intellectiui nō ſemper, nec immediate non concurrente motu appetitus ſenſitiui: ideò ſoli motus appetitus ſenſitiui Paſſiones appellantur. Motus autem appetitus intellectiui nomen retinent commune omni animæ motui, nempe operationis. vtriq; autem motus tum paſſiones, tum operationes, quæ verſātur circa obiecta operabilia, ſi fiant cum aduertentia rationis, ſeu ſi procedant ab appetitu cum ratione agente, Actiones dicuntur. Hæ Actiones, cum rectæ ſunt, obiecta ſunt virtutum moralium. ad has enim efficiendas inclinant virtutes morales, vt in 1. Prop. dictum eſt. Porrò omnis operatio, cum recta eſt, perfectio quædam eſt operantis. recte igitur in propoſitione dicitur tum paſſionem, tum operationem rectam, bonum quoddam eſſe ipſius operantis. Sed antequam ad reliquas Propoſitionis particulas explicandas veniamus, recenſenda videntur hoc in-

g S.Th. 1.2. q.22.ar.1.

lo-

loco, & explicanda paſſionum, & operationum genera.

Paſſionum diuiſio.

2. Paſſionum duo ſunt prima genera, Proſecutio, & Fuga, pro duplici primo genere obiectorum, circa quæ appetitus verſatur, nempe Bonum, & Malum ei contrariũ. Quia vero tum bonum, tum malum duobus modis ſe habere poſſunt reſpectu appetitus, nempe vel abſolute ſecundũ rationem Boni, & Mali, vel ſecundum rationem boni, & mali ardui, hoc eſt, difficile proſequibilis, aut vitabilis ab appetitu: ideo ſecundò diuiduntur Paſſiones in quatuor genera ſubalterna, nempe in Proſecutionem concupiſcibilem circa bonũ abſolute ſumptum, Fugam huic proſecutioni contrariam circa malum abſolute, Proſecutionem iraſcibilem circa bonum arduum, Fugam iraſcibilem circa malum arduum. Concupiſcibilem autem, & iraſcibilem paſſionem vocamus, quia ad appetitum cõcupiſcibilem, aut iraſcibilem ſpectat, & ab eo promanat. Appetitus autem ſenſitiuus dicitur concupiſcibilis vt verſatur circa bonum, vel malum abſolute; iraſcibilis, vt verſatur circa bonũ, vel malum arduum. i. non abſolute bonum, vel malum, ſed Bonum connotãs aliquid impediens eius conſecutionem; Malum connotans aliquid inducens illud. videtur enim eſſe idem appetitus, qui à parte rei & iraſcibilis eſt, & concupiſcibilis, diſtinctus tantum ratione. non enim apparet vlla ratio, quæ ma-

maiorem diſtinctionem ſuadeat. Nomina autem cõcupiſcibilis, & iraſcibilis à duabus præcipuis paſſionibus ſumpta ſunt, nempe concupiſcentia, & ira. Iam ea quatuor paſſionum genera ſubalterna diuidũtur in ſpecies ſuas. Proſecutio concupiſcibilis, ſeu circa bonum abſolute ſumptum, tres habet ſpecies, Amorem, Concupiſcentiam, Delectationem, prout proſequitur bonum abſolutum vel abſolute, vel abſens, vel præſens. His tribus ſpeciebus tres fugæ opponuntur, Odium, Abominatio, Triſtitia. Quod autem ſit illud triplex Proſecutionis concupiſcibilis genus probatur tum ipſa experientia, tum ea ratione, *h* Quod vt ſe habet appetitus naturalis inclinatione, ſeu potentia naturali ad obiectum ſibi conueniens: ita ſe habet appetitus ſenſitiuus inclinatione elicita ad bonum ſuum. In appetitu autem naturali ſunt tria, nempe ipſa potentia, quæ eſt inclinatio quædam ad obiectum; motus localis ad obiectum, cum illud abeſt; quies in obiecto poſſeſſo. ita in appetitu ſenſitiuo ſunt tres actus eliciti; 1. Amor, qui eſt inclinatio elicita. 2. Deſiderium, qui eſt quidam motus. 3. Delectatio, quæ eſt quies elicita. Tertium genus ſubalternum, quod eſt Proſecutio iraſcibilis, quæ verſatur circa bonum arduũ, ac difficile ad obtinendum, habet tres ſpecies, Spem, Audaciam, Deſperationem. Nam bonũ arduum vel eſt præſens, vel abſens; abſens autem vel putatur poſſibile vt obtineatur, vel impoſſibile. Circa præſens nullus eſt neceſſarius actus appetitus iraſcibilis, ſed verſatur

h S. Tho. 1. 2. q. 23. ar. 4.

circa illud cōcupiſcibilis actu delectationis. eodem enim modo ſe habet bonum cum eſt præſens,ſiue facile,ſiue difficile fuerit ad obtinendum. Circa bonum arduum abſens,ſeu nondum obtentum, ſed poſſibile, verſatur Spes,& Audacia. Spes reſpicit illud vt finem, ac terminum. Audacia, contempto malo, ꝙ imminet,progreditur ad media, quæ valēt ad conſecutionem boni difficilis. Circa bonum impoſſibile, eſt deſperatio. In huius actus obiecto duo ſunt, Bonum, & Impoſſibilitas illud obtinendi:ex quibus Impoſſibilitas,quę malum quoddam eſt, videtur eſſe de ratione formali. Quare hic actus videtur eſſe potius fuga quædam,quam proſecutio, ac proinde ſpectare ad quartum genus. ſpectat autem ad hoc tertium,ſecundum rationem materialem. Quartum genus, quod eſt Fuga iraſcibilis, cuius obiectum eſt Malum arduum,duas habet ſpecies,Iram,& Timorem. Nam malum arduum, ſeu difficile ad euitandum, vel eſt præſens, & vt ſic excitat Triſtitiam,quæ ſpectat ad ſecundum genus,nempe ad Fugam concupiſcibilem : vel eſt abſens;& timor exiſtit,audaciæ contrarius. excitatur etiam à malo arduo appetitus vindictæ.i.motus ad vindicandum malum iam acceptum, viciſſim rependendo aliud malum. qui motus dicitur Ira. ſpectat autem ad quartum genus ſecundum rationem materialem, quæ eſt malum,quod rependitur. ſecūdum autem rationem formalē, quæ eſt ipſa retributio, & æqualitas vindictæ, quæ quādam boni rationem habet,ad tertiū genus reuocatur.Quare

ſi ra-

ſi rationes formales ſpectētur; Proſecutionis iraſcibilis tres ſunt ſpecies, Spes, Audacia, Ira; Fugæ verò duæ, Timor, & Deſperatio. Vndecim ergo Paſſiones ſunt, ſex concupiſcibiles, quinque iraſcibiles. Probabit autem quis eſſe plures, quod vt circa bonum abſens duæ paſſiones ſunt, Deſiderium, & Spes, quarum altera reſpicit bonum abſolute, altera bonum ſub ratione ardui: ita etiā debent eſſe duæ circa bonum, duæ circa malū præſens. Dicendum tamen circa præſens ſiue bonum, ſiue malum non poſſe eſſe, niſi vnam paſſionem. quia cum bonum, vel malū eſt præſens, non habet amplius rationem ardui, ſed abſolute rationem boni, vel mali. Ratio enim ardui includit quamdam rationem medij, quam bonitas, vel malitia obiecti connotat, nempe difficultatem ſuperandam ad acquirendum bonum, vel vitandum malum: quæ difficultas iam ceſſat, cū bonum eſt præſens: & cum malum eſt præſens, vel difficultas reſpicitur abſolute, vel vt ſuperanda, aut non ſuperanda; ſi reſpicitur abſolute, ſpectat ad Triſtitiam, & reddit illam maiorem, quam eſſet ex malo præſente, ſi non adeſſet difficultas vitandi illud; ſi reſpicitur vt ſuperanda, aut non ſuperanda, non videtur quam aliam paſſionem excitare poſſit, præter ſpem ſuperādi illam, aut deſperationem, aut audaciam, aut timorem. Quæ vt melius intelligantur, libet rurſum Paſſiones ita diſtinguere. Paſſiones ſunt inſtrumenta quædam, quibus vtitur animal ad apprehendendum bonum ſibi, aut fugiendum malum. Bonum,

& malum vel abſolute ſpectātur, vel vt connotāt media, quibus acquirūtur, aut expellūtur. Abſolute ſpectata ſine ordine ad media aut conſiderantur vt præſentia, aut vt abſentia, aut vt abſtrahentia à pręsētia, & abſentia. Circa bonum abſtrahens à præſentia, & abſentia abſolute ſpectatum verſatur Amor; cui reſpondet Odium circa obiectum apprehenſum vt malum. Circa bonum abſolute, ſed abſens, verſatur Deſiderium; cuius contraria paſſio eſt Abominatio. circa bonum abſolutum, ſed præſens, Delectatio; cui opponitur circa malum abſolutum, ſed præſens, Triſtitia. Si bonum, & malum ſpectentur cum ordine ad media; aut media abſolute conſiderantur, aut in ordine ad executionem. Circa media abſolute ſpectata, quibus putatur bonum acquiſibile, malum vitabile, verſatur Spes: circa negationem talium mediorum, ſeu impoſſibilitatem, verſatur Deſperatio. circa media in ordine ad executionem, Audacia: circa negationem executionis, Timor. Circa media vt præſentia non dantur paſſiones diſtinctæ à Delectatione, & Triſtitia, vt patet; quia hæ ſunt ſatis. Datur tamen ira ad rependendum malum ei, quod malum inducit. Ira enim eſt Appetitus inferendi malū ei, quod infert malum: qui appetitus eſt neceſſarius ad conſeruationem animalis, vt patet. Appetitus autem inferendi bonum ei, ꝙ infert bonum, non datur in ſenſu, vt docet experientia: quia hic actus nō eſt neceſſarius ad animalis bonum. eſt ergo talis actus Appetitus rationalis. Datur tamen in animali

ſimplex complacentia erga id, quod infert bonum, qui actus eſt idem cum Amore. ſunt ergo paſſiones tantum vndecim.

Sed quod detur Paſſio iræ contraria obijciet quis 1. Quod vt datur ira ad repellendum malum inferendo malum; ita poteſt dari affectus inferendi bonum ad conſeruandum id, quod infert bonum. atq; hoc non videtur excedere fines ſenſus. non enim requiritur ad hunc affectum diſcurſus, neque per illum quæritur abſolute alienum bonum, ſed ob bonum appetentis. 2. Quod compertum ſit experientia, Animalia quędam gratitudinem oſtendiſſe ſuis benefactoribus, eos defendendo ab alijs animalibus.

Ad 1. ℞. In ſenſu dari ſolum amorem erga id, quod infert bonum. nõ datur autem præter amorem, appetitus inferendi bonum; ſed tantum appetitus retinendi id, quod infert bonum. quod ſi in retinendo accidat impedimẽtum, inſurgit motus iræ cõtra id, ꝙ infert impedimentũ. Affectus ergo inferendi bonum ei, ꝙ infert bonum, excedit fines ſenſus, quatenus non eſt neceſſarius ad conſeruationem animalis. Quod ſi quæ experientiæ afferuntur in contrarium, omnes ſaluantur per actum amoris concupiſcentiæ .i. per appetitum conſeruandi id, quod infert bonũ, vt paullo ante dictum eſt. Appetitus autem iræ non poteſt ſaluari per actum odij, ſed præter odium habet appetitum inferẽdi malum. Atque per hæc patet Reſponſio ad ſecundum.

Nunc ſingillatim de paſſionibus agendum

eſt, percurrendo breuiter earũ naturam, genera, cauſas concitantes, & reprimentes, effectus.

De Amore.

3. Amor, eſt actualis quædam propenſio appetitus in bonum abſolute æſtimatum tanquam conueniens. eſt autem Amor duplex, alter amicitiæ, alter concupiſcentiæ. Amor amicitiæ dicitur inclinatio appetitus in bonum ſecundum ſeipſum, & tamquam terminum. Amor concupiſcentiæ, inclinatio in bonum vt relatum ad alterum, ſeu vt alteri applicatum, vel applicandum. *i* Fundatur autem hæc Amoris diuiſio in eo, quod quidquid amatur, aut propter ſe amatur, aut propter aliud. Ita homo cibum amat propter ſui conſeruationem amore concupiſcentiæ; ſe autem amat propter ſeipſum amore amicitiæ. Porrò Amoris cauſæ potiſſimum tres, vt diximus d.2.q.2.Prop.6.cum de Amicitia. 1. k Ipſa rei bonitas cognitione percepta. Bonitas autem multiplex eſt, Honeſti, vtilis, iucundi; ad corpus, ad animum, ad externa ſpectans. 2. *l* Similitudo amantis, & conuenientia cum re amata. quamquam interdum per accidens ſimilitudo cauſa odij eſt, nempe cum eſt impedimento, quo minus vterque duorum inter ſe ſimilium idem bonum aſſequatur. 3. Ipſe amor, vt in eodem loco diſput.2.explicauimus.

i S.Th. 1.2. q.27. a.4.

k S.Th. ibid. q.27. ar.1.& 2.

l Idem ibid. ar.3.

Amoris autem motus reprimitur cõtrario modo, nempe, ceſſando à cogitatione rei ama-

amatæ: Inquirendo,& contemplando mala, & incommoda,quæ in ea ſunt: Mentem aliarum rerum contemplatione, ac amore occupando.

Effectus formalis Amoris eſt vnio intētionalis amantis cum re amata; quatenus ipſe amor eſt propēſio amantis in bonum amatū, atque adeo veluti nexus, & vinculum quoddam vtriuſque. vt enim in vnione naturali, ſiue reali, præter duo vnibilia,eſt nexus inter illa,ſiue is ſint ipſa vnibilia,vt habent dependentiam vnum ab altero, ſiue modus:ita in vnione intentionali, qua bonum aliquod intentionaliter vnitur alteri,præter ſubiectum, cui vnitur, & præſentiam, ſeu exiſtentiam ſuam, quam ipſum bonum intentionaliter habet in ſubiecto per ſpeciem ſui expreſſam, quæ eſt ipſa boni vnibilis cognitio;debet aliquid dari, quo bonum intentionaliter vnibile fiat intentionaliter vnum cum ſubiecto, ſitque cauſa vnionis realis. Huius nexus rationem habet propenſio amantis .i. Amor in bonum amatum. Et quamuis etiam *m* cognitio ſit quædam vnio intentionalis obiecti cogniti cum cognoſcente: tamen amor eſt magis formaliter vnio,& perfecte,ac vltimate vniens intentionaliter, & ratio formalis tendendi vitaliter ad vnionem realem cum re amata. Nam amor non ſolum habet vt ſit vnio ex eo,quod actus vitalis eſt,id eſt,ex ratione generica; vt habet cognitio: ſed etiam ex ſua ratione ſpecifica, vt inclinatio quædã eſt,& tendentia ad obiectum; quod nõ habet cognitio. Habetur ex amore perfecta vnio:

m Sup. q. 1. Prop. 3. ad 4.

tum quia ſubiectum vnitur obiecto non ſolū ſecundum potentiam cognoſcitiuam, ſed ēt ſecundum appetitiuam: tum quia cum vnione per cognitionem poteſt ſtare fuga ab obiecto; quæ eſt quædam ſeparatio vitalis ab illo; ac proinde non vnio perfecta. Ex quo etiam ſequitur vt vnio per amorem ſit vnio vltimata, & in termino in genere vnionis vitalis; adducens etiam quantum eſt ex ſe terminum vnionis realis. Effectus etiam formalis amoris eſt Ecſtaſis. Amore enim cenſetur amans quodammodo ex ſe prodire, & ferri in rem amatam.

Effectus autem, qui ex amore proficiſcuntur ſecundum genus cauſæ efficientis, ſunt 1. *n* Vnio realis. Amor enim excitat amantem, vt quærat præterea coniunctionem, quæ contingere poteſt, realem cum re amata. 2. *o* Ecſtaſis ſecundum apprehenſionem; quatenus Amor efficit, vt amans aſſidue de re amata cogitans, abſtrahatur cogitatione à rebus alijs, ac proinde à ſeipſo. 3. *p* Zelus, qui eſt vehemens quidam appetitus remouēdi ea, quæ obſtant, & ſunt contraria amori, & rei amatæ. 4. Triſtitia, cum res amata eſt abſens; & *q* reliquæ paſſiones. Radix enim & fons ceterarum paſſionum, eſt Amor: quia ideo aliquid deſideratur, quia amatur; ideo aliquid odio habetur, quia eſt malum rei, quę amatur; &c. 5. *r* Omnes actiones, & operationes. Quidquid enim fit, ex boni amore fit. Legi poſſunt alij Amoris effectus apud S. Th. 1.2.q.28.

n S. Tho. 1.2. q. 28. ar. 1. vid. ar. 2. de effectu inhęſionis.

o Ibid. a. 3.

p Ibid. a. 4.

q Auguſt. 14. Ciu. c. 7. & 9.

r S. Tho. ſup. ar. 6.

4 Odium eſt vitalis quædam appetitus diſſonantia, ſeu auerſio, ſeu fuga ab eo, quod malum æſtimatur. Huius paſſionis obiectum, vt patet, eſt Malum. Malum dicimus & ipſam boni negationem, ſeu priuationem, & ipſum ens poſitiuum, quod alteri repugnat, & cauſat defectum, ac priuationem boni. Dices: Qui ſe interficit, odit ſeipſum: maxime autem bonum eſt quique ſibi: ergo obiectum odij eſt etiam bonum. Reſpon. Eum, qui ſe interficit, odio habere non ſeipſum, ſed miſerias ſuas; & quia amat ſeipſum, morte putat ſe poſſe liberare à malo miſeriarum. Dicitur porrò odium ita explicatum, odium Abominationis, & fugæ. eſt enim aliud quoddam odium, quod dicitur inimicitiæ: quod habet pro obiecto materiali duo mala, Quod, & Cui, id eſt, id, quod appetit vt malum ſubiecto alicui, & ipſum ſubiectum, cui vult malum, quia illud odit vt quid malum: habet autem pro obiecto formali aliquod bonum, nempe id, quod concipitur eſſe in hoc, quod res mala ſubeat aliquod malum. videtur aũt hoc genus odij, eſſe quidam actus amoris, & concupiſcentiæ, qua quis appetit vt ſibi, aut alteri conueniens, vt res mala ſubiaceat alicui malo. Quare hoc odium non eſt proprie odium.

Cauſa odij ex parte obiecti eſt aliquod Malum vel verum, vel apparens. ex parte ſubiecti eſt Amor. eſt autem Amor cauſa odij non eius, quod eſt ſibi contrarium, nempe

eius

eius, quod verſatur circa idem obiectũ,circa quod verſatur amor; ſed eius, quod verſatur circa obiectum,quod eſt malum obiecto,circa quod verſatur amor. hoc odium amor excitat; quia odio habetur quidquid malum eſt rei, quæ amatur.

Compeſcitur autem odium excitando animum ad amorem contrarium, per cogitationem alicuius boni in eo,quod odio habetur.

De Concupiſcentia.

5. Quamuis concupiſcentiæ vox lata ſignificatione ſumi ſoleat pro quacunque appetitione boni, atq; ita etiam amorem comprehendat: proprie tamen concupiſcentia eſt Appetitus boni nondum obtenti, vt obtineatur;quæ alio nomine dicitur Deſiderium. eſt autem concupiſcentia duplex, Naturalis, & Innaturalis, ſeu rationalis. ſ Naturalis eſt, quæ oritur ex ipſa natura, ſeu complexione animalis, qua expetuntur ea, quæ pertinent ad naturalem ſtatum animalis tuendum. ea & in hominibus,& in brutis reperitur. Innaturalis eſt, quæ oritur ex diſpoſitione, quam habet concupiſcens, non quatenus eſt præditum natura vel complexione tali, ſed quatenus æſtimat hoc, aut illud ſibi congruere ad delectationem. Ea reperitur in ſolo homine: quia homo habet apprehenſionem rerum ſenſibilium vt ſibi conuenientium ſecundum modum, ad quem nõ inclinat complexio naturalis. Habet autem homo eam imaginatio-nem

ſ S.Th. 1.2. q.30.ar.3.

nem,& apprehenſionem ex connexione,quā habet actus imaginationis, cum actu intellectionis,& rationis. Dum enim fit actus imaginationis circa ſenſibilia ſingularia, v. g. circa pecunias, fit ſimul actus intellectionis circa eaſdem pecunias;& quia intellectus eſt diſcurſiuus, & collatiuus,inueſtigat, ac ſibi proponit variam conuenientiam pecuniæ cū ſtatu hominis; quam conuenientiam appetit ſenſus actu concupiſcentiæ.quāuis enim ſenſus non poſſit indagare eam conuenientiam, quia ad indagandum illam requiritur ratio; poteſt tamen indagatam, ac per imaginationem,quæ ſimul cum intellectione fit, propoſitam appetere; quia ea non excedit latitudinem obiecti ſenſibilis, circa quod verſari poteſt appetitus ſenſitiuus. Hoc genere concupiſcentiæ appetere ſolent homines adorari,lucrari pecunias varijs modis,&c.

Cauſæ excitantes, & cohibentes concupiſcentiam eædem ſunt, quas diximus in Amore. Multum valet ad frenandas concupiſcentias prauas cogitatio, qua menti proponatur futura mors, honeſti dignitas, inhoneſti turpitudo, ſenſibilium bonorum vilitas, & breuis duratio,pœnitētia,quæ prauas actiones conſequi ſolet.

De Abominatione.

6. Abominatio,eſt paſſio cōcupiſcentiæ cōtraria. eſt.n. Fuga mali nondum preſentis,ne preſens fiat.Interdū appellatur Fuga,nomine alijs paſſionibus communi.Differt à Timore,

quia

quia Abominatio abſolute reſpicit malum abſens ne præſens fiat; Timor autem reſpicit malum abſens vt futurum, ſeu cum ordine ad exiſtentiam iam futuram, quam tamen abominatur.

De Delectatione.

a Vid.S.Th. 1.2.q.31.32. 33.34.

7. a Delectatio eſt Amor, ſeu Propenſio in bonum vt præſens,& iam obtentum. Sciẽdum autem Delectionis rationem poſſe latius ſumi pro quocumque ſuaui, ac iucundo ſenſu,quem ſecum afferre ſolet operatio vitalis cum perfecta eſt, & verſatur circa obiectum conueniens. hac ratione delectabiles dicuntur, ac iucundi non ſolum actus potentiæ appetitiuæ, ſed etiam cognoſcitiuæ, vt ſunt Viſus,Tactus, Imaginatio, Intellectio. quod genus Delectationis voluptas etiam appellatur; de qua dictum eſt d.2.q.2.prop.1. Delectatio autem ſtricte ſumpta,de qua nunc agimus, eſt complacẽtia appetitus circa bonum præſens,& iam obtentum. Inter bona autem præſentia maxime numerantur actus ſenſuũ externorum circa obiecta iucunda. de quibus maxime ſolet complacere appetitus. & quia interdum contingit bonum abſens ab imaginatione apprehendi ac ſi pręſens ſit: contingit etiam circa tale bonum delectationis actum verſari. ita delectari ſolemus ijs,quæ vel memoria, vel deſiderio, vel ſpe quodammodo iam tenemus. eſt autem Delectationis proprie dictæ duplex genus, Naturalis,& Rationalis,vt de concupiſcentia di-

dictum eſt. Naturalis Delectatio, eſt quæ cõſequitur apprehenſionem ſenſitiuam talem, qualem etiam bruta habere poſſunt. hoc genus delectationis verſari ſolet circa bona corpori neceſſaria, vt eſt alimentum. Rationalis, quæ conſequitur imaginationem hominis connexionem habentem cum actu rationis eo modo, quem in concupiſcentia explicauimus. hoc modo delectat victoria, honor, diuitię. huiuſmodi autem delectatio proprie ſignificatur nomine Gaudij.

Delectactiones cohibentur 1. Conſideratione earum tanquam abeuntium, & fugientium, & quaſi feſſarum, non vt firmarum, & ſtabilium: quia voluptates moleſtæ ſunt abſcedentes. 2. Imaginatione malorum, quæ voluptates conſecutura ſunt, vt ſunt Dolor, cæcitas mentis, infamia, & ſimilia.

u Delectationis cauſa ſemper eſt aliqua operatio. quia, cum delectatio verſetur circa bonum iam præſens factum; non poſſit autem præſens fieri appetitui ſine præuia imaginatione (vt docent Animaſtici) quæ excitatur ab operatione ſenſuum externorũ; fit vt cauſa delectationis ſemper ſit aliqua ſenſuum operatio, ſaltem imaginatio. *u* S.Th.1.2. q.32.ar.1.

x Delectationis effectus potiſſimum quatuor. 1. Dilatatio cordis. motus enim cordis, qui ad paſſionem Delectationis conſequitur, eſt quædam dilatatio. Poteſt etiam metaphorice ipſe actus delectationis dici dilatatio, quatenus per illum ita bene, & commode animus ſe habet, ſicut bene ſe habet corpus in loco amplo, in quo nõ coanguſtatur. *x* S.Th.1.2. q.33.

tur. Ab hoc dilatandi effectu appellatur delectatio, Lætitia; & à ſignis quibuſdā exterioribus dicitur Exultatio, & Iucunditas: quæ nomina proprie Gaudio accomodātur, quod eſt hominis delectatio; pecudum, & inanimatorum delectationibus metaphorice. 2. Delectationis effectus eſt Sitis. Cauſat autem ſitim, ſeu deſiderium, tum ex parte obiecti, cū res, circa quam delectatio verſatur, non explet ſemel appetitum, ſed oportet rurſum illam vſurpare: quales ſunt omnes res creatæ. tum ex parte operationis, qua res delectabilis vſurpatur; ſi operatio ſit imperfecta, quantumuis res ipſa perfecta ſit: ita delectatio, quam de Deo in hac vita capimus imperfecte cognito, excitat ſitim, & deſiderium perfecte illum cognoſcendi, & fruendi; quia poſſumus magis, ac magis in Dei cognitione, & amore proficere. Dicitur etiam omnis delectatio cauſare ſitim, & deſiderium, ſi deſiderium, & ſitis ſumātur pro vacatione à faſtidio, qualem ſolent habere illi, qui adhuc cupiunt: ita ſe habet delectatio beatorum in cælo. 3. Effectus eſt Faſtidium, qui proprius eſt delectationum corporalium: qui accidit cum in operationibus modus exceditur, vt cum quis multum comedit. Spirituales delectationes non cauſant faſtidium, niſi per accidens ratione alicuius operationis corporalis concurrentis in vſu operationum ſpiritualium. 4. *y* Obtundere, ac minuere vnam operationem, cum delectatio verſatur circa aliam; vt delectationes corporis intelligentiam minuunt. *z* contra vero Perficere, & acue-

y Ariſt.6.eth. c.5.& l.7. c. 11.
s.Th.ſup.a.3.
z Ariſt. 10.

acuere operationem, de qua eſt delectatio. Hunc effectum cauſat delectatio, tum quia ipſa eſt complementum, & quaſi terminus operationis, tum quia ſua dulcedine illicit operantem ad acrius operandum. eth.c.4.& 5. s.Tho. ſupra a.4.

De Dolore, ſeu Triſtitia.

8: Dolor, vt ſupra de Delectatione dictũ eſt, poteſt lata ſignificatione ſumi pro quocunque inſuaui, & iniucundo ſenſu, quem ſecum afferre ſolet operatio vitalis, præſertim ſenſuum externorum, atq; in primis Tactus, circa obiectum moleſtum, vt accidit tactui dum fit ſeparatio continui. Stricte autem ſumimus nunc Dolorem, ſeu Triſtitiam pro Paſſione, ſeu actu vitali, per quem Appetitus ſenſitiuus cum quadam perturbatione, & ininquietudine execratur malum iam præſens, ſiue ſecundum rem ſit præſens, ſiue ſecundum apprehenſionem. vt autem Delectatio eſt formaliter quies quædam vitalis; ita Triſtitia eſt formaliter quædã Perturbatio, & Inquietudo vitalis: quę quia incommoda eſt animo, & noxia, dici poteſt cum Cicer. q. 3. Tuſc. ægritudo animi, & morbus. Porrò quatuor modis poteſt Triſtitia cum Delectatione cõparari. 1. Secundum rationem communem, quatenus vna eſt Proſecutio, altera fuga; vna circa bonum verſatur, altera circa malũ. & ſecundum hanc rationem habent inter ſe contrarietatem Triſtitia, & Delectatio, ac mutuo ſeſe remittunt. 2. Secundum rationem particularem, quatenus vtraque verſatur

ſatur circa idem obiectum particulare,& ſub eadem ratione. atq; ita ſunt inter ſe maxime contrariæ,vt non poſſint eſſe ſimul in eodem ſubiecto. non enim poteſt idem obiectum ſub eadem ratione æſtimari bonum,& malum eodem tempore. ex qua æſtimatione ſequitur Dolor, & Delectatio. 3. Secundum rationem boni, & mali particularem diuerſorum obiectorum, ſed affinium. & ita Dolor, & Delectatio poſſunt eſſe ſimul,& ſeſe inuicem augere;vt accidit cum dolemus de malo quia delectamur de bono ei malo contrario. 4. Secundum rationes particulares boni, & mali diſparatas. ita Triſtitia,& Delectatio poſſunt eſſe ſimul. quamquam ſecundum rationem communem ſeſe mutuo remittunt.

Doloris diuiſio triplex. 1. Diuiditur dolor in eum, qui ſequitur apprehenſionem ſenſitiuam talem,qualem poſſunt habere bruta;& in eum, qui ſequitur hominis imaginationem habẽtem connexionem cum ratione, qui proinde eſt proprius hominis, & peculiariter Triſtitia nominatur. atque ita ſe habet Triſtitia ad Dolorem, ſicut Gaudium ad Delectationem. 2. Diuiditur in interiorem, & exteriorem. Interior eſt, qui conſequitur ad ſolam apprehenſionem imaginationis. Exterior,qui non ſolum imaginationem,ſed etiam apprehenſionem alicuius ſenſus exterioris conſequitur; vt accidit cum re ipſa malum aliquod lædit. 3. Tertia diuiſio ſpectat ad Triſtitiã,quæ propria eſt hominis. quæ ratione variorum cõnotatorum ſeptem hẽt ſpecies,ſeu quaſi ſpecies. Prima eſt Miſericordia,

quæ

quæ eſt Triſtitia de malo alieno æſtimato vt proprio. 2. Inuidia, Triſtitia de bono alieno æſtimato vt malo proprio, quatenus per bonum alienum apprehendimus nos ab altero ſuperari. 3. *a* Nemeſis, Triſtitia de bono temporali alieno, quatenus iudicamus alterũ eſſe illo indignum. 4. *b* Zelus, Triſtitia de bono alieno, quatenus nobis illud deeſt. 5. Anguſtia, ſeu Anxietas, Triſtitia ſic aggrauans animum, vt nullum effugium ſupereſſe videatur. 6. Acedia, quæ ita aggrauat, vt etiam membrorum vſum prohibeat, & afferat torporem. 7. Pœnitentia, Triſtitia de malo præterito.

a Ariſtot. 2. Rhet. c. 9.

b Idẽ 2. Rhet. c. 11. S. Th. 1. 2. q. 36. ar. 2.

Triſtitiæ *c* Cauſa in vniuerſum eſt quidquid eſt cauſa vt nobis accidat malũ aliquod, vel certe vt nobis accidere ſeu vere, ſeu falsò exiſtimemus. vt ad ſingula deſcendamus, Cauſat triſtitiam Amiſſio boni habiti; Fruſtrari ſpe rei expetitæ; Caſus in malum, quod timebatur; Non poſſe vim ſuperare, quæ impedit conſecutionẽ, vel fruitionem boni concupiti; Ira, quæ non expletur, nempe cum vindicta ſumi non poteſt; Deſperatio, cum nullũ apparet medium ad aſſequendum rem ſperatam; Dilatio in aſſequendo bono, quod expectatur; Memoria mali patrati.

c leg. S. Tho. ſup. q. 36.

6. *d* Ad cohibendam, & depellendam triſtitiam valet plurimum depellere à nobis opinionem, & æſtimationem mali, ob quod triſtamur. Cauſa enim immediata triſtitiæ, vt patet experientia, non tam eſt malum ipſum, quam opinio illius. Remouetur autem opinio mali, aut ſaltem minuitur 1. Præmedi-

d leg. S. Th. ſup. q. 38.

tando mala, quæ nobis poſſunt contingere, non quaſi euentura ſint, ſed ne accidant inopinata, ſi contigerit euenire. Mala enim præmeditata multò minorem causãt opinionem ſui, quam inopinata. 2. Cogitando, cum accidunt aduerſa, vtilitates, quæ colliguntur ex ipſis, ſi moderate ferantur. exhibent enim occaſionem exercendi patientiam, magnanimitatem, & alias virtutes præclariſſimas; quæ & laudem habent, ac decus apud homines, & Dei beneuolentiam conciliant. 3. Auocando cogitationem à malo, quod præſens eſt, & conuertendo animum ad bona, quę vel habẽtur, vel ſperantur futura. 4. Putando humana eſſe, quæ acciderint, atq; ideo tolerabilia, quæ & tulerint, & ferant ceteri. 5. Cogitando nullam eſſe in triſtitia vtilitatem. Non enim illa minuit malum, aut tollit, ſed ſui poſitione cruciat. 6. Recolendo præteritam liberationem á ſimili malo, vt ſpes excitetur euadendi à malo præſenti, atq; ita leuius feratur. 7. Adhibendo ea, quæ delectationem afferunt; quia cũ delectatio ſit quędam quies, quæcunque illa ſit, temperat triſtitiam, quæ perturbatio, & inquietudo animi eſt. Cauſat magnam delectationem contemplatio veritatis, præſertim rerum diuinarum. Cauſat delectationem amicorum conſolatio; quia ex ea intelligimus nos ab amicis amari; maxime autem delectat Amari. oritur etiam delectatio ex fletu: ſed cum ille nec tollat, nec minuat malum, repellendus eſt, cum eſt nimius, vt quid inutile. 8. Conſiderando incommoda, quæ ex triſtitia proficiſcuntur.

Illa ex triſtitiæ effectibus intelliguntur.

Effectus autem Triſtitiæ ſunt plurimi tum in animi nocumentũ, tum corporis. Impedit, cum ea eſt immodica, oẽm operationem, prȩſertim intelligentiæ, ac rationis. *e* Eſt enim actus vehemens intentionem, ac vim omnem animi ad ſe trahens, & abſumens ſpiritus animales; quamquam cum triſtitia eſt modica, ſtudium acuit, ſaltem eius operationis, quæ ob illam ſuſcipitur. *f* Porrò omnium paſſionum maxime nocet corpori triſtitia ratione motionis, quam cauſat in corpore, quæ eſt maxime contraria vitali motioni corporis. vitalis enim motio corporis eſt conformis motui paſſionũ, quæ ſunt proſecutiones boni conformis corpori: paſſiones autem, quæ habent rationem fugæ cauſant motiones contrarias dictæ motioni vitali. in his maxime contraria eſt motio, quæ cauſatur à triſtitia.

e S. Th. ſup q. 37. ar. 1.

f S. Tho. ibid. ar. 4.

De Spe.

9; Spes eſt appetitio boni futuri ardui poſſibilis ad obtinendum. Ad hãc appetitionem formandam non eſt neceſſarium vt futuritio apprehendatur. Bruta enim habent hanc paſſionem, nec tamẽ futuritionem apprehendũt. ſi neq; arduitas apprehẽdatur, adhuc ſpes eſt paſſio à ceteris paſſionibus diſtincta. Neceſſarium autem eſt apprehendi Poſſibilitatem; vt ſpes differat à Deſiderio, quæ eſt appetitio Boni abſoluti. Porrò etiam bruta poſſibilitatem apprehendunt, apprehendere enim poſſibilitatem eſt apprehendere ſaltem in cõfuſo

media ad bonum, quod appetitur, habentia conuenientiam, ſeu proportionem cum potentia executiua: bruta autem apprehendunt media ita proportionata, licet non apprehēdant vt media, neq; vt proportionem habentia cum potentia. Diuiditur autem ſpes in Rationalem, & Irrationalem, vt ſupra de Concupiſcentia, & Delectatione diximus.

Cauſant ſpem, & augent ea, quæ ſuppeditant facultatem ad bonum arduum aſſequendum, vel certe æſtimare faciunt ſeu vere, ſeu falsò, poſſibile eſſe bonum aliquod ad obtinendum. His autem contraria ſpem minuunt. Inexperti, vt iuuenes, ſolent eſſe bene ſperantes; quia non habēt cognitionem difficultatum. Interdum experientia ſpem excitat, cum vſu compertum eſt difficultates poſſe ſuperari.

Spei effectus præcipuus eſt, operationem expeditam reddere. Facit autem hoc excitādo animi attentionem ad illam. excitat autē attentionem tum proponendo bonum poſſibile, quod allicit ad ſe animum; tum cauſando delectationem per æſtimationem boni poſſibilis quaſi præſentis; delectatio autem trahit animum ad operandum.

De Deſperatione.

10. Deſperatio eſt motus quidam, quo appetitus quaſi victus difficultate adipiſcendi boni, refugit ab illo æſtimato vt impoſſibili. Obiectum ergo deſperationis eſt bonum impoſſibile. Cum autem Deſperatio ſit formaliter

ter fuga quædam, vt patet; bonum autem non ſit obiectum fugæ, ſed proſecutionis: manifeſte colligitur rationem boni non ſpectare ad rationem formalem obiecti Deſperationis. ſpectat ergo ad rationem formalem impoſſibilitas, quę eſt defectus facultatis ad aſſequẽdum bonum arduum. qui defectus cum habeat rationem mali, vt patet, obiectum eſt fugæ. Refertur autem is defectus ad bonum arduum, ſeu habet reſpectũ ad illud, ab eoq; bonum arduum denominatur impoſſibile. Compoſitum ergo bonum arduum cum impoſſibilitate, & quaſi ei ſubſtratũ, eſt obiectũ materiale deſperationis, cuius ratio formalis eſt impoſſibilitas. Cum autem hæc paſſio duplicem ordinem habeat, nempe ad bonum, & ad malum; notior autem nobis ſit ordo ad bonum; ab hoc ordine Deſperationis nomen deſumptum eſt.

De Audacia.

11. Audacia eſt tendentia vitalis in bonum difficile ad obtinendum vt obtineatur. obiectum enim audaciæ non eſt tantum bonũ abſens, vt Deſiderij; neq; tantum bonum abſens poſſibile, ſeu connotans media, quibus acquiri poteſt, vt Spei: ſed bonum abſens cõnotans media non abſolute, ſed vt dicentia ordinem ad executionem. Fertur enim motus audaciæ in executionem mediorum, vt obtineatur bonum, quod ſperatur. & quia talis motus magis elucet cum bonum eſt difficile ad obtinendum, ſeu cum executio me-

diorum ſubiacet periculo, ſi contempto periculo tendat appetitus in executionem; ideo addita eſt in definitione Audaciæ particula illa, Difficile. Sed ſi bonum non eſſet difficile, adhuc diſtingueretur Audacia à Deſiderio, & Spe, vt iam explicatum eſt, nempe per connotationem executionis mediorum. licet autem aliquo modo diuerſę rationis ſit audacia, quæ connotat executionem ſine periculo, ab ea, quæ connotat cum periculo, & ad quam ſignificandam videtur Audaciæ nomen impoſitum: non eſt tamen tanta diuerſitas, vt diuerſa paſſionum genera conſtituant; quia earum obiecta ſunt eiuſdem rationis, nempe executio mediorũ: facilitas, & difficultas ſolum materialiter ſe habẽt, vt maior, & maior facilitas, maior, & maior difficultas. adde, ꝙ difficultas non addit in obiecto, niſi negationem facilitatis maioris, & in ordine ad appetitum non efficit aliud, niſi illum retardare ab actu proſecutionis, quod non eſt actum ſpecificare. Non enim fertur appetitus actu audaciæ in illam negationem, vt actu deſperationis fertur in negationem mediorũ: ſed in media habẽtia paruam facilitatem, & ideo requirentia vehementiorem actum, vt executioni mandentur. verum quia interdum actus audaciæ fit cum contemptu periculi imminentis; ratione contemptus, qui connotatur, quiq; fortaſſe eſt idem actus cum actu appetitus exequendi media; licet ſit ſpecie diuerſus actus audaciæ, qui pericula connotat, ab eo, qui non connotat; non eſt tamen tanta diuerſitas, vt debeant conſtitui diuerſa ge-

nera

uera paſſionum. vel potius dicendum contẽ-ptum periculi, vt periculum eſt,& ſpecificãs diuerſum actum, non eſſe actum appetitus ſenſitiui, ſed intellectiui; ac proinde non ſpectare ad paſſiones,de quibus agimus.

Porrò diuiditur Audacia, vt & Concupiſcentia in Rationalem,& Irrationalem. *g* Irrationalis,id eſt, ea, quæ ſolam imaginationem conſequitur ſine diſcurſu rationis, initio præualet, ſed paulatim remittit motum ſuum. Contrarium autem accidit Audaciæ Rationali,id eſt,ei, quæ in executionem mediorum tendit præmiſſo diſcurſu rationis. Ratio huius eſt,quia pericula, quæ non præuidentur, cum ſeſe offerunt, deterrent appetitum; cum autem præuidentur, vt accidit in audacia rationali, rationes excogitantur, quibus obuiam periculis eatur, & ſæpe ipſa experiẽtia comperiuntur eſſe minora, quam fuerant mente cogitata. *g* 1.Tho.1.2. q.45.a.4.

Audaciæ cauſæ ſunt eædem, quæ Spei:quia audacia tendit in executionem mediorum ad aſſequendum bonum, quod ſperatur. Quare quò quiſque in Deo fidentior eſt, eò eſt audacior:fidentior autẽ eſt,qui melius ſe habet erga Deum,quia certius ſibi pollicetur auxilium diuinum,per quod omnia poſſit. Cauſat etiã Audaciam ira,tum quia calorem excitat circa Cor,qui audaciam iuuat:tũ quia mouet appetitum ad appetendum executionem eorum,quæ ſunt media ad vindictam.

De Timore.

12. Timor eſt paſſio Audaciæ contraria, qua horret appetitus periculum imminens mali. ſeu, Eſt fuga vitalis à malo, quod imminet, ne accidat. eſt enim obiectum timoris non ſolum malum abſens, vt abominationis; neque ſolum malum abſens futurum, ſeu cõnotans negationem mediorum ad illud vitãdum, quod eſt obiectum Deſperationis; ſed malum futurum connotans executionem dubiam mediorum, quæ illud inferunt. Dixi, Dubiam, i. cum aliqua ſpe euadendi; quia ſi nulla ſit euadendi ſpes, æſtimaturq; malum omnino euenturum, tunc non Timor excitatur, ſed Triſtitia, tanquam de malo iam præſente per imaginationem. Porrò non timentur ea mala, quæ facile vitari poſſunt: *h* quæ cogitantur non imminere proxime, ſed procul abeſſe, aut nullo modo timentur, aut parum.

h Ariſtot. 2. Rhet. c. 5.

Eſt autem duplex Timoris diuiſio, altera in duo genera, Rationalem, & Irrationalem, vt de alijs paſſionibus dictum eſt. altera in ſex quaſi ſpecies. eæ ſunt 1. Segnities, quæ eſt timor laboris vires excedentis; quo quis retardatur ab opere. 2. Erubeſcentia, quæ eſt timor iacturæ exiſtimationis bonæ ob turpe opus iam geſtum. 3. Verecundia, timor iacturæ exiſtimationis bonæ propter malum opus futurum, quod quis ſtatuit patrare. 4. Admiratio, timor magni mali, cuius non poſſit exitus reperiri. 5. Stupor, timor mali,

quod

quod propter nouitatem, & inexperientiam ingens videatur. 6. Agonia, timor mali,cui ipſe timens nullo modo poſſit occurrere. Harum autem ſpecierum nomina ſolent interdū in alia ſignificatione accipi. vt Admiratio ſolet ſumi pro conſideratione alicuius effectus, cuius cauſam quis neſciat, & ſcire cupiat.

i Timor omnis oritur ex amore boni, quod eſt contrarium malo, quod timetur. *k* Non enim eſt alia metuendi cauſa, niſi ne id, quod amamus, aut adeptum amittamus, aut non adipiſcamur ſperatum. Cauſat etiam timorē defectus facultatis ad malum vel auertēdum, vel tolerandum fortiter. Timet enim quiſque illud malum, cui non facile poteſt obſtare. Quare eò quiſq; minus eſt timidus, quò maiore facultate præditus eſt ad reſiſtendum malis. *i* S.Th. 1.2, q.43. *k* S.Aug.l.83, 99.q.33.

Pellitur autem, ac minuitur Timor 1. Pellendo ex animo amorem, ex quo oritur timor. 2. Adhibendo eadem remedia, quę diximus pro cohibenda Triſtitia. 3. Cogitando attentius, & mente pertractando ſpeciem illam, & dignitatem virtutis, quæ elucet in iis, qui quantumuis magno impendente malo, conſtanti, & magno, tranquilloq; animo ſunt. 4. Deponendo quantum fieri poteſt opinionem mali futuri, quæ timorem efficit. *l* Deponitur autem cogitando, aut non eſſe malum, quod timetur; aut non tantum, quantum putatur; aut non euenturum. 5. *m* Cogitando, etiam ſi verum, & magnum ſit malum, & futurum; nō eſſe tamē conueniēs ante *l* Senec. epi. 24. *m* Id. ibid. & epiſt. 75.

tem.

tempus excruciari, ſatis eſſe poſtmodum eo adueniente torqueri. 6. Excitando ſibi fiduciæ affectum in Deum. *n* ex pietate autem, & amore in ipſum Deum oritur is affectus fiduciæ. Deus enim maxime opitulatur ijs, qui pij ſunt, & amantes ipſius.

n Ariſtot. 2. Rhet. c.5.

Timoris effectus ſunt *o* 1. Contrahere ſpiritus vitales, & remouere calorem naturalem etiam ex corde, vt docet experientia. fit autem ex defectu caloris, & ſpirituum, vt tremore corripiantur membra externa, vt explicat Ariſt. ſect.27. Probl: p.7. ex tremore autem operatio externa impeditur. Accidit etiam ob eumdem defectum, vt cor palpitet. 2. Cum timor eſt moderatus, vt non perturbet nimium mentem, *p* habet eum effectum, vt exacuat rationem ad excogitandum, capiendumq; conſilium. exacuit autem rationem per ſolicitudinem, quam inducit.

o s.Th. 1.2. q.44.ar.1.

p Ariſt. ſup. & s. Th.a.2. ad 2.& ar.4.

De Ira.

13. Ira, eſt appetitio reddendi malum, ſeu inferendi malum ei, quod malum infert. Compenſatio autem, ac retributio accepti mali rationem quandam boni habet. quare licet obiectum materiale, nempe malum inferendum, ſit vere malum; ratio tamen formalis, ſub qua malũ appetitur, eſt ratio quædam boni, vt dictum eſt. Porrò licet obiectũ, circa quod verſatur odium inimicitiæ, cõueniat cũ obiecto Iræ, quod in vtroq; obiecto rõ materialis ſit malum aliquod coniungendum malo.i.ei, quod malum intulit; & ratio formalis ſit ratio conuenientiæ, quæ apprehen-

henditur in ea coniunctione mali cum malo: differunt tñ inter ſe, quod in obiecto odij cõiunctio mali cum malo ſpectatur abſolute vt cõueniens; in obiecto aũt iræ ſpectatur vt cõpẽſatio, & retributio. Præterea in obiecto iræ includitur ordo ad executionem; executio. n. vindictæ appetitur: at obiectum odij abſtrahit ab ordine ad executionem. *q* Præterea alterũ extremũ obiecti Iræ, nempe ſubiectũ, cui appetitur malum, ſemper eſt aliquod ſingulare, vt Socrates, Callias: ſubiectum aũt in obiecto odij, ſolet etiam eſſe commune aliquid, vt calumniator, fur. omnes enim oderunt furem, calumniatorem. Poreſt autem Ratio conuenientiæ, quæ eſt in obiecto odij inimicitiæ, & ratio retributionis in obiecto iræ, duobus modis apprehendi, nempe materialiter ipſa conuenientia, & retributio, & formaliter vt conuenientia, & retributio eſt. vtrouis modo apprehẽdatur, concitat appetitum ad odium, & iram. Prior modus & in brutis, & in hominibus reperitur. Poſterior in hominibus tantum: quia apprehenſio formalis conuenientiæ, & retributionis non poteſt eſſe, niſi ab intellectu.

q *Ariſtot.* 2. Rhet. c. 2.

Diuiditur ira 1. In Rationalem, & Irrationalem, vt de alijs paſſionibus dictum eſt. 2. *r* In Fel, Maniam, Furorem. Fel, eſt ira ſubito excandeſcens. Mania, eſt ira permanens, & diuturna. Furor, eſt ira nunquam conquieſcens, donec ſumatur vindicta. Ariſt. 4. eth. c. 5. vocat eos, qui prima iræ ſpecie cõcitantur Acutos, qui ſecunda Amaros, qui tertia Difficiles. Differunt autem hæc tria

r S. Tho. 1. 2. q. 46. a. 8.

ge-

genera non eſſentialiter, ſed accidentaliter ex parte diuerſarum ſubiecti diſpoſitionum.

Cauſæ iram concitantes ſunt 1. Ex parte iraſcentis variæ paſſiones, ac in primis triſtitia. *ſ* Non enim inſurgit ira, niſi ob aliquam triſtitiam illatam. Debet etiam adeſſe deſiderium, & ſpes vlciſcendi; alioquin ira non ſequitur triſtitiam. 2. Ex parte rerum extrinſecarũ cauſant iram incommoda, & iniuriæ illatæ. *t* Cauſant aũt hæc maxime iram in homine ſub ratione contemptus, ſeu paruipenſionis. appetit enim maxime homo propriam excellentiam; quare maxime iraſcitur, cum putat ſe contemni. *u* Inde fit, vt quò quis maiore excellentia præditus eſt, eò facilius, & vehementius ratione iniuriæ illatæ iraſcatur. quamquam defectus excellẽtiæ, vt calamitas, morbi, & ſimilia, ſolet vehementer iram concitare; quia procliuem reddit hominem ad triſtitiam, ex qua proxime ira naſci ſolet. *x* Quò autem vilior eſt, qui iniuriam infert, eò ſolet vehementior ira cõcitari, quia contemptus eſt maior.

ſ Ariſtot. 2. Rhet. c. 2. & s. Th. ſup. a. j.

t Ariſt. ſup. s. Tho. q. 47. ar. 2.

u s. Th. ar. 3.

x Idem a. 4.

Valet ad aliorum in nos iram auertẽdam. 1. Dare locum iræ, id eſt, Nõ reſiſtere irato, neq; velle ſtatim atq; eius ira inflammatur, eam reſtinguere. vt enim flamma, cum ingẽs eſt, ventilatione magis accenditur; ita ira imaginatione obiecti læſiui, quæ obiecti cõmemoratione, quam facit, qui vult iram reſtingere, magis augetur. 3. *y* Remouetur ira, remouendo ſuſpicionem contemptus; ex qua ſcilicet exiſtit ira. Remouebis autem eam ſuſpicionem, ſi dixeris te ignorante, aut

y Ariſtot. 2. Reth. c. 3.

ira-

irate læſiſſe, aut ob bonum finem. 3. Lenitur humili, pacatoq; ſermone; z & agnitione, pœnitentia, deprecatione culpæ, cum in alterum peccatum eſt. His enim modis tollitur contemptus. z Ariſt. ibid.

Modus autem compeſcendi in nobis iram, cum ea non eſt ſecundum rectam rationem, eſt 1. a Nihil nec verbo, nec facto tentare tunc, cum ira concitamur, ſed quieſcere donec ardor ille per ſe remittatur. 2. b Minuere quo ad fieri poſſit, in nobis opinionem exiſtimatæ iniuriæ. Sæpe enim fallimur, iniuriam reputantes id, quod non eſt, aut non tantum, vt ob id iraſci debeamus. 3. c Cogitare nos aliquanto poſt tempore alio modo ſenſuros eſſe de iniuria, quam ſentimus nunc, cum ira concitamur. Agendum ergo nunc, quod aliquãto poſt tempore ageremus. 4. d Proponere nobis miſeriam eius, à quo patimur iniuriam. valde enim miſer eſt, qui male agit. Nemo autem in miſerum iraſcitur: 5. Reputare incommoda, quæ multò maiora ſequentur, ſi velimus iniuriam vlciſci. 6. Paucis contentos eſſe. hoc enim modo ſubſtrahitur iraſcendi materia. 7. Nolle perquirere ea, quæ cognita, iram prouocant. 8. Iracundorum ſocietatem vitare. 9. Manſuetudinis dignitatem conſiderare, & vim ad certius aſſequendum quod aſſequi per iracundiam vellemus. 10. e Proponere nobis ad imitandum præclara manſuetorum hominum exempla; præſertim Chriſti Domini. 11. Iræ turpitudinem, & fœdos eius effectus cogitare. 12. Putare non opus eſſe ſtatim

a Plut. lib. de cohibenda iracundia.
b Seneca de Ira l. 3, c. 29.
c Plut. ſup.
d Chriſoſt. hom. 47. in Ioan. Plut. ſup.
e Chriſoſt. hom. 3. de Dauid, & Saul.

ira-

iraſci; ſemper futurum tempus iuſte vlciſcẽdi. 13. Adhibere eadem remedia, quæ pro frenandis alijs paſſionibus dicta ſunt. oritur enim ex alijs paſſionibus ira, potiſſimum ex amore, concupiſcentia, triſtitia.

f *Ariſtot.2. Rhet. c.2, s.Thom.1.2, q.48.ar.1;*

Effectus iræ ſunt 1. Delectatio. *f* Cauſatur autem delectatio per vindictæ, quæ bonum quoddam æſtimatur quatenus iniuriam illatam tollit, præſentiam. quam vindictę prę ſentiam inducit ira, ſiue realiter; & tũc perfecta eſt delectatio, quia oĩo iniuria tollitur: ſiue per imaginationẽ cogitando de vindicta: ſiue per ſpem, quia nõ inſurgit motus iræ, niſi adſit ſpes vindictæ, vt ſupra dictum eſt. Bonũ autem vindictæ, quod per iram inducitur, nõ eſt abſolute bonum, ſed quatenus tollit malum iniuriæ; *g* atque adeo ſe habet vt medicina tollens morbum. 2. Effectus eſt iræ *h* Feruor ſanguinis, & ſpirituum circa cor. Cauſatur autem feruor ex calore; quem cauſat ipſe actus appetendi vindictam. Habet autem vt is actus calorem cauſet, quia ad repellendam iniuriam requiritur vigor, & actiuitas, calor autẽ eſt valde actiuus. Porrò etiam amor calorem cauſat. ſed calor, qui oritur ex amore, eſt remiſſior, & ſimilis calori aëris, qui admiſcetur ſanguini, quem tranſmittit Iecur ad cor: calor autem ex ira eſt vehementior, & acrior, ſimilis calori ignis, admixtus colerę, quam euaporat fel. Inde fit vt ſanguinis feruor in ira ſit vehementior, & *i* cum magna cordis perturbatione, ac aliorum membrorum. 3. Ira plus ceteris paſſionibus rationis vſum impedit; quia plus ceteris

g *Ariſtot.7. eth.c.12.*
h *s.Tho.ipp. ar.2.*
i *vid.s.Greg. 5.Mor.c.31. & s.Chryſo. homil.3.in Ioan.*

teris perturbat organa, è quibus pẽdet actus phantaſiæ; à quo actu magna ex parte pẽdet operatio rationis propter connexionem,quã habet intellectio cum imaginatione. 4. Ira modo locutionem inducit, modo ſilentium. Inducitur locutio ex cordis feruore. Inducitur ſilentium,cum tam magna eſt iræ perturbatio,vt linguæ motum impediat.

De Comparatione,ac ordine Paſſionum inter ſe.

14. Vt Paſſiones clarius intelligantur,cõparandæ illæ ſunt inter ſe. 1. Secundum contrarietatem. k Sunt aut Paſſiones motus quidam;quare in earũ contrarietate eodem modo philoſophandum eſt,quo in contrarietate motuum, ſeu mutationum. eſt autem duplex contrarietas in motibus; vna ſecundum acceſſum, & receſſum reſpectu eiuſdem termini;vt Generatio eſt acceſſus ad formam,corruptio receſſus ab illa; alia ſecũdum contrarietatem terminorum, quæ in motibus facit contrarietatem proprie dictam:ita dealbatio eſt contraria denigrationi, quia albedo, & nigredo ſunt termini inter ſe contrarij; eodem modo in Paſſionibus animę duplex contrarietas reperitur, vna ſecundum contrarietatem obiectorum, alia ſecundum acceſſum, & receſſum ab eodem obiecto.Bonum.& malũm abſolute ſumpta cauſant primam cõtrarietatem; quia ad bonum vt ſic non eſt niſi acceſſus,ad malum vt ſic non eſt niſi receſſus. At bonum vt arduum, ſeu cum difficultate, vnus terminus exiſtens cauſat ſecũdam contra-

k S.Th. 1.2. q.23.ar.2.

tra-

trarietatem ſecundum acceſſum ad ipſum, & receſſum ab ipſo, nempe Spem, & Deſperationem; Audaciam, & Timorem. quamquam Bonum difficile non ſecundum eãdem rationem cauſat acceſſum, & receſſum. cauſat.n. acceſſum vt bonum eſt, habens media poſſibilia; cauſat receſſum vt habens negationem mediorum.

2. Comparatio Paſſionum inter ſe eſt ſecũdum ordinem generationis, quatenus aliæ ex alijs excitari, & ſeſe conſequi poſſunt. Si ad particularia obiecta, & particulares caſus reſpiciamus; quælibet paſſio poteſt à qualilibet oriri, quia quodlibet obiectum poteſt ad quodlibet ordinari. vt qui motum habet iræ, poteſt concitari motu concupiſcentiæ alicuius boni neceſſarij ad ſumendam vin-

l 1.Tho.1.2. q.25.a.1. dictam; & ſic de alijs. *l* Si vero reſpiciamus ad ipſam appetitus naturam, & ad obiecta ſecundũ ſe conſiderata; ita paſſiones concupiſcibiles ſunt priores paſſionibus iraſcibilibus, & hæ in illas (ſaltem quo ad proſecutionem) vt in finem ordinantur. Nam concupiſcibiles ſpectant bonum, aut malum abſolute; iraſcibiles autem reſpiciunt bonum, & malum cum ordine ad media. at appetitio, & proſecutio mediorum eſt poſterior appeti-

m Ibid. a.2. tione finis. *m* Inter ipſas autem paſſiones concupiſcibiles eæ, quę ſunt proſequutiones, ſunt priores ijs, quæ ſunt fugæ: idemq; ordo eſt in paſſionibus iraſcibilibus. Ideo.n. fugitur malum, quia amatur bonum. Rurſum in concupiſcibilibus, prima eſt Amor, deinde ſequitur cõcupiſcentia, poſtremo delectatio.

Prius

Prius.n.eſt appetitus finis; tũ motus ad illũ; qualis eſt deſiderium;poſtremo quies in illo, quę eſt Delectatio. Idẽ aũt ordo eſt paſſionũ his oppoſitarum,nempe odij,abominationis, triſtitiæ. In iraſcibilibus,prima eſt Spes, ſecunda Audacia, poſtrema Ira. quia prius eſt appetitio mediorum, tum motus ad executionẽ,poſtremo expulſio impedimẽtorum, ſi ea occurrant.Deſperatio,& Timor diſparate ſe habent.Nam, vt Deſperatio nõ conſequitur ad ſpem, quemadmodum odium ad amorem quatenus odium verſatur circa malum bono amato contrarium; & vt Timor non per ſe conſequitur ad audaciam, ſed diſparate ſe habet:ita neq; Timor ſequitur per ſe ad deſperationem; ſed diſparate ſe habet. ergo ſpectata appetitus,& obiectorum natura, prima paſſionum eſt Amor,vltima Ira.

Tertia Comparatio paſſionum eſt ſecundum dignitatem, & perfectionem. 1. Paſſiones concupiſcibiles videntur perfectiores iraſcibilibus. quia finis dignior eſt medijs. concupiſcibiles autem circa finem, iraſcibiles circa media verſantur. 2. Quæ habent rationem proſecutionis ſunt perfectiores ijs, quæ habent rationem fugæ. quia acceſſus ad terminum eſt perfectior receſſu à termino contrario; vt apparet in motu naturali, vt lapidis deorſum,qui eſt velocior in fine. & ſuadet ratio, quia per acceſſum in terminum acquiritur aliqua perfectio; per receſſum autem remouetur tantum impediẽs perfectionem. 3. *a* Illæ, quæ habent rationem quãdam termini,& finis perfectiores,ac magis

a S.Th.1.2. q.25.a.4.

magis præcipuæ cenſentur alijs: eæ ſunt quatuor, nempe Gaudium, Triſtitia, Spes, Timor. Gaudium habet rationem termini, & complementi circa bonum, & Triſtitia circa malum, vt bonum, & malum abſolute ſumuntur. vt autem bonum, & malum ſumuntur cum ordine ad media, circa bonum habet rationẽ termini Spes, circa malum Timor. Audacia, & Ira, licet ſint poſteriores Spe, non habent tamen rationem quietis circa media, ſed potius ſunt motus quidam ad illa, & effectus Spei. Deſperatio autem, quæ Spei reſpõdet, non eſt ex præcipuis paſſionibus; quia non habet rationem cõplementi, ac termini; cum ad ipſam adhuc conſequi poſſit Timor; qui verſetur circa executionem medij ad malum, circa cuius ad illud vitandum media verſata eſt Deſperatio.

De ſubiecto paſſionum.

15. Videndum eſt vbi ſint in homine paſſiones tanquam in ſubiecto, an in aliqua potentia cognoſcitiua, an in anima, an in voluntate.

1. Videtur non poſſe paſſiones ſubiectari in vlla ex potentijs cognoſcitiuis. Paſſiones .n. ſunt actus vitales, vt patet, id eſt, actus entis, quod habet corpus organicum, hoc eſt, in diuerſis partibus affectũ diuerſis diſpoſitionibus, qualia ſunt brutorum, & hominũ corpora. vitales autem actus ſunt immanentes, vt patet inductione, recepti in eodem ſubiecto, à quo producuntur. Iam paſſionũ actus, quos

quos hactenus explicauimus, non ſunt actus cognitionum: quia, vt docet experiētia, ſæpe cognoſcitur aliquod bonum, & tamen non amatur. ergo contingit ſeparari cognitionē ab amore. & licet non poſſit eſſe amor ſine cognitione; tamen interdum contingit amorem fieri intenſiorem, & cognitionem minui, ac remitti. ergo diſtinctionem habent cognitio, & paſſio inter ſe. In ſubiectis igitur recipiuntur inter ſe diſtinctis ſaltem ratione. vt ſubiectum, quod paſſionem recipit, non recipiat illam quatenus cognoſcitiuum eſt, ſed vt appetitiuum.

2. *o* Subiectum adæquatum paſſionum videtur eſſe totum compoſitum, nempe tū corpus, tū anima ipſa. 1. Quia de ratione actuū vitalium, quales ſunt paſſiones, eſt recipi in eo, à quo producuntur: *Paſſiones* autem & producuntur immediate ab anima, cum actus vitæ, quales ſunt paſſiones, non poſſint eſſe niſi à vita, qualis eſt anima: & producuntur à diſpoſitionibus corporis, cum nulla ſit ratio ad negandum quod diſpoſitiones non influant ad eius formæ productionem, ad quā diſponunt, & hoc modo melius intelligatur neceſſitas diſponendi. 2. Quia paſſiones ſunt quoddam genus vitæ. Competit ergo earum receptio tum animæ, quippe cui maxime competit viuere, cum ſit vitæ principium; tum corpori, cui, cum eſt organicum, competit recipere vitam ſubſtantialem, nempe animam; ergo & accidentalem, quales ſunt paſſiones. *o* vid. ſup. §. 1.

Objicies 1. Contra primam rationem

poſſet dici paſſiones,quæ sũt actus vitæ,produci à cognitione, quæ etiam eſt actus vitæ, non ab anima. ergo non recipiuntur in anima. 2. Paſſiones ſunt entia materialia, ac proinde extenſa; quia vt in prima ratione dictum eſt, influunt ad earum productionem diſpoſitiones corporeæ, quæ nõ poſſunt productione attingere ens ſpirituale: at anima in homine eſt ſpiritualis. ergo paſſiones in homine non ſubiectantur in anima.

Ad 1. ℞. 1. Cognitionis ſenſitiuæ ſubiectum, ad quam paſſio conſequitur, eſſe cerebrum, vt ſuadet experientia,& probant Animaſtici. ſubiectum autem paſſionum eſt cor, vt ſuadetur tũ ex eo, quod ſentimus in corde amorem, irã, audaciam, & ceteras paſſiones; tum quod alterationes,& alij effectus, qui ex paſſionibus procedũt, maxime ſunt in corde, & à corde procedunt; tum ꝙ paſſiones ſunt principia quædam, ſiue inſtrumenta, quibus animal tendit ad bonũ ſibi. ergo debuit ſedes earum eſſe viuenti commoda: maxime autem commoda ſedes eſt viuentis medium, quod eſt cor. Iam cognitio, quæ eſt in cerebro nõ facile apparet qua ratione poſſit influere in paſſiones, quæ ſunt in corde. influit ergo anima, quæ eſt in toto corpore. 2. ℞. Etiam ſi in paſſiones influat cognitio, adhuc paſſiones quatenus à cognitione dependent debere in anima recipi, quia cognitio ſenſitiua partialiter in anima recipitur, vt probant duæ illæ rationes, quæ pro paſſionibus allatæ ſunt.

Ad 2. ℞. Nihil impedire quo minus ens ſpi-

ſpirituale coëxiſtens corpori, vt ſit totum in toto, & totum in qualibet parte corporis, vt accidit animæ rationali quatenus informat corpus; recipere poſſit, ac ſubiectare partialiter ens materiale, & corporeum. vt enim anima indiuiſibilis eſt forma ſubiecti diuiſibilis, nempe corporis: ita poteſt eſſe ſubiectū rei diuiſibilis, ſi ei coëxiſtat, vt paullo ante explicatum eſt.

3. Anima rationalis (poſito quod voluntas non diſtinguitur à parte rei ab anima) nō ēſt ſubiectum paſſionum quatenus voluntas eſt, ſed quatenus appetitus ſenſitiuus. Anima enim eſt voluntas, ſeu appetitus rationalis quatenus mouetur ad appetendum præuia cognitione rationali, quæ nempe vel circa obiecta ſpiritualia, aut vniuerſalia verſatur, ad quæ non poteſt eleuari ſenſus; vel circa ſingularia materialia cum diſcurſu. eſt eadē anima appetitus ſenſitiuus quatenus mouetur ad appetendum præuia cognitione ſenſitiua; vt eadem eſt principium vegetandi quatenus concurrentibus primis quatuor qualitatibus operatur circa alimentum. Iam cum producuntur paſſiones, quæ ſunt entia materialia, vt dictum eſt, neceſſario præit cognitio ſenſitiua: quia cum obiecta paſſionum ſint omnino materialia ſingularia, ſunt proinde obiecta apta, vt circa ea verſetur cognitio ſenſitiua imaginationis. Propoſito ergo animæ obiecto ſingulari materiali, anima, quæ quatenus forma corporis facit vnum principium operationum cum corpore, producet cognitionem talem, ad quam poteſt

ſimul influere diſpoſitio materialis, quæ eſt in corpore, nempe cognitionem ſenſitiuam imaginationis. Ad hanc cognitionem conſequitur paſſio. non enim poteſt conſequi ad cognitionem rationalem, quæ vt rationalis eſt proponit appetitui obiectum ſub ratione abſtrahente à materialitate, & ſingularitate; quia operatio materialis non poteſt attingere tale obiectum, & ſpecificari ab illo. Quod ſi contingat ſimul cum cognitione ſenſitiua formari cognitionem intellectiuam apprehendentem obiectum materiale, vt materiale ſingulare eſt: quia ſimul cum ea cognitione formatur etiam cognitio ſenſitiua, vt ratio paullo ante allata ſuadet; à cognitione ſenſitiua monetur anima ad formandum actum paſſionis, quæ eſt materialis, non ab intellectiua immediate, quia actus materialis cum actu materiali, qualis eſt cognitio ſenſitiua, proportionem habet. verum ergo eſt quod principio dicebatur, Animam eſſe ſubiectum paſſionum non quatenus voluntas eſt, id eſt, quatenus mouetur à cognitione rationali; ſed quatenus appetitus ſenſitiuus eſt, hoc eſt, quatenus mobilis à cognitione ſenſitiua.

De Morali paſſionum bonitate, & malitia.

p S. Th. 1. 2. q. 24. a. 4.

16. *p* Paſſiones ex ſe neque bonæ, neque malæ moraliter ſunt: ſed quatenus in homine pendent ex imperio rationis, ſi moderatæ ſint, & cõformitatem habentes cum ratione, bonæ moraliter ſunt per denominationem ex-

extrinſecam acceptam ab actu rationis moraliter bono, quatenus ab eo ſunt directe volitæ: ſin actus ille ſit moraliter malus, paſſiones per illius denominationem malę moraliter sūt. Quod paſſiones ex ſe neq; bonę, neq; malæ moraliter ſint ſuadetur ex eo, ꝙ eędē in brutis reperiuntur, in quibus nulla moralitas eſt. Immo in ipſo homine, quantumuis vtēte actu rationis poteſt accidere vt paſſiones ſint actus indifferentes, etiam in indiuiduo, non ſolum ſecundum ſpeciem. quia poteſt interdum accidere, vt motus paſſionum nō ſubeat imperio rationis, vt cum excitantur paſſiones repugnante ratione. tunc enim non habent bonitatem moralem, quia non poſſunt recipere denominationem ab actu rationis; cum non ſint ab eo volitæ: neque habent malitiam moralem, quia licet fundamentaliter, & materialiter ſint malæ quatenus non ſunt conformes rationi; non ſunt tamen malę malitia formali morali, quia nō adeſt vllus actus rationis malus moraliter, à quo ſint volitæ, ac proinde denominentur moraliter malæ. Id non accidit actibus internis voluntatis, q ſiunt cum aduertentia rationis. hi enim cum pendeant immediate à voluntate; quæ ſemper debet agere conformiter rationi, & in ordine ad finem ſuum, qui eſt bonū hominis, vt homo eſt. nempe felicitas hominis, ac virtus; non poſſunt eſſe indifferentes neque quo ad ſpeciem, ſed neceſſario ſunt aut boni moraliter, aut mali per connotationem rationis, aut per denominationem ſumptam ab alio præcedente actu voluntatis. Neque hęc indif-

ferentia quo ad indiuiduum accidit ijs actibus externis, qui nullo modo habent relationem ex ſe ad bonum hominis, vt homo eſt, vt eſt actus eleuandi è terra feſtucam. hic enim actus, cum dependeat ab imperio rationis; ſi adſit aduertentia rationis, licet ex ſe ſit actus indifferens, quia neq; ad bonum hominis vt homo eſt, neq; ad malum ſpectat: quatenus tamen actu fit aduertente ratione (quod eſt, quatenus eſt in indiuiduo) aut eſt bonus determinate, nempe ſi ordinetur ad finem bonum; aut determinate malus, ſi aliqua circūſtantia ſit mala, aut ad nullum finem ordinetur, quod eſt eſſe actum otioſum. vidēda quæ diximus de bonitate, & malitia morali d. 1. q. 3. Prop. 4.

Operationum Diuiſio.

17. Hactenus de altera duarum obiecti virtutum moralium parte, nempe de paſſione dictum eſt, quæ eſt actus appetitus ſenſitiui: nunc de altera parte, nēpe de operatione, dicendum; quæ eſt actus appetitus rationalis, ſeu voluntatis. Diuiduntur autem actus volūtatis generali diuiſione in Voluntatem, Intentionem, Fruitionem, Electionem, Conſenſum, Vſum; de quibus diximus d. 1. q. 4. Prop. 1. §. 4. Hi actus quatenus circa obiecta operabilia verſantur ad bonum hominis ſpectantia vt homo eſt, operationes morales sūt; & in duo genera diuiduntur pro duplici genere obiectorum operabilium ad bonum hominis vt homo eſt ſpectantium. omne autem

bo-

bonum operabile, aut ipſius operantis bonũ eſt, aut bonum alterius perſonæ ab ipſo operante diſtinctæ. Operationes morales, quæ circa bonum operantis verſantur, Paſſiones nominantur; non quidem proprie, ſed metaphorice. Proprie enim paſſiones ſunt actus appetitus ſenſitiui, de quibus ſupra dictum eſt, quatenus tranſmutationem perturbatiuam cauſant in corpore. operationes autem voluntatis, de quibus agimus, metaphorice paſſiones dicuntur, aliquæ quidem ex affinitate, & connexione, quam habent cũ actibus appetitus ſenſitiui. cuius generis sũt eæ operationes, quas volũtas facit circa obiecta ſenſibilia vniuerſalia, aut circa ſenſibilia ſingularia ab intellectu propoſita. quibus actibus voluntas complacet, fugit, deſiderat, delectatur, triſtatur, & alios actus facit actibus appetitus ſenſitiui proportione quadam reſpondentes. ad quos voluntatis actus conſequi ſolẽt actus appetitus ſenſitiui, & per hos perturbatio in corpore. Aliquæ autem voluntatis operationes metaphorice paſſiones appellantur ex ſola ſimilitudine, quam habent cum paſſionibus proprie dictis; etiam ſi differant ab ijs in ratione obiectorum, quæ ſunt ſpiritualia. Similitudo autem in eo poſita eſt; quod ſicut paſſiones non ſpectant bonũ alterius, ſed proprium: ita hæ voluntatis operationes ſpectant bona ſpiritualia vt bona ipſi operanti. atq; ita actus voluntatis circa ſpiritualia denominari ſolẽt nominibus paſſionum, Amor, Odium, Delectatio, Triſtitia, Ira, Spes, &c. Immo hæc nomina extenduntur

tur

tur etiam ad actus voluntatis circa bonum alterius. Paſſionum ergo metaphorice dictarum duo ſunt genera, alterum, quod ſpectat bonum ſenſibile operãtis; alterum, quod circa eiuſdem operantis bonum ſpirituale verſatur. Operationes autem morales, quæ circa bonum alterius verſantur, vt ſunt actus iuſtitiæ, cõmune omni virtutum moralium obiecto nomen ſibi vindicant vt proprium, dicũturq; Actiones. *q* atq; ita Doctores dicere ſolent virtutes morales, id eſt, eæ, quæ ſpectãt bonum operabile hominis vt homo eſt, aut circa paſſiones verſari, aut circa actiones. aut enim inclinant ad operandum iuxta rectam rationem actus paſſionum ſiue proprie, ſiue improprie dictarum; quod eſt recte operari circa bonum proprium: aut ad recte operandum circa bonum aliorum. vtrumq; aũt bonum medij cuiuſdam rationem habere diximus in ſecunda noſtra Propoſitione inter defectum, & exceſſum; quod reſtat explicandum. Maneat nũc operationum moralium eſſe duo genera, nempe paſſiones metaphorice dictas, & Actiones.

q Ariſtot. 2. eth. c.6.

De Mediocritate obiecti paſſionum, & actionum rectarum.

18. *r* Quod Bonũ operabile, quod eſt obiectum paſſionum, & actionum rectarum, ac proinde virtutum moralium, mediocritatis rationem habeat, ſiue medij inter exceſſum, & defectũ, Probatur 1. *ſ* Quia obiectum actionum rectarum, ac proinde habituum, qui circa rectas actiones verſantur, id eſt, virtutum mo-

r Ariſtot. 2. eth. c.6.

ſ S.Th. 1.2. q.64. ar.1.

ralium

ralium, eſt bonum morale: bonum autem morale eſt, quod eſt conforme rectæ rationi. ergo quod difformitatem habet ad rectam rationem, malum moraliter eſt: oritur autem difformitas aut ex additione materiæ, vel circumſtantiæ non debitæ; aut ex defectu materiæ, vel circumſtantiæ debitæ. nihil enim eſt aliud, ex quo difformitas oriri poſſit. obiectum igitur paſſionum, & actionum rectarũ, ſiue virtutum moralium, medij rationem habet inter exceſſum, & defectum. 2. Idem probatur inductione. omnium enim virtutũ, etiam intellectualium, obiectum rationem habet hanc medij. Nam in virtutibus intellectualibus obiectum habet rationem veri, quę eſt res ipſa cognoſcibilis vt eſt. Non cognoſcitur autem vt eſt, cum aut aliquid de ea iudicatur, quod iudicandum non eſt; quod eſt excedere: aut aliquid non iudicatur, quod iudicandum eſt; quod eſt deficere. In Prudentia, & Arte, quæ ſunt virtutes intellectuales practicæ, obiectum habet cõformitatem cum appetitu recto. à qua cõformitate receditur, cum Ratio aut imperat aliquid, quod conformiter appetitui recto imperandũ non eſt; aut non imperat, quod imperandum eſt. quæ ſunt exceſſus quidam, & defectus, vt patet. Actus temperantiæ in cibo tum eſt rectus, cum neq; plus cibi, neq; minus ſumitur, quam conuenit ſumenti; neq; circumſtantia indebita additur, finis, temporis, loci, qualitatis, &c. neq; demitur debita. Rectus cenſetur fortitudinis actus, cum quis neq; plus timet, aut fidit, neq; minus, quam decet. Rectus eſt actus iuſtitiæ,

cum

cum neq; deficitur in materia, quæ debet reddi, & in circumſtantijs, neq; exceditur additione alicuius indebitæ circumſtantiæ. Omnis igitur virtutis obiectum medij rationem habet inter exceſſum, & defectum. Sed quod attinet ad materiam obiecti virtutum moralium, differt Ratio medij, quæ eſt in obiecto iuſtitiæ, ſeu virtutum, quæ verſantur circa actiones, ab ea, quæ eſt in obiecto virtutum, quæ verſantur circa paſſiones; quod ratio medij in obiecto virtutũ, quæ verſantur circa paſſiones, præſcribi debet, ac definiri à ratione, adhibendo diſcurſum, & expendendo omnes circumſtantias, præſertim ipſius operantis. quare contingit ipſam rationem medij pro varietate operãtium, temporis, loci, finis, &c. mutari, ac variari. non enim eadem cibi quantitas mediocritatem habet omni tempore, neq; in eodem ſumente. At ratio medij in materia obiecti virtutum, quæ circa actiones verſantur, non pendet ex præſcriptione rationis, ſed ex commenſuratione ad rem alterius. Recta enim eſt ſecundum rationem materialem v.g. Redditio depoſiti, non ex eo quod conformitatem habet ad rationem ita præſcribentem; ſed ex eo, quod æqualitatem facit cum iure, quod alter habet in ſuum depoſitum. quamquam hoc ipſum conformitatem etiam habet cum ratione, quæ dictat reddendum eſſe vnicuique ſuum. *a* Atq; ad hoc diſcrimen indicandum, medium virtutum moralium circa paſſiones appellari ſolet tantum medium rationis; medium autem aliarum virtutum, quæ ſunt circa alterum, appellatur

a Ariſt. ſup.

etiam

etiam Medium rei. ex hoc autem diſcrimine oritur aliud, quod iuſtitiæ, quæ verſatur circa alterum, opponitur ſolum vitium, quod fit per defectum à medio. peccatum enim per exceſſum, licet peccatū ſit, nō tamen eſt contra iuſtitiam. quod ſi contingat eſſe; vt cum plus vni, quam alteri datur; peccatur contra iuſtitiam ſolum ex eo, quod dando plus vni, datur alteri minus, quam dari debet. At virtutibus, quæ verſantur circa paſſiones, vtrūq; vitium opponitur tum ꝙ per defectum, tum quod per exceſſum contrahitur. Ratio huius diſcriminis eſt, quod virtuti, quæ verſatur circa medium, ea vitia opponuntur, quæ verſantur circa obiecta deſtruentia rationem medij. cum autem medium in virtutibus, quę ſunt circa paſſiones, præſcribatur à ratione, opponetur ei medio quidquid eſt contra præſcriptionem rationis. eſt autem cōtra rationis præſcriptionem tum exceſſus, tum defectus. at medio, quod ſumitur à re, non contrariatur id, quod fit per exceſſum, ſed tātum quod per defectum. exceſſus enim, qui additur, nō deſtruit quantitatem medij; ſed ea relicta incorrupta, ſuperaddit aliam quantitatem. Porrò ſi rationem formalem obiecti virtutis moralis ſpectemus, nempe obiectum vt virtutis moralis obiectum eſt; cuiuſq; virtutis moralis obiectum, etiam iuſtitiæ, medium rationis eſt; quia vt morale obiectum ſit, pēdere debet à directione rationis, & eius dictamine, etiam ſecundum materiam obiecti.

Contra doctrinam traditam de Mediocritate obiecti virtutum moralium obijci poteſt

teſt 1. Virtutes ſuſcipere poſſunt magis, & minus ex obiecto, circa quod verſantur; vt, qui à pluribus ciborum generibus abſtinet, temperantior dicitur eo, qui abſtinet à paucioribus. ergo obiectum virtutis non habet rationem medij. medium enim indiuiſibile eſt, quippe quod æque diſtat ab extremis. 2. Magnanimitas inclinat ad magnos honores; magnificentia ad magnos ſumptus, quibus liberalitatem excedit, vt docet Ariſt. 4. eth. c. 2. & 3. ergo non cuiuſcumque virtutis moralis obiectum mediocritatem habet. 3. Aliqua obiecta non licet neq; mediocriter attingere, vt Adulterari. ergo non eſt de ratione obiecti virtutis mediocritas. 4. Ariſt. 1. cœl. t. 116. ait Potentiam eſſe definiendam ex fine, ſeu vltimo exceſſus, ad quod poteſt tendere, .i. ex obiecto ſecūdum rationem extremi excedentis. ergo & virtus, quæ ſe tenet ex parte potentiæ, habet pro obiecto, ex quo definiatur, non medium, ſed extremum.

Sed non eſt à communi Philoſophorum ſententia diſcedendum, ſecundum quam generatim ſcribit Ariſt. 2. eth. c. 7. In omnibus mediocritatem eſſe laudabilem; extrema vero neq; recta, neq; laudabilia, ſed vituperatione digna haberi.

Ad 1. ergo ℞. Medium virtutis moralis non eſſe medium mathematicum, ac omnino indiuiſibile, ſed Morale, quod latitudinem habet; quæ quanta ſit, non poteſt facile definiri. In hoc autem medio reperitur quiddam indiuiſibile, æque diſtans ab extremis; quod eſt quid excellētiſſimum in obiecto virtutis,

vt

vt autem in qualitatibus v.g. in calore, licet octauus gradus ſit ſummus, & optimus; eius tamen nobilitas non facit, quin alij gradus non ita nobiles ſint veri gradus caloris: ita illud optimum, quod eſt in medio virtutum moralium, non facit, quin ſit vera virtus ea, quæ recedit ab illo, modo intra medij latitudinem verſetur. Bonus ergo eſt, qui medium attingit, licet poſſit ex acceſſu ad illud optimum fieri melior.

Ad 2. ℞. Vnamquamque virtutem habere in obiecto ſuam mediocritatem. Poteſt aũt id, quod eſt extremum reſpectu vnius virtutis, eſſe medium reſpectu alterius. Ita magni ſumptus habent rationem extremi reſpectu Liberalitatis; reſpectu autem Magnificentiæ habere poſſunt rationem medij, quatenus tẽdit in eos magnificentia neq; plus, neq; minus, quam oportet; ſed quantum oportet, pẽſatis omnibus circumſtantijs. ergo id, quod eſt extremum reſpectu vnius virtutis, quatenus ſpectandę ſunt quædam circumſtantiæ, quæ illud non exigunt; reſpectu alterius virtutis eſt medium, quia ſpectandæ ſunt aliæ circumſtantiæ, quæ illud exigunt.

Ad 3. ℞. Aliqua obiecta eſſe obiecta actus fugæ, aliqua actus proſecutionis. Adulterium eſt obiectum fugæ: & ideo ne mediocriter quidem licet illud proſequi. In ipſa autem fuga, vt fiat ex virtute, debet eſſe mediocritas. fugiendum enim vt oportet, nempe caute, ſine tumultu, &c. omne ergo obiectum actus virtuoſi mediocritatem habet.

Ad 4. ℞. Extremum ibi ſumi ab Ariſtot.

pro

pro ſummo, ad quod poteſt tendere potētia, vt ad leuandum pondus centum librarum. & ſecundum hanc extremi acceptionem, illud excellentiſſimum, quod eſt in medio, ad quod virtus moralis inclinat, extremum appellari poteſt. ex hoc tamen non ſequitur virtutis obiectum non habere rationem medij.

Virtutes morales circa voluptates, & triſtitias verſari.

19. Ex his, quæ hactenus diſputata ſunt, habetur virtutum moralium obiectum eſſe tum paſſiones, tum actiones, ſeu operationes. Cur autem Ariſt.2.eth. c.3. ait virtutem moralem eſſe circa voluptates, & dolores? Dicendum virtutes morales dici verſari circa voluptates, ac dolores 1. Quia omnis virtus moralis aut circa bonum aliquod verſatur, aut circa malum: circa bonum actu proſecutionis, circa malum actu fugæ. omnis autem actus proſecutionis delectatio quædā eſt, & actus fugæ triſtitia; ſi delectatio, ac triſtitia lata ſignificatione ſumātur pro actu, qui ſuauē ſua poſitione ſenſū viuenti afferat, vel inſuauem, vt diximus ſupra cum de Delectationis, ac Triſtitiæ paſſionibus egimus. 2. Dicuntur virtutes morales verſari circa Delectationes, ac dolores, ratione Termini: quia quæcumque aliæ paſſiones, & actiones terminantur ſiue ad delectationem, ſiue ad dolorem. omnis enim paſſio, & omnis actio vel delectationem, vel dolorem cauſat in homine, à quo fit. ex quo fit vt homines ad regu-

regulam voluptatis, & doloris actiones dirigere ſoleant, alij magis, alij minus. Probat Ariſt. virtutis moralis obiectum eſſe delectationes, & triſtitias. 1. Quia quoties male agimus, & præter rationem, id accidit, vel quia ob voluptatem quæ mala ſunt, & contraria rationi appetimus, vel quia ob doloré, & diſplicentiam ab ijs, quæ honeſta ſunt, abſtinemus. ergo ad virtuté pertinet mali cauſas arcere. i. delectationes, ac triſtitias moderari. 2. Quia vitia vel circa fugam doloris, vel circa proſecutionem voluptatis verſantur. ergo circa eadem verſantur virtutes vitijs contrariæ, quibus curantur vitia. 3. Quia habitus verſantur circa ea, à quibus gignuntur: at virtutes, vt & vitia, à proſecutione voluptatis, & fuga doloris gignuntur. ergo.

Obiectum, virtutum habere rationem ardui.

20. Hoc erat vltimum in Propoſ. 2. quod nunc explicandum eſt, obiectum virtutum moralium habere rationem ardui. i. omnem virtutem moralem verſari circa arduum. Explicatur, & probatur. Nam omnis virtus moralis verſatur circa actionem rectam: recta autem actio non eſt, quæ non ſit conformis rectę rationi ſecundum omnes circumſtantias: conformari autem rectę rationi ſecundum omnes circumſtantias, res eſt ardua, & difficultatem habens.

III. PROPOSITIO.

De Subiecto virtutum moralium.

VIrtutum moralium ſecundum rationem formalem virtutis acceptarum, ſubiectum ea hominis pars videtur eſſe, quæ ratione prædita eſt. Prudentiæ quidem intellectus, ceterarum virtutum ſedes eſt appetitus rationalis. Quamquam ſunt etiam in appetitu ſenſitiuo habitus quidam, qui virtutes morales comitari ſolent; & virtutes morales dici poſſunt, non vt habentes intrinſece rationem formalem virtutis, *u* ſed quatenus diſpoſitiones quædam ſunt reſpectu virtutum, quæ ſunt in appetitu rationali, & vt pars quædam materialis illarum, & vt participantes directionem rationis.

u S.Th. 1.2. q.56.ar.4.

1. Quod virtutes morales proprie dictæ, & quæ ſecundum rationem formalem virtutes ſunt; non in ſenſu, ſed in ſola parte hominis rationali ſubiectentur, ita ſuadetur. Virtus moralis eſt habitus inclinãs ad actionem rectam, vt ſupra in 1. & 2. Prop. probatum eſt. ſpecificatur ergo virtus moralis ab actione recta. Actionis autem rectæ obiectum eſt idem cum obiecto prudentiæ. Prudentia enim præſcribit vnicuique virtuti ſuum obiectum, obiectum autem prudentiæ eſt medium ad finem hominis vt homo eſt; ſeu ſingulare cir-

circumſtātionatum, vt explicatum eſt diſp. 1. q. 4 & 5. Tale autem obiectum eſt rationale, vt patet; & tranſcendens limites potentiarum ſenſitiuarum, & earum actuum, & habituum, qui ſunt materiales, etiam in homine. ergo non poſſunt habitus appetitus ſenſitiui tendere, & inclinare ad tale obiectum vt ſic, nec ab illo ſpecificari. ergo non in parte hominis ſenſitiua, ſed in rationali, ſunt virtutes morales ſecundum rationem formalem. 2. Æſtimatione communi non cenſetur iuſtus, & tēperatus, qui iuſta, & temperata agit: ſed qui iuſte, & temperate, id eſt, ſciens, & eligens, & propter ipſa iuſta, & temperata. habitus aūt ad tale obiectum inclinans non poteſt eſſe habitus ſenſitiuus. 3. Virtus non poteſt inclinare ad actum neque materialiter malum, vt probatum eſt ſupra Prop. 1. at docet experientia habitus, qui sūt in appetitu ſenſitiuo, inclinare indifferenter ad actum bonum, & malum. Nam exempli cauſa, ex habitu abſtinentiæ, qui eſt in appetitu ſenſitiuo, ſentimus facilitatem ad abſtinendum, etiam ſi ob vanam gloriam abſtineamus. 4. Ariſtot. 6. eth. c. 2. ait virtutem moralem eſſe habitum electiuum, id eſt, inclinantem ad bonam electionem. Habitus autem materialis non poteſt eſſe electiuus. electio enim fertur in obiectum rōnale, quatenus ſupponit deliberationem rationis, & iudicium de medio præ alijs eligendo in ordine ad finem. 5. Actus, & habitus appetitus ſenſitiui ſunt eiuſdem rationis in hominibus, & in brutis: at in brutis non habent rationem virtutis.

2. Quod prudentiæ ſubiectum ſit intellectus, communis eſt Doctorum ſententia cum Ariſt. 2. eth. vbi prudentia inter intellectuales habitus numeratur. & ratione probatur: Nã in eo ſubiecto eſt habitus, in quo eſt actus, à quo habitus producitur. Producitur autem prudentia ex actu imperij, qui eſſentialiter eſt actus intellectus, vt diximus diſp. 1. q. 4. prop. 1.

3. Quod ceterarum virtutum moralium ſedes non ſit intellectus, ſed appetitus rationalis eodem modo probatur, quo ſupra Propoſ. 2. §. 15. probatum eſt paſſionum ſedem non eſſe potentias cognoſcitiuas, ſed appetitum ſenſitiuum.

4. Quod in appetitu ſenſitiuo ſint habitus quidam virtutes morales comitantes, & eis reſpondentes, Probatur 1. Quia appetitus ſenſitiuus producit ſuos actus circa obiecta ſenſibilia tum per ſe ſolus, vt in brutis, tum concomitanter cum appetitu rationali: at nõ non eſt maior ratio, cur actus appetitus rationalis relinquant habitum poſt ſe, & non relinquant actus appetitus ſenſitiui. ergo dãtur habitus in appetitu ſenſitiuo. 2. Quia experimur ipſum appetitum ſenſitiuum magis procliuem eſſe ad actus, poſtquam illos frequentauit, quam prius: ergo ſignum eſt fuiſſe ab actibus præcedentibus relictum habitum.

5. Iam Doctores aliqui hos habitus, qui ſunt in appetitu ſenſitiuo, virtutes morales appellare ſolent. Quamuis enim ſecundum rationem formalem virtutes morales non

ſint,

ſint, vt ſuadent rationes allatæ §. 1. negari tamen non poteſt ſecundum rationem materialem ad virtutes morales pertinere. Nam quẽadmodum materia debite diſpoſita, & organica ſpectat ad eſſentiam hominis, vt pars materialis illius: quia cum anima rationali componit vnum principium operationum, quæ fiunt ab homine. ita illi habitus, qui ſunt in appetitu ſenſitiuo reſpectu operationis rectæ, quæ eſt obiectum virtutum moralium, integrant vnum principium cum habitibus eis reſpondẽtibus, qui ſunt in appetitu rationali. *P*ræterea vt habitus, qui ſunt in appetitu rationali, ſubdũtur directioni rationis; ita & hi, qui ſunt in appetitu ſẽſitiuo. Quare ſi hi habitus accipiantur præciſe, & ſecundum ſe, non ſunt dicendi virtutes morales; ac proinde appetitus ſenſitiuus non poteſt dici ſubiectum virtutum moralium. ſi vero ſumantur vt componentes vnũ principium cum virtutibus, quæ ſunt in appetitu rationali; quia totum cõpoſitum virtus moralis eſt, poteſt appetitus ſenſitiuus dici ſubiectum virtutum moralium; non quidem omnium, ſed earum, quarum natura eſt moderari paſſiones: quarum ſedes eſt appetitus ſenſitiuus: quales virtutes ſunt Fortitudo, & Temperantia. *x* Porrò quidam Doctores abſolute dicunt ſubiectum Fortitudinis, ac Tẽperantiæ eſſe appetitum ſenſitiuum, An quia effectus harum virtutum, qui eſt moderatio paſſionum, fit in appetitu ſenſitiuo? Ibi autẽ dicitur aliquid eſſe, vbi operatur: Habitus autem Fortitudinis, & Temperantiæ, qui ſunt

x S. Tho. 1. 2. q. 56. a. 4.

in appetitu rationali,effectum moderãdi paſſiones operantur in appetitu ſenſitiuo non ſolum per ſe, ſed multò magis per habitus, qui ſunt in ipſo appetitu ſenſitiuo, tanquam per inſtrumentum proportionatum.

6. Contra huius propoſitionis doctrinam obijciet quis 1. Vbi nulla eſt difficultas ad tendendum in aliquod obiectum, non opus eſt habitu: at appetitus rationalis non habet difficultatem ad tendendum ad proprium bonum:habet autem appetitus ſenſitiuus difficultatem ad tendendum ad bonum cõforme rationi. ergo in appetitu ſenſitiuo ponendus eſt habitus virtutum moralium,non in volũtate. 2. Appetitus ſenſitiuus in homine participat rationem,quatenus capax eſt imperij rationis quo ad ſuos actus. ergo habitus,qui ſunt in appetitu ſenſitiuo quatenus inclinant ad actus ſubordinatos rationi,eiq; cõformes; & quatenus etiam diſponunt ad bonam electionem tollendo inclinationes vitioſas, à quibus deprauari ſolet electio; ſunt habitus virtutis. 3. Ariſt.1.eth.c.vlt.& 3.eth.c.10. ait virtutes morales eſſe in parte irrationali. Pars aũt irrationalis eſt appetitus ſenſitiuus.

Sed noſtra ſententia eſt Scoti in 3.d.33. q. vnica,Bonau.ead.diſt.ar.vnico q.3.Richard. ibid.ar.1.q.j.& colligitur ex Ariſt.2.eth.c.4. qui negat iuſtos, & temperantes dici debere eos,qui iuſta agunt,& temperata;ſed eos,qui iuſte agunt,& temperate. vult autem iuſte, & temperate agere.i.ex virtute,ac ſecundum virtutem eum, qui ſciens agat, & eligens, ac propter ipſa iuſta, ac temperata. Agere autẽ

hoc

hoc modo non ſpectat ad ſenſum, qui non regulatur cognitione electiua, & ordinante vnum ad aliud. ergo ex Ariſt. virtutes ſecundum rationem formalem non ſunt, niſi in appetitu rationali.

Ad 1. ℟. Voluntatem eſſe appetitum vniuerſalem, ac proinde inclinantem non ſolum ad bonum honeſtum, & rationis, ſed etiam ad bonum ſenſus, ad bonum delectabile, ac vtile. Quare poteſt contingere vt propoſito bono ſenſus, habeat difficultatem ad auertēdum ſe ab illo, cum illud eſt cōtra rationem. Indiget ergo etiam voluntas habitu virtutis. Adde, quod habitus non ſolum dantur ad vincendas difficultates, ſed ad habendam etiam maiorem facilitatem; quod eſt quædam perfectio operantis. Præterea quæ maior ratio vt actus appetitus rationalis circa bonum alterius relinquant habitum poſt ſe; & non relinquant habitum actus, qui ab eodem appetitu fiunt circa bonum proprium?

A 2. ℟. Hoc argumento nihil aliud probari, quam habitus appetitus ſenſitiui eſſe virtutes denominatiue, ac extrinſece, denominatione accepta ab actibus rationis, & appetitus rationalis, quibus ſubordinantur, & & ad quos diſponunt; ſeu eſſe virtutes ſecundum rationem materialem. ſecundum autem rationem formalem, ac intrinſece non ſunt virtutes, ſed habitus quidam indifferentes. Poſſunt enim tum ad actus virtuoſos, tum ad vitioſos inclinare; vt cum fit actus temperātiæ propter inanem gloriam.

Ad 3. ℟. *y* Per partem irrationalem non *y* S. Th. 1. 2. q. 56. ar. 6. ad 2.

intelligi ab Ariſt. abſolute appetitum ſenſitiuum, ſed ſimpliciter appetitum, vt is opponitur Rationi: quia 1. eth. c. vlt. in fi. ait virtutẽ ſecundum illas duas partes diſtingui, vt aliæ ſint intellectiuæ, aliæ morales; ſapientiam, perſpicaciam, prudentiã ait eſſe intellectiuas; liberalitatem, & temperantiam morales: at liberalitas non poteſt eſſe in appetitu ſenſitiuo. & iuſtitia numeratur ab Ariſt. inter virtutes morales: at omnium conſenſu ea eſt in appetitu rationali. Quare ſi qua ratione Ariſt. innuit habitus, qui ſunt in appetitu sẽſitiuo, eſſe virtutes, loquitur non de virtute ſecundum rationem formalem, ſed de virtute ſecundum rationem materialem, quatenus eſt in appetitu, qui aliquo modo obedit rõni.

IV. PROPOSITIO.

De cauſa virtutum moralium efficiente, ac finali.

IMmediatum virtutum moralium efficiens ſunt actus conformes rationi rectæ. Finis autem eſt actio recta, & felicitas hominis.

1. Quod virtutes morales immediate producantur ab actibus, probat Ariſt. 2. eth. c. 1. ac ſimul docet eas non haberi à natura nobiſcum congenitas, vt habentur potentiæ. 1. Quia virtutes morales aſſuetudine, hoc eſt, per frequentatos actus acquirimus, vt docet experientia. 2. Quia nihil poteſt contra id, quod

quod habet à natura, aſſueſcere; vt lapis non poteſt aſſueſcere ferri ſurſum, etiam ſi millies ſurſum proijciatur: at aſſueſcimus vitijs, quæ ſunt virtutibus contraria, frequentando actus virtutibus contrarios. Principium porrò remotum virtutum moralium eſt ipſa natura. z Habemus enim à natura aptitudinem ad recte operandum; tum quatenus intellectus inclinat ad verum practicum, quæ inclinatio Recta ratio appellatur; tum quatenus voluntas, vt appetitus rationalis eſt, ex natura ſua propendet ad bonum honeſtum conforme rectæ rationi.

z *Ariſtot.* 2. eth. c. 1. S. Tho. 1. 2. q. 63. ar. 1. & a. 2. ad 3.

2. Finis virtutum moralium proximus eſt Actio recta; quia diſponunt, & inclinant ad actionem rectam. Finis autem remotus eſt hominis felicitas, quatenus per actionem rectam felicitas hominis tum actiua, tum contemplatiua acquiritur, vt in huius diſputationis Proœmio dictum eſt.

V. PROPOSITIO.

De virtutum moralium diuiſione, ac generibus.

VIrtutum moralium duo ſunt prima genera, alterum earum, quæ circa Paſſiones, alterum earũ quæ circa Actiones verſantur.

1. Virtutes aliæ intellectuales, aliæ morales; quatenus aliæ intellectum, aliæ appetitũ afficiunt. De intellectualibus egimus d. 1. q. 4.

vbi

vbi eas cum Ariſt.diuiſimus in quinque genera, Intellectum, Scientiam, Sapientiam, Prudentiam, Artem. nunc de virtutum moralium generibus agimus: quarum prima genera duo ſunt, pro duplici genere actuum rectorum, ad quos inclinant. Diuiduntur aũt actus humani recti in duo genera ex reſpectu ad duplex obiectum, nẽpe vel ad ipſum agentem, vel ad alterum. Actus, qui agentem reſpiciunt, ſeu bonum illius, Paſſiones appellantur, late ſumpto Paſſionum nomine, vt explicatum eſt ſupra Prop 2.§. 17. Actus autem qui reſpiciunt bonum alterius, nominantur Actiones, ſeu operationes. *a* Quare virtutum moralium aliæ ſunt, quę circa paſſiones, alię, quę circa actiones versãtur, vt circa materiã.

a S.Th. 1.2. q.60.a.2.

VI. PROPOSITIO.

VIrtutum, quæ circa paſſiones, ſeu bonum ipſius operantis, verſantur, plura ſunt genera, Temperantia, Philotimia, Magnanimitas, Fortitudo, Manſuetudo. Circa actiones autem, ſeu bonum alterius, Iuſtitia, Religio, Pietas, Obſeruantia, Gratitudo. Quædam ad vtrumque genus ſpectant tum virtutum, quæ circa paſſiones, tum quæ circa actiones verſantur, quia duplicem reſpectum habent, alterum ad bonum ipſius operantis, quatenus eius paſſiones moderantur; alterum ad bonum alterius. eæ ſunt, Veritas, Vindicatio, Liberalitas, Magnificentia, Amicitia, Eutrapelia

pelia. *b* Prudentia quoque, licet intellectualis virtus proprie ſit, inter virtutes morales numeranda eſt, quia eius obiectũ eſt actio recta. Cum autem ipſa peculiare genus ſit virtutum moralium, ſpectat etiam ad cetera earum genera, quatenus dirigit, ac imperat actiones ſingularum. In his autem virtutibus præcipuæ, quæ proinde Cardinales appellãtur, ſunt quatuor, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia.

b S. Th. 2.2. q. 47. a. 4.

1. Vt ea, quæ in hac Propoſitione dicuntur, melius intelligantur, ſciendum eſt, ab actibus ſpecie diſtinctis produci habitus ſpecie diſtinctos. Probatur 1. Quia alioquin ſequeretur habitum virtutis poſſe produci ab actu moraliter malo. Diuerſitas enim ſpecifica in actibus pendet non ſolum à materia obiecti, ſed etiam à circumſtantijs. poteſt aũt contingere vt aliqua circumſtantia non ſit conformis rectæ rationi; ac proinde actus ſit malus. Is ergo actus producet habitum virtutis, vt produxiſſet ſi circumſtantia illa fuiſſet conformis rectæ rationi. Non eſt enim maior ratio cur, cũ poſſint actus diuerſi ſpecie ob diuerſas circumſtantias, producere eumdem habitum, non producant eumdem cum aliqua circumſtantia non eſt conformis rectæ rationi, producant autem cum omnes ſunt conformes rectæ rationi. At ſi ponamus virtutis habitum produci ab actu malo, ſequeretur virtutis habitum poſſe inclinare

ad

ad actum malum, nempe ad actum eiuſdem ſpeciei cum actu malo, à quo productus eſt. Diximus autem hoc fieri non poſſe ſupra Propoſ.1. ergo fieri non poteſt vt idem habitus producatur ab actibus ſpecie diſtinctis. Actus igitur ſpecie diſtincti producent habitus ſpecie diſtinctos. 2. Id ſuadet experientia. experimur enim difficultatem aliquã cum formandus eſt actus diſtinctus ſpecie, etiam ſi ad actus non valde diſſimiles habeamus maximam facilitatem. ergo ſignum eſt eos actus non produxiſſe habitum eiuſdem ſpeciei cum habitu, qui ab hoc actu alterius ſpeciei poteſt produci. Si enim eſſet habitus eiuſdem ſpeciei, omnino inclinaret ad hunc actum, ac proinde eãdem facilitatem ſentiremus in eo formando, quam in prioribus ſenſiebamus. Quod ſi interdum contingit maior facilitas in formando hoc ſecundo actu, quã ſentiretur ſi nõ eſſet acquiſitus vllus habitus per priores actus diuerſos ſpecie: ea maior facilitas non oritur ex eo, quod habitus per priores actus productus influit in hunc ſecũdum actum ſpecie à prioribus diſtinctum; ſed tum ex remotione impedimenti, nempe habitus alicuius vitioſi, qui expulſus eſt per introductionem prioris habitus boni; tum ex motione, & excitatione, quã facit per actum propriũ prior habitus; per quem actum excitatur voluntas accedente cognitione intellectus circa obiectum ſecundi ãctus, ad ſecundum actum formãdum; tum ex habitibus indifferentibus cõproductis in appetitu ſenſitiuo p actus appetitus ſẽſitiui formatos ſimul

cum

cum actibus appetitus rationalis; qui habitus ſenſitiui inclinando ad actum ſenſitiuum, qui fit ſimul cum ſecundo actu appetitus rationalis, de quo loquimur, remouet eam difficultatem, quam afferret voluntati ſenſus, ſi illum indifferentem habitum non haberet.

2. Ex his colligitur illa virtutum moraliũ genera, quæ in Propoſitione numerantur, habere ſub ſe plures ſpecies pro actuum pluralitate diſtinctorum ſpecie, quatenus verſantur circa obiecta ſpecie diſtincta. Dices: Ex hac doctrina ſequeretur etiam prudentiam, quæ eſt circa bonum particulare operantis, habere ſub ſe plures ſpecies, pro pluralitate obiectorum particularium: at d. j. q. 4. Prop. 8. diximus eam prudentiam eſſe ſpeciem vltimam. Reſpon. Has diuiſiones virtutum moralium in genera, & ſpecies, eſſe accomodationes quaſdam factas à Philoſophis ad facilitatem doctrinæ. Sumitur autem accomodata diſtinctio ex diuerſitate difficultatis in operando actiones rectas. Quare ad determinandam ſpeciem vltimam non attenditur ſpecificatio habitus, quæ ſumitur ab actu ſpecie diſtincto; ſed aliqua vltima notabilis difficultas in operãdo, quæ tollatur per habitum. Iam ad operandum prudenter circa bonum particulare operantis, vna tantum apparet notabilis difficultas, vt in Prop. 8. citata explicatum eſt; ideo dictum ibi eſt eam prudentiam eſſe ſpeciem vltimam. Porrò ex hac ratione notabilis difficultatis intelligitur qua ratione diſtinguẽda ſint, & determinanda ad facilitatẽ doctrinæ genera, & ſpecies vltimę

in

in virtutibus moralibus. vbi enim eſt tanta connexio difficultatum in formãdis actibus, vt ſuperata vnius actus difficultate, facile ſuperetur difficultas alterius actus ex eo, quod vnus actus excitat animam ad formandum alium (quod accidere ſolet cum obiecta voi-tatem aliquam habent inter ſe) dicendum eſt per accommodationem virtutes ad eos actus inclinantes eſſe vnius ſpeciei vltimæ, licet vere à parte rei ſint diuerſæ ſpeciei ob actus diuerſos ſpecie, circa quos verſantur, & à quibus productę ſunt, vt dictum eſt §. 1. Ita vna ſpecie virtus dicenda eſt verſari circa paſſiones amoris, deſiderij, delectationis verſantes circa idem obiectum; eãdemq; ſpecie virtutem moderari paſſiones his contrarias, nempe odium, abominationem, triſtitiam. vna enim ex his paſſionibus facile excitat animum ad aliam, quia ſunt circa idem obiectum; vt conſequẽtis paſſionis productio videatur ab eodem ſpecie habitu pendere, qui inclinauit ad productionem paſſionis præcedentis. vbi autem eſt valde notabilis diuerſitas difficultatis, aut obiecta valde diuerſa ſunt, etiam ſi difficultas non habeat magnam diuerſitatem, diſtinguenda ſunt diuerſa virtutũ genera; vt diſtinximus in Propoſitione. cuius diſtinctionis ratio explicabitur cũ de ſingulis virtutibus agemus. Ex his aũt, quæ hactenus dicta sũt, colligitur diuerſos ſpecie habitus eſſe, qui producuntur ab actibus, qui ſuo exercitio moderantur paſſiones actu inſurgentes contra rationem, ab ijs habitibus, qui relinquũtur ex actibus, quibus appetitur

mo-

moderatio paſſionum: quia actus producẽtes eos habitus ſunt inter ſe diuerſi. alius enim actus ſpecie eſt Moderari v. g. Iram, alius velle moderari iram. Actus enim moderandi ſpecificatur ab obiecto nẽpe Ira præſente vt præſens eſt. Ratio autem præſentiæ non eſt in alio actu. Confirmatur, quia ratio abſentiæ, & præſentiæ diuerſificat diuerſas paſſiones, nempe deſiderium, & delectationem circa bonũ. ergo hæ rationes diuerſificant actus voluntatis. Quare in Angelis, licet ſit virtus, qua Angeli inclinant ad volendum fręnationem delectationum tactus; ea tamen virtus non eſt eadem cum virtute, qua homo inclinat ad ipſam fręnationem delectationũ tactus, quæ eſt virtus temperantiæ.

3. Quod de Prudentia dicimus eam ſpectare non ſolum ad virtutes intellectuales, ſed etiam ad Morales, intelligitur ex ijs, quæ de Prudentia diſputata ſunt d. 1. q. 4. Aduertendum autem eſt, quamuis Prudentia ſit virtus moralis, magis tamen proprie eſſe intellectualem. Nam quod prudentia ſit virtus intellectualis habet & ex proprio ſubiecto, nẽpe intellectu; & ex proprio, ac immediato ſuo obiecto formali, nempe ex agibili, quatenus hoc per conformitatem cũ appetitu recto eſt formaliter verum. Quod autem ſit virtus moralis, habet quaſi ab extrinſeco, quatenus ab appetitu recto per inclinationes moraliũ virtutũ mouetur, & excitatur intellectus, vt per prudentiã conſectetur deliberando, & imperando, bonũ agibile appetitui recto cõſẽtaneũ; vt explicatũ eſt ſup. d. j. q. 4.

4. Quod

4. Quod ad virtutes Cardinales attinet, ſciendum eſt quatuor illas virtutes, Prudentiam, Iuſtitiam, Fortitudinem, Temperãtiam, duobus modis conſiderari poſſe. 1. *c* Secundum principium formale virtutis, à quo virtus moralis ſpecificatur; quod eſt actio recta, ſeu bonum morale. Ad hoc bonum duobus modis homo inclinare poteſt per habitus virtutis, nempe vel cognoſcendo, vel appetẽdo. Rurſum hoc bonum aut eſt operatio, aut paſſio. Paſſio autem, vt ſit bona rationi, debet eſſe talis, vt neq; impellat ad contrarium rationi, neq; retrahat ab eo, quod ratio dictat. Iam habitus inclinans ad actionem rectam cognoſcendo, eſt Prudentia; inclinãs ad operationem, ſeu actionem erga alios, eſt iuſtitia; habitus reprimens paſſionem, eſt Temperantia; habitus firmans hominem ne recedat ab eo, quod eſt rationis, eſt Fortitudo. Illæ ergo quatuor virtutes Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, Temperantia, ſecundum has quatuor communes rationes formales ſumptæ, Cardinales, & principales appellantur, id eſt, generales: quia omnes virtutes ſub illis quatuor rationibus, vt ſub primis generibus, ponuntur. 2. *d* Conſiderari poſſunt illæ quatuor virtutes vt circa peculiares actus principaliter verſantur. vt Prudentia, non circa conſilium, & iudicium principaliter, ſed circa imperium verſatur, vt dictum eſt ſupra d. j. q. 4. Prop. j. Iuſtitia circa actionem in commutationibus, vel diſtributionibus, quæ ſunt ad alterum cum æqualitate. Temperantia circa fræ̃nationem delectationum tactus

c S. Th. 1. 2. q. 61. ar. 2.

d S. Th. ſup. ar. 3.

tactus, vt maxime difficilium ad reprimendũ. Fortitudo circa cohibitionem timoris in periculis mortis, contra quæ difficillimum eſt ſtare. Hoc modo hę quatuor virtutes non ſunt generales, vt diximus eſſe ſecundum primam conſiderationem, ſed ſpeciales ab alijs diſtinctæ. Dicũtur tamen Cardinales, ac præcipuæ ratione materiæ, ſeu obiectorum, circa quę verſantur, quæ ſunt in obiectis virtutum moralium præcipua. *e* Potrò aduertendum eſt appellari ſolere Prudẽtiam rectitudinem diſcretionis in quibuſcumque actibus; Iuſtitiam, eam animi rectitudinem, qua homo operatur quod debet in quacumque materia; Fortitudinem, eam diſpoſitionem, qua firmatur animus contra omnes paſſiones, ac labores; Temperantiam, eam animi diſpoſitionẽ, quæ modum quibuſcumque paſſionibus, vel operationibus imponit, ne vltra debitum efferantur. Sed licet rectitudo rationis ad ſolam Prudentiam ſpectet; tres tamen reliquæ rationes non conſtituunt diſtinctas virtutes, ſed ſimul omnes cuicũque trium reliquarum virtutum Cardinalium cõueniunt. vnaquęq; enim illarum quatenus habitus eſt, firmitatẽ animo tribuit; quatenus virtus, diſponit animum ad agendum, quod agi debet; quatenus moralis, inclinat ad ſeruãdum modum rationis. Ita vnaquæq; eſt tum Fortitudo, tum Iuſtitia, tum Temperantia. Quare ad diſtinguendas virtutes Cardinales non hæ generales rationes ſumẽdæ ſunt; ſed aliæ, quas paulo ſuperius explicauimus.

e S.Th. ſup. ar.4.

VII. PROPOSITIO.

De Connexione Virtutum moralium.

PRoprium eſt virtutum Moralium, vt ſunt in perfecto ſtatu, connexionem habere inter ſe: vt nulla perfectum ſtatũ habere queat ſine ſocietate ceterarum.

1. Hactenus de virtutum moralium ratione formali, obiecto, ſubiecto, efficiente, generibus dictum eſt: nunc de Proprietatibus agendum. quod erat vltimum principio propoſitum ad diſputandum. Præcipua autem virtutum moralium proprietas eſt, verſari in medio; de qua ſupra egimus. nunc agemus de earum connexione, æqualitate, duratione.

Ac primum dicimus virtutes morales in ſtatu perfecto connexionem habere inter ſe. Duobus enim modis quælibet virtus moralis conſiderari poteſt, nempe vel ſecundum eſſentiam, vel ſecundum ſtatum perfectum. Status perfectus virtutis moralis eſt, vt ob nullam difficultatem, ſiue ex propria, ſiue ex extranea materia illa proueniat, à ſuo munere deficiat. quod eſt recte ſe habere circa rationem formalem ſui obiecti, & immutabiliter, ac certo circa illam in quolibet caſu verſari. virtus moralis ſecundum eſſentiam poteſt eſſe ſine ſocietate aliarum: in ſtatu autem perfecto non poteſt. Hoc poſterius ita probatur: *f* Vt aliqua virtus moralis ſit ita perfecta, vt in nullo caſu deficiat à recta actione,

f S.Th. 1.2. q.65.a.1.

debet

debet in intellectu eſſe perfecta prudentia, quæ in quolibet caſu ſciat conſiliari, ac imperari quod rectum eſt: at perfecta prudentia ita explicata pendet à recta diſpoſitione appetitus rationalis; *g* quia vt docet experientia, vnuſquiſque iudicare ſolet de rebus agendis, prout in ſe diſpoſitus eſt: recta autē diſpoſitio appetitus rationalis ad omne agibile habetur ex poſitione omnium virtutum moralium. vt ergo aliqua virtus moralis ſit in ſtatu perfecto, debet eſſe coniuncta cum ceteris. Pręterea qui inordinate fertur aliqua paſſione circa vnam materiam, difficile eſt vt non interdum inordinate feratur eadem paſſione circa aliam materiam. vt ergo circa vnam materiam ſemper ordinate feratur, debet ordinate ferri ea paſſione circa omnem materiam. Ferri autem ordinate circa omnem materiam non poteſt qui non eſt bene diſpoſitus ſecundum omnes virtutes.

g Ariſtot. 3. eth. c. 4.

Sed contra 1. Si omnes virtutes morales eſſent inter ſe connexæ, ſequeretur non poſſe produci vnam, niſi ſimul producerentur ceteræ: at videtur fieri nullo modo poſſe vt per vnum actum producantur omnes virtutes. 2. Multi cenſentur perfecte probi, & tamen carent aliqua virtute v. g. Magnificentia, ſi ſint *h* inopes. ergo virtutes morales neque in ſtatu perfecto ſunt connexæ. 3. Virtutes intellectuales, quæ perficiunt intellectum, nō ſunt connexæ, vt patet. ergo neq; morales, quæ perficiunt appetitum.

h *A*riſtot. 4. eth. c. 2.

Sed noſtra ſententia eſt Ariſtot. 6. ethic. c. 12. & 13. quem ſequitur S. Thom. 1. 2.

 q. 65.

i vid. apud Valent. t. 2. d. 5. q. 7. p. 2.

q. 65. ar. 1. *i* & alij Scholaſtici, ac Patres.

Ad 1. ℞. Productionem vnius virtutis in ſtatu perfecto ſupponere comproductionem aliarum virtutum. vt autem vnaquæq; virtus ſecundum eſſentiam diuerſa eſt ab alia, ita vnaquæq; producitur ab actu diuerſo. quare non eſt neceſſarium, vt per vnum actum producantur ſimul omnes virtutes. oportet aũt exerceri circa omnium virtutum materias bene operando, vt acquirantur omnium virtutum habitus, atq; ita ſingulę ſint in ſtatu perfecto, qui ſupponit coexiſtentiam reliquarum.

k S.Th. 1. 2. q. 65. ar. 1. ad 2.

Ad 2. ℞. *k* Cum de perfecto ſtatu virtutis loquimur, intelligimus de eo ſtatu, qui communiter contingit eſſe in hominibus. is autem ſtatus non requirit neceſſario coniunctionem cum quibuſdam virtutibus, quæ cõpetunt eminenti cuidam ſtatui: quales ſunt Magnificentia, & Magnanimitas. Requiritur tamen in communi illo ſtatu, vt ſit ea diſpoſitio in affectu, vt per hominem non ſtet, quo minus in illis etiam virtutibus ſtatus eminentioris ſe exerceat, ſi ſuppetat materia. Habetur autem ea diſpoſitio per habitus virtutum ſimilium; vt per habitum liberalitatis habetur diſpoſitio ad Magnificentiam. Facile enim acquirere poteſt magnificentiam qui liberalis eſt. & ſecundum hanc rationem dici poteſt liberalis magnificentiam habere. Id. n. habere dicimur, quod in promptu eſt, vt habeamus.

l S.Th. ibid. ad 3.

Ad 3. ℞ *l* Virtutes intellectuales, q̃ verſantur circa concluſiones, habere dependentiã

ab

ab habitu principiorum, & cõnexionem cum illo: quia omnia intelligibilia ordinem habẽt ad prima principia. Habitus tamen principiorum non dependet ab habitu concluſionum. At virtutes morales dependent à Prudentia, & hæc à virtutibus moralibus, vt ſupra explicatum eſt. Ideo virtutes intellectuales non habent connexionem inter ſe, vt habent virtutes morales.

De virtutum moralium æqualitate.

VIdendum eſt an ſit maioritas, & minoritas in virtutibus moralibus. Quod pluribus modis conſiderari poteſt. 1. Comparando virtutes inter ſe quo ad nobilitatem. 2. Comparando eãdem virtutem ad ſeipſam quo ad inclinationem ad obiectum, ſeu quo ad extẽſionem. Num eadem virtus ſemper æque pateat, an interdum quo ad ipſius obiecta latius ſe extendat. 3. Comparando eandem virtutem ad ſeipſam quo ad intẽſionem: num eamdem ſemper intenſionem habeat.

VIII. PROPOSITIO.

VIrtutes morales, ſecundũ nobilitatem inæquales inter ſe ſunt: ſecundum autem extenſionem, & intenſionem, diuerſo reſpectu æquales, & inæquales poſſunt eſſe.

m Si nobilitatem in virtutibus moralibus ſpectes intrinſecam, & eſſentialem; illæ non ſunt *m* S.Th. 1.2. q.66.ar.3. & 4.

ſunt æquales inter ſe. Prouenit enim ea nobilitas ex participatione rationis. non omnes autem virtutes æque rationem participant. Ideo non omnes pares in nobilitate sūt. Quare Prudentia præfertur alijs virtutibus, quia maxime rationem participat: ſecundum autem locum nobilitatis obtinet Iuſtitia, ob eamdem rationem. *n* Si vero extenſionem virtutum moralium conſideres: quælibet virtus moralis quatenus eſt in ſtatu imperfecto ſuſceptiua eſt maioritatis quo ad extenſionem. non enim ſtatim ac incipit, extendere ſe poteſt ad omnes partes ſui obiecti: quia nec habet omnes partes ipſi debitas, quippe quæ à paucis actibus eſt producta, quæ verſati fuerunt circa paucas partes obiecti totalis; nec habet Prudentiam perfectam, à qua dirigi poſſit in omnes ſui obiecti materias, & circumſtantias. In ſtatu autem perfecto videtur quidem non recipere maioritatem quo ad extēſionem: quia in eo ſtatu ponitur ſocietas aliarum virtutum, ac in primis Prudentię perfectæ, quæ dirigere poteſt virtutes alias circa omnes ipſarum materias; quare circa omnes materias cuiuſcunque virtutis appetitus rationalis facilitatem ſentit. Reuera tamen illa facilitas non ſemper oritur ex peculiari habitu ad illam materiam inclinante, circa quam ſentitur facilitas: quia accidere poteſt vt nunquam alias factus fuerit actus circa illam materiam, à quo pruduci potuerit habitus: ſed oritur ex appetitu rationali, qui quatenus per alios habitus eſt recte diſpoſitus, &

n S. Th. ibid. ar. 1.

exci-

excitatur per actus illorum habituum ad materiam eis ſimilem, circa quas illi actus verſantur, ſentit facilitatem in formando actu circa materiam affinem, & ſimilem, ac ſpectantem ad obiectum totale. Quare re vera etiam in ſtatu perfecto virtutes morales recipere poſſunt maioritatem, quo ad extenſionem, etiam ſi nō videantur ſuſcipere. Ex quo intelligitur in ſtatu perfecto virtutes morales videri quidem æquales, re vera tamen poſſe eſſe inęquales quo ad extenſionem, tum ad alias virtutes comparatas eodem tempore, tum ad ſeipſas diuerſo tempore. Ad extēſionem virtutum moralium videtur attinere latitudo illa, quæ eſt in medio, circa quod ſingulæ verſantur. Cum autem contingat modo ob meliorem naturę diſpoſitionem, modo ob maiorem iudicij perſpicaciā, modo ob maiorem aſſuetudinem, aut ob alias cauſas, magis ab vno, q̄ ab alio, & ab eodem magis, ac magis accedi ad mediū illius latitudinis: inde fit, vt etiam reſpectu huius latitudinis virtutes morales & in diuerſis, & in eodem ſubiecto poſſint eſſe inæquales quo ad extenſionem. Quo ad intēſionem autem, ſi id in virtutibus moralibus ſpectes, ꝙ eſt ipſis quaſi formale, nempe prudentiam, à qua diriguntur; *o* omnes virtutes in eodem ſubiecto æquales inter ſe ſunt, quia eamdem prudentiæ intenſionem habent. Si vero ſpectes id, quod eſt ipſis quaſi materiale, id eſt, intrinſecam cuiuſque virtutis entitatem, poſſunt inæquales eſſe quo ad intenſionem, ſiue ſingulas cum alijs conferas eodem tempore, ſiue ad ſeipſas diuerſo tem-

o S. Th. ſup. ar. 2.

pore. oritur enim maioritas intenſionis ex actuum frequentatione, qui magis interdum frequentantur ab vna, quam ab alia virtute, indeq; oritur inæqualitas.

IX. PROPOSITIO.

De Duratione Virtutum Moralium.

VIrtutes morales ſemel acquiſitæ, ſi nō accedat vitium contrarium, à quo expellantur, perſeuerant etiam in anima ſeparata.

Hæc propoſitio probatur ex eo, quod omne, quod corrumpitur, aut per ablationem ſubiecti corrumpitur, aut per remotionem cauſę efficientis conſeruantis, & influentis in illud. virtutum moralium ſubiectum eſt anima rationalis, vt ſupra dictum eſt, quæ ſemper perſeuerat: Cauſa efficiens conſeruans virtutes morales videtur nulla eſſe, præter Deum, qui vt inductione colligitur, nihil deſinit conſeruare, niſi ad poſitionem alterius incompoſſibilis. Reſpectu autem virtutum moralium non apparet aliud incompoſſibile, præter vitia virtutibus contraria. Quare non deſinunt virtutes morales, niſi ad poſitionem vitiorum contrariorum.

Hactenus de virtutibus moralibus in communi: de Iuſtitia, Fortutudine, Temperantia deinceps agendum eſt.

QVÆ-

QVÆSTIO SECVNDA.

De Iuſtitia.

CVM virtutum moralium duo ſint prima genera, vt ſupra dictum eſt q. 1. Prop. 5. alterum earum, quæ circa actiones, alterum earum, quæ circa paſſiones verſantur: incipimus de primo genere agere, in quo præcipua eſt Iuſtitia, ad quam dicunt analogiam ceteræ virtutes, quæ ſunt ad alterum. Agemus autem de ijs, quæ à Philoſophis moralibus agi ſolent: cetera quæ ad hoc genus virtutum ſpectant, reijcimus ad ſacram Theologiam. Dicemus autem de Iuſtitiæ nomine, obiecto, rõne formali, generibus, virtutibus iuſtitiæ affinibus, vitijs contrarijs, ſubiecto.

PRIMA PROPOSITIO.

De Iuſtitia, ac iuris nomine.

a IVſtitia dicitur tum habitus, tum etiam actus faciens iuſtum. Iuſtum autem, ſiue ius dicitur æqualitas vnius cũ altero.

a Ariſtot. 5. eth. c. 4.

1. Quod Iuſtitiæ nomen tum de habitu, tum de actu dicatur, qui facit iuſtum, probatur ex communi loquendi more. videtur aũt Iuſtitiæ nomen dici à Iuſto. Quare ex varijs Iuſti ſignificationibus variæ nominis Iuſtitię ſignificationes colliguntur. Iuſtum autem, ſiue *b* vocis conciſione, Ius, eſt æqualitas

b Sot. l. 3. de iuſt. & iur. q. 1. ar. 1.

vnius

vnius cum altero. Fit autem æqualitas conformando vnum alteri, quod ſe habet vt regula reſpectu alterius. Triplex autem eſt regula, cui actiones humanæ conformari debent, nempe ratio ipſa, quæ eſt in quolibet homine; lex ſuperioris;& bonum particulare cuiuſq; proprium. Triplicem enim reſpectum habet quilibet homo, vnum ad dictamen rationis; alium ad bonum commune, quia quilibet pars communitatis eſt;tertium ad particulares homines vt ad compartes. Pro hoc triplici reſpectu, vt homo recte ſe habeat,triplicem,quam diximus,regulam habet;& actiones ſuas huic triplici regulæ conformans triplex Iuſtum exercet;à quo Iuſtitiæ nomen ſumit habitus, qui ad illud inclinat. Iam, quia iuſtum dicit æqualitatem vnius cum altero, non poteſt eſſe ratio iuſti vbi non eſt alteritas, ſeu diſtinctio vnius ab altero. vbi autem eſt maior ratio alteritatis, ibi eſt maior ratio Iuſti, & habitus ad id iuſtum inclinans habet maiorem rationem Iuſtitiæ. Ex his intelligitur cuiuſcumq; virtutis habitum poſſe Iuſtitiam appellari, quia cuiuſcumq; virtutis habitus inclinat ad conformandum actionem cum ratione recta, & ad æqualitatem faciendam actionis cum ipſa ratione. Sed quia ratio nō habet perfectam alteritatem ab actione;quia & ratio, & actio ſunt eiuſdem perſonæ: ideo habitus ad eam æqualitatem inclinans non habet perfectam rationem Iuſtitiæ; ac proinde minus proprie Iuſtitiæ nomen habet.

Quia vero inter particulares homines, &

com-

communitatem, ſiue inter inferiorem, & ſuperiorem, & inter ipſos homines ſingulares eſt vera alteritas: ideo proprie quoque iuſtitia eſt tum habitus inclinans ad æqualitatem faciẽdam cum lege propter bonum cõmune, ſiue cum ipſa communitate, tum inclinans ad ęqualitatem faciendam cum altero ſingulari. Sed magis proprie iuſtitia eſt, quæ facit æqualitatem cum altero ſingulari, quam quæ facit cum communitate ſiue ſuperiore, vt ſuperior eſt; quia maior alteritas eſt inter duos ſingulares, quam inter totum, & partem, ſuperiorem & inferiorem. Pars enim eſt aliquid totius, & inferior aliquid ſuperioris. Pars autẽ reſpectu alterius partis omnino alterũ quid ab illa eſt. Præterea materia iuſtitiæ, quæ bonum commune ſpectat, ſolet eſſe actio cuiuſcũque virtutis; quia lex, quæ eſt eius iuſtitiæ regula, cuiuſcũq; virtutis actiones præcipere ſolet propter bonum cõe: at materia iuſtitiæ, quæ eſt ad alterum ſingularem, non ſpectat ad aliam virtutem, præter iuſtitiam. Quare, cum habitus inclinans ad æqualitatem faciẽdam cum altero ſingulari, pura iuſtitia ſit, ei maxime proprie iuſtitiæ nomen competit. Nos in hac quæſtione agimus de iuſtitia ſecundum 2. & 3. ſignificationem.

2. Porrò à prima, & maxime propria iuris ſignificatione, pro æqualitate vnius cum altero, multæ aliæ iuris acceptiones deriuatæ ſunt. Solet enim ius dici *c* quidquid bonũ, & æquum eſt, & *d* quidquid legi cuicumque cõforme, ſeu legitimum; & legitima facultas acquirendi, faciendi, poſſidendi, alienandi, & *e* Iu-

c Paul. Iuriſc. in l. ius. ff. de iuſt. & iur.
d Ariſtot. 5. eth. c. 1.

e Iudicis ſententia;& f locus, vbi ſententia dicitur;& lex, id eſt, dictamen Prudentiæ aut naturale, aut in habente authoritatem ad ferendas humanas leges, quod dictamen eſt norma, ſeu regula boni,& iuſti;& g ipſa legum, ſeu iuris ſcientia ; & exigentia iuſti, quæ eſt in altero reſpectu alterius, quæ haberi ſolet ex lege aliqua, cuius generis exigentia eſt ratio dominij.

e Paul. Iuriſ. ſup.
f Idem.
g Vulp. in l. iuri ff. de iuſt. & iur.

II. PROPOSITIO.

De obiecto Iuſtitiæ.

IVſtitiæ, vt à ceteris virtutibus diſtinguitur, obiectum, eſt Iuſtum, ſeu Ius. eſt autem ius, æquale quid, alteri debitum.

Quod iuſtum ſit obiectum iuſtitiæ probatur 1. ex Ariſt. 5. eth. c. 1. qui ait: *Videmus omnes eiuſmodi habitum appellare iuſtitiam ſolere, ex quo ad agendas res iuſtas homines idonei efficiuntur.* & c. 5. *Iuſtitia*, inquit, *eſt, qua iuſtus dicitur iuſti operator ex electione.* 2. Ratione, Quia illud eſt obiectum in vnaquaq; virtute, quod habet rationem medij inter exceſſum, & defectum in ea materia, in qua ea virtus verſatur: h in materia iuſtitiæ, cuius actiones ſunt circa alterum, ratio medij eſt, vt agens neque plus ſibi tribuat, quam debet, neque quicquam alteri detrahat ex eo, quod ei debetur; quod eſt æquum, ſeu iuſtum facere. ergo id iuſtum eſt obiectum iuſtitiæ.

h Ariſtot. 5. eth. c. 3. & 4.

III.

III. PROPOSITIO.

De Diuiſione Iuris.

IVs,quod eſt obiectum iuſtitiæ, multis modis diuidi poteſt. 1. In legale,ſeu legitimum, & particulare, ſeu priuatum. 2. In Naturale,& Poſitiuum. 3. In proportionem habens arithmeticam, & in habens proportionem Geometricam. 4. In æquale ſimpliciter, & ſecundum quid.

1. In iure duo conſiderari poſſunt,& quod eſt alteri debitum,& quod eſt quid æquale, per quod ſcilicet alter alteri ſecundum humanam æſtimationem iuſte exęquatur. Duæ priores diuiſiones cadunt in ius vt conſideratur vt debitum, duæ poſteriores in ius vt conſideratur vt æquale. Debitum autem oritur aut ex lege,aut ex pacto.

2. Ius legitimum eſt,quod eſt lege definitum. Lex autem eſt rectum rationis practicæ decretum à ſuperiore ſufficienter ſancitum, & conſtitutum, vt ex eius vi debeat neceſſario modus aliquis ſiue in re,ſiue in actione propter commune bonum adhiberi. Ius particulare eſt, quod non ex aliqua communi lege,ſed ex particulari pacto,& conuentione aliquorum determinatum eſt. vt quando duo inter ſe paciſcuntur de alicuius rei pretio,quod neque lege conſtitutum ſit,neq; legi contrarium,& illud æſtimant rei eſſe æquale.

3. Ius

i S. Th. 1. 2. q. 57. a. 2.

3. *i* Ius naturale eſt, quod eſt naturali lege determinatum, nempe ſecundum ipſam naturam rerum. vt ab accipiente mutuo ab altero tria, eſſe tria reddenda. Ius *Poſitiuum* eſt, quod eſt debitum non ex natura rei, ſeu lege naturali, ſed aliqua alia lege, quæ illud debitum ponit, vt lege ciuili. tale iuſtum eſt inter res venales, & pecuniam, cum ciuili lege taxatur pretium, quo vendi res aliqua debet. Si porrò ius non pro iuſto, quod eſt obiectum iuſtitiæ, ſed pro lege ſumamus, diuiditur vniuerſali diuiſione duobus modis, In diuinum, & humanum; In naturale, gentium, & ciuile. Ius, ſeu lex diuina cõplectitur tum legem naturalem, quia rerum naturæ à Deo ſunt; tum quamcumque legem poſitiuam immediate à Deo latam. k Ius humanum proprie eſt rectum decretum rationis, conueniẽter legi naturali, & æternæ per ratiocinationem aliquam probabilem ab habente publicam authoritatem ſancitum, præſcribens aliquid, quod ſit à ſubditis neceſſario ſeruãdum: Ius naturale complectitur ea omnia rationis dictamina, quæ ſunt euidenter nota ſiue per ſe, ſiue per conſequẽtiam ex per ſe notis: ſiue ea dictamina ſint circa ea, quæ ſunt hominibus cum brutis communia, ſiue circa ea, quæ ſunt homini propria. *l* Ius gentium, quamuis aliqui interdum ſumant pro ea lege naturali, quæ deducitur per conſequentiam ex per ſe notis: proprie tamen eſt dictamen, quod ex altera ſaltem præmiſſa deducitur, non quidem euidenter nota, ſed ita probabili, vt facile omnes gentes in eam,

k Iſido. l. 5. etymol. c. 4. S. Tho. 1. 2. q. 91. ar. 3. & q. 94. a. 2.

l S. Th. 1. 2. q. 95. ar. 4. ad 4.

atq;

atq; adeo in ipſius concluſionem cõſenſerint. Ita ius gentium eſt quoddam ius humanũ,& à naturali proprie diſtinguitur. Ius ciuile eſt lex humana, quæ longius à principijs legis naturæ abeſt, eo quod licet vnam præmiſſam habeat euidẽtem, alteram tamen, quæ eſt probabilis, non habet valde apertam, & facilem ad aſſentiendum, cum pendeat ex conſideratione circumſtantiarum magis particulariũ, quæ ſunt variæ in alijs, atq; alijs ciuitatibus, vel prouincijs, vel regnis. atq; ita ius ciuile non eſt idem apud omnes gentes, ſed apud varias varium, & proprium.

4 Ius proportionem habens arithmeticam eſt, quod habet eam æqualitatem, quam habẽt duo æquales numeri inter ſe, vt quinque, & quinque. *m* Huiusiuris materia ſunt cõtractus, & commutationes tum ſpontaneæ, tũ inuitæ. *n* Spontaneę (quæ ſolæ communiter contractuum nomine appellari ſolent) ſunt venditio, & emptio, qua fit permutatio rei pro pecunia. Vſusfructus, cum quis concedit gratis fructificãtis rei vſum cum debito reddendi eamdem rem. Accommodatum, cum gratis concedatur vſus rei non fructificantis cum debito reddendi eamdem numero. Mutuum, cum conceditur gratis vſus rei non fructificantis, cum debito reddendi eamdem ſpecie, non numero. Locatio, & conductio, cum conceditur pro pretio vſus rei, cum debito eamdem reddendi. Depoſitum, cum conceditur res, vt conſeruetur, & poſtea reddatur. Impignoratio, cum quis concedit rem ad firmandam obligationem ſatisfaciendi, vt

m Ariſtot. 5. eth. c 4.

n Idem c. 2. S. Th. 2. 2. q. 61. ar. 3.

ſci-

ſcilicet ſi non ſatisfiat, retineri poſſit. Fidei iuſſio, cum quis ſimpliciter ſe obligat ad ſatisfaciendum pro altero. & his ſimiles. Dicuntur autem hi contractus ſpõte fieri, quoniam horum negotiorum principium ſponte inſtituitur. eorum autem, qui nobis inuitis fiunt, alij ſunt clandeſtini, vt Furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, ſerui alieni deceptio, aut corruptio, cædes dolo illata, falsũ teſtimoniũ, detractio: alij violẽti à vi aperta, vt verbera, vincula, mors, rapina, debilitatio corporis, maledicentia, contumelia. hæc omnia maleficia dicuntur. eſt autem maleficium, ſeu delictum, genus quoddam cõtractus, tum quia qui iniuriam faciunt, & accipiunt contrahere quodammodo inter ſe videntur; tum quia qui damnum infert alteri, quaſi contrahit cum lege, vt ablatum reſtituat, & præterea pœna plectatur. Iuris ergo arithmetici materia ſunt contractus, quia iuſtum in contractibus eodem modo fit, quo fit æquale inter duos numeros. vt enim duo numeri inæquales rediguntur ad æqualitatem, cum ex maiore non plus demitur, quam quod additum minori facit illum alteri ęqualem; vt tria, & quinq; fiunt æqualia, nõ demendo ex quinq; duo, ſed vnum, illudq; addendo ad tria, vt fiãt quatuor, & quatuor: ita in contractibus fit iuſtum cum ab habente rem alterius nõ plus demitur, & alteri tribuitur, quam quantum alteri debetur. Hoc ius alio nomine commutatiuum dicitur; & quatenus eſt in contractibus inuitis, emendatiuum appellatur. Ius autem proportionem habens Geometricam

eſt,

eſt, p quod habet eam æqualitatem, quam habent duæ æquales proportiones inter ſe, vt duplum,& duplum; talis æqualitas eſt inter proportionem numeri ſenarij ad ternarium,quem duplo excedit, & proportionem numeri octonarij ad quaternarium, quem duplo item excedit. Huius generis iuſtum exercetur in diſtributionibus bonorum communium in eos, qui ſint partes communitatis; cum quantò vnus alterum merito, & dignitate excedit,tantò ei plus,quam alteri,de bonis communitatis attribuitur. vt enim in Geometrica proportione numerorum ſunt quatuor termini, nempe in exemplo allatò, ſex,tria, octo, quatuor; & Proportio ſex ad tria, ęqualis eſt proportioni octo ad quatuor, quia vtraque eſt proportio dupla, & æque tria exceduntur à ſex, ac exceduntur quatuor ab octo: ita quatuor quoque termini ſunt in diſtributionibus,nempe duo homines,inter quos iuſtum intercedit, & duæ res,in quibus ius eis tribuitur; v.g. Achilles, & Aiax,libræ octo auri,libræ quatuor auri. ſi Achilles ſit Aiace duplo melior,iuſtum ita inter eos intercedet, vt prior octonas auri libras accipiat, poſterior quaternas. Porrò in eo omnes homines conueniunt: Iuſtum in diſtributione poſitum pro cuiuſque dignitate eſſe oportere.

p *Ariſt. ſup. c.3.*

5. Ad quartam iuris diuiſionem intelligēdam,quę eſt in iuſtum,ſeu ęquale ſimpliciter, & ſecundum quid; conſiderandum eſt quid dicatur æquale. Dicit æquale reſpectum ad alterum,ac alteritatem,ſeu diſtinctionē duo-

rum inter ſe. nihil enim eſt æquale ſibi ipſi. Quare in quibus eſt maior ratio diſtinctionis, in ijs eſt maior ratio æqualitatis. Iam æquale ſimpliciter, & ſecundum quid, poſſunt ſumi duobus modis. 1. Vt æquale ſimpliciter ſit idem, quod vere æquale, ac proprie; æquale ſecundum quid, quod eſt improprie æquale, & ſecundum quãdam ſimilitudinem. 2. Vt æquale ſimpliciter ſit idem ac omni ex parte æquale, quatenus extrema, inter quæ eſt æqualitas, nulla ex parte ſunt vnum inter ſe, ſed omnino diſtincta: æquale ſecundum quid ſit idem, quod vere æquale ſecundum aliquam rationem, non tamen ſecundum omnem; vt albus ſecundum quid eſt vere albus, ſi dentes tantum albos habeat. In hac quarta iuris diuiſione, quia agimus de iure, quod eſt obiectum iuſtitiæ, ſumimus iuſtum, ſeu æquale ſimpliciter, & ſecundum quid ſecundo modo. Ita eſt ius ſimpliciter inter eos, quorum vnus non eſt pars alterius, ſed totus ſuus, & proprius ſibi, vt ſunt duo ciues inter ſe: Ius ſecundum quid eſt inter eos, qui licet ſint ſuppoſitis, & voluntate, ac ſecundum aliquam dominij rationem diſtincti; vnus tamen eſt pars alterius; vt Deus, & homo, Pater & filius, Reſpublica & ciuis. Poteſt autem is, qui ſe habet vt pars reſpectu alterius, tribus modis comparari cum altero. 1. Vt tantum ſuppoſito diſtinctus ab altero, non autem voluntate, quatenus non habet proprium arbitrium, vt ſe habet puer reſpectu Patris. & hoc modo iuſtum, quod inter eum, qui ſe habet vt pars, & eum, qui ſe habet vt totum,

inter-

intercedit, eſt improprie iuſtum, & tantum ſecundum quamdam ſimilitudinem cum proprie iuſto; quia totũ, & pars hoc modo ſumpta ſe habent prorſus vt quid vnum. vnum.n. extremum nihil habet proprium contradiſtinctum à proprio alterius extremi. 2. Poteſt comparari is, qui ſe habet vt pars, non ſolum vt ſuppoſito, ſed etiam vt arbitrio diſtinctus ab altero, qui ſe habet vt totum, atq; adeo habens dominium, ſeu ius in ſuas actiones, licet illud dominium ſit adhuc ſub dominio alterius, qui ſe habet vt totum; vt ſe habet ſeruus reſpectu Domini, homo reſpectu Dei, filius grandior nondum emancipatus reſpectu Patris. *q* & iuſtum in his intercedens eſt proprie iuſtum, quia eſt alteritas voluntatis, & dominij; ſed non ſimpliciter iuſtum, quia dominium, quod habet pars, licet habeat proprietatem arbitrij contradiſtinctam ab arbitrio alterius, eſt adhuc ſub dominio alterius, qui ſe habet vt totum. eſt ergo iuſtum ſecundum quid .i. ſecundum aliquam rationem, non autem abſolute. 3. Poteſt comparari is, qui ſe habet vt pars, ad id, quod ſe habet vt totum, non ſolum vt ſuppoſito, & arbitrio, ac dominio in ſuas actiones, quod oritur ex arbitrio, diſtinctus; ſed etiam vt habens dominium, & exigẽtiam ad bona totius, & proprietatem ſuorum bonorum ratione alicuius donationis, promiſſionis, aut alterius contractus facti cum eo, qui ſe habet vt totum. & hoc modo inter partem, & totũ intercedit maius iuſtum, quam ſecundo modo, quia eſt maior alteritas, & proprietatis

q S.Tho.2.2. q.57.ar.4.ad 2.

diſtinctio. non intercedit tamen ſimpliciter, & abſolute iuſtum, ſed ſecundum quid; quia ſecundum eadem, ſecundum quę ſecundum vnam rationem is, qui ſe habet vt pars, eſt alter ab eo, qui ſe habet vt totum, ſecundum aliam rationem eſt quid vnum cũ toto, quatenus eſt ſub dominio totius. Iam ius ſimpliciter, quale eſt inter duos ciues, ab Ariſtotele 5. eth. c. 6. appellatur ius politicum; ius autem ſecundum quid, inter patrem, & filium ius paternum dicitur; inter Dominum, & ſeruum, ius herile, ſeu dominatiuum. Ius inter virum, & vxorem, licet nõ ſit ſimpliciter politicum, quia vir, & vxor ſunt quaſi vna caro, ratione cuius vnuſquiſq; cõiugum eſt quid alterius: maxime tamen ad politicum accedit, quia coniuges ſe habent vt partes eiuſdem communitatis domeſticæ, ſeu œconomicæ, iuncti in quadam ſocietate, & communitate vitæ matrimonialis; & quatenus vnuſquiſque habet proprium dominium in corpus alterius, habent alteritatem ab inuicem ratione dominij, ac proinde inter eos intercedere videtur iuſtum ſimpliciter. r Ariſt. omne ius, quod non habet vtrinque dominium abſolutum, quale eſt ius politicum, appellat ius ſecundum quãdam ſimilitudinem; non quod non vere ſit ius, veram æqualitatem habens; ſed quod eſt improprie tale, quale eſt ius politicum; & quod ad ius Politicum comparatum, quatenus eius æqualitatem non habet, quæ abſoluta æqualitas eſt, videtur eam æqualitatem imitari, eiuſque ſimilitudinem quamdam exprimere.

r Valen. t. 3. d. 5. q. 1. p. 2.

IV. PROPOSITIO.

De ratione formali Iuſtitia.

IVſtitia eſt habitus, ſecundum quem aliquis conſtanti,& perpetua voluntate ius ſuum vnicuique tribuit. *ſ.Tho.2.2. q.58. ar.1.*

1. Ex huius definitionis explicatione intelligitur tota ratio iuſtitiæ. eſt enim Habitus quidam moralis, vt & ceteræ virtutes morales,inhærens in voluntate, inclinãs ad actum tribuendi vnicuiq; ius ſuum. Dari autem hunc habitum probatur eodem modo, quo probantur dari ceteri habitus. vt enim ad alios voluntatis actus conſecuntur habitus, ita & ad actum volendi tribuere vnicuique ſuum.

2. Conſtanti, & perpetua voluntate.) Voluntas ſumitur pro actu volũtatis, qui eſt effectus habitus iuſtitię.Sumitur aũt pro actu voluntatis vt voluntatis actus eſt.i.vt procedit ex electione,qui eſt actus appetitus rationalis. Definitur autem Iuſtitia per ordinem ad hunc actum rationalem,quia in tribuendo vnicuique ſuum maxime elucet ratio, cuius eſt ordinare vnum ad alterum, qui ordo requiritur ad tribuẽdum vnicuique ſuum.Hoc modo explicat rationem Iuſtitiæ Ariſt. 5.eth. c.5. *Iuſtitia,* inquit, *eſt, qua iuſtus dicitur iuſti operator ex electione,ac diſtributor tam ſibi ad alterum,quam alteri ad alterum.* Dicitur autem actus iuſtitiæ conſtans,& perpetuus;quia nõ

inſtabiles, ac vacillantes, ſed firmi, & conſtātes, ac eumdem ſemper tenorem ſeruantes, ſunt actus, qui ex habitu virtutis procedunt. Sunt autem actus virtutum firmi, ac conſtantes, tum quia ex cauſa firma, & conſtanti procedunt, quales ſunt virtutes; tum quia quatenus à virtute procedunt, ſemper eumdem tenorem ſeruant, nempe rectitudinem, quia virtus non poteſt inclinare ad actum malum moraliter, vt dictum eſt q. 1. Prop. 1.

3. Ius ſuum vnicuique tribuit) Per has particulas explicatur id, per quod differt Iuſtitia à ceteris virtutibus. Ius autem idem eſt, quod iuſtum, quod Propoſ. 2. diximus eſſe obiectum iuſtitiæ. Suum autem dicitur, quod eſt vnicuique debitum. Debitum autem eſt alicui ſecūdum iuſtitiam, tum vt ei quippiam addatur, ſi minus habet, quam debet, quod minus generatim *t* Damnum appellatur; tum vt quippiam ei detrahatur, ſi plus haber, quā debet, quod Lucrum vocatur. Ex quo intelligitur ius ſuum etiam ei tribui, qui ſecūdum iuſtitiæ leges punitur, per ſubtractionem nimirū alicuius ſui boni, vt redigatur ad æqualitatem cum eo, cui inique ipſe abſtulit. Porrò per actum volendi tribuere vnicuique ſuum, debet etiā intelligi actus volendi omiſſionem actus contrarij, nempe iniuriam inferendi. connexionem enim habet is actus cum actu volendi reddere vnicuique ſuum, eiuſdemque virtutis eſt facere bonum in materia ſua propria, & abſtinere à malo contrario.

t Ariſtot. 5. eth. 5.

4. Iam ratio tribuendi vnicuique ius ſuū poteſt conſiderari tribus modis, pro triplici

ac-

acceptione iuris, quod alteri debetur. Poteſt enim ius alteri debitum 1. Accipi ampla quadam ratione, vt abſtrahit & à debito, qđ oritur ex dominio, & à debito, quod oritur ex decentia, quod debitum morale nominatur. & ita ratio iuſtitiæ, ſeu ratio tribuendi vnicuiq; ius ſuum conuenit omnibus virtutibus, quæ ſunt ad alterum. 2. Ius alteri debitum poteſt accipi ſtrictius pro debito oriẽte ex dominio alterius, ſiue is, cui ius debetur, ſe habeat vt totum reſpectu eius, qui debet iuſtum tribuere, ac proinde non ſimpliciter, & abſolute vt alterum, ſed alterum ſecundum quid; ſiue ſe habeat vt abſolute alterum. & hæc iuſtitię ratio conuenit non ſolum iuſtitiæ commutatiuæ, ac diſtributiuæ; ſed etiam legali. 3. Poteſt ius alteri debitum ſumi ſtrictiſſime, pro iuſto debito alteri vt omnino alteri ab eo, qui debet tale iuſtum tribuere. & ea ratio conſtituit iuſtitiam ſtrictiſſime ſumptam, qualis eſt commutatiua, & diſtributiua. Debitum primo modo ſumptum non videtur eſſe proprie debitum; quare non eſt proprie iuſtitia, niſi quæ habet rationem debiti tertio, & ſecundo modo ſumpti. de hac ergo iuſtitia deinceps agemus. Præterea iuſtum poteſt accipi duobus modis. 1. Pro perfecte iuſto, ſeu æquali. 2. Pro imperfecte iuſto, ſeu pro tendente ad æqualitatem, licet nunquam ad æqualitatem peruenire poſſit. Iuſtum perfectum interuenit in iuſtitia commutatiua, & diſtributiua; Iuſtum autem imperfectum in Religione, & Pietate, & alijs ſpeciebus iuſtitiæ legalis, quæ ſunt Religioni

& Pietati ſimiles. Deo enim, & parentibus, circa quos Religio, & Pietas verſantur, nunquam reddere poſſumus perfecte æquale. Quare ratio iuſtitiæ ſtrictiſſime ſumptæ, quæ eſt ratio reddendi non ſolum iuſtum debitū, idq; alteri vt alteri, ſed etiam perfecte æquale, ſolū in iuſtitia particulari reperitur, qualis eſt commutatiua, & diſtributiua. Nos ſupra q. 1. prop. 6. ſumpſimus iuſtitiam pro habitu inclinante ad reddendum alteri vt alteri perfecte æquale, cum eam contradiſtinximus à Religione, Pietate, & alijs virtutibus, quæ ſunt ad alterum.

V. PROPOSITIO.

De Iuſtitiæ generibus.

IVſtitia, alia Generalis, ſiue legalis; alia Particularis.

1. Hæc iuſtitiæ diuiſio intelligitur ex duplici reſpectu, quem homo habet ad alterum. Id enim, quod ſe debet vt alterum reſpectu hominis in reddendo ei iuſtum debitum, aut eſt aliquid perfecte alterum, qualis eſt quilibet homo particularis reſpectu alterius hominis particularis; aut eſt aliquid alterum ſecundum quid, vt eſt communitas reſpectu eius, qui ſub ea communitate eſt, & Dominus reſpectu ſubditi. Iuſtitia, quæ facit æquale inter particularem hominem, & communitatem, ſiue dominum, Iuſtitia generalis, & legalis appellatur. Generalis autem dicitur,

non

non quod ſit virtus generalis, aut genus ad omnem aliam iuſtitiam. eſt enim peculiare quoddam virtutis, & iuſtitiæ genus diſtinctũ ab omni alio virtutis, & iuſtitiæ genere; quo redditur iuſtum debitum communitati, aut ſuperiori; quæ ratio non reperitur in alijs virtutum, & iuſtitiæ generibus. Sed Generalis appellatur, tum quia nõ habet peculiarem materiam ſibi propriam, ſed in eius materiam cadere poſſunt actiones aliarum virtutum; tum quia id, cui debitum ius reddit, generale quid eſt, nempe communitas, & ſuperior, quę ſe habent vt quid totum commune cum multis, & participatum à multis. Dicitur legalis quia iuſtum, quod reddit hæc iuſtitia, lege præſcribi ſolet. Leges enim feruntur propter bonum commune; quod ab hac iuſtitia ſpectatur in reddendo iuſtum debitum. Iuſtitia autem, quæ facit æqualitatem inter duos homines particulares, vt inter duos ciues, iuſtitia particularis nominatur; tum quia is, cui ius reddit, particularis eſt; tum quia circa particularem materiam verſatur, diuerſam à materia aliarum virtutum, nempe circa commutationes, & diſtributiones; tũ quia ratio, vnde oritur debitum reddendi ius alteri, eſt decretum aliquod particulare, nempe pactũ. Ex his intelligitur triplex eſſe differentia inter iuſtitiam generalem, & particularem; ꝙ iuſtitiæ generalis terminus eſt Bonum commune, ſeu eius, qui ſe habet vt quid totum; terminus autem iuſtitiæ particularis eſt bonum perſonæ particularis: Iuſtitiæ generalis materia complectitur actiones omnium virtutum;

tutum;at materia iuſtitiæ particularis ad ſolam iuſtitiam particularem ſpectat: Ratio, vnde oritur debitum in iuſtitia generali, eſt lex ſiue naturalis,ſiue poſitiua;in iuſtitia vero particulari eſt pactum. Quod autem tum generalis iuſtitia, tum particularis habeant rationem virtutis, res eſt clara;quia vtriuſq; actio recta eſt,nempe tum ea,qua per iuſtitiã generalem circa bonum commune verſamur reddendo debitum;tum ea,qua per iuſtitiam particularem circa particularis perſonæ bonum verſamur: habitus autem inclinans ad actionem rectam,virtutis rationem habet, vt intelligitur ex ijs,quæ ſupra dicta ſunt q. 1.

2. Contra id,quod dictum eſt, iuſtitiam generalem eſſe particulare genus iuſtitiæ ab alijs virtutum, & iuſtitiæ generibus diſtinctũ,obijciet quis 1. Ariſt.5.eth.c.1. ait Iuſtitiam legalem nõ partem virtutis, ſed integram virtutem eſſe: & virtutem, ac iuſtitiam legalem eſſe eãdem, differre tãtum,ꝙ quatenus ad alterũ ſpectat, Iuſtitia; quatenus talis eſt habitus,virtus ſimpliciter eſt. 2. Quęcũq; actio recta propter bonum proprium, non poteſt præſcindere à relatione ad bonum cõmune;quia bonum particularium,eſt bonum communitatis. ergo quæcumque virtus,quæ verſatur circa bonum particulare, eſt iuſtitia legalis.ergo iuſtitia legalis non diſtinguitur ab alijs virtutibus. 3. Ad rationem eſſentialem cuiuſq; virtutis pertinet operari circa propriam materiam recte ſecundum omnes circumſtantias: vna autem ex circumſtantijs eſt bonum commune. ergo operari propter

bo-

bonum commune ſpectat ad omnes virtutes.

Sed iuſtitiam legalem eſſe ſpeciale genus virtutis colligitur ex Ariſt. 5.eth.c.1. qui eã vocat virtutem perfectam,& præſtãtiſſimam, & verſantẽ circa alterum,nempe Principem, vel Remp. Qui loquendi modus indicat iuſtitiam legalem eſſe ſpecialem virtutem . & probatur ratione, Quia ratio diſtinguendi vnam virtutem ab alia, eſt peculiaris ratio formalis,quæ reperitur in actione,& obiecto vnius,quæ non reperitur in alia;& peculiaris difficultas tendendi in eam rationem ; & peculiaris laus,quæ debetur in eam tendenti:at hæc omnia ſunt peculiaria in iuſtitia legali quatenus recte agit ob bonum commune, vt commune bonum eſt. ergo iuſtitia legalis eſt peculiaris virtus ab alijs diſtincta.

Ad 1. ℞. Ariſt.cum dixit iuſtitiam legalem eſſe integram virtutem, intellexiſſe ratione materiæ, circa quam iuſtitia legalis verſatur,quæ ſunt actiones omnium virtutũ; non rõne obiecti formalis ipſius iuſtitiæ legalis. Dixit aũt virtutem,& iuſtitiam legalẽ eſſe eamdem,differre ſolum rõne, vel ratione materiæ,circa quam verſatur iuſtitia legalis, quæ eſt eadem cum actionibus aliarum virtutum,vt non differat ab eis,niſi relatione,id eſt, quatenus à iuſtitia legali refertur ad bonum commune. vel voluit ipſam met iuſtitiã legalem alia ratione eſſe virtutem, alia iuſtitiam. Quatenus enim virtus,eſt habitus bonũ faciens habentem, & opus eius reddens bonum;quatenus iuſtitia, reſpicit alterum.

Ad 2. ℞. Bonum particularium duobus mo-

modis poſſe referri ad bonum commune, nẽpe vel ſpectando primario, ac per ſe, bonum commune; vel ex ſe, non ſpectato bono communi, quatenus etiam ſi bonum commune non ſpectetur, adhuc bonum partium eſt bonum totius. ſi bonum particularium primo modo referatur ab bonum commune, peculiare virtutis genus cõſtituit, vt probat ratio ſupra allata ante reſponſionem ad argumẽta. Secundo autem modo relatio boni particularis ad bonum commune cõſtituit diſtinctum virtutis genus. Habitus enim ſpecificantur ab actibus, & hi ab obiectis. quis autem neget diſtinctum ſpecie actum eſſe eum, quo fit aliquid ob bonum commune expreſſe intentum, ab eo, quo fit aliquid ob bonum particulare intentum, licet tale bonum cedat etiã in bonum commune?

Ad 3. ℞. In actione virtutis poſſe bonum commune ſe duobus modis habere, nempe vel vt mera circumſtantia, vel vt principale obiectum, & primario intentum. operari primo modo, rationem habendo boni communis, ſpectat ad alias virtutes: operari autem primario ob bonum commune, ſeu vt reddatur communitati iuſtum debitum, ſpectat ad peculiarem virtutem, nempe ad iuſtitiam legalem.

3. Hoc in loco diſputandum eſſet, An iuſtitia legalis ſit iuſtitia proprie dicta. Sed hoc dubium facile ſolui poteſt ex dictis ad 4. propoſ. Si enim iuſtitiam proprie dictam dicamus eam, quæ inclinat ad reddendum alteri iuſtum proprie debitũ; Iuſtitia legalis

eſt

eſt proprie iuſtitia. & ita Ariſt. 5.eth.c.2. ait Iuſtitiæ rationem vniuoce dici de iuſtitia legali,& particulari. Si vero iuſtitiam proprie dictam velimus eſſe tantum eam, quæ eſt ad alterum omnino alterum, & quæ reddit omnino æquale; Iuſtitia legalis non eſt ſecundũ hanc acceptionem proprie iuſtitia. Rurſus ſecũdum quod iuſtitia legalis interdum verſatur circa quædam, quæ non ſunt debita alteri, niſi ſecundum quamdam decentiam, vt infra dicemus, ſecundum hæc non habet veram iuſtitiæ rationem.

VI. PROPOSITIO.

De Generibus Iuſtitiæ Particularis.

IVſtitia particularis,alia Diſtributiua,alia Commutatiua. Diſtributiua eſt, quæ inter particulares, quæ ſub aliqua communitate ſunt, facit *a* æqualitatẽ Geometricam. Commutatiua, quæ facit æqualitatem Arithmeticam. *a* ſup. Prop. 1.§.4.

Quod recte iuſtitia particularis diuidatur in Diſtributiuam,& Commutatiuam, probatur. Quia iuſtitiæ particularis eſt facere æqualitatem inter particulares, vt ſupra dictum eſt. Duplex autem æqualitas inter particulares contingere poteſt, nempe vel Geometrica, vel Arithmetica.ergo duplex Iuſtitia. Æqualitas Geometrica contingit fieri in diſtributionibus,quæ fiunt inter particulares ex bonis cõmunitatis:ideo iuſtitia,quæ hanc æqua-

litatem facit, appellatur Diſtributiua. Quæ vero æqualitatem arithmeticam facit, commutatiua nominatur; quia arithmetica æqualitas in commutationibus .i. contractibus intercedit. Ex quibus intelligitur, in quo differant inter ſe Diſtributiua, & Commutatiua iuſtitia. Differunt enim *x* tum in ratione formali, tum in materia. *y* In ratione quidē formali; quia *z* diuerſum ſpecie iuſtum eſt, ſeu æqualitas Geometrica, à iuſto, & æqualitate arithmetica; diuerſam habens difficultatem in ſui proſecutione, ac diuerſam laudem, vt patet. Præterea licet Diſtributiua, & Commutatiua iuſtitia conueniant ſecundum rationem æqualitatis in eo, quod æqualitas, quam eæ faciunt, non eſt metienda ex naturis rerum, vel accidentibus naturalibus, vt qualitatibus, magnitudine, numero, &c. Sed ex hominum æſtimatione, *a* cuius æſtimationis quaſi regula eſt hominum indigentia. tantò enim maioris, vel minoris res ab hominibus æſtimantur, quantò eis magis, vel minus indigent, ad finem ſcilicet aliquem vel neceſſarium humanæ vitæ, vel vtilem, vel iucundum. Differunt tamen iuſtitia Cōmutatiua, & Diſtributiua inter ſe ſecundum rationem æqualitatis; quia in Diſtributiua in faciendo æqualitatem inter duos particulares, ſemper, ac per ſe attēditur perſonarum dignitas, vt vni tantò plus tribuatur ex bonis communitatis, quam alteri, quātò dignitate, vel merito excedit alterum. at in commutatiua non attenditur in æqualitate facienda perſo-

x Ariſtot. 5. eth. c. 2. S. Tho. 2.2. q. 61. ar. 1.
y Ariſtot. 5. eth. c. 3. & 4.
z ſup. Prop. 3. §. 4.
a Ariſtot. 5. eth. c. 5.

perſonæ dignitas, ſed tantum rei valor. v.g. in venditione, in compenſando pretio rei emptæ non attenditur dignitas perſonæ, à qua rem emeris, ſed tantum valor rei emptæ. interdum tamen per accidens attēditur perſonæ dignitas, nimirum cum ex dignitate perſonæ creſcit valor rei; vt accidit in compenſandis iniurijs, quæ eò ſunt maiores, ac proinde maiorem compenſationem exigunt, quò perſona offenſa eſt dignior. Rurſum differunt Iuſtitia Diſtributiua, & Commutatiua inter ſe in materia, non quidem remota, ſed proxima. Remota vtriuſque iuſtitiæ materia ſunt res, circa quas iuſtitiæ actus tamquam circa materiale obiectum verſantur, vt ſunt honores, pecunia, & cetera, quæ ſpectant ad humanum vſum. In hac materia non differunt. verſatur enim vtraq; in ijſdem rebus vel diſtribuēdis, vel compenſandis, vel commutandis. Res autem, quæ in diſtributionem, vel commutationem, ſeu cōpenſationem cadunt, aut ſunt diſtinctæ ab ipſis perſonis, & ſeparatæ, vt pecunia, frumentum; aut cum illis coniunctæ, vt honor, vita, libertas. Materia proxima ſunt actus externi, quibus materia remota vſurpatur vel commutando, ſeu compenſando, vel diſtribuendo. Qui actus externi, vt per eos exiſtat æqualitas, fiunt duobus modis, nempe vel tribuendo aliquid, vel detrahendo. Sunt autem hi actus materia, non quatenus recti ſunt, ſed quatenus rectitudinem à iuſtitia ſuſcipere poſſunt in æqualitate ad alterum facienda, vt iuſti reddantur. Actiones internæ volun-

tatis,

tatis, quibus eligitur iuſta operatio externa erga alterum, non iuſtitiæ materia proprie, ſed potius ſunt actus eliciti ipſius iuſtitiæ. Quamquam eæ actiones internæ quatenus conſiderantur non vt rectæ, ſed rectificabiles per iuſtitiam, materia iuſtitię dici ēt ipſæ poſſunt. Poſſent etiam dici materia iuſtitiæ alij actus interni, vt paſſiones, non quatenus in eos inducitur mediocritas; quia hoc modo non iuſtitiæ, ſed aliarum virtutum materia ſunt: ſed quatenus à iuſtitia referuntur ad actus externos, qui ad iuſtitiam directe ſpectant. Poteſt etiam dici iuſtitia verſari circa aliquos actus internos, vt circa voluptatem, non quatenus voluptas eſt materia iuſtitiæ, ſed quatenus eſt effectus quidam conſequens ad rectam actionem iuſtitiæ; qua ratione dicuntur omnes virtutes morales circa voluptates verſari, vt explicauimus ſupra q. 1. Iam iuſtitia Commutatiua, & Diſtributiua differunt in materia proxima, nempe in actibus externis, quos ſupra diximus. nam materia proxima iuſtitiæ diſtributiuæ ſunt diſtributiones bonorum communium, & onerum; materia aūt commutatiuæ iuſtitiæ ſunt commutationes, ſeu compenſationes rerum quarumcumque ad humanum vſum ſpectātium. Commutationes autem, ſeu contractus, alij ſpontanei ſunt, alij inuiti, vt ſupra diximus propoſ. 3. §. 4. Commutationes autem inuitæ ſunt materia iuſtitiæ non quatenus ad ipſas, v.g. ad furtum, veneficium, &c. mouet iuſtitia, ſed quatenus eas emēdat, ſeu compenſat, & ad æqualitatem redigit.

VII.

VII. PROPOSITIO.

De Generibus Iuſtitiæ Generalis.

IVſtitiæ Generalis, ſiue legalis genera quatuor ſunt: Iuſtitia legalis ſpecifice ſumpta, Religio, Pietas, Obſeruantia.

1. Iuſtitia Generalis, id eſt, iuſtum debitum reddens ei, quod vt generale quid, ſiue commune ſe habet reſpectu aliorum: ſiue legalis, id eſt, cuius iuſtitiæ iuſtum lege præſcribitur ſiue naturali, ſiue poſitiua: Hæc, inquam, iuſtitia duobus modis conſiderari poteſt. 1. Vt reddens iuſtum debitum communitati large ſumptæ, id eſt, ei, quod ſe habet vt totum reſpectu aliorum. & hoc modo iuſtitia generalis eſt genus ad quatuor ſpecies, quas in Propoſitione numerauimus. Sũt enim quatuor genera eorum, quæ ſe habent vt totum reſpectu aliorum, nempe primum principium omnium, qui eſt Deus; Principiũ ſecundum, quale ſunt Patria, Parentes; Superiores ratione meræ excellentiæ, aut gubernationis, quales ſunt Reges, & Duces; Communitas, vt communitas, qualis eſt quælibet hominum congregatio legitima. His quatuor generibus totorum quatuor iuſtitiæ legalis genera reſpondēt, Religio, Pietas, Obſeruãtia, Iuſtitia legalis preſſe ſumpta. 2. Poteſt conſiderari iuſtitia legalis vt reddens iuſtum debitum communitati ſtricte ſumptæ, id eſt, Congregationi hominum legitimam inter ſe ſocietatem habentium, & hoc modo iuſtitia

legalis peculiare quoddam iuſtitiæ genus eſt non ſolum à iuſtitia particulari, ſed etiam à Religione, Pietate, Obſeruãtia diſtinctum; & iuſtitia politica dici poſſet, vt eo nomine diſtinguatur à iuſtitia legali, quod eſt genus ad quatuor ſpecies in Propoſ. numeratas.

De Religione.

a S. Tho. 2. 2. q. 81. & 82.

2. a Religio inclinat hominem ad debitum Deo cultum, & honorem exhibendum, tãquam omnium Creatori, ac Domino. Cultus autem, ſiue reuerẽtia, ſiue honor diuinus, quod eſt obiectum Religionis, habet duo, alterum materiale, quod eſt quoduis officiũ ſiue internum, ſiue externum, quod fit à nobis accommodate ad excitandam de Deo in nobis, aut in alijs, talem exiſtimationẽ, qualem re vera de diuina excellentia, & maieſtate habere conuenit: alterum formale, quod eſt ipſa exiſtimatio proprie conueniens excellẽtiæ, ac maieſtati diuinæ. Verſatur autem Religio circa ſuum obiectum, qui eſt cultus diuinus, quo homo ſe, ſuaq; Deo ſubijcit, vt primo principio, multis actibus; quorum tria ſunt genera. Primum eorum, qui immediate ab ipſo Religionis habitu eliciuntur, fiuntq; à voluntate; in quibus præcipuum locum habet Deuotio; quo actu promptè volumus exequi omnia, quæ pertinent ad Dei ſeruitium, atque ita totos nos diuino cultui mancipamus. oritur autem maxime is actus tum ex conſideratione diuinæ bonitatis, & beneficiorum, quæ Deus in nos confert; tum ex

co-

cognitione propriorum defectuum, ex qua cognoſcit homo maxime oportere Deo niti. Secundum actuum genus eſt eorum, qui ad alias quidem virtutes pertinent, ſed ad Religionẽ ſpectant quatenus ab ipſa imperantur. Dicitur autem vna virtus imperare alij; quatenus homo ex affectu, quem habet ad obiectum vnius virtutis, excitatur ad actum alterius virtutis. hoc modo ad Religionem ſpectãt actus omnium virtutum, cum ad cultum Deo exhibendum referuntur. Tertium genus actuum eſt eorum, qui ad ſolam Religionem ſpectant, quia immediatum eorum obiectum eſt cultus diuinus; ſed non eliciuntur immediate à voluntate, vbi eſt Religionis habitus, ſed ab alijs potentijs. Horum autem actuum multa ſunt genera pro varietate eorum, quæ Deo ſubijciuntur. illa ſunt præcipua, oratio, votum, iuramentum, adoratio, ſacrificium, oblatio. de quibus ſingillatim agitur in ſacra Theologia.

De Pietate.

3. *b* Pietas, eſt virtus, per quam debitus cultus tribuitur ijs, quorum beneficio poſt Deum ſubſiſtimus, & gubernamur, nempe parentibus, & patriæ, atque adeo etiam propter hos ijs, qui vel neceſſitate aliqua ſanguinis cum parentibus, vel beneuolentiæ vinculo cum patria coniuncti ſunt. Ex hac Pietatis deſcriptione colligitur hanc virtutem etiam erga filios, & coniugem exerceri: quia filij ſunt aliquid auorum, à quibus deſcendunt; *b* s. Tho. 2. 2. q. 101.

quare coluntur parentes in filijs aui filiorum: & coniux quatenus ad filios procreãdos pertinet, qui ſunt maxime conſanguinei auorũ, etiam ad pietatis obiectum ſpectat; quare coluntur parentes in coniuge. complectitur ergo Pietatis obiectũ & filios, & coniugem.

De Obſeruantia.

c S. Th. 2.2. q.102. 4. *c* Obſeruantia, eſt virtus, per quam tribuimus cultum perſonis in dignitate conſtitutis per quam vel actu gubernant nos, vel ſunt apti ad gubernandum. Spectat etiam ad hanc virtutem cultus, qui exhibetur perſonæ excellentem virtutem habenti, quia ea virtus ad dignitatem diſponit. Habet autem obſeruantia varias ſpecies pro diuerſitate dignitatum. alia enim eſt obſeruantia, qua milites colunt Ducem; alia, qua diſcipuli præceptorem, &c.

De Iuſtitia legali ſpecifice ſumpta.

5. Iuſtitia legalis, vt eſt ſpecies ad iuſtitiã legalem generice ſumptam, eſt virtus, quæ inclinat ad reddendum iuſtum debitum communitati vt communitas eſt. Hæc virtus alio nomine iuſtitia politica dici poteſt. In reddẽdo autem iuſto debito ſpectat peculiariter bonum commune. Bonum autem commune in felicitate Reip. ſiue communitatis eſt poſitum. Felicitas autem duplex tum actiua, tum contemplatiua, de qua diximus di 2.

De Epijceia, ſiue Æquitate.

d Epijceia, quam latine æquitatem appellamus, videtur hoc in loco ponenda. videtur enim eſſe vel vt genus quoddã iuſtitiæ legalis generice ſumptæ, quod ita ſe habeat ad reliqua iuſtitiæ legalis genera, vt ſubſtantia ad accidentia, nempe vt quid nobilius illis; vel vt pars quaſi integralis iuſtitię legalis generice ſumptæ. eſt enim epijceia virtus, quæ in reddendo iuſto, & in actionibus cuiuſlibet virtutis, de quibus lata eſt lex, reſpicit vt regulam non legem, ſed intentionem legiſlatoris, ſeu ipſam quidem legem, non vt verbis ſonat, ſed ſecundum intentionem legiſlatoris. Quare ſolet appellari correctio legis, & interpretatio, quamquam non interpretatur proprie legem; quia non explicat illam in dubijs; ſed facit contra eius verba, & ſecundum intentionem legiſlatoris in ijs tantum, in quibus clare cernitur ea eſſe intentio legiſlatoris. Habet autem epijceia virtutis rationem; quia interdum agere ſecundum verba legis, eſſet male agere; vt lege præcipiente depoſita eſſe reſtituenda poſcentibus, ſi qs furioſo dum eſt in furia enſem depoſitum poſcenti redderet, aut alicui poſcenti in patriæ impugnationem, male ageret. Adhibenda aũt eſt epijceia propter caſus particulares, quibus à legiſlatoribus, qui in condẽdis legibus attendunt ad ea, quæ vt plurimum accidunt, non potuit per leges prouideri.

d Ariſtot. 5. eth. c. 10. S. Thom. 2. 2. q. 120.

VIII. PROPOSITIO.

De Virtutibus, quæ ſunt affines Iuſtitiæ.

VIrtutes iuſtitię affines ſunt, quæ participant rationem iuſtitiæ, & ſimilitudinem habent cum illa, quatenus ſunt ad alterum; deficiunt tamen ab eadem ratione quatenus non reſpiciunt iuſtum ſub perfecta, & ſtricta debiti ratione. Eæ ſunt Gratia, Liberalitas, Magnificentia, Affabilitas, Veritas, Vrbanitas.

1. Si Iuſtitiæ ratio ſtrictiſſime ſumatur vt reſpicit perfecte alterum, & perfecte æquale; Iuſtitiæ ita ſtricte ſumptæ ſunt affines non ſolum eę virtutes, quę in hac propoſitione numerantur, ſed omnes etiam ſpecies Iuſtitiæ legalis, de quibus in 7. Propoſ. dictum eſt. Sumpta autem Iuſtitiæ ratione latius, quatenus reſpicit iuſtum debitum, ſiue illud ſit perfecte æquale, ſiue non ſit; ſiue ad perfecte alterum; ſiue ad alterum ſecundum quid: ita iuſtitiæ ſunt affines eæ virtutes, de quibus nunc agimus.

De Gratia.

e S.Th. 2. 2. q. 106. 2. e Gratia, ſiue Gratitudo, eſt virtus, per quam conuenienti aliquo modo compenſatur gratioſum beneficium, acceptum ab aliquo particulari. Ab aliquo, inquam, particulari;

quia compenſare beneficia à Primo principio accepta ſpectat ad Religionem; compẽſare accepta à Principio ſecundo, ad Pietatẽ; compenſare accepta à perſonis in dignitate cõſtitutis, quæ ſunt principia gubernationis, & beneficiorum communium, ſpectat ad Obſeruantiam. Quare Gratitudo eſſet quædam ſpecies iuſtitiæ legalis, numeranda cum Religione, Pietate, Obſeruantia; niſi deficeret à ratione debiti, quod in iuſtitia legali, & eius ſpeciebus reſpicitur. harum enim debitum eſt debitum legale oriens ex dominio; debitum autem Gratitudinis oritur ex decentia, deficiens à perfecta, & ſtricta debiti ratione.

De Liberalitate.

3. *f* Liberalitas mixta quædam virtus eſt, duplicem inclinationem habens, alteram ad moderandum paſſiones circa diuitias, alteram ad inſumendum diuitias tum ad vtilitatem propriam, tum ad vtilitatem aliorum. Liberalem enim omnes putant eum, qui liberum animum habet ab inhærendo diuitijs, vt ob id propenſionem habeat ad impẽdendum illas ſecundum rectam rationem & ad vſum proprium, & ad vtilitatem aliorum. quamquam ad virtutem etiam liberalitatis ſpectat honeſta acceptio, vt cũ accipit quis quantum & vnde accipere debet, & cum accipit ſine immoderata cupiditate, & vt habeat, vnde alijs honeſte largiatur. ſed largitio principaliter à liberalitate ſpectatur; quia præſtantius eſt dare, quam accipere. eſt autem liberalitas

f Ariſtot. 4. eth. c. 1. S. Thom. 2. 2. q. 117.

ralitas iuſtitiæ affinis, nō quatenus paſſiones moderatur, neq; quatenus verſatur circa diuitias in ordine ad proprium commodum; ſed quatenus eſt ad alterum, impendens diuitias in commodum aliorum, & largitiones faciens.

De Magnificentia.

g Ariſtot. 4. eth. c. 2. S. Thom. 2. 2. q. 134.

4. g Magnificentiæ ratio conſentit cū Liberalitatis ratione in eo, ꝙ vtraq; circa pecuniarum, & earū rerum, quę pecunia mēſurantur, actiones verſatur: ſed liberalitatis ratio differt à Magnificētiæ ratione; ꝙ Liberalitas circa omnes pecuniarum actiones eſt, exceptis ſumptuoſis; Magnificentia ſumptuoſas actiones ſpectat, eaſq; magnas, decoras, diuturnas. ſpectat autem hæc magna ſecundum rectam rationem, quæ dictat magnos ſumptus faciendos ſpectatis omnibus circumſtantijs, præſertim propriæ perſonæ, ac boni cōmunis. Præterea differt Liberalitas à Magnicentia, quod Liberalitas vtilitatem ſpectat; Magnificentia ſplendorem, & ornamentum: Liberalitas bonum proprium, & amicorū maxime intuetur; Magnificentia bonum ciuitatis, familiæ, cultum diuinum: Magnificentia in dando ſolum occupata eſt, Liberalitas etiā in accipiendo.

De Affabilitate.

h Ariſtot. 4. eth. c. 6. S. Thom. 2. 2. q. 114.

5. h Affabilitas, quæ alio nomine Amicitia dicitur, eſt virtus, per quam quis ijs, qui-

bus

bus cum conuiuit, varijs officijs ſe carum reddit. Quatenus enim homo eſt animal ſociale debet ita ſe cum alijs habere, quibus cum agit, vt eos ſecundum rectam rationem non contriſtet, ſeq; illis amabilem reddat, ne ſoluat ſocietatem cum illis. obiectum ergo Affabilitatis ſunt officia, quæ redduntur alijs non ex debito alio, quam decentiæ. ex quo intelligitur hanc virtutem non eſſe ſpeciem iuſtitiæ, licet circa alios verſetur, quia deficit à ratione debiti; eſſe tamen iuſtitiæ affinem, quatenus eſt ad alterum cum debito decẽtiæ. Differt hæc virtus ab Amicitia, licet ipſa quoq; amicitiæ nomine nuncupetur: quod amicitia præter officia, q̃ reddit amicis, dicit amorem erga amicos; hæc autem non dicit amorem, ſed præciſe verſatur circa officia, quæ verbis, & factis exhibentur alijs, vt conuiuens alijs ſit illis iucundus, & carus. Sunt & aliæ duæ virtutes, quæ in ſermonum, & factorum communione verſantur, veracitas, & vrbanitas; quarũ altera circa veritatem alijs exhibendam, altera circa iocos eſt.

De Veritate.

6. *i* Veritas ſiue veracitas, eſt virtus, per quam talem ſe quis exhibet alteri tum verbis, tum factis, qualis re vera eſt. Ad hanc virtutem reuocatur Fides, ſeu Fidelitas. eſt autem Fidelitas virtus, quæ inclinat ad exequendum quodcumque opus promiſſum.

i Ariſtot. 4. eth. c. 7. S. Thom. 2. 2. q. 109.

De Vrbanitate.

k Ariſtot. 4. eth. c. 8. s. Thom. 2. 2. q. 161. ar. 2.

k Vrbanitas, ſeu Facetudo, quæ Græcis Eutrapelia dicitur, eſt virtus, quæ concinne, & lepide, ac ſecundum rectam rationem circa ſales, & iocos verſatur. Recta autem ratio dictat penſandas eſſe circumſtantias perſonarum, loci, temporis, & cetera eiuſmodi. Non enim iocus ex virtute exhibetur, niſi conueniat perſonæ illum exhibenti, ei, cui exhibetur, tempori, loco, &c. & niſi exhibeatur ob finem honeſtum; qualis eſt quies animi, & recreatio, quæ interdum neceſſariæ ſunt honum vitæ.

De Obedientia.

l s. Tho. 2. 2. q. 104.

l Obedientia, eſt habitus, quo exequimur actus præceptos; quia præcepti ſunt. Executio enim actuum præceptorum, ſi non fiant ſub ea formalitate quia præcepti ſunt, non eſt obedientia formalis, ſed materialis, ſpectans formaliter ad alias virtutes. Actus enim omnium virtutum eſſe poſſunt obedientiæ materia. Obedientia autem, quatenus exequitur actum preceptum quia præceptus eſt, peculiaris quædam virtus eſt ab alijs virtutibus diſtincta, quia peculiare habet obiectum ab obiectis aliarum virtutum diſtinctum, nempe præceptum, & quia ſuperior, cuius eſt præcipere, habet ius in ſubditum, vt ea, quæ præcipit, executioni mandentur; ideo executio rei præceptæ eſt quædam iuſti debiti redditio.

vide-

videtur ergo obedientia eſſe quædam ſpecies iuſtitiæ. & quidē videtur eſſe ſpecies iuſtitię legalis, quia reſpicit alterum non vt perfecte alterum; quia reſpicit ſuperiorem, qui habet dominium in ſubditum, ratione cuius dominij ſubditus eſt aliquid ſuperioris. Cum aūt ſint varia ſuperiorum genera, nempe Deus, Parentes, homines in dignitate conſtituti; nō tamen ob id obedientia eſt diuerſæ ſpeciei; quia reſpicit omnem ſuperiorem ſub ea præciſe ratione vt præcipiens eſt. Quamuis autem obedientia ſit peculiaris ſpecies iuſtitię legalis; quia tamen non ſpecificatur à perſonis, quibus reddit iuſtum debitum, vt ſpecificantur aliæ ſpecies iuſtitiæ legalis; ideo non videtur per ſe numeranda cum ſpeciebus iuſtitiæ legalis, ſed cum ſingulis connectenda, nempe vt reddens perſonis, circa quas ceteræ iuſtitię legalis ſpecies verſantur, iuſtum debitum quo ad executionem rei præceptæ, vt præceptæ. ergo ratione huius connexionis dici poteſt Obedientia virtus affinis ſpeciebus iuſtitiæ legalis.

De Vindicatione.

m Vindicatio, eſt virtus, per quam iniurias honeſte vlciſcimur intentione remouēdi nocumenta. vltio enim poteſt fieri vel intentione nocendi, vel ad remouendum nocumenta. ſecundo modo verſatur circa obiectum honeſtum, ac proinde poteſt eſſe actus virtutis. Porrò differt vindicationis virtus à iuſtitia vindicatiua; quod licet vtraq; circa vltionem ver- *m* S.Th. 2.2. q.108.

verſetur, id eſt, circa retribuendum malum ei, qui malum intulit; Iuſtitia vindicatiua ſpectat retributionem mali vt facientem æqualitatem, ſeu compenſantem malum alteri illatum; vindicatio autem ſpectat retributionem mali, non vt facientem æqualitatem, ſed præciſe vt remouentem nocumentum iniuriæ illatæ. Quare vindicatio non eſt ſpecies iuſtitiæ, ſed virtus iuſtitiæ affinis quatenus eſt ad alterum. Iuſtitia autem vindicatiua ſpecies eſt iuſtitiæ commutatiuæ, quia circa iuſtum arithmeticum verſatur, quatenus tantum infert damni ei, qui damnum intulit, quantum fuit damnum illatum. *n* In recompenſando autem damno illato, vt fiat æqualitas, non debet fieri Retaliatio, id eſt Repaſſio eiuſdem damni, quod illatum eſt; vt, ſi quis ruſticus Magiſtratum alapa percuſſerit, ipſe quoque alapa repercutiatur. Retaliatio enim nō ſemper facit æqualitatem. quia, exempli cauſa, maioris valoris eſt damnum, quod recipit Magiſtratus cum alapa percutitur à ruſtico, quam compenſatio, quæ redditur Magiſtratui dum repercutitur ruſticus.

n Ariſtot. 5. eth. c. 5.

IX. PROPOSITIO.

De vitijs Iuſtitiæ contrarijs.

IVſtitiæ iniuſtitia opponitur. Vt autem duo ſunt prima iuſtitiæ genera, Particularis, & Legalis, ita & iniuſtitiæ. alia .n. eſt iniuſtitia particularis, alia illegalis. Religio-

ligioni duo vitiorum genera apponuntur, alterum per exceſſum circumſtantiarum indebitarum, Superſtitio; alterum per defectum, Irreligioſitas. Liberalitati oppoſitæ ſunt Auaritia, & Prodigalitas; Magnificentiæ Paruificentia, & Apirocalia; Affabilitati Adulatio, & Litigium; Vrbanitati Scurrilitas, & Ruſticitas.

De Iniuſtitia.

1. Quot modis dicitur iuſtitia, tot etiam modis dicitur iniuſtitia. vt enim iuſtitia dicitur omnis habitus bonus, quatenus inclinat ad actum conformem rationi, ac legi cuicumque: ita etiam Iniuſtitia appellatur quicumque habitus malus inclinans ad aliquid legi repugnans. ita Ariſt. 5. eth. c. 1. appellat iniuſtum eum, qui eſt illegitimus, id eſt, à lege exorbitans in quacumque materia. 2. Vt iuſtitia ſignificatione magis ſtricta dicitur Iuſtitia legalis; ita iniuſtitia magis ſtricte eſt habitus inclinans ad agendum contra bonum commune, ex certa intentione agendi contra illud. hoc. n. bonũ certa intẽtione ſpectatur à iuſtitia legali. 3. Vt iuſtitia ſtrictiſſime ſumpta eſt habitus inclinans ad ſimpliciter iuſtũ, & ad perfectam æqualitatem faciendam; qualis eſt iuſtitia particularis, cuius duo ſunt genera, Commutatiua, & Diſtributiua: ita iniuſtitia ſtrictiſſime ſumpta eſt vitium huic iuſtitiæ contrarium, nempe quod inclinat ad inæqualitatem, ſeu iniuſtum iuſto ſimplici-

ter, ac perfectæ æqualitati contrarium.

2. Iniuſtum porrò, vt ſit formaliter obiectum huius iniuſtitiæ, duo requirit, nempe voluntarium ex parte agentis, id eſt, vt agẽs operetur iniuſtum volens, & ex electione; & inuoluntarium ex parte patientis, vt qui iniuſtum patitur, patiatur nolens. *o* Quod requiratur voluntarium ex parte agentis, probatur. Quia formaliter iniuſtum eſt, quod eſt moraliter iniuſtum: moralitas autem pendet ex voluntate agente cum aduertentia rationis, vt dictum eſt d.1.q.3. Quare iniuſtum, quod non eſt voluntarium, eſt iniuſtum materiale: & is, qui iniuſtum operatur inuoluntarie, dicetur agere iniuſtum, ſed non iniuſte. Poteſt aũt contingere, vt iniuſte quis agat, & aduertenter, ſed nõ ex habitu iniuſtitiæ, neq; ex affectu ad iniuſtum, ſed ex alia paſſione, vt qui furatur vt fornicetur: & is, licet ſit iniuſtus quatenus iniuſte operatur; poteſt tamen cum Ariſtotele dici Non eſſe iniuſtus, quia non ex habitu iniuſtitiæ, neque ex affectu ad iniuſtum operatur. *p* Quod rurſum ad formaliter iniuſtum, quod eſt obiectum iniuſtitię, requiratur ex parte patientis inuoluntarium, probatur 1. Quia iniuſtum formaliter, eſt iniuſtum morale: morale autem iniuſtum opponitur iuſto, ſeu æqualitati morali: moralis autem æqualitas eſt æqualitas volita: at cum quis volens patitur iniuſtum, non vult iuſtum, ſeu æqualitatem. ergo iniuſtum quod patitur, non opponitur iuſto morali, ac proinde non eſt formaliter iniuſtum. 2. Quia iniuſtum eſt, quod tollit iuſtum alteri

o Ariſtot. 5. eth. c. 8.

p Ariſtot. 5. eth. c. 9.

teri debitum: debitum autem alteri non eſt, quod non eſt illius: illius aut non eſt, quod ille non vult: non vult autem, qui iniuſtum vult: cedit enim iuri ſuo.

3. Ex his colliguntur duo. 1. q Neminem ad ſeipſum exercere poſſe actū iniuſtitiæ; non ſolum quia iniuſtū iuſto opponitur, non eſt aūt proprie iuſtum vbi nō eſt alteritas, non eſt aūt proprie alteritas eiuſdem ad ſeipſum: ſed etiam quia ad formaliter iniuſtū requiritur inuoluntarium ex parte patientis vt dictū eſt; qui aūt ipſe ſibi aliquid detrahit, volens detrahit, ac proinde defectum rei, quā ſibi detrahit, non patitur inuoluntarie. Secūdum, quod ex dictis colligitur, eſt, eum, qui facit iniuſtum, iniuriam inferre alteri non ſolum quatenus ei aliquid detrahit, ſed etiam quatenus detrahendo cōtra eius voluntatem facit. Quare in æqualitate facienda non ſolū debet fieri compenſatio pro damno illato; quæ fit vel reſtituendo id, quod ablatum eſt, vel alio modo ſatisfaciendo, vt ſubeundo aliquam pęnam: ſed etiam debet fieri ſatisfactio pro iniuria illata, quatenus detrahendo contra alterius voluntatem fecit; quæ ſatisfactio ſolet fieri per aliquid pœnale, vt quemadmodum ipſe intulit alteri, quod illi diſplicuit, ita ipſi inferatur aliquid, quod ei diſpliceat. atque ita fiat æqualitas. Fit autem æqualitas dum compenſatur alteri id, quod ratione iniuſti illati habet minus, quam debet habere, & ab eo, quod iniuſtum intulit, tollitur id, quod habet plus ratione iniuſti illati.

q Ariſtot. 5. eth. c. 11.

4. An autem vni iuſtitiæ generi vnum tantum

Digitized by Google

tum opponitur genus iniuſtitiæ? An, cum virtus circa mediocritatem verſetur, quælibet iuſtitia, quippe virtus, media eſt inter duo vitia extrema, quorum alterum circa exceſſum, alterum circa defectum verſetur? Dicendum videtur cuilibet iuſtitiæ vt iuſtitia eſt, æqualitatem faciens, vnum tãtum vitium opponi, quod eſt per defectum. Solus enim defectus inæqualitatem facit, quæ debitam æqualitatem tollat. Exceſſus autem, vt exceſſus eſt, non tollit æqualitatem debitam; ſed poſita illa, ponit adhuc aliquid aliud, nempe id, ꝙ facit exceſſum. Quare poſitio exceſſus, vt exceſſus eſt, nõ eſt iuſtitiæ contraria, vt iuſtitia eſt. Poſſet autem contingere vt exceſſus in vno extremo inęqualitatẽ faceret in altero extremo per defectum alterius extremi; & ita exceſſus opponeretur iuſtitiæ, non vt exceſſus eſt, ſed vt cauſans defectum in altero. Iuſtitiæ ergo vt iuſtitia eſt, vnum tantum vitium opponitur, quod eſt per defectum. Sed ratione circumſtantiarum, quæ in reddẽdo iuſto debito ſpectandæ ſunt, poteſt duplex vitium vni iuſtitiæ opponi, alterum per defectum ſiue iuſti debiti, ſiue circumſtantiæ debitæ; alterum per exceſſum, ſeu additionem alicuius circumſtantiæ indebitæ.

De Iniuſtitia illegali.

5. Iniuſtitia illegalis eſt, quæ ex contemptu boni communis, & ex certa intentione faciendi contra illud, inclinat ad committendum peccatum aliquod contra quamuis vir-

tutem

tutem: Ex hac definitione intelligitur iniuſtitiam illegalem eſſe vitium diſtinctum ab alijs vitijs; quia eius obiectum habet rationẽ formalem diſtinctam à rationibus formalibus obiectorum aliorum vitiorum; vt ſupra dictum eſt iuſtitiam legalem eſſe virtutem diſtinctam ab alijs virtutibus. eſt autem iniuiuſtitia illegalis cauſa ceterorum vitiorum, quatenus ex contẽptu boni communis inducitur homo ad quodcumq; peccatum perpetrãdum, nempe vt noceat bono communi.

De Superſtitione.

6. [r] Superſtitio eſt vitium, quod inclinat ad indebite vſurpandum diuinum cultum. vſurpatur autem diuinus cultus indebite, cum vel creaturæ tribuitur, vel Creatori indebito modo. Tribui poteſt creaturæ tribus modis. 1. Spectando ſolum creaturæ gloriam. & hæc ſuperſtitio eſt Idolatria. 2. Procurãdo ex creatura inſtructionem, & cognitionem rerum occcultatum; & hoc ſuperſtitionis genus dicitur Diuinatio. 3. Prucurando ex creatura bona ſiue corporis, ſiue animi per media non ordinaria, & à Deo cõſtituta, quæ proinde à ſolo Deo expectari deberent. & hæc dicitur Obſeruatio vanarum obſeruantiarum. & referri poteſt ad nocumenta eis bonis contraria, alteri inferenda. Creatori autem indebito modo tribuitur diuinus cultus, cum is aut falſus eſt, aut ſuperfluus. Falſus eſt, cum diuini honoris cauſa adhibentur

r S.Th. 2. 2 à q. 92. vſq; ad 97.

quædam, quæ aut falſum ſignificant, vt ſi nunc adhiberentur ceremoniæ veteris legis; aut eccleſia nõ vult adhiberi, vt ſi quis ſacris admiſceret prophana. Superfluus eſt, ſi iudicio proborum, & ſapientum, neq; ad excitãdum interiorem ſpiritum, neq; ad diuinam gloriam pertinet.

De Irreligioſitate.

ſ S. Th. 2.2. à q.97. vſque ad 101.

7. *ſ.* Irreligioſitas eſt, quæ circa materiam, ſiue obiectum Religionis ita verſatur, vt ex propria ratione peculiariter illam quaſi vilipendat, & deſpiciat. quare videtur illam auerſari, atque adeo quaſi non attingere; & eatenus dicitur vitium contrarium Religioni per defectum. Huius autem quatuor ſunt genera: Tentatio Dei, & Periurium, quibus ipſe Deus deſpicitur; Sacrilegium, & Simonia, quibus res diuinæ, & ſacræ, pertinentes ad diuinum cultum, irreuerenter tractantur. Tentatio Dei eſt, per quam ex dubitatione de aliqua perfectione diuina aliquid agitur experiendi cauſa, vtrum Deus habeat illam perfectionem, nec ne. Poteſt autem dubitatio eſſe vel expreſſa; vel interpretatiua, & implicita, cum quis etiam ſi expreſſe non dubitet de diuina perfectione, id tamen agit, quod ſuapte natura ad nihil aliud pertinere, & referri poſſe videtur, quam ad ſumendam experientiam de diuina perfectione, quaſi de illa dubitaretur; vt, cum quis neglectis medijs à diuina prouidentia conſtitutis, aliquid agit, expectans effectum à ſolo Deo,

nul-

nulla rationabili cauſa ad id mouente. Periurium eſt, quo vel cum veritatis, vel cum defectu cuiuſuis earum circumſtantiarum iuratur, quas Theologi ad iuramenti rectitudinem docent requiri. Sacrilegium, eſt violatio, ſiue irreuerentia rei ſacræ vt ſacra eſt. violatur autem res ſacra vt ſacra eſt, cum quid agitur repugnans ei diuino cultui, ad quem res eſt deſtinata. Pro triplici autem rerum ſacrarum genere, nempe Perſonarum, Rerum, Locorum, triplex eſt genus ſacrilegiorum. Simonia, eſt voluntaria, & deliberata emptio, vel venditio rei ſpiritualis, aut alicuius, quod ſit rei ſpirituali annexum.

De Auaritia, & Prodigalitate.

8. *a* Dictum eſt ſupra Liberalitatem eſſe mixtam virtutem, duplicem inclinationem habentem, alteram ad moderãdum paſſiones circa diuitias, alteram ad largiendum. Huic ergo mixtæ virtuti duo quoque mixta vitia opponũtur, nempe Prodigalitas, & Auaritia, ſiue Illiberalitas. Prodigalitas mixta eſt ex defectu affectionis erga diuitias, habens erga illas minorem ſolicitudinem, quàm deberet; & ex exceſſu largitionis, plus debito diuitias largiendo.

a Ariſtot. 4. eth. c. 1. S. Thom. 2. 2. q. 118. a. 4. & q. 119. a. 1.

Auaritia mixta eſt ex exceſſu affectionis in diuitias, nimium in eas amorem, & deſideriũ, ac delectationem habens; & ex defectu in largiendo. Itaq; tum Prodigalitas, tum Auaritia opponũtur Liberalitati, vtraq; ſecundũ exceſſum, & defectum, ſed diuerſo modo, vt

dictum eſt. Solet autem interdum Auaritia ſumi pro immoderata acceptione, & conſeruatione diuitiarum, quatenus eæ acquirũtur vltra debitum, aliena ſurripiendo, vel retinẽdo. & ſecundum hanc acceptionem Auaritia opponitur Iuſtitiæ commutatiuæ, ſeu iuſtitiæ, ad quam ſpectat facere iuſtum arithmeticum.

De vitijs Magnificentiæ oppoſitis.

u Ariſtot. 4. eth. c. 2. s. Thom. 2. 2. q. 135.

9. *u* Magnificentiæ obiectum, vt ſupra dictum eſt, eſt opus magnum ob finem honeſtũ, & magni ſumptus, pro vt magno operi faciendo congruunt. Contingit autem ab hac obiecti mediocritate recedere tum per defectum, intendendo paruos ſumptus, ſeu parum pro opere faciendo conſumere; ad quam intentionem conſequitur paruum opus: tum per exceſſum, excedendo in ſumptibus proportionem, quam debent ad opus habere ſecundum rectam rationem. vitium per defectum Paruificentia nominatur, vel Indecora Parſimonia; vitium per exceſſum græce βαναυσία Banauſia dicitur, .i. fabrilis, & vilium opificum in ſumptu faciendo indecẽtia, vel ἀπειροκαλία Apirocalia, id eſt, elegantiæ inſcitia, ſeu vacuitas honeſtatis, ac decori.

De Adulatione, ac Litigio.

x Ariſtot. 4. eth. c. 6. s. Thom. 2. 2. q. 115. & 116.

10. *x* Affabilitati, quæ iucundum honeſtis in alios officijs conuictum intendit, duo vitia opponuntur, Adulatio, ac Litigium. Adulatio,

latio, excedit in delectando verbis, vel factis in communi cõuerſatione. Contingit autem multis modis excedere 1. Cum propter aliquod bonum exequendum, aut malum vitandum, debet quis contriſtare potius alios, quã delectare. 2. Cum laudantur res malæ, aut non certæ. 3. Cum ex laude timetur inanis gloria. 4. Cum delectatio adhibetur ſola intentione delectandi, nullo fine honeſto. & qui ita delectat appellatur Placidus. 5. Cum delectatio adhibetur intentione lucri. & qui ita delectat dicitur Blandus, & Adulator, ſtricte ſumpto adulationis nomine.

Litigium deficit à medio affabilitatis; eſtq; vitium, quo quis contrariatur ijs, quibus cõuiuit, neq; veretur eos contriſtare, nõ ex defectu amoris, quia talis contradictio pertineret ad diſcordiam; ſed tantum quia non curat contriſtare.

De Mendacio, Simulatione, Iactantia, Ironia.

11. *y* Poteſt quis veracem ſe alteri exhibere aut circa ſeipſum, præſeferendo dictis, vel factis talem, qualis re vera eſt; aut circa alia, ita ſermone, vel factis ſignificando ea eſſe, qualia vere ſunt, aut ſaltem qualia ab ipſo putantur eſſe. Vitium, quo quis ſignificat verbis ſe, vel alia alio modo ſe habere, quam re vera ſe habeant, Mendacium appellatur. Hoc idem ſi non verbis, ſed factis indicetur, Simulatio nominatur. Requiritur autem ad formalem ratio-

y Ariſtot. 4. eth.c.7. s.Thom.2.2. q. 110. 111. 112.113.

nem tum mēdacij, tum ſimulationis voluntas eunciandi, & ſignificādi falſum. ea voluntate poſita tum mendacium, tum ſimulatio vitia formaliter ſunt: quia contra rectam rationem eſt ſumere ſigna externa, quæ inſtituta ſūt ad cogitationes indicandas, ad aliud ſignificandum, quam cogitatur, idq; animo fallendi. Cum autem veritas medij cuiuſdam rationem habeat, contingat autem vel eam tranſgredi in maius, addēdo ei aliquid falſum; vel ab ea deficere in minus, detrahendo aliquid à vero: inde fit, vt duo ſint mendacij, & ſimulationis genera, alterum per exceſſum, alterū per defectum. vitium, quo quis peculiariter circa ſe ipſum excedit, maiora de ſe verbis enunciando, quam re vera eā ſunt, peculiari nomine Iactantia dicitur: Id ſi factis fiat, dicitur Arrogantia: Simulatio autem illa, qua quis ſimulat perſonam alterius, vt cum peccator ſimulat perſonam iuſti, appellatur Hypocriſis. vitium, quo quis à veritate deficit minora de ſe verbis enūcians, Ironiæ nomen habet; Diſſimulationis, ſi idē factis ſignificet.

De Scurrilitate, ac Ruſticitate.

z Ariſtot. 4. eth. c. 8.

10. z Vrbanitas, cuius obiectum ſunt Ioci concinni, & ſecūdum rectam rationem, media eſt inter Scurrilitatem, & Ruſticitatē. Scurræ ſunt, qui ſibi modum in ridiculis non adhibēt, vincūturq; cupiditate ridicula dicēdi: quare, vt riſum moueant, nec ſibi parcunt, nec alijs: taliaq; in ſe, ac alios dicunt, qualia honeſti hominis aures nō ferant. Agreſtes con-

contra, & Inſulſi, nec ipſi quicquam feſtiuè dicere queũt;& ijs,qui dicunt, ſtomachãtur.

X. PROPOSITIO.

De Iuſtitiæ ſubiecto.

SVbiectum Iuſtitię voluntas,non ſolum humana,ſed *a* etiam diuina.

a S.Tho.l.1. contra g. c. 93. rat.5. & 1.p.q.21.a.1.

1. Iuſtitiam eſſe in voluntate probatur 1. Quia Ariſt.5.eth.c.1. ait Iuſtitiam nominari eiuſmodi habitum, quo homines iuſte agunt,volũtq; iuſta. 2. Quia ſupra Prop.4. dictum eſt Iuſtitiam eſſe habitum, quo quis conſtanti, ac perpetua voluntate ius ſuum vnicuique tribuit. quod etiam habetur in Iuſtitiæ definitione apud Vlpianum in l. Iuſtitia ff.de iuſt.& iur. 3. Quia voluntas tendere poteſt per actum ad obiectum iuſtitiæ, nempe ad æqualitatem faciẽdam cum altero, & ad bonum alienum. ergo ex tali actu relinquitur habitus in voluntate, ac facilitas ad ſuperandam difficultatem,quę in iuſto alteri reddendo ſolet accidere. Excluditur porrò à rõne ſubiecti Iuſtitiæ ſenſus,nõ ſolum ex eo, ꝙ nulla formaliter virtus poteſt eſſe in ſenſu ob rationem allatam q.1. Sed ẽt quia Iuſtitia inclinat ad bonum alienum,reddendo iuſtum alteri debitum, vt debitum alteri eſt; cum tñ ſenſus ſemper inclinet ad bonum proprium.

Dices: Retardatur homo à reddendo alieno per paſſiones erga bonum propriũ:ad virtutem autem ſpectat cohibere paſſiones: paſ-

iuſtum. vt, quia iuſtum diſtributiuum non ſolũ exercere poteſt Princeps, quatenus ipſe diſtribuit ſua, vel communitatis bona inter ſubditos ſecũdum proportionem Geometricam; ſed poſſunt etiam exercere ipſi ſubditi, quibus ea bona diſtribuuntur, quatenus non plus ex ijs bonis quiſque accipit, quàm ei debentur ſecundum proportionem Geometricam, & ſi quid plus accipiat, reddit alteri, cui debetur: inde fit, vt Iuſtitia diſtributiua non ſolum poſſit eſſe in Principe, ſed etiam in ſubditis. Quod autem ad diuinam voluntatem attinet, vt intelligamus qua ratione in ea ſit Iuſtitia, ſciendum eſt 1. Virtutes non eſſe in Deo per modum habitus: quia habitus eſt accidens quoddam, & compoſitionẽ facit cum ſubiecto, in quo eſt: at in Deo neq; vllum accidens eſt, neq; vlla compoſitio. Sũt ergo virtutes in Deo per modum Attributorum, id eſt, ſunt Perfectiones quædam nullam imperfectionem includentes, ſola noſtra ratione, noſtriſq; conceptibus ab ipſo Deo, & inter ſe diſtinctæ. 2. Sciendum ex dictis ſupra, Iuſtitiæ virtutem, vt Iuſtitiæ virtus eſt, ſpecificari, ac formaliter eſſe talem ex ordine, ſeu quaſi ordine ad iuſtum alteri debitũ. vt ergo in eo, qui reddit aliquid alteri, ſit vera Iuſtitiæ ratio, neceſſarium eſt vt inter ipſum, & eũ, cui aliquid redditur, ſit vera alteritas, & in eo, cui aliquid redditur, ſit vera exigentiæ ratio ad id, quod ſibi redditur, vt id, quod redditur, ſit vere ei debitum. Atq; hæc ſatis eſſe videntur ad veram rationem iuſtitiæ: quia hæc ſufficienter eam diſtingunt &

à vir-

à virtutibus, quæ non ſunt ad alterum; & à virtutibus, quæ licet ſint ad alterum, non tamen habent in ſuo obiecto veram rationem iuſti debiti, ſed tantum debitum decentiæ. vera ergo Iuſtitia eſt, ſi hæc adſint; etiam ſi inter eum, qui reddit aliquid alteri, & eum, cui redditur, nō ſit omnimoda alteritas, dummodo ſit vera alteritas ſecundum ea, quæ dicta ſunt Prop. 3. §. 5. etiam ſi is, qui reddit aliquid alteri, nō habeat veram rationem debiti ad reddendum, modo res ipſa ſit vere debita ei, cui redditur. His poſitis intelligitur qua ratione in Deo ſit vera Iuſtitiæ ratio. Quamuis enim creaturę intellectuales non habeant omnimodam alteritatem à Deo; quia quidquid ſunt, Dei ſunt: habent tamen veram alteritatem, quatenus ſuppoſitis diſtinctæ à Deo ſunt, & quatenus dominium habent in ſuas actiones ratione liberi arbitrij, multaq; Deus relinquit earum arbitrio. & quamuis Deus ex ſe nullā habeat rationem debiti ob abſolutum dominium, quod habet in res oēs: multa tñ poſsūt eſſe rebus ipſis debita, ſiue ex lege naturali, quia ea exigunt naturæ rerum; ſiue ex Dei dono, quo à Deo ea tributa ſunt creaturis; ſiue ex Dei pacto cum creaturis, ex quo pacto creaturæ acquirunt aliquod dominium in illa. eſt ergo in Deo tum Iuſtitia legalis, quatenus tribuit creaturis ob bonum vniuerſi ea, quæ creaturarum naturæ exigūt, quæ exigentia eſt lex naturalis; tum Iuſtitia diſtributiua, quatenus vnicuique creaturæ tribuit ex ſuis bonis dona ſecundum vniuſcuiuſque dignitatem, & meritum, ſeruando

in

Digitized by Google

in diſtributione proportionem Geometricã; tum Iuſtitia commutatiua,quatenus ex pacto quod interdum ob ſuam bonitatem Deus init cum ſuis creaturis, reddit ratione actionum ſibi à ſuis creaturis exhibitarum iuxta pactũ initum,præmium illis actionibus debitum, ſeruando quãdam proportionem arithmeticam;& quatenus culpas vindicat, & pœnas peccantibus iniungit ſecundum demerita; & quatenus ſuis legibus, & præceptis iubet, ac ipſe curat vt fiat iuſtum commutatiuum inter homines. Porrò ſumma ratio dñij quæ ſemper in Deo eſt ad res creatas,quantumuis eas promittat, & donet creaturis, & dñium, quod habet ad ius ꝙ habet creaturæ ad alias res,quatenus ab ipſo met Deo illud eſt,& dominium quod ſemper habet in ipſas creaturas,quibus aliquid donat, & cum quibus paciſcitur,non tollit,vt paullo ante dictum eſt, veram rationem Iuſtitię in Deo:quia ſemper eſt aliqua vera ratio alteritatis inter Deum & creaturas,vt ſupra explicatum eſt,& vera ratio debiti inter creaturas , & res , quæ eis tribui debent : ergo eſt vera ratio iuſti.ergo vera ratio Iuſtitiæ in faciente tale iuſtum, id eſt, in Deo. Summa autem ratio dominij, quæ eſt in Deo, ſolum facit, vt Iuſtitia , quæ eſt in Deo,ſit eminentioris rationis, quàm in creaturis, & ſine vlla imperfectione , quæ oritur ex limitatione dominij, & trãſlatione in alterum. (A Deo enim, & ex eius libera voluntate eſt dominium , quod habent creaturæ in alias res ; & quamuis Deus tribuat tale dominium creaturis, ad huc ipſe rema-

net

net Dominus eius dominij.) Confir. Quia Reſp. quę exercet veram Iuſtitiam diſtributiuam, & interdum commutatiuam cum ſubditis, adhuc habet ius quoddem in bona, quæ ex Iuſtitia ſubditis tribuit, quantumuis illis tribuat; quatenus ſemper habet rationem totius reſpectu ſubditorum, ac proinde eorũ bona ſemper ſunt Reip. debita ad ipſius conſeruationem. quamquam Reſp. tribuendo bona ſubditis priuat ſe peculiari quadam ratione dominij in ea bona; quod non contingit cum Deus tribuit bona, & dominium creaturis.

QVÆSTIO TERTIA.

De Fortitudine.

QVoniam dictum eſt de virtutibus, quæ circa actiones ſunt, & alterum ſpectant: dicamus nunc de ijs, quæ circa paſſiones verſantur, ac proinde ſunt in primis ad bonum ipſius agentis. Proprium enim agentis rationalis bonum eſt recta ratio: à quo bono remoueri ſolet homo per immoderatas paſſiones. quare virtutes, quæ circa moderandũ paſſiones verſantur, circa ipſius agentis bonum ſunt. *a* Duo autem ſunt, à quibus maxime remoueri ſolet homo à bono rationis, nẽpe pericula alicuius magni mali per paſſionem timoris, & ſenſibile maxime delectans per paſſionem delectationis. ad obſiſtendum primo eſt virtus Fortitudinis; ad moderandum autem paſſiones circa ſecundũ

a S. Th. 2. 2. q. 123. ar. 1. & 4.

eſt Temperantia. de quibus virtutibus deinceps agendum; ac primum de Fortitudinis ratione, obiecto, materia, virtutibus affinibus, partibus integrantibus, vitijs contrarijs.

PRIMA PROPOSITIO.

De Ratione formali Fortitudinis.

FOrtitudo, eſt virtus moralis, per quam animus erga ea, quæ ſunt acerba, & terribilia, ita recte ſe habet, vt neque praue timendo, neque temere audendo diſcedat propter illa ab officio rationi rectæ conſentaneo; ſed in illo ſe contineat, ſiue timendo, & cauendo, ſiue audendo, & opus arduum aggrediendo, prout recta ratio præſcripſerit.

Fortitudinis vox tribus modis ſumi ſolet. 1. Pro corporis robore. qua ratione Fortitudo virtus quædam corporis appellatur. 2. Pro animi firmitate. ita fortitudo conditio quædam eſt omnis virtutis. firmitas enim in virtute requiritur, vt docet Ariſ. 2. eth. c. 4. 3. Pro animi firmitate in grauibus periculis ſuſtinendis. atq; ita virtus quædam particularis eſt, cui conuenit definitio in Propoſitione tradita; quæ colligitur ex Ariſt. 2. eth. c. 7. & 3. eth. c. 6. & 7. Quod autem particularis virtus ſit, probatur: Quia in obiecto, vt ex definitione patet, peculiarem rationem habet diſtinctam à rationibus obiectorum, circa

quæ

quæ verſantur aliæ virtutes: habet etiam peculiarem rationem tũ laudis, tũ difficultatis.

II. PROPOSITIO.

De Fortitudinis obiecto, ac materia.

FOrtitudinis obiectum eſt Firmitas animi in non diſcedendo à recta ratione propter res acerbas. Ipſæ autem res acerbæ, ac terribiles Fortitudinis materia ſunt.

1. Obiectum Fortitudinis dicimus actus illos, circa quos Fortitudinis habitus verſatur, inclinans ad illos. Hi aũt ſunt, quibus firmatur animus ne diſcedat ab officio rectæ rationis propter res acerbas, ac terribiles. Hi actus ſunt animi firmitas, de qua agimus. Quorum duo ſunt genera. Alterum eorum, circa quos immediate verſatur habitus Fortitudinis eliciens illos, quales ſunt actus appetitus rationalis, quibus nolumus ob res acerbas recedere ab officio rationis, aut volumus per alios actus tũ eiuſdem appetitus, tum aliarum potentiarum firmare animum contra res acerbas. Alterum eorum, circa quos mediate Fortitudo verſatur; quales ſũt paſſiones circa res acerbas, ac terribiles, cum eæ paſſiones rectæ moraliter ſunt, ac mediocritatem habentes. *b* Sunt autem eæ paſſiones moraliter rectæ, quæ ex electione procedunt, & ob finem moraliter honeſtum. Is aũt honeſtus finis in Fortitudinis actibus duplex eſt; alter intrinſecus, ſeu propinquus, nempe

b Ariſt. t. 3. eth. c. 8.

Bo-

Bonum rationis,quatenus actus Fortitudinis fiunt,ne mala, & pericula nos dimoueant ab officio.quo fine ſi actus fortitudinis careant, non erunt veri actus fortitudinis, ſed per quamdam ſimilitudinem; vt accidit ijs, qui mouentur ad operandũ fortia vel quia ignorant magnitudinem periculi; vel quia ſperãt ſe euaſuros, propter experientiam, vel peritiam;vel ex ira;vel ex triſtitia,quam cupiunt depellere; vel propter aliquod temporale commodum conſequendum, &c. Alter finis poteſt eſſe extrinſecus,& remotus; quale eſt officiũ alicuius alterius virtutis. ſpectat.n.ad Fortitudinem victoria,& contemptio earum rerum acerbarum,quæ in acquiſitione,& cõſeruatione cuiuſq; virtutis oportet ſubire. Finis etiam extrinſecus Fortitudinis eſſe poteſt acquiſitio cæleſtis felicitatis, & incolumitas à ſupplicijs æternis. Porrò paſſiones, quibus animus in officio continetur obſiſtẽdo malis, & periculis, quæ ab illo deterrere poſſunt,ac proinde circa quas Fortitudo verſatur,eæ ſunt. 1. Moderatus *c* Timor,quo cauentur pericula, ne ab his temere oppreſſi recedamus ab officio. 2. *d* Audacia moderata,qua aggredimur opus arduũ ad tollendum malum ipſum terribile. 3. Omnes,paſſiones, quibus iuuamur ad reprimendum timorem, vt reſiſtamus malis ſuſtinendo,& perferẽdo; *e* quod eſt præcipuum in Fortitudine: quia præcipua paſſio remouens animum ab officio propter malum,eſt Timor. Cum timore autẽ numerandus etiam Dolor eſt. Ex quibus intelligitur quæ ſint ad Fortitudinis virtutem ac-

c Ariſtot. 3. eth.c.7.

d S.Tho.2.2. q.123.a.3.

e Ariſtot. 3. eth.c.9.

acquirendam,& conſeruandam remedia, nēpe illa eadem,quæ ad ſedandas,& excitandas paſſiones, atq; in primis ad frænādum timorem valere diximus ſupra q 1.prop.2.§.12.

f s.Th. ſup. a.5.

2. *f* Materia Fortitudinis omnibus ijs rebus continetur, quæ ſunt acerbæ, ac terribiles. Poteſt enim animus ob quamcumque rem acerbam,ac terribilem deterreri,& auocari ab officio rectæ rationi conſentaneo. Ad Fortitudinem autem ſpectat firmare animum contra res acerbas,ac terribiles; vt ex dictis q.1.intelligitur, vbi egimus de diſtinctione virtutum Cardinalium. Præcipuum autem inter res terribiles eſt Mors. quare præcipua Fortitudinis materia mors eſt,& ea,quæ mortem inferunt. & quia perfecta virtus cenſeri non debet ea,quæ circa ſui obiecti præcipuā materiam verſari non poteſt: ideo Ariſtot. 3.eth.c.6. docet Fortitudinem proprie illam eſſe, quæ circa mortem verſari poteſt, & ea, quę proxime inferunt mortem. Proprie Fortitudinem eam dixit, non quod quæ circa alia terribilia verſatur, non ſit vera fortitudo: ſed quod non ſit talis, quæ circa præcipuam Fortitudinis materiam verſari poſſit,ac proinde nō ſit vere ea fortudo, quæ circa talem materiam verſari poteſt, quæq; eſt perfecta Fortitudo. Præterea,quia præclara mors, quæ in bello oppetitur, maximam honeſtatem habere ſolet, qua caret Fortitudo, quæ circa alias materias verſatur: ideo Ariſt. non niſi ei Fortitudini nomen Fortitudinis tribuit, quod alias quæcumq; Fortitudo huic comparata non videatur honeſtatis

ſpe-

ſpecimen habere. ob hanc rationẽ nos dicere poſſemus ſolam eam Fortitudinem eſſe, quæ circa mortem pro Chriſti fide obitam verſatur, *g* quam Martyrium appellamus, quia in nulla fortitudine maius honeſtatis ſpecimen elucet. ſuſtinentur enim cruciatus, & mors ipſa libenter ſuſcipitur in Martyrio pro Dei gloria, pro eiuſdem veritate tuenda, cum repræſentatione mortis Chriſti filij Dei per realem ſimilitudinem cum illa. *g* S. Tho. ſup. q. 124. a. 2.

III. PROPOSITIO.

De Virtutibus Fortitudini affinibus.

VIrtutes Fortitudini affines octo: Fiducia, Magnanimitas, Securitas animi, Magnificentia, Patientia, Longanimitas, Perſeuerantia, Conſtantia.

1. Hæ virtutes Fortitudini dicuntur affines, quia ſimilitudinem quamdam habẽt cum illa. Poſſunt etiam dici partes potentiales illius: tum quia cum ſimilitudinem habeant cũ illa, minorem tamẽ perfectionem, quàm illa; videntur ad illius perfectionem eſſe quaſi in potentia: tum quia, cum verſentur circa minus difficilia, quàm circa quæ verſatur Fortitudo, diſponunt animum ad fortitudinem; diſpoſitio autem dicitur eſſe in potentia ad formam, ad quam diſponit. Hæc autem ita ſe habent, ſi Fortitudo ſumatur vt eſt quædam ſpecialis virtus, vt in prima Propoſ. explicatum eſt. nam, *b* ſi Fortitudo latiore ſignifi- *b* S. Th. 2. 2. q. 123. a. 2. & q. 128. a. 1.

catione ſumatur pro habitu firmante hominem, ne recedat ab officio rectæ rationis nõ ſolum ob res acerbas, ac terribiles, ſed etiam ob quæcumq; moleſta, & difficilia, vt indicauimus ſupra q. 1. propoſ. 6. §. 4. ita Fortitudo genus quoddam eſt ad Fortitudinem preſſe ſumptam, & ad octo virtutes in hac 3. Prop. numeratas. hæ igitur octo virtutes ad Fortitudinem generice ſumptam comparatæ, non partes potentiales ſunt, ſed ſubiectiuæ, ſeu ſpecies illius.

2. Numeramus inter virtutes Fortitudini affines Magnificentiam, quam q. 2. numerauimus cum virtutibus Iuſtitiæ affinibus: quia Magnificentia mixta virtus eſt; quæ quatenus reſpicit alterum, nempe Remp. & familiam, ob quarum ornamentum ſumptuoſi sũptus fiunt, ſimilis eſt Iuſtitiæ; quatenus autẽ circa paſſiones verſatur firmans animum, ne ſumptuum difficultate deterreatur ab operibus magnificis aggrediendis, & perficiendis, ſimilitudinem habet cum Fortitudine.

De Fiducia.

i S. Tho. 2. 2. q. 129. a. 6.

3. *i* Fiducia, ſeu Fidentia, eſt virtus perficiens animum vt ſit promptus ad aggrediendum opera ardua. videtur autem habitus Fiduciæ produci in appetitu rationali ex frequentatis actibus appetitionis erga bonum futurum arduum poſſibile ad obtinendum, cogitatum vt poſſibile ad obtinendum ex vehementi opinione facultatis ad obtinendum; ſiue ea facultas putetur eſſe in ſe ipſo, ſiue in

alio

alio. Hæc virtus eſt ſimilis Fortitudini, quia firmat animum contra difficultates, quæ includunt quamdam rationem mali, quatenus habent defectum facilitatis ad obtinendum bonum. Differt à Fortitudine, tum quia immediatus actus Fortitudinis eſt voluntas nõ recedendi ab officio rationis ob res acerbas: actus autem Fiduciȩ eſt voluntas exequendi opus arduum quia adeſt facultas ad exequẽdum. tum quia materia Fortitudinis, vt Fortitudo eſt, ſunt res acerbæ, ac terribiles: Fiduciæ autem materia extenditur ad quæcũq; difficilia ad obtinendum, non ſolum ad difficultatem, quam afferunt res acerbæ, ac terribiles, ſuperandam, quod adſit facultas ad ſuperandum.

De Magnanimitate.

4. k Magnanimitas perficit animum, vt circa res magnas, & præſertim circa honores magnos recte ſe habeat, nempe eos prout expedierit vel contemnendo, vel moderate curando. Immediatus actus magnanimitatis eſt appetitio rerum magnarum ſecũdum rectam rationem. oritur autem is actus ex conſideratione adiumentorum, nobilitatis, ornamentorum, ac in primis virtutum, quæ ſunt in animo, cui proinde conuenit appetere magna. Ratio formalis obiecti Magnanimitatis eſt Magnitudo rationi rectæ congruens. *l* quare motiuum cur Magnanimitas in quacumq; materia magna appetat, eſt quia magna, & ardua ſunt. quòd motiuum, vt patet,

k Ariſtot. 4. eth. c. 3. S. Thom. 2. 2. q. 129.

l S. Thom. in 4. eth. c. 3.

eſt diſtinctum à motiuis aliarum virtutum, & obiectis formalibus earum: quæ magnitudinem non ſpectant vt rationem formalem, ſed vt materialem, ſiue vt circumſtantiam ſuorum obiectorum; in quibus vt rationem formalem ſpectant peculiarem rationem honeſtatis, quam habent. Porrò, quia magnus honor, eſt magnorum operum, & magnæ virtutis premium, ac proinde quid vltimum in rectis actionibus: ideo inter obiecta materialia magnanimitatis honores magni pręcipuũ locum obtinẽt. obtinent ẽt principem locum ratione arduitatis: quia valde difficile eſt moderari appetitionẽ honorum; quippe ad quos magno impetu fertur appetitus rationalis. atque ob hanc cauſam Magnanimitas eſt Fortitudini ſimilis, quia vt illa contra res acerbas; ita hæc contra arduitatem in honorum appetitione moderanda, & rebus magnanimis aggrediendis animum firmat, ne recedat ab officio rationis. Circa mediocres honores, cum moderate appetuntur, eſt alia virtus Philotimia: de qua Ariſt. 4. eth. c. 4. licet eam nõ nominet; quæ ita ſe habet ad Magnanimitatem, ſicut Liberalitas ad Magnificentiam.

5. Oriuntur autem ex Magnanimitate multi effectus, quos numerat Ariſt. 4 eth. c. 3. 1. Moderatio appetitus honorum, vt ij neq; multum appetantur, neq; plus æquo refugiãtur; ſi deferantur, adhibeatur modus in lætitia, & alijs animi motibus. 2. Tum in proſpera, tum in aduerſa Fortuna moderate ſe gerere. q̃a magnanimus nihil magni ęſtimat, niſi

niſi quod re vera magnum eſt: quæ autẽ fortunæ caſibus ſubijciuntur, parua ſunt. 3. Exiſtimare ſe dignum honore magno. virtus .n. & magna dona Dei, quibus ſe magnanimus præditum videt, honore magno digna ſunt. 4. Magnis periculis ſeſe offerre, vbi de rebus preclaris agitur. 5. Acceptum beneficium maiore beneficio compenſare. 6. Neminem, aut vix quamquam rogare. 7. Libenter alteri operam dare, atq; inſeruire. 8. Cum principibus, & opulentis præſtare ſe magnum, & excelſum; cum mediocribus, & infimis modeſtũ, & moderatum. 9. Non ſe locis, aut functionibus honoratioribus ingerere. 10. Cunctari, & quietem agere; niſi res magna ſit propoſita. 11. Aperte odiſſe, & aperte amare; quia timentis eſt fronte occultare ſententiam. 12. Aperte omnia dicere, & agere. 13. Vti diſſimulatione in vulgus, non enim quærit magnanimus vulgi laudes. 14. Non poſſe alterius nutu viuere, niſi amici. 15. Non facile admirari. nihil enim magnanimo magnum eſt in rebus humanis. 16. Non meminiſſe iniuriarum. 17. In rebus, quæ neceſſario perferendæ, vel quæ exiguæ ſunt, non eſſe queribundum, aut ſupplicem: quia eſt animi nimium rebus humanis addicti. 18. Malle poſſidere res honeſtas, quam fructuoſas. hoc enim magis proprium eſt hominis ſe ipſo contenti. 19. Habere motum tardum, vocem grauem, orationem ſtabilem, ac ſedatam: quia feſtinare non ſolet qui paucis rebus ſtudet; nec vehementer contendere, cui nihil magnum eſſe

videtur. omnes autem hi effectus, virtutis Magnanimitatis effectus ſunt, ſi ſecundum rectam rationem fiant: vt explicat S. Thom. 2.2.q.129.ar.3.ad 5.

De Securitate.

m S.Th.2.2. q.129.ar.7.

6. *m* Securitas placat, & confirmat animũ aduerſus nimias anxietates, & curas ſolicitas, quas ſolet timor concitare. Actus Securitatis eſt, nolle cogitare, neque ſolicitum eſſe de modo vitandi pericula; quod putetur talis ſolicitudo non neceſſaria, neq; conformis rectæ rationi. Cum autem ſolicitudo oriatur ex timore, qui vt ait Ariſtot. 2.Rhet. c.5. facit homines conſiliatiuos, quatenus.ſ. curam habent quo modo vitare poſſint ea, quæ timent: ea, quæ valent ad timorem frænandum, valent etiam ad ſecuritatem concipiendam.

De Patientia.

n S.Th.2.2. q.136.

7. *n* Patientia firmat animum aduerſus triſtitias, ne ab illis oppreſſus deſerat officiũ rationis. Conſentit in omnibus cum Fortitudine, præter quàm in eo, quod materia Fortitudinis ſunt res acerbæ, ac terribiles, præſertim mortis pericula; *Patientiæ* autem materia ſunt cetera mala, his maioribus exceptis. Effectus ſunt: Triſtitiæ ſublatio, vel moderatio ſecundum rectam rationem, vt rationem plene ſui compotem relinquat, & actus aliarum virtutum non impediat: Externarum

actio-

Digitized by Google

actionum, verborum, & geſtuum moderatio, vt per triſtitiam nihil indecori foris agatur.

De Longanimitate.

8. *o* Longanimitas firmat animum contra moleſtiam, quæ percipitur ex rei expectatæ dilatione. videtur hæc virtus eſſe ſpecies quędam patientiæ; quia verſatur circa ſpeciem eius materiæ, circa quam verſatur patientia, nempe circa moleſtiam ex dilatione rei expectatæ; quæ moleſtia eſt ſpecies quædam Triſtitiæ, quæ eſt materia *Patientiæ*. aut dicendum Lõganimitatem eſſe diuerſam virtutem à Patientia; quod Longanimitas verſatur circa Triſtitiam de dilatione rei ſperatę, Patientia vero circa reliquas triſtitias.

o s.Tho.ſup. ar.5.

De Perſeuerantia.

9. *p* Perſeuerantia perficit animũ vt perſiſtat in recta ratione vſque ad operis finem, firmatq; illum contra moleſtiam ex diuturnitate temporis in opere bono perficiendo, aut acquirenda virtute. eſt ſpecialis virtus, quia ſpeciale obiectum habet, circa quod afficitur, nempe continuationem vſque ad finẽ; quod per ſe honeſtum eſt, & peculiarem laudem meretur.

p s.Tho.ſup. q.137.

De Conſtantia.

10. *q* Conſtantia cum Perſeuerantia conuenit in fine, qui eſt Firmiter perſiſtere in bo-

q s.Tho.ſup. ar.3.

bono vſque ad finem. Differunt ſecundum ea, quæ difficultatem afferunt ad perſiſtẽdum in bono. Nam Perſeuerantia firmat animum contra moleſtiam, ſeu difficultatem, quę prouenit ex diuturnitate actus; Conſtantia vero contra difficultatem ex quibuſcumque alijs impedimentis.

IV. PROPOSITIO.

De Partibus Fortitudinis integralibus.

PArtes Fortitudinis integrales ſunt, Fiducia, Magnanimitas, Securitas, Magnificentia, Patientia, Longanimitas, Perſeuerantia, Conſtantia; quatenus hæ, ſiue virtutes à Fortitudine diſtinctæ, ſiue ipſius met Fortitudinis perfectiones, circa Fortitudinis materiam verſantur, quæ ſunt res acerbæ, ac terribiles.

1. Fiducia, Magnanimitas, &c. poſſunt duobus modis verſari circa res acerbas, ac terribiles, quæ ſunt Fortitudinis materia. 1. Spectando in ea materia ſuum obiectum formale; vt ſi Fiducia ſpectet bonum aliquod arduũ poſſibile ad obtinendum; Magnanimitas magnam acerbitatem, aut magnam patientiam, vel conſtantiam in acerbitate toleranda, &c. Hoc modo hæ virtutes, licet à fortitudine diſtinguantur ob diſtinctas rationes formales, quas ſpectant; quia tamen habent eamdem rationem materialem cum For-

Fortitudine, & earum operationes adiunctæ operationi Fortitudinis reddunt illam omni ex parte perfectam : ideo quaſi quędam partes integrales ſe habent ad Fortitudinem cōparatæ, vt manus, & pedes ad corpus humanum. 2. Fiducia, Magnanimitas, &c. poſſunt circa Fortitudinis materiam verſari, nō ſpectando ſuas rationes formales, ſed formalem rationem, & honeſtatem obiecti Fortitudinis, nempe Firmitatem animi in non decedendo à recta ratione propter res acerbas. & *r* hoc modo hæ virtutes non ſunt per ſe diſtinctæ à Fortitudine, ſed ſunt perfectiones quædam illius. Ita Fiducia eſt promptitudo quædam in ipſo opere Fortitudinis, quo rem arduam aggredimur, periculo contēpto. Magnanimitas, eſt eadem promptitudo, cum fuerit inſigniter magna. Securitas, quædam operis fortis perfectio, quę indicat illud proficiſci ab interiore animo minime perturbato. Magnificentia, ſplendor quidam eiuſdem operis, cum per illud intenditur effectus aliquis inſignis. Patiētia, quędam eiuſdem operis alacritas minime ſuccūbens triſtitiæ propter periculum, aut malum vrgens. Longanimitas, quædam in opere Fortitudinis æquabilitas, etiam ſi non cito finem intentum aſſequatur. Perſeuerantia, quædam eiuſdem operis continuatio. Conſtantia, quædam illius firmitas, minime cedens vllis obſtaculis.

r S.Tho. 2.2. q.128.a.1.

V.PRO-

V. PROPOSITIO.

De vitijs contrarijs Fortitudini, & virtutibus ei affinibus.

FOrtitudini quatuor opponuntur, Timiditas, Ignauia, Intimiditas, & Audacia; Magnanimitati, Præſumptio, Ambitio, Inanis gloria, Puſillanimitas; Patientiæ, Inſenſibilitas, & Impatientia; Perſeuerantiæ, Pertinacia, & Mollities animi.

ſ Ariſtot. 3. eth. c. 7. s. Thom. 2. 2. q. 126. & 127.

1. ſ Fortitudo verſatur circa timores, & audacias moderatas, vt in Prop. 1. dictū eſt, cū eæ ſunt circa res acerbas, & terribiles. ergo reſpectu Timoris moderati habet Fortitudo duo vitia contraria, alterum per exceſſum, nempe Timiditatem; cum quis timet quod nō oportet, aut ſicut non oportet, aut quando nō oportet. quæ Timiditas, (idemq; de tribus alijs vitijs dictum ſit) opponitur Fortitudinī quatenus eſt circa res acerbas; quatenus autē eſt circa minora mala, non Fortitudini, ſed alijs virtutibus opponitur. Alterum vitium per defectum, Intimiditas; cum quis non timet quando timendum, aut quæ timenda. Quatenus autem Fortitudo circa Audacias verſatur, habet ſecundum defectum oppoſitā Ignauiam, quæ eſt ſpecies quædam Timiditatis; qua quis contra rationem rectam timet labores, eoſq; refugit, quos ſubire oporteret; ſeu cum non audet quod debet, & quādo debet. Secundum exceſſum autem habet Fortitudo oppoſitam Audaciam, ſeu Temeritatem,

cum

cum quis temere audet, & aggreditur quod non debet, aut ſicut non debet, aut quando non debet.

2. Quæ vitia Fiduciæ, & Securitati opponantur tum ſecundum exceſſum, tum ſecundum defectum, facile intelligi poſſunt ex ijs, quæ de vitijs Fortitudini oppoſitis dicta ſũt, & ex ijs, quæ infra dicentur; quãuis peculiare nomen non habeant.

3. Magnanimitati opponuntur tria vitia ſm̃ exceſſum, Præſũptio, Ambitio, Inanis gloria; vnum ſecũdum defectum, Puſillanimitas.

t Præſumptio, ſiue Præſidentia eſt, qua quis aggreditur aliquid, vel paratus eſt aggredi, quod eſt ſupra vires, quas habet. eſt aliud genus Præſumptionis, qua quis nimium fidit de ſuis viribus; quod vitium opponitur Fiduciæ per exceſſum. Inter vires autem numeranda etiam ſunt auxilia, quæ habentur ab alijs. *t* S.Tho. 2 2. q. 130.

u Ambitio eſt, qua expetitur honor, aut qui non debet expeti, vt maior, quam propria excellentia mereatur; aut ſicut non debet; aut inutiliter, referẽdo ad vtilitatem nullam propriam, vel aliorum. *u* S.Tho. ſup. q. 131.

x Inanis gloria, qua gloria expetitur, .i. opinio, & laus, ſiue de ſimulata excellentia; ſiue maior, q̃ par ſit; ſiue apud eos, apud quos non debet quæri; ſiue non apponendo finem vllũ debitum. opponitur Magnanimitati, & Philotimiæ, quæ circa Honores verſantur, atque etiam Gloriam. Diſtinguitur autem honor à gloria. quod gloria in notitia excellentiæ alterius, & laude, quæ verbis agitur, poſita eſt: Honor autem in dignitatibus, Magiſtrati- *x* S.Th. ibid. q. 132.

bus

bus,& alijs teſtimonijs excellẽtiæ,quæ ſignis exhibentur.

y s.Th.ibid. q.133.

y Puſillanimitas eſt,qua quis refugit ea,quę facultatem ſuam non excedunt; & honorem, ac gloriam contra,quàm recta ratio præſcribit. Oritur ex opinione, qua quis omnia nimium magna,& ſuam facultatem,ac excellẽtiam excedentia concipit. Tollitur conſideratione auxiliorum,propriæ excellẽtiæ, pręmiorum,actionum præclare ab alijs geſtarũ, & aliorum,quæ fiduciam augent. opponitur enim Puſillanimitas etiam Fiduciæ per defectum. eſt autem Puſillanimitas vitium, quia contra inclinationem naturalem eſt, quam omnes res habent ad actiones commenſuratas ſuæ potentiæ. vt autem per præſumptionem quis excedit proportionem ſuæ potẽtiæ, dũ nititur ad maiora,quâm poſſit;ita puſillanimis deficit à proportione ſuæ potentiæ,dũ recuſat in id tendere, quod eſt ſuæ potentiæ commenſuratum.

4. Inſenſibilitas eſt, qua quis neque ſuis, neque alienis malis tangitur. opponitur Patientiæ per defectum. & humanitati,& amicitiæ,& vitæ politicæ incongruum hoc vitiũ eſt[i]. Impatientia contraria eſt Patientiæ per exceſſum;cum quis nimium dolet, aut etiam ex dolore à recto diſcedit.

z Ariſtot. 7. eth.c.9. s.Thom.ſup. q. 138.

5. *z* Pertinacia eſt, qua quis perſeuerat, & firmus manet in propoſito ſiue ſentiendi, ſiue agendi cum non oportet, vel plus quàm oportet. Inconſtantia, qua quis ab incepta bona actione deſiſtit tædio diuturnitatis.

a Ariſtot.7. eth.c.7.

a Si quis ab alia incommoda deſiſtat, præ-

ſer-

ſertim ob priuationem delectationum, Mollities hoc vitium appellatur.

Pertinacia Perſeuerantiæ opponitur per exceſſum; Inconſtantia, & Mollities per defectum.

QVÆSTIO QVARTA.

De Temperantia.

BReuiſſime de Temperantia diſputabimus eodem ordine, quo paullo ante de Fortitudine diſputatum eſt.

PRIMA PROPOSITIO.

De Ratione formali Temperantia.

a TEmperantia, eſt virtus moderatrix earum paſſionum, quæ verſantur circa delectabilia corporis ſecundum ſenſum tactus in vſu cibi, & potus, & venereorum.

a Ariſt. l. 3. eth. c. 10. S. Tho. 2. 2. q. 141. ar. 4.

1. Temperantia tribus modis ſumi ſolet, 1. Pro temperie quadam, ac moderatione quam ratio actionibus, & affectibus humanis imponit. ita omnis virtus moralis Temperātia dici poteſt; quia omnis virtus moralis hūc effectum habet. 2. Pro virtute, quæ frænat delectationes, modum illis imponens, & motibus externis corporis. & hoc modo Temperantia eſt virtus quædam generica habens ſub ſe plures ſpecies, nempe Temperantiam

ter-

tertio modo ſumptam, & virtutes illi affines, de quibus infra. 3. Sumitur Temperantia ſtricte pro ſpeciali virtute, quę frænat paſſiones circa maxime delectabilia, qualia ſunt quæ ſpectant ad tactum. & ſecundum hanc acceptionem Temperantiæ ratio explicatur in hac propoſitione, & ab Ariſt. 3. eth. c. 10. & ita ſumitur ſm̃ communem omnium ſenſum. Nemo. n. putatur temperans, aut intemperãs, ꝙ aſpectu colorum, figurarum, picturarum, aut cantu, aut odoribus moderate aut immoderate delectetur; niſi quatenus hæc incitant ad delectationes guſtus, vel tactus. Ita temperantia eſt ſpecialis virtus, vt Fortitudo.

2. Dicitur in propoſitione (ſecundum ſenſum tactus) quia Guſtatus eſt tactus quidam. quare ratio tactus, circa quem verſãtur paſſiones, quas moderatur Temperantia, abſtrahit à tactu primarum qualitatum, qui eſt fuſus in toto animalis corpore, & à tactu ſaporũ, qui reſidet in peculiari organo, & Guſtatus appellatur.

3 In vſu cibi, & potus, & venereorum) Quamuis omnis guſtatus, & omnis tactus ſit Temperantiæ materia; peculiariter tamen ad Temperantiam ſpectat Guſtatus, qui fit edendo, glutiendo, & bibendo, & tactus in vſu venereorum; quia circa hæc maxime cernitur vis, & perfectio Temperantiæ; quippe cum valde difficile ſit moderari horum delectationes. ſunt enim maximæ ex delectationes, quæ conſecũtur operationes maxime naturales, quales ſunt, quibus cõſeruatur natura indiuidui animalis per cibum, & potum,

&

& natura ſpeciei per coniunctionẽ maris, & fęminæ. De qua re idem dicendum de Temperantia, quod de Fortitudine diximus q. 3. Prop. 2. §. 2. nempe Temperantiam verſari quidem circa omnem tactum, ſed quia perfectiſſima Temperantia eſt, cum poteſt moderari delectationes in vſu cibi, potus, & venereorum; ideo dici Temperantiam verſari circa hæc: vt Fortitudo dicitur ab Ariſt. verſari circa mortem in bello, cum tamen circa alia acerba verſetur.

4. Contra ea, quæ de ratione formali Temperantiæ dicta ſunt, obijci poſſunt duo. 1. Licet guſtabilia, & venerea conueniant in ratione Tangibilis; tamen ſecundum ſuas peculiares rationes diuerſa ſunt. ergo diuerſæ virtutes ſunt, quæ circa illa verſantur. ergo Temperantiæ virtus non eſt vna. 2. Ratio magis, & minus ardui in ſumptibus diuerſificat duas virtutes, Liberalitatem, & Magnificentiam. ergo tactus in venereis, cuius moderatio habet rationem maioris ardui, quàm tactus frictionis, calefactionis, & ſimiliũ, quorum moderatio eſt multò minus ardua, debet diuerſificare diuerſam Temperantiam.

Ad 1. ℞. Concedendo totum argumentum. Dicimus enim vnam Temperantiam non ſpecie, ſed genere. quamquam per accomodationem quamdam philoſophorum, de qua diximus ſupra q. 1. Prop. 6. §. 2. Temperantia eſt ſpecies vltima.

Ad 2. ℞. Eodem modo concedendo argumentum, vt conceſſum eſt primum ob eãdem rationem. Dicendum tamen Liberalita-

tem

tem nominari diſtinctam à Magnificentia, nō tamen nominari diſtinctam virtutem circa alia tangibilia, quæ non ſunt venerea; quia non eſt tam notabilis difficultas in moderādа delectatione tactus circa ea tangibilia, ſi ea delectatio conferatur cum delectatione venereorum; quàm notabilis difficultas eſt in obiecto Liberalitatis comparato cũ obiecto Magnificentiæ.

II. PROPOSITIO.

De Temperantiæ obiecto, ac materia.

Temperantiæ obiectum eſt Firmitas animi in non recedendo à recta ratione ob delectabilia tactus in vſu cibi, potus, & venereorum. Materia proxima ſũt paſſiones amoris, concupiſcentiæ, & delectationis circa dicta delectabilia; quibus paſſionibus Temperantia modum imponit per actum appetitus rationalis, quo nolumus ob ea delectabilia recedere ab officio rectę rationis, aut volumus alijs actibus firmare animum contra ea delectabilia. Materia remota eſt ipſe externus vſus delectabilium, cui modus imponitur. Remotiſſima materia ſunt ipſa delectabilia.

1. Explicatio huius Propoſitionis eadem eſt cum explicatione Prop. 2. ſuperioris queſtionis tertiæ.

2. Qua

2. [Qua porrò regula Temperantia vtitur in modo imponendo ſuæ materiæ? Dicẽdum Regulam eſſe ipſam huius materiæ neceſſitatem, aut vtilitatem ad vitam humanam; quæ neceſſitas, ſiue vtilitas honeſtati, & moderationi non repugnet. ita docet Ariſt. 3. eth. c. 11. Ex quo intelligitur 1. Extra coniugium à venereis omnino abſtinendum: quia ea honeſtati repugnãt. 2. In cibo, & potu ſpectandam eſſe bonam corporis valetudinẽ, & mentis ad ſuas fũctiones idoneam diſpoſitionem. Corporis autem valetudo eſt propter animi functiones. & quia omnia sũt propter Deum, poteſt interdum ſpectari ſatisfactio pro peccatis vt reconciliemur Deo, eiq; ſatisfaciamus, & imitatio paſſionum Chriſti. 3. Non poſſe ſpectari ſolam corporis voluptatem; quia is finis non eſt per ſe honeſtus, cum per ſe non ſpectet ad hominem vt homo eſt.

III. PROPOSITIO.

De Temperantiæ partibus integrantibus.

b PArtes Temperantiæ integrantes duæ, Honeſtas, & Verecundia. Honeſtas eſt habitus inclinãs ad amorem illius honeſti, ſeu peculiaris decori, quod elucet in actionibus, ac operibus Temperantiæ. Verecundia, eſt habitus inclinans ad horrorem, ac timorem illius turpis, ac probro digni, quod maxime cernitur in operibus intemperantiæ.

b S. Th. 2. 2. q. 144. & 145

Partes integrantes dicũtur alicuius virtutis eæ virtutes, ſeu virtutis pfectiones, ſine quibus non eſt perfectus vſus illius virtutis; vt partes integrantes corporis ſunt, ſine quibus corpus non conſtat perfectum. Ita ſe habent honeſtas & verecũdia ad Temperantiã. Cum autem honeſtas latiore ſignificatione ſumatur pro rectitudine, quam quęlibet virtus habet, & pro conformitate actionis cum recta ratione, ac natura rationali vt rationalis eſt: in hac propoſitione ſtrictiore ſignificatione ſumitur, vt explicatum eſt, verecundia, quam hic habitum diximus, quæq; quatenus eſt pars Temperantiæ, eſt in appetitu rationali; eſt etiam paſſio, ſpecies quædam timoris, vt dictum eſt ſupra q. 1. prop. 2. §. 12.

IV. PROPOSITIO.

De Temperantiæ partibus ſubiectiuis.

e S. Tho. ſup. q. 146. 149. 151. 152.

e QVatuor ſunt partes Temperantiæ ſubiectæ, ſiue ſpecies, Abſtinentia, Sobrietas, Caſtitas, Pudicitia.

Species virtutum diſtinctionem ſumunt ex ordine ad diuerſa obiecta, vel materias. Materia Temperantiæ ſunt delectationes tactus: quarũ duo ſunt genera. Quædam. n ſpectant ad alimentum, ꝙ conſtat ex cibo, & potu; & circa cibum eſt Abſtinentia, circa potum Sobrietas. Quædam delectationes pertinent ad vim gignendi; quarum alia eſt principalis

ex

ex ipſo actu coniunctionis; circa quam verſatur Caſtitas. aliæ ſecundariæ ex oſculis, tactibus, amplexibus; & circa has eſt Pudicitia. Sub caſtitate ponitur virginitas, quæ perfecta quædam Temperantia eſt, per quam firmo animi propoſito abſtinet quis ab omni actu venereo, conſeruans ab omni volũtaria obſcœnitate illibatã corporis puritatem, & integritatem. Quod ad Abſtinentiam attinet, ſciendum moderationem in vſu alimenti ſumendam eſſe ex ordine ad valetudinem corporis functionibus mentis congruentem; vel ex ordine ad ſubiugandum corpus ſpiritui, ac Deo; in quo caſu poteſt abſtinentia eſſe maior, modo non adſit notabile valetudinis detrimentum, & quo mens reddatur ad ſuas functiones ineptior. corpus enim eſt propter animæ functiones. Circa Sobrietatem ſciendum Sobrietatis nomen interdum accipi generatim pro virtute Temperantiæ: interdum magis ſtricte pro temperantia cibi, & potus; vel pro temperãtia potus cuiuſcumq.: interdum ſtrictiſſime, & proprie pro moderatione potus valentis inebriare; & definitur, Virtus affectum, & vſum potionis inebriare valentis debite moderans.

V. PROPOSITIO.

De virtutibus Temperantiæ affinibus.

VIrtutes Temperantiæ affines octo: Continentia, Manſuetudo, Clemen-

tia, Modeſtia, Humilitas, Studioſitas, Eutrapelia, Parcitas.

Dici etiam ſolent hæ virtutes partes potẽtiales Temperantiæ. Cur affines, cur Potentiales dicantur, petenda eſt ratio ex præcedente q. 3. prop. 3.

d De Continentia.

d Ariſtot. 7. eth. s. Thom. ſup. q. 155.

1. Continentia duobus modis ſumi poteſt. 1. Ampla ſignificatione pro quouis habitu, qui firmat animum, ac voluntatem, contra impulſus quarumuis paſſionum, ne in vllum motum proſecutionis prorumpat, qui rationi rectæ conſentaneus non ſit. 2. Stricta ſignificatione pro virtute, ſeu bona diſpoſitione firmante voluntatem, vt ſe contineat in bono rationis contra impulſus concupiſcentiæ, quibus ad voluptates tactus, & præſertim venereas impellitur. vtrouis modo Continentia ſumatur, non eſt perfecta virtus, ſed inchoata: quia perfectę virtutis eſt non ſolum voluntatem rationi conformem reddere, ſed appetitum etiam ſenſitiuum rationi ſubijcere, ac modum adhibere paſſionibus. *e* at Continentia ſolum illud efficit, vt cohibeatur voluntas ne moueatur contra rationem ob impulſum paſſionum. ergo Cõtinentia eſt virtus inchoata, & in potentia ad virtutem perfectam; ideo pars potentialis appellari poteſt reſpectu virtutis perfectæ; vel virtus affinis, magnam habens ſimilitudinem cum illa. Nos hoc in loco ſumimus conti-

e Ariſtot. 7. eth. c. 9.

tinentiam ſtricto modo cum dicimus eſſe virtutem affinem Temperantiæ, de qua ſuſe diſputat Ariſt. 7. eth.

De Manſuetudine.

2. *f* Manſuetudo virtus eſt moderationem ſtatuens in appetitu vindictæ, id eſt in Ira. Proxima igitur huius virtutis materia eſt Ira, cui modum à ratione præſcriptum veluti formam quandã imponit; vt iraſcamur quando, & cui oportet, quam ob cauſam, quantũ, & quomodo oportet; & cum non eſt iraſcẽdum, iram omnino comprimamus. Similis eſt hæc virtus Temperantiæ; quia vt illa proſecutionem delectationum tactus, ita hæc proſecutionem vindictæ frænat. Ad manſuetudinem acquirendam valent eadem remedia, quæ valere diximus ad frænandam iram ſupra quæſt. I.

f Ariſtot. 4. eth, c. 5. s. Thom. ſup. q. 157.

De Clementia.

3. *g* Clementia conuenit cum Manſuetudine, quatenus vtraque circa vindictam verſatur. differt ab illa, quatenus immediata Manſuetudinis materia eſt ira; Clementiæ autem, externa punitio, quam Clementia mitigat quantum Iuſtitiæ ratio patitur. & quãuis externę punitionis moderatio ſit interdũ Manſuetudinis effectus, qui conſequitur ad iræ moderationem, ob idq; interdum Manſuetudo, & Clementia pro eadem virtute ſumatur: quia tamen ſæpiſſime contingit ex-

g s. Tho. ſup.

ceſſum in puniendo non oriri ex exceſſu iræ, ſed ex delectatione in oſtentãdo poteſtatem, & in deprimendo ſub ſe alios, ac miſeros red dendo; ita punitionis moderatio ad virtutem ſpectat aliam à Manſuetudine, nempe ad Clementiam.

Iam ſi in exigenda punitione externa nulla adhibeatur mitigatio, affectus animi nolẽtis mitigationem adhibere, Seueritas appellatur. eſt enim Seueritas inflexibilis animi rigor, nihil de merita, vel ſtatuta pœna remittentis. Quæ cum virtute adhibetur, cùm bonum publicum, vel correctio delinquentis, non Clementiam, ſed Seueritatem poſtulat.

De Modeſtia.

b S. Tho. ſup. q. 160.

4. *b* Modeſtia duobus modis ſumitur. 1. Ample pro generica virtute, qua quis intra modum, & limites ſui ingenij, ſtatus, & fortunæ ſe continet; motus ſuos internos, & externos, & omnem rerum ſuarum apparatum intra mẽſuram ſibi congruam coërcens. Modeſtia ita ſumpta affinis eſt Temperantiæ. vt enim illa modum adhibet in ijs, in quibus difficillimum eſt adhibere, nempe in delectationibus tactus: ita Modeſtia in alijs quibuſdam modum ponit, vbi id minus quidem difficile; tamen ad recte præſtandum opus eſt virtute. Sunt autem quatuor, quæ, exceptis delectationibus tactus, circa quæ Temperantia; & Ira, circa quam Manſuetudo verſatur; moderatione potiſſimũ indigent, nempe motus animi ad excelſa, ad quem coërcendum

eſt

eſt Humilitas: Nimium deſiderium cognitionis, præſertim curioſæ; quod frænat Studioſitas: Motus, & geſtus externi corporis; quos cōponit Modeſtia ſpecialis virtus: Externus cultus, & apparatus in veſtibus, conuiuijs, ſupellectili; quem moderatur Parcitas. Sunt ergo quatuor Modeſtiæ ample ſumptæ ſpecies pro quadruplici materia paullo ante explicata. 2. Sumitur Modeſtia *ſtricte*, pro ſpecie Modeſtiæ genericæ. eſtq; virtus decorum in externis motibus, & geſtibus ſeruans. officiū enim huius virtutis eſt inceſſum, ſtationem, ſeſſionem, motum capitis, contractionem, & explicationem vultus, membrorū tractationem, vocem, riſum, aſpectum, & ſimilia ita moderari, vt congruant perſonæ tum in ſe conſideratæ, tum vt habet ordinem, & reſpectum ad circumſtantes, ad locum, tempus, & negotium præſens. Huius ſpecialis Modeſtiæ ſpecies quædam eſt Eutrapelia. Motus enim & geſtus externi, vel ſeriò fiunt, vel ludi, iocive cauſa. ſi ſeriò agantur, ſpectant ad ſpeciem modeſtiæ, quæ peculiari nomine dicitur Modeſtia; ſi ludi, & ioci cauſa, ad Eutrapeliam, quam ſupra q. 2. prop. 8. numerauimus inter virtutes Iuſtitiæ affines. eſt enim mixta quædam virtus, quæ quatenus delectationes erga ludos, ac iocos moderatur, ad Temperantiam ſpectat; quatenus exhibet ludos, & iocos ob debitum decentiæ, quo tenentur qui alijs conuiuunt, pertinet ad Iuſtitiam. *i* Porrò ludus proprie in factis, iocus in verbis eſt. Generatim tamē ludi nomine etiam iocus ſignificatur. ludus ergo generatim ſumptus, ſi

i S. Tho. ſup. q. 168. a. 2.

Digitized by Google

abſit omnis iniuria, obſcœnitas, illiberalitas, ſuperfluitas; ſi nō omnino animi grauitatem reſoluat; ſi perſonæ cōgruat, tempori, loco, ceterasq; circumſtantias habeat ſecundum rectam rationem; ad virtutem ſpectat Eutrapeliam. Habet enim ſuam honeſtatem, quatenus delectationem affert, quæ deſeruit ad animi quietem, mentis operibus defatigati; ſine qua quiete non poſſunt opera mentis continuari; & quatenus hominum ſocietati, & conuictui deſeruit.

De Humilitate.

k S. Th. ſup. q. 161.

5. k Humilitas eſt virtus, qua quis defectum ſuum conſiderans, in infimis ſecundum modum ſuum ſe continet. Ex hac definitione tria intelliguntur. 1. Origo humilitatis, quæ eſt cognitio propriæ vilitatis. habetur autē maxime hæc cognitio ex comparatione ſui cū Deo. 2. Duo præcipui Humilitatis actus, qui ſunt Appetitio rerum infimarum propriȩ vilitati congruentium iuxta rectam rationē; & cohibitio appetitus ne efferatur ad maiora, quàm propriæ vilitati cōueniunt. 3. Differentia inter Humilitatem, & Magnanimitatem quatenus vtraq; cohibet appetitum ne feratur ad maiora. quamuis enim in hoc hæ virtutes conueniant: differunt tamen in eo, quod, cum obiectum Humilitatis ſit depreſſio, Magnanimitatis eleuatio iuxta rationem, Humilitas retinet appetitū ne eleuetur ſupra gradum debitæ depreſſionis; Magnanimitas continet eumdem appe-

titum

titum ne eleuetur vltra gradum debitæ eleuationis. oritur enim Humilitas, vt dictũ eſt, ex conſideratione propriæ vilitatis, Magnanimitas ex cõſideratione propriç excellẽtiæ,

De Studioſitate.

6. *l* Studioſitas, eſt virtus, quæ affectum, & ſtudium cognoſcendi iuxta rectç rationis normam temperat. Studium autem eſt vehemens animi applicatio ad aliquid cognoſcẽdum; & includit duos actus, nempe affectum ſciendi, qui eſt actus voluntatis, & conatum, qui eſt exercitium cognitionis, quatenus dependet à voluntate, cuius eſt applicare potẽtias cognoſcitiuas ad cognoſcẽdum. Triplex autem eſt Studioſitatis officium. 1. Moderari appetitum ſciendi, vt quis non velit plura, aut altiora ſcire, quàm ipſi conueniat; nec pluris faciat ſcientiam, quàm oportet. 2. Moderari applicationem, & conatum ad cognoſcendum, & ad vtendum ſcientia, apponendo debitum finem, modum, circumſtantias loci, tẽporis, adminiculorum. 3. Impellere animũ, & incitare ad ſtudium, cum quis ob laborem coniunctum refugit ſtudium neceſſarium, vel congruum, vel in eo languet.

l S. Tho. ſup. q. 167.

m De Parcitate.

7. Parcitas, ſeu Modeſtia cultus eſt, quæ decorum in cultu corporis & alio rerum exter narum apparatu ſeruat. Quatenus hæc virtus tollit ſuperflua, Parcitas dicitur; quatenus nimium exquiſita non requirit, appellatur Simplicitas, ſiue Moderatio. Materia remota hu-

m S. Th. ſup. q. 169.

huius virtutis eſt externus apparatus, præſertim ſpectans ad cultum, & ornatum corporis, domus, ſupellectilis, & conuiuiorũ; proxima ſunt actiones, quibus hæc procuramus, & his vtimur. Forma vero, quæ in hanc materiam inducitur, eſt congruentia ad perſonam, ad receptam cõſuetudinem, ad tempus, locum, negotium præſens, & alias circumſtãtias. eam enim congruentiam ſpectat hæc virtus, ex affectu honeſtatis, q̃ in ea relucet.

VI. PROPOSITIO.

De vitijs, quæ Temperantiæ, ac virtutibus ei annexis oppoſita ſunt.

VItia Temperantię, ac virtutibus ei annexis oppoſita ea ſunt: Stupor, Intemperantia, Gula, Ebrietas, Luxuria, Impudicitia, Incontinentia, Ira, Lenitas nimia, Crudelitas, Feritas, Lentitudo, Superbia, Abiectio animi, Curioſitas, Negligentia, Ludi ſuperfluitas, Auſteritas, Superfluitas ornatus, Mollities.

n De Stupore.

a Ariſtot. 2. eth. c. 7. & 3. eth. c. 11. s. Thom. 2. 2. q. 142. a. 1.

1. Stupor, ſiue Inſenſibilitas eſt vitium a Temperantiæ oppoſitum per defectum, cum quis ſicut non oportet, & quando non oportet, &c. auerſatur, & repudiat delectationes tactus. vitioſum enim eſt contra naturæ ordinem agere. Natura autem delectationes appo-

poſuit operationibus neceſſarijs ad vitam hominis. Si quis ergo delectationem adeo refugeret, vt prætermitteret neceſſaria conſeruationi naturæ, vitioſe ageret; quia contra naturæ ordinem ageret. Si quis aũt ob finem honeſtum, vt propter ſanitatem corporis, aut executionem alicuius officij, aut contemplationem, aliudve animi bonum, delectationibus tactus abſtineret, honeſte, ac laudabiliter abſtineret.

De Intemperantia.

2. a Intemperantia opponitur Temperantiæ ſecundum exceſſum, inclinatq; ad delectationes tactus quãdo, vel vbi non oportet, plus quàm oportet, vel non eo modo, quo oportet, vel ad quas nõ oportet. Hoc vitium maxime probroſum eſt, & infame, tũ quia p illud homo vincitur delectationibus infimis, quas cum brutis habet communes; tum quia in eius obiecto nihil elucet ingenij, nihil generoſitatis, nihil quod hominem deceat. vocat autem Ariſt. 3. eth. c. 12. hoc vitium puerile; tum quia inſtar pueri impetu fertur in ea, quæ oblectãt, ſine rationis directione; tum quia niſi frænetur, præceps magis fit, vt puer ſuæ voluntati permiſſus; tum quia coërcendum eſt, & caſtigandum vt puer, dirigendaq; concupiſcentia imperio rationis, vt puer præ ſcripto Pedagogi. eſt autem Intemperantia genus ad tres ſpecies, Gulam, Ebrietatem, Luxuriam.

a Ariſtot. 3. eth. c. 10. 11. 12. s. Thom. ſup

Digitized by Google

De Gula.

p S.Th. ſup. q.148. 3. *p* Gula ſolet duobus modis accipi. 1. Ample pro vitio inclinante ad inordinationem, quæ tum in cibo, tum in potu contingit. 2. Stricte vt opponitur virtuti Abſtinentiæ ſtricte ſumptæ, quæ facit nos moderate appetere, & vti cibo, & potu non inebriante. ita Gula eſt vitium in appetitione, & vſu delectationis cibi, & potus debitum modũ, id eſt, præſcriptum rationis excedens. Poſſet Gula tertio modo accipi ſtrictiſſime, quatenus inordinate verſatur circa cibum tantum. Inordinatio porrò Gulæ ſecũdo modo ſumptæ poteſt accidere quinque modis, quorum ſinguli diſtinctas Gulæ ſpecies conſtituunt, quia ſinguli diuerſo modo opponuntur virtuti Abſtinentiæ, & diuerſi in diuerſis reperiri ſolent. Primus modus inordinationis eſt ſecundum ciborum ſubſtantiam, cum pretioſiores cibi appetuntur, quàm proprio ſtatui conueniant. 2. Secundum qualitatem, cùm in condimentis, & ſtudio præparandi eſt exceſſus. 3. Secundum quantitatem, cum nimiũ comeditur, id eſt, plus quàm natura requirat. 4. Secundum modum ſumendi, vt ſi quis non mandendo, ſed deuorando comedat. 5. Secũdum rationem temporis, vt ſi quis tẽpus debitum præueniat, aut ſæpius, quàm deceat, comedat. Aliæ inordinationes circa cibum accidere ſolent, quæ nõ conſtituunt ſpecies gulæ diſtinctas, quia non Abſtinentiæ, ſed alijs virtutibus opponuntur; vt comedere in loco incon-

incongruo modo Religioni repugnat, modo Modeſtiæ.

De Ebrietate.

4. *q* Ebrietas, eſt vitium inclinans ad exceſſum in potando, cauſa voluptatis, vſq; ad violentam vſus rationis priuationem. Ebrietas hoc modo ſumpta opponitur Sobrietati ſtrictiſſime ſumptæ, de qua dictum eſt ſupra Prop. 4. Diximus (cauſa voluptatis) quia, ſi cauſa medicinæ ex medicorũ præſcripto, fieret exceſſus in potu vſque ad violentam interceptionem rationis, non eſſet ebrietas. violenta autem vſus rationis priuatio, opponitur naturali. Naturalis fit per ſõnum, ſpiritibus animalibus impeditis ne ad organa externa fluãt, neruis ſenſorijs, qui ad ſenſuum externorum organa terminantur, vapore quodam frigido occupatis. violenta fit, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, vt ẽt in vigilia ratione vti non poſſit.

q S.Tho. ſup. q. 150.

De Luxuria.

5. *r* Luxuria ſumi ſolet 1. Generatim pro quolibet exceſſu in vſu earum rerũ, quæ pertinent ad corporis cultum, ſeu voluptatem. 2. Stricte pro exceſſu in re venerea: opponitur autem Caſtitati. eſtq; vitium, quod inclinat ad inordinationem circa actum ſeminationis. Duplex autem eſſe poteſt inordinatio, altera in ſubſtantia actus, vt cũ non fit in organo naturali, aut non cum perſona legitima;

r S. Th. ſup q. 153.

tima; altera in modo, & alijs circumſtantijs loci, temporis, &c. Pro varietate autem inordinationis circa ſubſtantiam actus, ſunt plures luxuriæ ſpecies. vel enim eſt inordinatio circa actum principalem, quod ita fiat, vt nõ poſſit ſequi Generatio; & eſt vitium contra naturam. vel quia ita fit, vt non poſſit ſequi commoda inſtitutio, & promotio prolis vſq; ad ſtatum perfectũ; & ea ſpecies dicitur, Simplex fornicatio; ſpectatq; ad copulam ſoluti cum ſoluta. vel quia fit cum perſona incongrua; Perſona autem incongrua vel eſt propinqua, & vitium eſt inceſtus: vel alteri iuncta; eſtq; Adulteriũ: vel ſub poteſtate parẽtis; & eſt Stuprũ: vel nõ conſentit; & eſt Raptus.

De impudicitia.

ſ 1. Tho. ſup. q. 154. ar. 1. ad 5.

6. *ſ* Impudicitia eſt vitium, quod inclinat ad turpes contactus.

De incontinentia.

t Ariſtot. 7. eth. s. Thom. ſup. q. 156.

7. *t* Incontinentia duobus modis ſumitur. 1. Large, cum cedit ratio impulſui cuiuſuis paſſionis. 2. Stricte, vt opponitur Continentiæ ſecundo modo ſumptæ; eſtq; cum paſſio, quæ circa delectationes tactus verſatur, vincit rationem, vſu rationis manente. *u* Non .n. ſolet incontinens appellari, qui amiſſo per paſſionis vehementiam iudicio rationis, trahitur ad delectabilia; vt nec beſtiæ, nec amẽtes nomen Incontinentium habent. *x* Præterea qui ab alia paſſione vincitur, quàm ab ea, quæ

u Ariſt. ſup. c. 5.

x Ariſt. ſup. c. 4. & 6.

quæ eſt circa tactum, non appellatur abſolute incontinens, ſed cum addito, vt Incontinens iræ; vt nec abſolute continens appellatur, qui alias paſſiones vincit, ſed ſolum qui vincit paſſionem delectationis circa tactum. Ratio ea videtur eſſe, quod delectationes tactus vehementiores ſunt, quippe magis conſentaneæ propenſioni naturali, & trahunt hominem ad magis turpia: quare in continendo ſe ab his eſt laus quædam, & difficultas magis peculiaris; vnde fit, vt qui his delectationibus reſiſtit abſolute continens appelletur; & qui vincitur ab his, abſolute incontinens. *y* Poteſt autem duobus modis contingere vt paſſio rationem vincat, vſu rationis manente. *y* Ari. ſup. c. 7.
1. Trahendo ad ſe, ac rapiendo impetu ſuo voluntatem ante quàm ratio conſultet, aut exactius deliberet: & ea Incontinentia dicitur effrenata, ſiue Temeraria. Accidit autem hoc vel ob paſſionis celeritatem, vt in cholericis; vel ob vehementiam, vt in melancholicis. In his ergo quamuis voluntas aduertat malum eſſe, quod proponitur; non ſinit tamen negotium ratione expendi, ſed ſtatim cedit, ſenſibili obiecti ſuauitate illecta. 2. Vincit paſſio voluntatem, etiam aduertentem, cum voluntas tenuiter inhæret bono rationis. facile enim paſſio volũtatem ad ſe trahit, etiam ſi non valde vehemens ſit, cum voluntas parum firmiter inhæret bono rationis. Is trahendi voluntatem modus ſolet eſſe crebrior in mulieribus, & ijs, quorum conſtitutio mollior eſt, & fœminea, vt ſunt phlegmatici. Vtrouis autem modo Incontinentia con-

cótingat, malum morale eſt, peculiarem turpitudinem habens: tum quia turpe eſt rationem vinci à paſſione, & voluntatem deſerere bonum rationis vt inhæreat bono delectabili: tum quia voluntas trahitur ad infimas delectationes, quæ homini cum brutis communes ſunt.
Ariſt. ſup. 6. ✕ Plus porrò turpitudinis habet Incontinentia cócupiſcentiæ, quam Iræ, tum quia motus Iræ habet ſpeciem aliquam, & imaginem rationis; quia offert ſe vindictæ menti ſpecie Iuſtitiæ; motus autem concupiſcentiæ totus eſt ſecundum ſenſum, totus carni ſeruiens. Tum quia motus iræ, quippe qui ex choleræ humore oritur, eſt celerior, ac proinde magis dignus venia, quàm motus coucupiſcentiæ, cui ſanguis, & pituita deſeruit, quorum motus lenior, & quæ non ita accenduntur, vt cholera. Tum quia concupiſcentia quærit voluptatem ſuperfluam; Ira vero repellit malum immeritum: ac proinde plus habet excuſationis qui in malo à ſe depellendo modum rationis excedit, quam qui in admittenda voluptate ſuperflua.
Ariſt. ſup. 7. & 8. ✕ Eſt autem Incontinentia ceteris paribus minus malum, quam Intemperantia. Tum quia intemperans ex ſpontanea electione peccat; incótinés ex impulſu paſſionis, quaſi ab extrinſeco cótra volútatem incitatus. tum quia intemperans habet intellectum praue diſpoſitum quo ad iudicium obiecti, non reputãs illud inhoneſtum, aut certe parui æſtimans, vt malum exiguum; & voluntatem, ac appetitum inferiorem praue diſpoſitum habitu vitioſo: incontinens vero iudicium habet
rectum

rectum, & voluntatem rectam extra paſſioné, & appetitum inferiorem non adeo corruptũ. Quare Incontinentia aut nõ eſt vitium, quia poteſt contingere, vt ſi quid mali habitus ex actu Incontinentiæ relinquatur in volũtate, ſtatim expellatur per actum, quo voluntatem pænitet facti: aut, *b* ſi vitium eſt ex aliquo habitu relicto, non eſt omni ex parte vitium, quia parum habet voluntarij, & electionis.

b Ariſt. ſup. c. 10.

8. *c* Eſt aliud vitium, ſeu quaſi vitium Incontinentiæ reſpondens, ac oppoſitũ Continentiæ per defectum, cum quis non perſiſtit in recta ratione, quia corporis delectationibus minus oblectatur, quàm oportet. ſed quia is habitus in paucis, & rarò reperiri ſolet, fit, vt Continentiæ ſolum Incontinentia eſſe contraria videatur, vt Temperantiæ Intemperantia.

c Ariſt. ſup. c. 9.

De Ira, & Lenitate nimia.

9. *d* Ira dicitur tum vna ex paſſionibus, tum vitium oppoſitum Manſuetudini per exceſſum. Inclinat autem hoc vitium ad appetendum vindictam inordinate. Eſt autem inordinatio cum appetitur vindicta de eo, qui non meruit, vel vltra quàm meruit, vel non ſecundum legitimum ordinem, vel non propter debitum finem, qui eſt conſeruatio Iuſtitiæ, & culpæ correctio; vel motus iræ immoderate ferueſcit ſiue interius, ſiue exterius.

d Ariſtot. 4. eth. c. 5. s. Thom. ſup. q. 158. a. 2.

10. *e* Lenitas nimia Manſuetudini opponitur per defectum, cum quis ob quæ opor-

e Ariſt. ibid. s. Tho. ibid. ar. 1.

 tet,

Digitized by Google

tet, & quando, & in quos oportet non iraſcitur.

De Crudelitate, Sæuitia, Lentitudine.

Ariſt. ibid. Thom. ſup. 159.

11. *f* Crudelitas Clementiæ opponitur per exceſſum. eſt autem Atrocitas animi in exigendis pœnis. Vt enim Clementia minuit pœnam quantum ratio permittit; ita Crudelitas illam auget, idq; ex animi quadã aſperitate, malo alterius minime compatientis. Supponit autem Crudelitas duo, nempe & poteſtatẽ puniẽdi; & cauſam, ſcilicet iniuriam, quæ vindicetur, vel delictum, quod puniatur. Crudelitas enim eſt exceſſus in pœnis exigẽdis. Pœna autem delictum, vel ſpeciem delicti ſupponit.

12. Sæuitia, ſeu Feritas eſt, cum quis vel nulla culpa ſuppoſita, vel ea ſuppoſita, in puniendo excedit atrociter modum, non tam vt culpam vlciſcatur eius, quem punit, quàm quod inſtar alicuius ferę delectetur ipſo cruciatu, & læſione hominis.

13. Lentitudo Clementiæ opponitur per defectum. ea incolſulte pœnam mitigat, vel omnino remittit, etiam cum bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit. Prouenire ſolet hoc vitium tum ex nimia alieni mali compaſſione, cum alterius calamitas, quam patitur, non cauſa ſpectatur; tum ex naturæ quadam lentitudine, ac ſtupore, culpæ magnitudinem non percipiente.

De

De Superbia, & Abiectione nimia ſui.

14. g Superbia, eſt vitium, quod inclinat ad appetitum peruerſe excellendi. opponitur Humilitati per exceſſum. Humilitas inclinat ad appetitum continendi ſe in infimis ſecundum ſuum modum: qui appetitus oritur ex conſideratione proprij defectus. Hinc oppoſita Superbiæ ratio intelligitur. Inclinat enim ad appetitum, ſeu amorem, & complacentiam propriæ excellentiæ peruerſæ, id eſt, maioris, quàm re vera inſit. qui appetitus oritur ex conſideratione excellentiæ maioris, quàm inſit. accidit autem maior conſiderari, quia non conſiderantur proprij defectus, & dependẽtia à Deo. Ex his intelligitur in quo differat Superbia à *Præſumptione*, Ambitione, Magnanimitate. Superbia enim habet pro obiecto excellentiam, quæ primò, & per ſe circa propriam perſonam conſideratur: quare ipſa perſona eſt obiectum Superbiæ. Præſumptionis autem obiectum ſunt functiones magnæ, non habentes commenſurationem cum propria perſona; quare perſona non reſpicitur à Præſumptione vt obiectum, ſed vt terminus, & menſura obiecti. Magnanimitas verſatur circa functiones magnas habentes proportionem cnm propria perſona: Ambitio circa magnas dignitates non congruentes propriæ perſonæ. in quibus item perſona non eſt obiectum, ſed terminus. Porrò ex primo Superbię actu, qui eſt Complacentia de peruerſa excellentia propriæ per-

g S. Tho. 2. 2. q. 162.

ſonę, multi actus oriuntur ordine quodam. 1. Æſtimatio ſui, quatenus ex complacentia ſui propria excellentia maior videtur, & pluris æſtimatur. 2. Æſtimatio, qua ſe ſuperbus æſtimat dignum, & idoneum rebus magnis, ſuam menſuram excedentibus. 3. Appetitus dignitatum, & aliorum ad excellentiam pertinentium, tanquam ſibi congruentium. 4. Appetitus honoris, & laudis. 5. Indignatio, & dolor, ſi hæc non obtineantur. 6. Contemptus aliorum, cum quibus ſe ſuperbus comparat, & quibus ſe meliorem æſtimat. 7. Actus, quo ſuperbus recuſat ſe ſuperioribus ſubijcere, quod ſe putat eſſe digniorem, ac prudentiorem. 8. Actus, quo recuſat ſe Deo ſubijcere, qnod vult ſuo arbibitratu viuere, quaſi Deo opus non habeat.

15. Inordinata ſui abiectio, ſeu deiectio animi (quæ etiam Puſillanimitas dici poteſt) vitium eſt, quatenus inclinat ad ſui abiectionem cum ea redundat in iniuriam ſtatus, vel officij, in quo quis eſt, vel talẽti, quo eſt pręditus, aut in eorum incommodum, quibus prodeſſe poteſt, vel debet. Opponitur Humilitati per defectum, quatenus Humilitas cõſideratur vt refrænãs appetitum excellentiæ; nimia enim abiectio nimis parum appetit ea, quę ad propriam excellentiam ſpectãt. Si vero Humilitas cõſideretur vt inclinans ad ea, quibus ſuam vilitatem profitetur, Abiectio ſui nimia opponitur Humilitati per exceſſum, Superbia per defectum.

De Curioſitate, ac Negligentia.

16. *b* Curioſitas generatim eſt ſuperflua cura,& diligentia circa res inutiles,vel qualitatem earum non neceſſariam. Proprie Curioſitas eſt vitium Studioſitati oppoſitum per exceſſum,inclinans ad affectum,& ſtudiũ inordinatum cognoſcendi vt cognoſcendi; cum ſcilicet cognitio,aut modus eam acquirendi non eſt conueniens rectæ rationi, conſideratis rei,perſonę,& ipſius officij circumſtantijs, &c. Poteſt autem id contingere quatuor modis. 1. Ex parte finis,ſi quis cognitionem quærat, vt illa abutatur ad Superbiam,aut ad aliũ malum finem:aut ſi cognitionem nullo modo referat ad Deum, in quem tamquam in finem referenda eſt. 2. Ex parte eius,qui cognitionem quærit, ſi per eã impediatur, quo minus muneri ſuo ſatisfaciat. 3. Ex parte eius, à quo cognitio quęritur : vt ſi quæratur à Dęmone per expreſſam,vel tacitam ipſius inuocationem. 4. Ex parte rei, cuius cognitio quæritur; ſi ea ſit ſupra humanam facultatem,ſaltem moraliter loquendo. Porrò cognitionem hìc intelligimus non ſolum intellectiuam, ſed etiam ſenſitiuam. *b* s.Tho.ſup. q.167.

Negligentia ſtudiorum Studioſitati opponitur per defectum. Inclinat ad omiſſionem diſcendi id, quod diſcere, vel ſcirę quis debet.

De Ludi ſuperfluitate, & Auſteritate.

S. Tho. ſup. 168. a. 3. 17. *i* Ludi ſuperfluitas vitium eſt Eutrapeliæ oppoſitum per exceſſum; Cum quis in ludis, ac iocis immoderatius ſe gerit, quàm conueniat regulæ rectæ rationis. k Auſteritas opponitur Eutrapeliæ ſecundum defectũ; vt accidit cum quis eget ea animi remiſſione, quæ fit per ludum, nec admittit ex Auſteritate animi; aut ex eadem moleſtum ſe alijs exhibet, honeſtos eorum ludos reſpuens.

Ariſtot. 4. ... c. 8.

De Superfluitate ornatus, & Mollitie.

S. Tho. ſup. 169. 18. *l* Superfluitas ornatus vitium eſt inclinans ad exceſſum Parcitati, & Simplicitati contrarium in exteriori apparatu. Contingit autem hoc vitio peccari & cum externus cultus eſt contra morem eorum, quibus cum viuitur; & cum ad vanam gloriam captãdam refertur, & ad illicitam voluptatem; & cum ſollicitudine nimia ei opera datur; & ex alijs circumſtantijs contrarijs rectæ rationi.

19. Mollities Parcitati, & Simplicitati opponitur per defectum. Peccat quis hoc vitio vel cum præter decorum in cultu corporis, & rerum ſuarum eſt negligentior; vel cum vilitatem cultus refert ad malum finem, vt ad vanam gloriam captandam.

EPI-

EPILOGVS.

Hæc de Ethicæ natura, fine hominis, ac virtutibus moralibus diſputauimus ex principijs lumine naturali notis,& ſecundum peripateticam doctrinam. Is autem diſputationis noſtræ finis fuit, vt morales Ariſtotelis ad Nicomachum libri breui, ac plano compendio explicarentur,& introducerentur tyrones ad eã ſacræ Theologiæ partem,quæ de Moribus eſt.Si quid bene dictum à nobis eſt, & ad ſolidam ſcientiam vtile; id acceptum referimus Deo. ſi quid excidit haud conſonum veritati;illud Doctorum cenſuræ, ac Maiorum iudicio ſubijcimus emendandum. Petimus autem ex Deo Opt. Max. vt Chriſtianum Lectorem non ſinat hærere in ſola moralis doctrinæ cognitione; ſed pro ſua bonitate excitet illum, ac proue-hat ad intelligentiam rerum, quæ ſupra naturam ſunt,& ad rectas actiones. Finis enim Moralis doctrinæ actio. Atque vt quiſque pro ſua virili cooperetur diuinæ bonitati; cognitionem, quam lumen naturæ docet de recta actione, copulet cum ea,quæ habetur ex doctrina catholicæ fidei; & ex vtraq; formet ſibi modos practicos,à quibus ſtatuat in agendo nunquã diſcedere.

LAVS DEO.

ca
fa
to

qu
bu
tur
pet
in
om
ho
era
tur
Dj
&
d.
M
M

ut

Digitized by Google

INDEX

Ariſtotelicus.

IN quo breuis ſumma ponitur decem librorum Nicomachiorum: & ſecundum eorum ordinem indicantur huius Introductionis loca, tum quæ ad Ariſtotelici textus intelligentiam faciunt; tum quæ ea continent, de quibus in illis textibus agi poteſt.

LIBER PRIMVS.

Cap.1.& 2. Omnes doctrinæ finem aliquem habent, ad quem diriguntur, nempe bonum aliquod, quod ab hominibus appetitur. In bonis autem, quæ appetuntur, ſemper datur aliquod bonum vltimum, propter quod cetera bona appetuntur. videndum quod nam ſit bonum vltimum, ac proinde ſummum, propter quod homo cetera appetere, & ad ea omnes actiones dirigere debet. Porrò doctrina moralis, quæ hominis actiones, ac finem conſiderat, ſcientiæ Politicæ ſubordinatur, quæ communitatis actiones, ac finem contemplatur. Pro horum intelligentia agi poteſt 1. De fine, de quo Diſp.1.q.1. def.7. 2. De Ratione Boni. ibid. def.5. & 6. & d.2.q.1. prop.1. 3. De actiuæ philoſophiæ diuiſione. d.1.q 1.def. 1. 4. De Ethicæ nomine. ibid. def.12. 5. De Moralis diſciplinæ diuiſione, natura, obiecto d.1.q.2. 6. De Methodo, qua hæc doctrina tradi poteſt. in Procemio.

C.3. Modus doctrinæ in Ethicis nō poteſt eſſe ita exactus, vt eſt in alijs ſcientijs; quia in materia morali non poteſt

eſſe

eſſe ꝑfecta certitudo. Apti huius doctrinæ auditores non ſunt iuuenes, ob inexperientiam; nec male morati, ob prauas affectiones. Finis moralis doctrinæ eſt actio. De hoc fine in Proœmio, & in Epilogo.

C. 4. De fine agendorum omnium, id eſt, de felicitate, diuerſi diuerſa ſentiunt. Aptiſſimus modus illam inueſtigandi eſt incipere ab ijs, quæ nobis ſunt notiora. cum autẽ felicitas actiua ſit actio recta: de recta autem actione non poſſit bene philoſophari, qui malus ſit: ideo ei, qui felicitatem hominis vult inueſtigare, debent eſſe in praxi noti boni mores. De felicitatis nomine. d. 1. q. 1. def. 8.

C. 5. Bonum ſummum, & felicitas hominis non eſt voluptas, neq; honor, neq; diuitiæ, neq; virtus. Diſp. 2. q. 1. P. 1. & 2. & q. 2. P. 1. 4. 5.

C. 6. Felicitas non eſt Idea, ſeu Bonum ſeparatum, quod Plato ponebat. tum quia, cum bonum ſit analogum, vt & ens, non poteſt dari vnum commune bonum omnibus bonis. tum quia ſi omnium bonorum vna eſſet Idea, vna eſſet de omnibus illis ſcientia: at non eſt vna, vt patet ex tanta varietate ſcientiarum. tum quia eadem eſſet ratio boni in omnibus bonis, quæ per ſe appetuntur, vt eſt ſapere, videre, honor: at non eſt in his eadem ratio boni. tum quia bonum homines appetunt, vt illud poſſideant: at Idea illa poſſideri non poteſt. tum quia non apparet quid vtilitatis percipi poſſit ex conſideratione illius boni ſeparati. Aliqua ex his melius intelligi poſſunt ex dictis d. 2. q. 1. P. 2. & P. 4. ad 1.

C. 7. De ratione felicitatis eſt 1. Eſſe reſpectu agendorum bonum agendum vltimum, ad quod cetera bona agenda referuntur, & ipſum non refertur ad alia. 2. Eſſe bonum ſufficiens, ac perfectum. 3. Eſſe operationem hominis vt homo eſt, id eſt, operationem partis rationalis, eamq; præcipuam inter operationes rationales, ac diuturnam. De his d. 2. q. 1. P. 1. & 2.

C. 8. Cũ tria ſint bona, externa, corporis, & animi; animi autem

Digitized by Google

autem bona ſint tum habitus,tum operatio: aliqui dixerũt felicitatem poſitam eſſe in operatione animi. aliqui præter operationem requirebant voluptatem. Et operatio quidem animi eſt ex ſe maxime delectabilis,præſertim ſi fiat ex habitu.aliqui,præter operationem animi, neceſſaria ad felicitatem eſſe bona externa dixerunt.Pro horum intelligentia leg.d.2.q.1.Prop.2.& 5.& P.6.in fi.

C. 9.Cauſa felicitatis efficiens non videtur eſſe fortuna. quia felicitas eſt quid optimum, & operatio ex virtute; vt patet ex eo, quod qui non habent talem operationem non dicuntur felices:at optima,& quæ ex acquiſitione boni habitus pendent,non ſunt à fortuna. De cauſa felicitatis efficiente fuſe diſputatur d.2.q.3.

C.10 Quod felicitas hominis ſit operatio hominis vt homo eſt,non autem bona externa,& corporis, probatur: quia in felicitate,ex communi omnium ſenſu, requiritur firmitas,& diuturnitas: hæc autem maxime contingunt operationi,quæ fit ex virtute.De Perpetuitate felicitatis d.2.q.2. Prop.2.

C.11. Amicorum calamitates reſpectu eorum,qui vita functi ſunt,videntur ita ſe habere,vt eos à ſtatu felicitatis non dimoueant.

C.12. Felicitas eſt bonum honorabile potius,quàm laudabile. Quia laus eſt eorum,quorum bonitas conſideratur in ordine ad aliquid aliud.quæ autem ſunt optima,ac proinde non ordinantur ad aliud, honorantur potius, quàm laudantur. at felicitas eſt bonum, quod non ordinatur ad aliud bonum humanum. De laudabilitate d.1.q.3.P.4.in fine.Quod ratio formalis felicitatis non ſit in actione. d.2. q.2.P.4.

C.13.Cum felicitas ſit operatio ſecundum virtutem, de virtute agendum eſt.vt autem melius,quæ ad virtutem ſpectant,intelligantur,ſcienda ſunt aliqua,quæ ad ſcientiã de anima pertinent. Animæ duæ ſunt partes,altera rationalis,

nalis,altera irrationalis. Irrationalis alia vegetatiua,quæ non eſt propria hominis. alia, quæ regitur à ratione: quæ interdum contrariatur rationi. vnde duplex eſt virtus, alia rationis,alia partis,quæ ſubditur rationi. Quod virtus ſit medium ad felicitatem,d.3.in prœmio. De partibus animæ d.3. q.1. P.2. De ſubiecto virtutum moralium. d.3.q.1.P.3.

LIBER SECVNDVS.

Cap.1.Virtutes non habemus à natura,ſed aſſuetudine illas acquirimus. De cauſa efficiente virtutum moralium. d.3.q.1.P.4.

C.2.Virtutes circa mediocritatem verſantur. Probatur tum ex eo,quod illæ ab exceſſu,& à defectu corrumpuntur, vt ſuadet experientia:tum ex eo,quod ad mediocres operationes inclinant.d.3.q.1.P.2.§.18.

C.3.Virtutes morales circa voluptates,ac triſtitias verſantur.Rationes vide d.3.q.1.P.2.§.19.

C.4. Quid requiritur,vt quis dicatur ex virtute operari? Non ſolum vt operetur virtuoſa,v.g.iuſta,& temperata:ſed etiam vt operetur virtuoſe,id eſt, ex electione, & cũ affectu ad virtuoſa. d.3.q.1.P.1.§.2.& P.3.§.1.

C.5. Quid eſt virtus moralis? Cum tria ſint in anima, Paſſiones,ſeu actus,Potentiæ,& Habitus: virtus moralis nõ eſt actus,neq; potentia,ſed habitus. Horum probatio habetur d.3.q.1.P.1 §.1.Hic agi poteſt 1. De ratione formali virtutum moralium,de qua d.3.q.1.P.1. 2. De paſſionibus animi, de quibus fuſe ibid. P. 2. à §.2. vſque ad 17. 3. De diuiſione actuum animi;de qua ibid.§.1.& 17.

C.6. Virtutis habitus circa medium verſatur. medium autem duplex, aliud rei, aliud quo ad nos. & quia multis modis poteſt recedi à medio;ideo contingit multis modis peccare.Aduertendum autem eſſe quædam,quæ non licet neq;

me-

mediocriter attingere, quia ex ſe mala ſunt, vt adulteriũ. d.3.q.1.P.2.§.18.

C.7.Numerat Ariſt.media, & extrema in ſingulis materijs.De quibus fuſe d. 3.q.2.3.4.

C.8. Extrema vitia cum media virtute, & inter ſe ita comparantur, vt virtus reſpectu vitij per exceſſum, eſſe quidam defectus;reſpectu vitij per defectum,eſſe quidam exceſſus videatur. maior autem eſt contrarietas extremorum inter ſe,quàm cum medio. medio autem in quibuſdã magis exceſſus, in quibuſdam magis defectus opponitur. Hæc melius intelliguntur ex ijs,quæ de ſingulis virtutibus, & vitijs dicuntur d.3.q.2.3.4.

C.9.Quid agendum,vt medium aſſequi poſſimus? 1.Ab illo extremo recedendum,quod magis opponitur medio. 2. Nitendum contra id,ad quod natura inclinamur. 3.Maxime à voluptate cauendum. vide quæ de frænandis paſſionibus dicuntur d. 3.q.1.à §.3.vſq; ad 14.

Poſt hæc agi poteſt de virtutum moralium diuiſione,ac duratione.de quibus d.3.q.1. P.3.5.9.

LIBER TERTIVS.

Cap.1.Effectus virtutum ſunt actiones bonæ,vitiorum malæ. Bonæ actiones laudantur,quia volũtariæ; malę tum pœna affici ſolent,quia voluntariæ; tum veniam habere, quia inuoluntariæ. videndum ergo quid ſit voluntarium, & inuoluntarium. Aliam rationem cur de voluntario debet agi vide d.1.q.3.in princ. Inuita ſunt,quæ aut vi, aut ignoratione fiunt. quæ autem fiunt ex timore,mixta quidẽ ſunt,id eſt,partim ſpontanea,partim inuita,ſimpliciter tamen ſpontanea dicenda. Quæ ex concupiſcentia fiunt,abſolute ſpontanea ſunt. violenta, ſunt abſolute inuita. quæ ex ignoratione fiunt,alia ſunt inuita; alia neq; ſpontanea, neq; inuita; alia ſpontanea. Inuita ſunt,cum in actione ignorantur particularia, & circumſtantiæ, & poſtquam

facta

facta eſt actio dolorem affert. Declarantur hæc fuſe d. 1. q. 3. P. 1. De circumſtantijs agitur d. 1. q. 5.

C. 2. vnum è ſpontaneis eſt electio; quæ non eſt cupiditas, neq; ira, neq; opinio, neq; voluntas. verſatur circa media ad finem, quæq; in noſtra ſunt poteſtate, & præconſultata. d. 1. q. 4. P. 1. §. 4. f. 61.

C. 3. Summa huius capitis, quod eſt de conſultatione, habetur explicate d. 1. q. 4. P. 1. §. 4. f. 64.

C. 4. Voluntas dicitur actus ille, quo voluntas verſatur circa finem. An autem omne, quod volũtas appetit, bonum eſt? Ex ſe quidem omne appetibile bonum eſt. non enim eſt naturalis inclinatio ad malum. ſed ex prauo habitu, & paſſione, poteſt contingere vt bonum alicui appareat, quæ re vera malum eſt, & ſub ea boni ſpecie illud appetat. Explicantur hæc d. 1. q. 1. def. 5. §. 2. & q. 4. P. 3. §. 1. & d. 2. q. 3. §. 1. De voluntate, & alijs voluntatis actibus, de quibus poſſet hoc in loco agi, d. 1. q. 4. P. 1. §. 3.

C. 5. Bene, ac male agere, ac proinde virtutem, & vitiũ, quæ ad actiones conſecuntur, eſſe in noſtra poteſtate probatur 1. Quia Legiſlatores pœnis eos, qui male; præmijs eos, qui bene agunt, proſecuntur: vt bene agentes ad virtutem incitent; male agentes à mala actione reuocent. at ad ea, quæ non ſunt in noſtra poteſtate, hortatur nemo. 2. Quia omnia vitia, etiam ea, quæ ad corpus ſpectant, ſi in noſtra poteſtate ſunt, vituperantur; ſi autem non ſint, nemo increpat. Porrò quidquid ſit, an finis, qui primò alicui obijcitur, ſit à natura, certum eſt habitum non eſſe à natura, ſed à noſtro arbitrio, vt rationes allatæ probant. Hic agi poteſt de obiecto motiuo voluntatis, & cauſa illud proponente, & de modo, quo voluntas mouetur. d. 2. q. 3. P. 1. & 2.

C. 6. Fortitudo mediocritatem conſtituit circa paſſiones timoris, & audaciæ. Sunt autem aliqua, quæ timere debemus, vt infamiam; aliqua, quæ nõ debemus timere, vt paupertatem. circa hæc non verſatur fortitudo. verſatur autem

circa

circa mortem,eamq; præclaram;qualis eſt,quæ in bello oppetitur.Horum explicatio habetur d.3.q.3.P.1.& 2.

C.7. Fortitudinis actus ſunt,timor , & audacia, ſi fiant circa ea,quæ oportet,& eo modo,quo oportet,& quando oportet. Contingit autem ab hac mediocritate per defectum, & exceſſum recedere quatuor modis. quare quatuor ſunt vitia Fortitudini oppoſita, Timiditas, Ignauia, Intimiditas, Audacia.d.3.q, 3.P.5.

C.8.Aliqui actus videntur ſimiles actibus Fortitudinis, cum Fortitudinis actus uon ſint. ij ſunt 1. Subire pericula propter honorem, vel timorem pœnarum,vel coactionem. 2.Subire pericula ob ſpem euadendi, quæ nitatur vel experientiæ,vel potentiæ. 3.Subire pericula ex paſſione iræ, vel doloris.4.Subire ex ignoratione. Hi non ſunt actus Fortitudinis, quia ratio ad illos mouens,non eſt honeſtas. d.3. q.3. P.2.§.1.

C.9.Cum Fortitudo & circa audaciam, & circa timorẽ verſetur : magis eius tamen ſpecies in frenando timore elucet.Fortitudinis finis maxime iucundus eſt , quia maxime honeſtus: ſed ea iucunditas à perpeſſione rerum acerbarum obſcurari ſolet, quas neceſſarium eſt perpeti , vt ad illum perueniatur.d.3.q.3.P.2. §.2.

C.10.Summa,& explicatio huius capitis, quod eſt de Temperantia,habetur d.3.q.4. Prop. 1.

C.11.Cum duplex ſit cupiditas,altera cõmunis, ſeu ſpectans ad ſpeciem hominis,vt appetitus cibi, & potus; altera particularis vniuſcuiuſq; , vt eſt appetitus talis, vel talis cibi, vel potus,&c. In prima non contingit contra Temperantiam peccare , niſi ſecundum exceſſum:in ſecunda aũt contingit varijs modis peccare, vt ſi quis oblectetur de quibus non oportet,& magis,& non eo modo,quo oportet.Huc ſpectant,quæ dicuntur d. 3.q.4.P.2.§.2.& P.6.

C.12.Si intemperantia cum timiditate comparetur,maiorem habet rationem voluntarij intemperantiæ,quã timiditas,

ditas:quia delectatio, ex qua oritur intemperantia, eſt ſecundum inclinationem naturalem; triſtitia,ex qua oritur timor,eſt contra naturam.Cum ergo natura magno impetu in delectationem feratur, cohibenda eſt cupiditas, & caſtiganda,vt caſtigãtur pueri. De ratione voluntarij in concupiſcentia, & timore vide d.1. q.3. P.1. §.5.6.7. De concupiſcentia, triſtitia, timore, ac modo eas paſſiones cohibendi.d.3.q.1.P.2.§.7.8.12.

In fine huius libri agi poteſt De animi paſſionibus d.3.q.1.P.2.à §.1.vſque ad 17.

LIBER QVARTVS.

C. 1. *Summam huius capitis, in quo de Liberalitate agitur,& vitijs ei contrarijs,vide d.3.q.2.P.8.§.3.& P.9. §.8.Multa in Ariſtotele habentur; quæ quia explicatione non indigent,non oportuit in hac Introductione poni.*

C.2.Lege d.3.q.2.P.8.§.4.& P.9.§.9.

C.3.De Magnanimitate, & vitijs ei oppoſitis,d.3.q.3.P.3.§.4. & P.5.§.3.

C.4. De virtute circa honores moderatos, quæ Pholotimia nominatur,d.3.q.3.P.3.§.4.

C.5.De Manſuetudine,d.3.q.4.P.5 §.3.De vitijs oppoſitis,ibid.P.6.§.9.& ſeq.& q.1.P.2.§.13.

C.6.De Affabilitate,ſeu Amicitia virtute,d.3,q.2. P.8. §.6.De vitijs oppoſitis,ibid.P.9.§.10.

C.7.De veracitate,d.3.q.2. P.8.§.6. De vitijs oppoſitis, ibid.P.9.§.11.

C.8.De vrbanitate,d.3.q.2.P.8.§.7.De vitijs oppoſitis, ibid.P.9.§.12.

C.9.De verecundia,vt eſt pars integrans reſpectu Temperantiæ,d.3.q.4.P.3.vt eſt paſſio,d.3.q.1.P.2.§.12.

LI-

Digitized by Google

LIBER QVINTVS.

C.1.Explicatur primum ratio nominis Iuſtitiæ;Deinde ponuntur modi,quibus Iuſtitia,& Iniuſtitia dicuntur.Pro his faciunt,quæ habentur d.3.q.2.P.1. Poſtremo agitur de duobus primis Iuſtitiæ generibus, nempe legali,& particulari;& ratio iuſtitiæ legalis explicatur.vide ibid.Prop.5.

C.2. Probatur dari Iuſtitiæ particularis à generali diſtincta.ibid.Diuiditur Iuſtitia particularis in duo genera. ibid.P.6. Iuſtitiæ commutatiuæ materia explicatur. ibid. P.3.§.4.Hic agi poteſt de generibus Iuſtitiæ legalis.P.7.

C.3.Agitur de Iuſto,ac Iure,quod intercedit in Iuſtitia Diſtributiuâ.quod ius habet proportionem geometricam. Explicationem huius capitis vid.d.3.q.2.P.3.§.4.

C.4. Agitur de Iuſto,quod eſt in Iuſtitia Commutatiua. quod habet proportionem arithmeticam.vid.ibid. De differentia inter Iuſtitiam Diſtributiuam,& Commutatiuam. ibid.P.6. De iure alteri debito. ibid.P.4.§.4. De iuſtitiæ obiecto.ibid.P.2. De diuiſione iuris,ibid.P.3. De ratione formali iuſtitiæ.ibid.P.4.

C.5.Non poſſe fieri ſemper æquale, ſeu iuſtum, per retaliationem. ibid.P.8.§.vltimo. vt fiat in commutationibus æqualitas,attendendum eſſe valorem rerum, quæ commutantur: valorem autem eſſe attendendum, non ex naturis rerum,ſed ex hominum æſtimatione,cuius æſtimationis regula eſt indigentia;loco autem indigentiæ ſubſtitutum eſſe nummum.ibid.P.6.

C.6.Vt intelligatur qua operatione quis faciens iuſtum, vel iniuſtum,dicitur iuſtus,vel iniuſtus;ſciendum eſt iuſtū politicum,nempe quod intercedit inter æquales, eſſe iuſtum ſimpliciter;eſſe autem aliud iuſtum herile,aliud paternum. quæ non ſunt ſimpliciter iuſta.d.3.q.2.P.3.§.5.

C.7.Ius aliud naturale,aliud Legitimum. legitimum aliud commune,aliud particulare,vt priuilegia,aliud de-

 cre-

cretale, vt Iudicis ſententia. naturale, interdum eſt mobile; legitimum ſemper eſt mobile. ibid. §. 3.

C. 8. *Iniuſte agere, eſt ſponte agere. ſponte autem agere, eſt agere quod eſt in ſua poteſtate, & cum cognitione ſingularium. Ex his intelligitur per quam operationem quis dicatur iniuſtus, nempe per ſpontaneam ex electione, ibid. P. 9. §. 1. & 2.*

C. 9. *Vt iniuſte quis agat, duo requiruntur, voluntarium ex parte agentis, & inuoluntarium ex parte patientis. ibid. §. 2. In diſtributionibus, is, qui plus diſtribuit immerenti, iniuſte agit, non is, qui accipit. Nemo ſeipſum iniuria afficit; quia non eſt inuoluntarium ex parte patientis. vt quis iniuſte dicatur agere, requiritur vt ſciens operetur. iniuſtum agere iniuſte, ex accidenti facile eſt; ex habitu, non eſt facile. Cognoſcere iuſta, & iniuſta ſecundum praxim difficile eſt. Ius inter eos intercedit, qui bonorum ſunt participes, in quibus & exceſſum habent, & defectum.*

C. 10. *Æquitas, ſeu Epijceia inclinat ad non obſequendum iuri legali ob maius bonum. Non eſt autem contraria iuri legitimo, quia continetur ſub iure naturali, per quod ius legitimum corrigit. d. 3. q. 2. P. 7. §. 6.*

C. 11. *Quærit, An ſibi ipſi quis iniuriam poſſit facere. Proponit rationes pro parte affirmatiua. Reſpondet negando, & affert plures rationes. Docet eſſe quandam ſimilitudinem Iuſtitiæ inter partem rationalem, & ſenſum hominis.*

In fine huius libri agi poteſt de virtutibus Iuſtitiæ aſſinibus, & vitijs contrarijs, & de Iuſtitiæ ſubiecto. P. 8. q. 10.

LIBER SEXTVS.

C. 1. *Dictum eſt obiectum virtutum eſſe mediocritatem, quam ratio recta praſcribit. determinandum ergo eſt in particulari quæ ſit ratio recta. ad hanc determinationem*

com-

confert intelligere naturam cuiuſcumque habitus, cuius obiectum eſt mediocritas à ratione recta præſcripta. & quia dictum eſt de Habitibus virtutum moralium; nunc dicendum de Habitibus intellectualibus. Primùm autem ſciendum duas eſſe animæ partes, alteram rationalem, alteram irrationalem. Rationalis duas habet partes, alteram, qua neceſſaria; alteram, qua contingentia ſpeculamur: illa ſpeculatiua, hæc ratiocinatrix dici poteſt. Pro his faciunt, quæ dicuntur de partibus animæ, & diuiſione intellectus d. 1. q. 4. P. 1. §. 2. & q. 2. P. 1.

C. 2. Ad obiectum virtutum moralium ſpectat electio. electio autem eſt appetitio conſultatrix. ergo principium efficiens reſpectu electionis eſt tum ratio, tum appetitus. debet autem ratio eſſe recta, & appetitus rectus. veritas autē rationis ſumitur ex conformitate cum appetitu recto. Ad electionem autem non eſt ſatis ratio ſpeculatiua, ſed requiritur ratio practica. cadit autem electio in ea, quæ agenda ſunt. Agi poteſt 1. De electione. d. 1. q. 4. P. 1. §. 4. 2. De appetitu ſenſitiuo, & rationali. d. 1. q. 1. def. 5. 3. Quid ſit appetitus rectus. d. 1. q. 4. P. 1. §. 3. 4. De cognitione, qua mouetur appetitus. d. 3. q. 4. P. 2. §. 1. 5. De conformitate rationis cum appetitu recto. d. 1. q. 4. P. 1. §. 3. & P. 5.

C. 3. De numero habituum intellectualium, & de ſcientia. d. 1. q. 4. P. 1. §. 2.

C. 4. De Arte. ibid.

C. 5. De Prudentia. ibid. De eius ratione formali. ibid. tota Prop. 1.

C. 6. De Intellectu. ibid. P. 1. §. 2.

C. 7. De Sapientia. ibid. De Prudentia obiecto. ibid. P. 2.

C. 8. De Prudentiæ generibus. ibid. P. 8. De Prudentia ſubiecto. P. 3.

C. 9. De Conſultatione, ſeu Conſilio. P. 1. §. 4. f. 64. & 71.

C. 10. De Perſpicacia, ſeu Syneſi. ibid. & P. 6.

C. 11. De Sententia, ſeu Gnome. ibid. & P. 6. Poſt hæc

agi poteſt de Prudentia partibus integralibus. P. 7.

C. 12. Sapientiam, & Prudentiam conferre ad felicitatem. Ex Prudentia dici aliquem agere, qui cum electione, & ex habitu agit: nec poſſe prudentem eſſe, niſi bonum virum. ibid. Prop. 3.

C. 13. Non omnis habitus virtus eſt, ſed qui cum Prudentia eſt coniunctus. virtutes connexionem habent inter ſe, ratione Prudentiæ, cum qua ſunt coniunctæ. Prudentia ſapientiæ deſeruit vt meliori. Agi hoc in loco poteſt 1. De principio Prudentiæ, ac virtutum moralium, de quo d. 1. q. 4. P. 4. & d. 3. q. 1. P. 4. 2. De connexione virtutum. d. 3. q. 1. P. 7. 3. De æqualitate virtutum moralium. ibid. P. 8.

LIBER SEPTIMVS.

C. 1. Tria ſunt contra bonos mores, Vitium, Incontinentia, Feritas. Vitium virtuti opponitur, eſtq; malus habitus ex electione. Incontinentia non eſt ex electione. Feritas eſt, cùm in malitia exceduntur limites humani: huic opponitur virtus heroica, cùm in virtute exceditur modus ordinarius hominum. De Continētia, & Incontinētia nunc agendum. Incontinens cognoſcens praua eſſe, quæ agit, agit tamen ex paſſione.

C. 2. Proponuntur ſex dubitationes. 1. An incontinens agat ſcienter. 2. An poſſit agere cum prudentia. 3. An continens habeat temperantiam. 4. An continentia ſit idem, quod permanere in aliqua opinione: & Incontinentia ſit idem, quod relinquere aliquam opinionem. 5. An incontinentia melior ſit, quàm intemperantia. 6. An continentia, & incontinentia verſetur circa omnem materiam.

C. 3. Soluitur prima dubitatio, An incontinens agat ſciēter. Agit cum ſcientia vniuerſalis, ſed cum ignorantia particularis, quam cauſat vehemens paſſio.

C. 4. Soluitur ſexta dubitatio. & definitur. Cōtinentiam,

&

& incontinentiam non circa omnem materiam, ſed circa eam proprie verſari, circa quam temperantia, & intemperantia verſantur.

C.5. Hoc idem confirmatur: & excluditur ab incontinentia proprie dicta, incontinentia ferina, & morboſa.

C.6. Incontinentiam circa concupiſcentiam turpiorem eſſe, quàm incontinentiam circa iram: eſſeq; illam abſolute incontinentiam dicendam.

C.7. & 8. Tertia, & quinta dubitatio c. 2. propoſita ſoluitur. Fit autem comparatio inter continentem, temperatum, & conſtantem; & inter incontinentem, intemperatum, & mollem.

C.9. Quarta dubitatio c. 2. propoſita ſoluitur. Cõparatur continens cum pertinaci. Oſtenditur continentia verſari circa medium, & ſimilitudinem habere cum temperantia.

C.10. Soluitur ſecunda dubitatio; & oſtenditur quomodo ſe habeat incontinens ad prudentiam.

Horum capitum ſumma habetur d.3 q.4. P.5. §.1. de Continentia, & P.6. §.7. de Incontinentia. In c.6. agi poteſt de Ira. de qua d.3. q.1. P.2. §.13.

C.11. Agitur de delectationibus, & triſtitijs, circa quæ dictum eſt continentiam, & incontinentiam verſari. Primum autem proponuntur opiniones impugnantium delectationes.

C.13. Oſtenditur contraria veritas, primum oſtenſiue, deinde ducendo ad inconueniens.

C.14. Delectationes corporales non eſſe expetibiles, niſi ad quandam menſuram.

Huc afferri poſſunt quæ dicuntur de Delectatione, & Triſtitia d.3. q.1. P.2. §.7. & 8. & quæ de voluptate d.2. q.1. P.1.

LIBER OCTAVVS.

C.1. Oſtendit ad moralem pertinere de Amicitia tractare. Proponit quæ ſint tractanda. Leg. d.2. q.2. P.6. § vlt.

C.2.Diſtinguit triplex genus bonorum,& rationem formalem amicitiæ proponit. ibid. §.1.

C.3.De triplici amicitiæ genere.ibid.§.4.

C.4. Amicitiam maxime proprie eſſe honeſtam, & quæ inter bonos intercedit. ibid.Hic agi poteſt de amicitia obiecto ibid. §.3.

C.5.Diſtinguit amicitiam per habitum,& actum. Docet quoſdam priuari amicitia ex defectu actus. Ait bonorum amicitiam eſſe maximam ex ratione ipſius actus amicitiæ.Agit de quorundam ineptitudine ad amicitiam.

C.6. Amicitiam honeſtam non facile contingere inter multos.ibid.§.2.Amicitiam delectabilem eſſe potiorē vtili.

C.7.Diſtinguit ſpecies amicitiæ, quæ eſt inter inæquales. Proponit quid requiratur,vt hæ amicitiæ conſeruētur ibid. §.2. & 5.

C.8.Probat amicitiam magis poſitam eſſe in amare,quā in amari.Comparat amicitiæ ſpecies quo ad firmitatem.

C.9.10.11.Ex multiplici ſocietatum genere multiplex amicitiarum genus colligit.ibid.§. 2.

C.12.Oſtendit quid obſeruari oporteat in amicitia ad querimonias vitandas;& in quibus amicitijs ſint querimoniæ.ibid.§.6.fol.139.

C.13.Agit de querimonijs,quæ contingunt in amicitijs, quæ ſunt ſecundum ſuperexcellentiam: & de modo tollendi,& componendi querimonias.

LIBER NONVS.

C.1.Quid retribuendum ſit,ne ius lædatur, & vt amicitia conſeruetur.

C.2.Singulis,vt conuenit,beneficia eſſe rependenda.

C.3.Amicitias interdum eſſe diſſoluendas.quid agendū cum ijs,qui fuerunt amici,poſt amicitiæ ſolutionem.

Digitized by Google

C.4. Effectus amicitiæ, ſeu quid agendum cum amico, colligi debere ex ijs, quæ vir bonus præſtat erga ſeipſum.

C.5.6.7. Agitur de tribus amicitiæ effectibus, Beneuolentia, Concordia, Beneficentia. De Beneuolentia vid. d.2.q.2. P.6. §.1.5.6. & d.3.q.1. P.2. §.3. Concordia, eſt circa agenda. in ſolis bonis reperitur perfecta. d.2.q.2.P.6 §.6. Quod ad Beneficentiam attinet, magis amant qui beneficia contulerunt, quàm qui acceperunt. opus enim proprium magis amatur; & honeſtum magis, quàm vtile; & id, quod fuit nobis laborioſum. hæc autem contingunt ei, qui beneficia confert, non ei, qui accipit. ibid.

C.8. Diſtinguit duplicem amorem ſui; alterum, quo vult ſibi voluptates corporis, pecuniam, honores; alterum, quo ſibi vult id, quod honeſtum eſt. Probus vir ſecundo amoris genere maxime ſui amator eſt: quia præ honeſtate cetera non curat, facileq; ea alijs concedit, vt ſibi maius honeſtatis bonum reſeruet, quod contingit ex eo, quod cetera alijs concedit. Hic agi poteſt de Amore. vid. Indicem rerũ v. Amor, & d.2 q.2.P.6.§.5.

C.9. Amicitiam conferre ad felicitatem. tum quia bona quoddam ſunt amici, ergo non ſunt negandi homini felici. tum quia homo eſt animal ſociabile, ergo non debet felix eſſe ſolitarius. tùm quia iucundiſſimum eſt operationes bonas contemplari, quod accidit cum amicos intuemur. tum quia amicorum conſuetudine operationis continuatæ tædium leuatur; & occaſio datur exercendæ virtutis. tum quia viuere, & ſentire ſe viuere præſertim vita felici, eſt maxime naturale, ac proinde iucundum: cum autem amicus amico ſit alter ipſe, amicus ſe maxime ſentiet felicem in amico. d.2.q.2.P.6.§ 3. & §.6.f.138. & §.vlt.f.142.

C.10. Amicos tot eſſe debere, quot amicitiæ conſeruatio requirit. ibid. §.2.

C.11. Eſſe amicorum præſentiam expetendam tum in aduerſa, tum in proſpera fortuna.

C.12. Amicos amicorum præſentiam,& conſuetudinem maxime expetere.ibid.§.6.

LIBER DECIMVS.

C.1. Afferuntur rationes cur de voluptate agendum ſit.

C.2. Proponuntur opiniones dicentium voluptatem eſſe ex genere bonorum,& id negantium.

C. 3. Confutantur rationes Platonicorum negantium voluptatem eſſe ex genere bonorum.

C.4. Voluptatem non eſſe motum. eſſe perfectionem operationis. eam ſe habere vt formam. eius cauſam efficientem eſſe potentiam bene diſpoſitam,& obiectum vt motiuum. explicantur hæc d.2.q.2.P.1.

C.5. Tot eſſe genera voluptatis, quot operationis. ſecundum operationum differentiam differre inter ſe voluptates bonitate,& malitia. Eſſe etiam diuerſas ſpecie ratione ſubiectorum, in quibus eæ ſunt. ex honeſtis voluptatibus eas eſſe hominis proprias,quæ operationes conſecutur, quæ beati viri ſunt propria.

C.6. Felicitatem poſitam eſſe non in habitu,ſed in operatione,eáq;,quæ per ſe expetitur,non propter aliud,qualis eſt operatio,quæ ex virtute fit. ideo excludendus à ratione felicitatis luſus.d.2.q.1.P.1.& 2.

C.7. Felicitatem eſſe operationem virtutis optimæ. Probat eam eſſe operationem intellectus;quia ea proprietates felicitatis maxime habet:nec ordinatur ad aliud,vt cõtingit operationibus actiuis,quales ſunt bellicæ,ac ciuiles.ibi.P.3.

C.8. Secundum felicitatis locum obtinere actiones morales, id eſt, quæ ex virtutibus moralibus proficiſcuntur. eas cum contemplatione comparat,quam oſtendit eſſe perfectiorem. ibid.P.4.

C.9. Neceſſarias eſſe leges ad dirigendas actiones. Neceſſarios proinde eſſe bonos legiſlatores. Maxime autem neceſſarium modũ cognoſcere, quo quis bonus legiſlator fieri poſſit.

Digitized by Google

INDEX
Thomiſticus.

IN quo ex ſecunda parte Summæ S. Thomæ recenſentur quæſtiones, & ex hoc libro loca, quæ ad illarum doctrinam introducunt.

PRIMA SECVNDÆ.

Quæſtio 1. de vltimo fine hominis. Diſp. 1. q. 1. def. 5. & 7. & d. 2. q. 1. P. 1.

Q. 2. Vtrum beatitudo hominis conſiſtat in diuitijs, honoribus, voluptatibus, &c. d. 2. q. 1. P. 2. & q. 2. P. 1. & 5.

Q. 3. De Beatitudine quid ſit. d. 1. q. 1. def. 8. & d. 2. q. 1. & q. 2. P. 4. & 5.

Q. 4. De his, quæ exiguntur ad beatitudinem. d. 2. q. 2.

Q. 5. De adeptione beatitudinis. d. 1. q. 1. def. 5. & d. 2. q. 1. & 2.

Q. 6. De voluntario, & inuoluntario. d. 1. q. 3. P. 1.

Q. 7. De circumſtantijs humanorum actuum. d. 1. q. 5.

Q. 8. De voluntate quorum ſit volitorum. d. 1. q. 1. def. 5. & q. 4. P. 1. §. 4.

Q. 9. De motiuo voluntatis. d. 2. q. 3. P. 1.

Q. 10. De modo, quo voluntas mouetur. ibid. P. 2.

Q. 11. De Fruitione, qui eſt actus voluntatis. d. 1. q. 4. P. 1. §. 4.

Q. 12. De Intentione. ibid.

Q. 13. De electione. ibid.

Q. 14. De Conſilio. ibid.

Q. 15.

Q.15.De Conſenſu.ibid.
Q.16.De vſu.ibid.
Q.17.De actibus imperatis à voluntate.ibid.
Q.18.De bonitate, & malitia humanorum actuum in generali.d.1.q.3.P.4.& q.5.P.2.
Q.19.De bonitate, & malitia humanorum actuum interioris vluntatis.d.2.q.3.P.3.
Q.20.De bonitate,& malitia exteriorum actuum humanorum.d.1.q.3.P.3.
Q.21.De ijs,quæ conſecuntur actus humanos ratione bonitatis,& malitiæ.d.1.q.3.P.4.§.vlt.
Q.22.De paſſionibus animæ in generali. d.3.q.1.P.2.§.1.& 15.
Q.23.De differentia paſſionum ab inuicem. ibid.§.2.
Q.24.De bono,& malo circa paſſiones animi.ibid. §.16.
Q.25.De ordine paſſionum ad inuicem.ibid.14.
Q.26.27.28.De Amore,de cauſa amoris,de effectibus amoris.ibid.§.3.
Q.29.De odio.ibid.§.4.
Q.30.De concupiſcentia.ibid.§.5.
Q.31.32.33.34.De delectatione,eius cauſa, effectibus, bonitate,& malitia.ibid.§.7.
Q.35.36.37.38.39. De triſtitia ſeu dolore,eius cauſis,effectibus,remedijs,bonitate,ac malitia.ibid.§.8.
Q.40.De Spe,& Deſperatione.ibid.§.9.& 10.
Q.41.42.43.44.De timore,eius obiecto, cauſa, effectibus.ibid.§.12.
Q.45.De Audacia.ibid.§.11.
Q.46.47.48.De ira, eius cauſa, remedijs. effectibus. ibid.§.13.
Q.49.50.51.52.53.54. De Habitibus. d.3. q.1. Prop.1.§.1.
Q.55.De virtutibus quantum ad ſuas eſſentias.ibid. §.2.
Q.56.De ſubiecto virtutis.ibid.P.2.

Q.57. De virtutibus intellectualibus. d.1.q.4. P. 1. §. 2. & 4. in fi. & P. 6.
Q.58. De diſtinctione virtutum moralium ab intellectualibus. d.3. q.1. P.1. §. 3.
Q.59. De diſtinctione virtutum moralium ſecundum comparationem ad paſſiones. ibid. P.2. §. 1.
Q.60. De diſtinctione virtutum moralium ad inuicem. ibid. P. 5.
Q.61. De Virtutibus Cardinalibus. ibid. §. 4.
Q.63. De cauſa virtutum ibid. P.4.
Q.64. De modo virtutum. ibid. P. 2. §. 18.
Q.65. De connexione virtutum. ibid. P. 7.
Q.66. De æqualitate virtutum. ibid P. 8.
Q.67. De duratione virtutum poſt hanc vitam. ibid. P. 9.
Q.76. De ignorantia, quæ eſt cauſa peccati ex parte rationis. d. 1. q. 3. P. 1. §. 8.
Q.90. vſque ad 97. De lege. d. 2. q. 3. P. 3.

SECVNDA SECVNDÆ.

Q.17. De Spe. d. 3. q. 1. P. 2. §. 9.
Q.20. De Deſperatione. ibid. § 10.
Q.27. vſque ad 33. De Charitate. d. 2. q. 2. P. 6. & d. 3. q. 1. P. 2. §. 3.
Q.34. De odio. d. 3. q. 1. P. 2. §. 4.
Q.36. De inuidia. ibid. §. 8.
Q.47. De Prudentia. d. 1. q. 4. P. 1. 2. 3. 4. 5.
Q.48. De Prudentiæ partibus in generali. ibid. Prop. 6. 7. 8.
Q.49. De Prudentiæ partibus quaſi integralibus. ibid. P. 7.
Q.50. De ſpeciebus Prudentiæ, quæ ſunt ad multitudinem. ibid. P. 8.
Q.51. De Prudentiæ partibus potentialibus. ibid. P. 6.

Q.52.

Q.57. De Iure. d.3.q.2.P.1.2.3.
Q.58. De Iuſtitia.ibid. P.4.5.6.7.10.
Q.59. De Iniuſtitia.ibid.P.9.§.1.2.3.
Q.61. De Iuſtitia partibus ſubiectiuis ibid.P.6.
Q.80. De Iuſtitia partibus potentialibus, ſeu de virtutibus ei annexis. ibid.P.7.& 8.
Q.81. De Religione.P.7.§.2.
Q.82. vſque ad 91. De actibus interioribus, & exterioribus Religionis.ibid.
Q.92. & 93. De Superſtitione.ibid.P.9.§.6.
Q.97.98.99.100. De Irreligioſitate.ibid.§.7.
Q.101. De Pietate.ibid.P.7.§.3.
Q.102. De Obſeruantia.ibid.§.4.
Q.104. De Obedientia.ibid.P.8.§.8.
Q.106. De Gratia,ſiue Gratitudine.ibid.§.2.
Q.108. De vindicatione. ibid.§. 9.
Q.109. De veritate.ibid.§.6.
Q.110. De Mendacio.ibid. P.9.§.11.
Q.111. De Simulatione.ibid.
Q.112. De Iactantia.ibid.
Q.113. De Ironia.ibid.
Q.114. De Affabilitate.ibid.P.8.§.5.
Q.115. De Adulatione.ibid.P.9.§.10.
Q.116. De Litigio.ibid.
Q.117. De Liberalitate.ibid.P.8.§.3.
Q.118. De Auaritia.ibid.P.9.§.8.
Q.119. De Prodigalitate.ibid.
Q.120. De Epijceia.ibid.P.7.§.6.
Q.123. & 124. De Fortitud. d.3.q.3.P.1.& q.1.P.6.§.4.
Q.125. De Timore.d.3.q.1.P.2.§.12.& q.3.P.5.§.1.
Q.126. De vitio intimiditatis.ibid.q 3.P.5.§.1.
Q.127. De Audacia.ibid.q.1.P.2.§.11.& q.3.P.5.§.1.
Q.128. De Partibus Fortitudinis in communi. ibid. q. 3. P.3.& 4.

Q.129

Q.129.De *Magnanimitate.ibid.P.3.§.4.*
Q.130.131.132.133.De *Præſumptione, Ambitione, Inanigloria, Puſillanimitate.ibid.P.5.§.3.*
Q.134.De *Magnificentia.ibid.*P.3.& 4.
Q.136.& 137.De *Patientia,& Perſeuerantia. ibid. P.3. §.7.& 9.*
Q.138.De *vitijs oppoſitis Perſeuerantiæ.ibid.P.5.§. 5.*
Q.141.De *Temperãtia.d.3.q.1.P.6.§.4.& q.4.P.1.&2.*
Q.142.De *vitijs oppoſitis Temperantiæ. d.3.q.4.P.6.§.1. & 2.*
Q.143.De *partibus Temperantiæ in generali.ibid.Prop.3. & 4.*
Q.144.De *verecundia.ibid.P.3.*
Q.145.De *Honeſtate.ibid.*
Q.146.De *Abſtinentia.ibid.P.4.*
Q.149.De *Sobrietate.ibid.*
Q.150.De *Ebrietate.ibid.P.6.§.4.*
Q.151.De *Caſtitate.ibid.P.4.*
Q.153.De *Luxuria.ibid.P.6.§.5.*
Q.155.De *Continentia.ibid.P.5.§.1.*
Q.156.De *Incontinentia.ibid.P.6.§.7.*
Q.157.De *Clementia, & Manſuetudine. ibid. P.5.§.2. & 3.*
Q.158.*Iracundia.ibid.P.6.§.9.*
Q.159.De *Crudelitate.ibid.§.11.*
Q.161.De *Modeſtia.ibid.P.5.§.4.*
Q.161.De *Humilitate.ibid.§.5.*
Q.162.De *Superbia.ibid.P.6.§.14.*
Q.166.De *Studioſitate.ibid.P.5.§.6.*
Q.167.De *Curioſitate,ibid.P.6.§.16.*
Q.168.De *Modeſtia in exterioribus motibus corporis.ibid. P.5.§.4.*
Q.169.De *externo apparatu.ibid.*

Digitized by Google

INDEX

Rerum.

Abiectio:

Vitium. fol.340

Abominatio.

Quid ſit, & eius obiectū.187

Abſtinentia.

Species Temperantiæ. 322

Accommodatum.

Quid ſit. 255

Acedia.

Quid ſit. 193

Actio.

Varia huius vocis ſignificationes.10.69.171.175.234. an detur actio indifferens in indiuiduo. 50. 97. 215. actiuus. 59. actionem eſſe circa ſingularia. 73. non eſſe de ratione formali felicitatis.122.eius obiectū eſſe media ad ſummum bonū, 122.167.eſſe felicitatem accidentalem.123,124.debere actiones informari fine vltimo.164.actionem rectā eſſe virtutum moralium obiectum.171.175. actionis rectæ genera. 171. actionem rectam eſſe finem proximū virtutum moralium. 233. actionum humanarum triplex eſt regula.250.

Actus.

Quid ſit actus ſpecificari ab obiecto.49.170.à circumſtantijs.94.96.vnde habeat bonitatem, & malitiam.97. actus ſpeciæ diſtincti producunt habitus ſpecie diſtinctos.236.244. vnde oriatur facilitas in actibus. 231. 236.247.

Admiratio.

Duplex eius acceptio. 200. 201.

Adulatio.

Affabilitati opponitur. 292

Affabilitas.

Virtus iuſtitiæ affinis. 280

Agens.

Agens liberum quid ſit. 34.triplex agentium genus, naturalium, ſenſitiuorum, intellectiuorum. 108

Ago;

Agonia.

Quid ſit. 201

Ambitio.

Virium oppoſitum Magnanimitati. 315

Amicitia.

Quid ſit. 126. *quomodo ſe habeat ad felicitatem.* 126. 141. 142. *quod eius ſubiectũ.* 128. *inter quos ſit amicitia.* 129. 133. 136. 141. *quod amicitiæ obiectũ.* 130. *quot genera.* 131. *quæ cauſa efficiens amicitiam.* 132. *cõſeruans.* 135. *reconcilians.* 136. *quos effectus pariat amicitia* 136. 142. 143. *quod principium illorum effectuũ* 140. *quatenus amicitijs vtẽdum.* 144. *Amicia virtus iuſtitiæ affinis.* 281

Amor.

Duplex, alius abſolute amor, alius amor concupiſcentiæ. 120. 182. *quid ſit amor beneuolentiæ, & concupiſcentiæ.* 127. *amorem eſſe nexum quendam.* 31. 183. *quid ametur amore concupiſcentiæ.* 128. 129. *amoris obiectum.* 130. *ratio, ex qua oritur amor.* 130. *cur amor dicatur primum donum.* 133. *amor in Deum.* 141. 142. *Amor paſſio, quid ſit.* 177. 182. *eius cauſa. ibid. cauſæ reprimentes.* 183. *effectus amoris ibid.*

Anguſtia.

Quid ſit. 199

Anima.

Quomodo anima rationalis ſit ſubiectum ſenſationis. 154. 213. *eſt eminenter vegetatiua, & sẽſitiua.* 172. *triplex genus operationum habet, & inſtrumenta ad illas efficiẽdas. ibid. triplicem appetitum.* 173. *ſub qua ratione anima rationalis ſit ſubiectum paſſionum.* 213. *pars animæ irrationalis qd ſit apud Ariſt.* 238

Anxietas.

Quid ſit. 193

Appetitio.

Quid ſit. 14. *Cõtingit ad cognitionem intellectiuam conſequi appetitionem ſenſitiuam.* 174. *& ad appetitionem ſenſitiuam cõſequi mutationem in corpore.* 175. *cur appetitio ſenſitiua appelletur paſſio. ibid.*

Appetitus.

Quid ſit. 12. 173. *Quotuplex.* 12.

Appetitus elicitus. 12. *Appeti-*

Digitized by Google

petitus innatus quotuplex. 13. Appetitus naturales. 13. 177. Appetitus ſẽſitiuus. 13. 173. Appetitus intellectiuus. 13. Quam formã quilibet appetitus conſequatur. 14. Appeti poſſe malum ſub ratione boni. 15. Cur ſit rebus tributus appetitus. 50. circa quid debeat verſari hominis appetitus. 50. 97. qui ſit appetitus rectus. 60. appetitũ rectum eſſe cauſam Prudẽtiæ. 80. in quid feratur appetitus actu amoris. 130. quid requiratur vt bonum moueat appetitum. 146. à quo excitetur appetitus ſenſitiuus. 174. Appetitus iraſcibilis, & cõcupiſcibilis quid ſit. 176. Appetitus ſenſitiuus nõ eſt ſubiectum virtutum propriè dictarum. 228. quomodo poſſit dici ſubiectum virtutum moralium. 229.

Apprehenſio.

Quomodo ſimplex apprehenſio ſe habeat ad electionem. 147.

Approbatio.

Quid ſit. 52.

Arduum.

Quid ſit. 179. eſſe obiectum virtutum. 225

Arrogantia.

Quid ſit. 294

Ars.

Quid ſit. 23. 57. Artium differentia. 57

Auaritia.

Vitium liberalitati contrarium. 291

Audacia.

De Audaciæ obiecto. 178. quid ſit. 197. quomodo differat à deſiderio. 198. Audaciæ diuiſio, & cauſæ. 199. Audacia vitium Fortitudini oppoſitum. 314

Beneficentia, & Beneficia.

Sunt principium amicitiæ. 133. amicitiam conſeruant. 135. maximè delectat collatio beneficiorum. 138

Beneuolentia.

Quid ſit. 127. erga quos ſit. 128. eſt principium amicitiæ. 133. eſt amicitiæ effectus. 136.

Bonitas.

Bonitas moralis quid ſit. 48

Bonum.

Boni definitio ex Ariſ. 12. ex Plot. 15. ex Dion. 15. Definitio à priori. 12. Ratio bonitatis quid ſit. 12. quomodo bonum ſit obiectum

voluntatis. 145. Varia boni diuiſiones. 16. Bonum ſimpliciter, & ſecundum quid 16. 17. Bonum honeſtum, delectabile, vtile. 17. Bonum honeſtum morale, ac naturale. 19. Quid ſit bonū morale. 46. quod ſit bonum hominis, vt homo eſt. 97. qđ ſit ſummum hominis bonū. 99. 102. quod ſit bonum hominis operabile. 121. Bona corporis & externa, ſunt media ad felicitatem, & ornamenta illius. 125. Bonorum communicatio inter amicos. 137. Bonum particularium duobus modis referri poſſe in bonum commune. 268

Caſtitas.

Species Temperantiæ. 322.

Cauſa.

Prima cauſa concurſus. 150 157.

Cautio.

Eſt pars Prudentiæ. 87

Circumſpectio.

Eſt Pars Prudentiæ. 87

Circumſtantiæ

Quid ſint. 92. quot ſint. 92. quomodo ſe habeāt ad actus, & illos ſpecificent. 94. 96. quomodo ſpectent ad ſingularitatem, ſeu indiuiduationem actus moralis. 98

Clementia.

Virtus Temperantiæ affinis. 325

Cognitio.

Cognitionis ſenſitiuæ ſubiectum. 212. cognitio ſenſitiua præit actum paſſionum. 214.

Concupiſcentia.

Quid ſit, quotuplex, eius cauſa. 187. Cauſat voluntariū. 39. minuit libertatem. 40. concupiſcentia in ſummum bonum quid ſit, & quomodo ſe habeat ad felicitatem. 120. 127.

Coniectatio.

Eſt pars Prudentiæ. 86

Conſenſus.

Quid ſit. 62

Conſilium.

Quid ſit. 64. materia conſultationis. 64. quo modo ad Prudentiam pertineat. 71. quæ ſit recta conſultatio. 71

Conſtantia.

Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 213

Conſultatio.

Vid. Conſilium.

Continentia.

Virtus Temperantiæ affinis. 324

Con-

Contractus, ſeu commutationes.
Contractus alij ſpontanei, alij inuiti. 255
Conuenientia.
Quid ſit ratio conuenientiæ. 13
Crudelitas.
Vitium Clementiæ oppoſitum. 338
Curioſitas.
Vitium Studioſitati oppoſitum. 341
Damnum.
Quid ſit. 262
Debitum.
Quid ſit ius alteri debitum. 263.
Delectabile.
Quid ſit. 18
Delectatio.
Quomodo ſpectet ad felicitatem. 108. Delectatio voluntatis. 112. eſt amicitiæ effectus. 138. Delectatio paſſio. quid ſit. 177. 188. ratio nominis. ibid. Delectationis diuiſio, remedia, cauſa, effectus. 189. ira cauſat delectationem. 206
Deliberatio.
Vid. Conſilium.
Depoſitum.
Quid ſit. 255
Deſiderium.
Quid ſit. 177. Vid. v. Concupiſcentia.
Deſperatio.
De obiecto deſperationis. 178. 196. quid ſit. 196
Deuotio.
Quid ſit. 274
Deus.
De amicitia inter Deum, & homines. 129. 134. 136. 137. 139. 141. Quomodo Deus moueat volũtatem. 150. Dei concurſus cum cauſis ſecũdis. ibid. ille concurſus non tollit libertatem. 157. non tribuitur ei malitia noſtri actus. ibid. Dei voluntas eſt regula voluntatis humanæ. 161. an in Deo ſit vera ratio iuſtitiæ. 298
Diſſimulatio.
Quid ſit. 294
Diuinatio.
Eſt genus ſuperſtitionis. 289
Diuitiæ.
Non eſt poſita felicitas in diuitijs. 108
Docilitas.
Eſt pars Prudentiæ. 85. eſt à natura, perficitur ſtudio. 86.
Dolor.
Quid ſit, eius comparatio cũ delectatione. 191. doloris di-

ſiſto.192.cauſæ,remedia 194.effectus. 195

Dubium.

Quomodo voluntas ſe habere debeat in dubijs. 161

Duratio.

Vid. Perpetuitas.

Ebrietas.

Vitium Temperantiæ oppoſitum. 333

Ecſtaſis.

Amoris effectus. 184

Electio.

Quid ſit. 61. *circa quæ ſit electio.* 61. *ordo actuum intellectus, & voluntatis, qui electionem præcedunt.* 69. *quæ cognitio ſupponatur ad electionem.* 147

Epijceia, ſiue Æquitas.

Quid ſit. 277

Error.

An voluntas debeat ſe conformare rationi erranti. 161.

Erubeſcentia.

Quid ſit. 200

Ethica.

Ratio nominis. 7. *quid ſit.* 30 *Diuiſio in Monaſticam, Oeconomicam, Politicam.* 8. *Ethicam eſſe ſpeculatiuam.* 22. 24. *Eſſe partem animaſticæ.* 25. *eius obiectum.* 28. *ſubiectum.* 29. *eius modus procedendi.* 31

Eubulia.

Quid ſit. 71

Eutrapelia.

Species Modeſtiæ. 327

Experientia.

Quid ſit. 84. *eſt cauſa Prudentiæ.* 80

Factio.

Quid ſit. 10

Fama.

Non eſt poſita felicitas in fama. 103

Faſtidium.

Eſt effectus delectationum corporalium. 190

Fel.

Eſt ſpecies iræ. 203

Felicitas.

Quid nominis. 21. 100. 119 *eſt ſummum hominis bonũ.* 99. *vltimus finis.* 100. *hominis operatio.* 102. *non eſt poſita in bonis externis.* 103. *nõ in voluptate corporali.* 105. *ſed in operatione intellectus.* 105. *in contemplatione Dei.* 108. *Proprietates felicitatis ſunt, voluptas.* 111. *Perpetuitas.* 117. *Concupiſcentia in ſummum bonum.* 120. *Actio.* 122. *Media, & ornamenta felicitatis sũt bona corporis, & externa.* 125. *Amicitia.* 126.

126.141.142. *Habitus boni, ſeu virtutes.* 167

Feritas.

Vitium Clementiæ oppoſitum. 338

Fidei iuſſio.

Quid ſit. 256

Fiducia, ſiue Fidentia.

Virtus Fortitud. affinis. 306. *& pars integralis Fortitudinis.* 313.

Finis.

Quid ſit. 20. *Finis qui, cuius, cui, actionis, rei, formalis, obiectiuus, proximus, remotus, vltimus.* 20. 21. *non omne vltimum in executione habet rationem finis.* 107. *quis ſit finis hominis.* 99. *finis eſt regula eorum, quæ ordinantur ad ipſum.* 162. *habet rationem principij formalis in actionibus.* 164

Fortitudo.

Nominis acceptiones. 241. 306. *Ratio formalis Fortitudinis.* 301. *Eius obiectum, ac materia.* 302. 304. *virtutes ei affines.* 305. *quomodo differat à Fiducia.* 307. *eius partes integrales.* 312. *vitia ei oppoſita.* 314

Fruitio.

Quid ſit. 61. 112

Fuga.

Quid ſit. 176. 182

Furor.

Quid ſit. 208

Gaudium.

Quid ſit. 190

Gnome.

Quid ſit. 72

Gratia.

Quæ virtus ſit. 279

Gratitudo.

Amicitiam conſeruat. 135. *Vid. v Gratia.*

Gula.

Vitium Temperantiæ oppoſitum. 332

Habitus.

Quid ſit. 11. 168. *Dari habitus in intellectu, & voluntate.* 11. 168. *De quinq; habitibus intellectualibus.* 55. 171. *Habitus actiuus, & factiuus.* 59. *Habitus bonos eſſe media ad felicitatẽ.* 167. *Habitus ſpecificari phyſice ab obiectis.* 170. *verſari circa ea, à quibus gignuntur.* 225. *Habitus materialis non poteſt eſſe electiuus.* 227. *cur dentur habitus.* 231. *eſſe habitus in appetitu ſenſitiuo. an ij poſſint habere rationem virtutis.* 236. 229. 231. *Habitus ſpecie diſtincti producuntur*

Digitized by Google

ab actib. ſpecie diſtinctis. 235

Honeſtas

Pars integrans Temperantiam. 321

Honeſtum.

Honeſtũ morale, quid ſit. 19. 46. *Honeſtũ naturale.* 19. *Regula ad diſcernendum bonũ honeſtum morale.* 19. *honeſtũ morale quod genus amicitiæ faciat.* 131. *honeſta ſunt iucundiſſima.* 139

Honor.

Felicitas non eſt in honore. 103. *conſequitur hominis excellentiam.* 103

Humilitas.

Virtus Temperantiæ affinis. 328.

Hypocriſis.

Quid ſit. 294

Iactantia.

Vitiũ ueracitati oppoſitũ. 293

Ignauia.

Vitium Fortitudini oppoſitum. 314

Ignorantia.

Alia voluntaria, & conſequens. 40. *alia concomitans.* 41. *alia antecedens.* 41

Impatientia.

Opponitur Patientiæ. 316

Imperium.

Quid ſit. 65. 147. *pẽdet à voluntate.* 66. 156. *quotuplex ſit.* 66. 68. *quæ ſubijciantur actui imperij.* 67. *qd ſit vnã virtutem alteri virtuti imperare.* 68. 275. *quomodo ad actũ imperij Prudentia pertineat.* 70. *imperiũ virtuale.* 147. 148. *actum imperij non concurrere efficiẽter ad actum volitionis.* 156.

Impignoratio.

Quid ſit. 255

Impudicitia.

Vitium Temperantiæ contrarium. 334

Imputare.

Quid ſit. 52

Inanis gloria.

Opponitur Magnanimitati. 315

Inclinatio.

Quid ſit. 14. *ad quid conſequatur.* 14. *voluntas eſt inclinatio ad bonum morale.* 152

Incontinentia.

Quibus modis ſumatur. 334 *comparatur cum intemperantia.* 336

Indiuiduum.

Quomodo ad rationem indiuidui concurrat Deus. 150.

In

Digitized by Google

Iniuſtitia. Iniuſtum.

Quot modis dicantur. 285. quid ſit formaliter iniuſtũ. 286. non exercetur iniuſtũ ad ſeipſum. 287. quid ſit iniuſtitia illegalis. 188.

Inquiſitio.

Quid ſit. 64

Inſenſibilitas.

Opponitur Patientiæ. 316. & Temperantiæ. 330.

Intellectus.

Diuiditur in Mentem, & Rationem 54. in ſpeculatiuum, & practicum. 54. in ſcientificum, & opinatiuum. 58. De habitu qui dicitur Intellectus. 55. De parte Prudentiæ, quæ dicitur intellectus. 85. Quomodo intellectus proponat voluntati obiectũ appetibile. 146. quomodo perturbetur rectus vſus intellectus. 152. 159. an intellectus poſſit immediate moueri ab agẽte creato. ibid. Nõ concurrit efficienter ad actum voluntatis. 154

Intellectio.

Quomodo ſpecificetur. 154. quomodo concurrat ad volitionem. 155

Intelligentia.

Quid ſit. 85

Intemperantia.

Vitium. 35

Intentio.

Quid ſit. 60

Intimatio.

Quid ſit. 65. quotuplex. 66. pertinere ad actum Prudentiæ. 68

Intimiditas.

Vitium Fortitudini oppoſitum. 314

Inuidia.

Quid ſit. 193

Inuitum.

Quæ dicantur inuita. 33. 92

Inuoluntarium.

Quid ſit. 34. 92. quotuplex ſit. 32

Ira.

De eius obiecto. 178. 203. Non dari paſſionem contrariam iræ, eiq; reſpondentem. 181. quid ſit paſſio iræ. 202. eius diuiſio. 203. eius cauſæ. 204. modus iram frænandi. 205. effectus iræ. 206. Ira [illegible] vitium manſuetudini contrarium. 337

Ironia.

Vitium veracitati oppoſitum. 292

Irreligioſitas.

Vitium Religioni contrarium, 290

Iucunditas.

Quid ſit. 190. Vid. voluptas.

Iucundum.

Quod genus amicitiæ faciat. 132. honeſta ſunt iucūdiſſima. 139. laborioſiora ſunt iucundiora. 139

Iudicium.

Quid requiratur ad formādum iudicium practicū. 27. quid ſit iudicium verū. 60. quid ſit iudicium, quod eſt pars cōſilij. 64. quo modo ad Prudentiam pertineat. 71

Ius.

Iuris acceptiones. 249. 251. inter q̄ ius intercedat. 250. 259. quid ſit. 128. 250. Quotuplex ſit. 250. eius diuiſio in legitimum, & particulare. 253. in naturale, & poſitiuum; diuinum, & humanum. 254. arithmeticā proportionem habens, & Geometricam. 255. æquale ſimpliciter, & ſecundum quid. 257. Iuris Arithmetici materia. 256. Iuris Geometrici materia. 257. Ius commutatiuum, 256. Ius politicum, paternum, herile. 260. Ius alteri debitum quid, & quotuplex. 263. Iuſtum perfectum, & imperfectum. ibid. conſeruandū amici ius. 139

Iuſtitia.

Acceptiones iuſtitiæ. 248. 249. 250. 269. eius obiectū. 252. eius rō formalis. 261. eius prima genera, alia legalis, alia particularis, 264. cur dicatur iuſtitia legalis. 265. quid ſit iuſtitia particularis. ibid. Iuſtitiam legalem eſſe ſpeciale genus virtutis. 267. cur Ariſt. dixerit iuſtitiam legalem eſſe integram virtutem. ibid. an iuſtitia legalis ſit proprie iuſtitia. 269. Iuſtitia particularis alia Diſtributiua, alia Commutatiua. ibid. vnde metiēda ſit æqualitas, quam facit Iuſtitia. 270. quæ ſit materia vtriuſq; Iuſtitiæ particularis. 271. quæ ſint Iuſtitiæ generalis genera. 273. quid ſit Iuſtitia legalis ſpecifice ſūpta. 276. quę virtutes Iuſtitiæ affines. 278. Iuſtitiæ vindicatiua quid ſit. 284. vitia Iuſtitiæ contraria. 284. Iuſtitiæ vnum vitium opponitur per defectū. 288. quod ſit ſubiectum Iuſtitiæ. 295. quomodo in Deo ſit vera ratio iuſtitiæ. 298.

Lætitia.
Quid ſit. 190

Laus.
Quid ſit. 52. *quid ſit laudabilitas.* 52

Lenitas nimia.
Opponitur Manſuetudini. 337.

Lentitudo.
Vitium Clementiæ oppoſitum. 338

Lex.
Quid ſit. 165. 253. *quo modo lex humana ſit regula voluntatis. ibid. cur leges ferantur.* 265

Liberalitas.
Quæ virtus ſit. 279. *quomodo differat à Magnificentia.* 280

Liberum.
Quid ſit. 33. 34. 40. 43.

Litigium.
Vitium Affabilitati oppoſitum. 292

Locatio.
Quid ſit. 255

Longanimitas.
Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 313

Lucrum.
Quid ſit. 262

Luſus.
Ad quid deſeruiat. 105

Luxuria.
Vitium Temperantiæ oppoſitum. 333

Magnanimitas.
Competit ſtatui eminenti. 244. *eſt virtus Fortitudini affinis.* 307. *& pars integralis eiuſdem.* 312. 313. *Magnanimitatis effectus.* 308

Magnificentia.
Quid ſit. 280. *Competit eminenti ſtatui.* 244. *quæ vitia ei opponantur.* 292. *eſt virtus Fortitudini, & Iuſtitiæ affinis.* 306. *& pars integralis Fortitudinis.* 313

Malitia.
Malitia moralis quid ſit. 46 47. 48.

Mania.
Species iræ. 203

Manſuetudo.
Virtus Temperantiæ affinis. 325

Mediocritas.
Reperitur in omni obiecto virtutum tum intellectualium, tum moralium. 219 *vid. Medium.*

Medium.
Media ad finem ſunt obiectum Prudentiæ. 75. *alia intrinſeca, alia extrinſeca* 76. *De medio in obiectis virtutum*

tum. 219. De medio rei, & rationis. 220. Medio rei non contrariatur niſi defectus. 221. medium virtutum eſſe medium non omnino indiuiſibile, ſed morale. 222. quod eſt extremũ reſpectu vnius virtutis, poteſt eſſe medium reſpectu alterius virtutis. 223.

Memoria.

Quid ſit. 84

Mendacium.

Vitium veracitati oppoſitum. 293

Mens.

Quid ſit. 54.85

Miſericordia.

Quid ſit paſſio Miſericordia. 192

Modeſtia.

Quid nominis. 326. quid ſit. 327

Mollities animi.

Vitium Perſeuerantiæ contrarium. 317. & Parcitati. 342.

Morale.

Ratio nominis. 9. 32. quæ actiones nominentur morales. 9. quid ſit ens morale. 19. 32. 43. quotuplex. 19. Moralis diſciplina quotuplex. 22. quæ ſit ratio moralitatis in actibus voluntatis. 43. in obiectis, in ipſa voluntate. 45.49

Mos.

Ratio huius nominis. 9

Mutuum.

Quid ſit. 255

Neceſſarium.

Quid ſit, & quotuplex. 34

Negligentia.

Vitium. 341

Nemeſis.

Quid ſit. 198

Obedientia.

Quæ ſit virtus Obedientiæ. 282

Obiectum.

Quid ſit. 21. 29. 30. quid ſit eſſe morale in obiecto. 49. tribuit ſpeciem actui. 96. quo modo verum, ſit obiectum intellectus. 108. obiectum ſub ratione conueniẽtiæ eſſe motiuum voluntatis. 145. non concurrere efficienter in actum voluntatis. 153

Obſeruantia.

Quid ſit, quod eius obiectũ. 276

Odium.

Quid ſit, eius obiectũ, diuiſio, cauſa. 185

Operatio.

Operatio ad rationem felicitatis.

tatis ſpectat.102. habet duplicem ordinem, ad ſubiectum, & ad obiectum.103. poſita eſt felicitas in operatione partis rationalis. 104. Operationis nomen competit *motui appetitus rationalis. 175.* Operationum *diuiſio. 216.* Operationes *voluntatis metaphorice paſſiones dicuntur.* 217

Opinio.

Opinatiuum quid ſit.58.opinionis duo genera. 59

Ordinare.

Quid ſit. 161

Parcitas.

Virtus Temperantiæ affinis. 329

Pars.

Quid ſint partes integrales. 84

Paſſio.

Paſſionum moderatio felicitatem conſeruat, & auget. 167. cur Paſſionis nomen competat appetitioni ſenſitiuæ.175.de appetitione rationali dicitur metaphorice. 217.234. Paſſionum animi diuiſio.176. ad quid deſeruiāt animali paſſiones.180. ſingularum paſſionum obiecta.ibid. Comparatio paſſionum inter ſe.207. Paſſiones non ſubiectari in potentijs cognoſcitiuis. 210. ſubiectari in toto compoſito. 211. in corde.212. actus paſſionum præcedit cognitio ſenſitiua. 214. de paſſionum bonitate, & malitia.214.de mediocritate.218.quid debeat habere paſſio,vt ſit bona rationi. 240.Paſſiones,quas Fortitudo moderatur. 302

Patientia.

Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 313

Periurium.

Eſt ſpecies Irreligioſitatis. 290.

Perfectio.

Quid ſit. 18

Perpetuitas.

Quid ſit. 117. non eſſe de ratione formali felicitatis.118.

Perſeuerantia.

Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 313

Perſpicacia.

Quid ſit. 71

Pertinacia.

Vitium Perſeuerantiæ contrarium. 316

Pietas.

Quid ſit, quod eius obiectū. 276.

Pec-

Pœnitentia.
Quid ſit. 193

Practicum.
Quid ſit.23.54. quotuplex iudiciũ practicum.26. quid requiratur ad iudicium practicum recte formandũ. 27

Præſumptio.
Vitium oppoſitum Magnanimitati. 315

Premiabilitas.
Quid ſit, 52

Prodigalitas.
Vitium Liberalitati contrarium. 291

Proſecutio.
Quid ſit. 176

Prouidentia.
Eſt pars Prudentiæ. 86

Prudentia.
Ampla Prudentiæ acceptiones.72.241. Quid ſit.23.53.56. Prudẽtiæ diuiſio.26. definitio.27. obiectum.29. ſubiectum.29.77.228. potiſſimam Prudẽtiæ rationem ad formandum actum imperij pertinere. 70. non poſſe quẽpiam prudentem eſſe, niſi bonus ſit. 70. quomodo actus Conſultationis, & iudicij ad Prudentiam pertineant 71. Prudentiam verſari circa ſingularia. 73. circa agibilia.74. circa media ad finẽ. 75. circa cõformia appetitui recto.75.81. Prudentiæ methodus.76. vera Prudentia, & perfecta in ſolis bonis reperitur.77. non reperitur in iuuenibus perfecta. 78. quæ ſit Prudentia perfecta. 77. an Prudentia reperiatur in ſubditis. 79. Principia, ex quibus Prudẽtia oritur. 80. Differẽtia inter Prudentiã, & Artem.80.91. cur actus Prudentiæ ſit rectus, & verus cum conformatur appetitui recto.82. Prudentia eſt cita in operando.82. Partes Prudentiæ potẽtiales.83. integrales.84. ſubiectiuæ.87. quomodo Prudentia ſit ſpecies ſpecialiſſima.90. Prudẽtiam eſſe virtutem moralem, & intellectualem. 239

Pudicitia.
Species Temperantiæ. 322

Punibilitas.
Quid ſit. 52

Puſillanimitas.
Vitium Magnanimitati oppoſitum. 316

Quies.
Ad quid deſeruiat.105. quõ ſpectet ad voluptatẽ.113. delectatio eſt quædã quies.194.

Ratio.
Quid ſit.54. Diuiditur in ſuperiorem, & inferiorē. 54. quid ſit ratio recta, & vera in Prudētia, & Arte. 59. 60. 81. 233. quid ſit ratio pars Prudentiæ. 86. Rationem rectam eſſe regulam voluntatis. 160. quæ ſit ratio reſpectu communitatis. 166. quæ ſit ratio tribuendi vnicuiq; ius ſuum. 262

Regula.
De triplici regula voluntatis. 160. finis eſt regula. 162. de triplici regula actionis humanæ. 250. Regula Temperantiæ. 321

Religio.
Quid ſit, q̃ eius obiectū. 274

Repaſſio, ſiue Retaliatio.
Quid ſit. 284

Ruſticitas.
Vitium Temperantiæ oppoſitum. 294

Sacrilegium.
Eſt Irreligioſitatis ſpecies. 290. 291.

Sæuitia.
Vitiū Clemētiæ oppoſitū. 338

Sapientia.
Quid ſit. 56

Scientia.
Quid ſit. 23. 25. quod poſſit eſſe de ſingularibus. 25. De habitu, qui dicitur ſcientia. 55. ſcientificum quid ſit. 58

Scurrilitas.
Vitiū Vrbanit. oppoſitū. 294

Securitas.
Eſt pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 313

Segnities.
Quid ſit. 209

Senſus.
Eſt pars Prudentiæ. 85. quomodo ſenſus moueat voluntatem. 149. 156

Similitudo.
Eſt effectus amicitiæ. 139

Simonia.
Eſt ſpecies Irreligioſitatis. 291.

Simulatio.
Vitium Veracitati oppoſitum. 293

Singularitas.
Quid ſit. 95. cauſa cur hec potius, quam alia ſingularitas producatur. 130

Sobrietas.
Species Temperantiæ. 322

Solertia.
Eſt pars Prudentiæ. 86

Solicitudo.
Requiritur in Prudētia. 82

Species.
Quomodo concurrat ſpecies impſſa ad intellectionē. 154

Spe-

Speculatiuum.
Quid ſit. 23.54.58
Spes.
De ſpei obiecto. 178.*quid ſit.* 195.*eius cauſæ, & effectus.* 196.
Spontaneum.
Quid ſit. 33
Studioſitas.
Virtus Temperantiæ affinis. 329
Stupor.
Quid ſit. 200.330
Subiectum.
Quid ſit. 21.29 30. *quomodo anima rationalis poſſit eſſe ſubiectum rei diuiſibilis.* 154.213
Superbia.
Vitium Humilitati oppoſitum. 339
Superfluitas ornatus.
Vitium. 343
Superfluitas ludi.
Vitium. 342
Superſtitio.
Quid ſit, & eius ſpecies. 289
Synderefis.
Quid ſit. 56.75
Syneſis.
Quid ſit. 71
Temperantia.
Nominis acceptio. 241.317. *ratio formalis.* 317 *materia.* 318.320.*obiectum.* 320.*regula.* 321.*partes integrales.* 321.*partes ſubiectiuæ.* 322. *Virtutes affines.* 323. *vitia oppoſita.* 330
Tentatio Dei.
Eſt ſpecies irreligioſitatis. 290.
Timor.
Quid ſit, & eius genera. 200 *Timoris cauſæ, & remedia.* 201.*eius effectus.* 202
Timiditas.
Vitium Fortitudini oppoſitum. 314
Triſtitia.
Vid. v. Dolor.
Turpitudo.
Quid ſit. 46
Velleitas.
Quid ſit. 64
Venuſtas.
Quæ ſit venuſtas in actione vitali. 113.*quæ ſit in coloribus.* 114
Verecundia.
Quid ſit. 200.321
Veritas, ſiue veracitas.
Virtus Iuſtitiæ affinis. 281
Vindicatio.
Virtus Iuſtitiæ affinis. 283
Violentum.
Quæ dicantur violenta. 33.34.35.
Virtus.
Obiectũ virtutũ. 10. *quinq; vir-*

virtutes intellectuales. 55. 171. *Virtus eſt principium amicitiæ.* 140. *Virtutum moralium ratio formalis.* 168. *virtutem nõ poſſe inclinare ad actum neq; materialiter malum.* 169. *Virtutum moraliũ obiectũ eſt actio recta.* 171. *eſt mediocritas.* 218. *cui opponitur defectus, & exceſſus.* 221. *Item obiecta virtutum moraliũ ſunt voluptates, & triſtitiæ.* 224. *obiectũ virtutum habere rationem ardui.* 225. *Virtutes morales proprie dictas ſubiectari in parte hominis rationali.* 226 *Quæ cauſa efficiens, & finis virtutũ moralium.* 232. *De virtutũ moralium diuiſione, ac generibus.* 233. *vnde ſumatur rõ ſpeciei vltimæ in virtutibus.* 237. *an ratio præſentiæ obiecti, & abſentiæ ſpecificẽt diuerſas virtutes.* 239 *Cur dicantur virtutes Cardinales.* 240. *diuiſio, & ratio formalis virtutum Cardinalium. ibid. earũdem obiecta. ibid. De cõnexione virtutũ.* 241. *qui ſit ſtatus perfectus virtutum ibid. De virtutũ moraliũ æqualitate.* 245. *qd ſit extenſio, & intenſio in virtutibus.* 247. *De duratione virtutũ moralium.* 248. *quid ſit vnam virtutem imperare alteri.* 275. *virtutes Iuſtitiæ affines.* 278. *Fortitudini affines.* 305.

Vitium.

Cur virtutibus ſoleat duplex vitiũ opponi. 221. *vitia Iuſtitiæ contraria.* 284. *vitia Fortitudini oppoſita.* 314. *oppoſita Temperantiæ.* 330

Vituperabilitas.

Quid ſit. 52

Vnio.

Vnio vitalis habetur per actũ intellectus, & volũtatis. 108. *Vnio, eſt effectus amicitiæ.* 138. *oritur vnio ex ſimilitudine.* 139. *amor habet rationem vnionis vitalis.* 183

Volitio.

Quid ſit. 155. *non concurrit efficienter ad aliam volitionem.* 156

Voluntas.

Quid ſit. 13. 152. 154. 158. 231. *quid ſit actus, qui dicitur voluntas.* 60. *voluntatũ conformitas, eſt effectus amicitiæ.* 137. *quod ſit obiectum motiuũ voluntatis.* 145. *quæ cognitio requiratur vt volũtas tendat in obiectum.* 148. 160. *quibus modis voluntas ſit principiũ ſui actus.* 148. 149.

149. quod ſit principium primum ut volūtas moueatur. 149. ſenſus mouet voluntatē indirecte. ibid. quomodo volūtas moueatur à Deo. 150. de modo, quo voluntas moueatur. 153. de libertate voluntatis. 158. voluntatis regula triplex, Ratio recta, voluntas Dei, lex humana. 160. An voluntas debeat ſe cōformare rationi erranti. 160. quo modo habere ſe debeat in dubijs. 161. quomodo in errore. ibid. De conformitate humanæ volūtatis cū diuina. 163

Voluntarium.

Quæ ſit ratio voluntarij. 33. 34. 43. Voluntarium aliud indirecte. 36. aliud in ſe, aliud in alio. 36. aliud expreſſum, aliud interpretatiuū. 37. aliud ſimplex, aliud mixtum. 37

Voluptas.

Voluptates corporales nō habēt rationem felicitatis. 105. quid ſit voluptas. 111. quid nominis. 112. habere rationē proprietatis reſpectu felicitatis eſſentialis. 115. quo modo dicatur non eſſe felix, qui vitam degit iniucūdam. 108. 116. de duplici ratione voluptatis. 117. voluptatem appetitus eſſe diſtinctam à iucūditate ſenſuum, & cognitionis. 117. Voluptates eſſe obiecta virtutum moraliū. 224.

Vrbanitas.

Virtus Iuſtitiæ affinis. 282

Vſus.

Quid ſit. 63

Vſusfructus.

Quid ſit. 255

Vtile.

Quid ſit. 18. cuius amicitiæ obiectum ſit. 131

Zelus.

Quid ſit, & quod ſit amoris effectus. 184. Zelus ſpecies triſtitiæ. 193

ERRATA.

fol. j. ver. 20. numerantur. corrige, numeratur.
f. 6. v. 17. actori, auctori.
f. 8. v. 11. quod, qui.
f. 14. v. vlt. in quod, in quam.
f. 15. v. 16. exerceret, exerceret.
f. 37. v. 15. rali, tali.
f. 79. v. 29. Naura, Natura.
f. 100. v. 3. omne, omnes.
f. 113. v. 22. intentata, intenta.
f. 166. v. 21. ſuperibus, ſuperioribus.
f. 189. v. 15. abſcendentes, abſcedentes.
f. 231. v. 32. inanam, inanem.
f. 241. v. penult. ſent, ſunt.

A01 1454379

Digitized by Google

[illegible]ed Google

Iucunditas.

Quid ſit. 190. Vid. voluptas.

Iucundum.

Quod genus amicitiæ faciat. 132. honeſta ſunt iucũdiſſima. 139. laborioſiora ſunt iucundiora. 139

Iudicium.

Quid requiratur ad formãdum iudicium practicũ. 27. quid ſit iudicium verũ. 60. quid ſit iudicium, quod eſt pars cõſilij. 64. quo modo ad Prudentiam pertineat. 71

Ius.

Iuris acceptiones. 249. 251. inter q̃ ius intercedat. 250. 259. quid ſit. 128. 250. Quotuplex ſit. 250. eius diuiſio in legitimum, & particulare. 253. in naturale, & poſitiuum; diuinum, & humanum. 254. arithmeticã proportionem habens, & Geometricam. 255. æquale ſimpliciter, & ſecundum quid. 257. Iuris Arithmetici materia. 256. Iuris Geometrici materia. 257. Ius commutatiuum, 256. Ius politicum, paternum, herile. 260. Ius alteri debitum quid, & quotuplex. 263. Iuſtum perfectum, & imperfectum. ibid. conſeruandũ amici ius. 139

Iuſtitia.

Acceptiones iuſtitiæ. 241. 249. 250. 269. eius obiectũ. 252. eius rõ formalis. 261. eius prima genera, alia legalis, alia particularis, 264. cur dicatur iuſtitia legalis. 265. quid ſit iuſtitia particularis. ibid. Iuſtitiam legalem eſſe ſpeciale genus virtutis. 267. cur Ariſt. dixerit iuſtitiam legalem eſſe integram virtutem. ibid. an iuſtitia legalis ſit proprie iuſtitia. 269. Iuſtitia particularis alia Diſtributiua, alia Commutatiua. ibid. vnde metiẽda ſit æqualitas, quam facit Iuſtitia. 270. quæ ſit materia vtriuſq; Iuſtitiæ particularis. 271. quæ ſint Iuſtitiæ generalis genera. 273. quid ſit Iuſtitia legalis ſpecifice sũpta. 276. quę virtutes Iuſtitiæ affines. 278. Iuſtitia vindicatiua quid ſit. 284. vitia Iuſtitiæ contraria. 284. Iuſtitiæ vnum vitium opponitur per defectũ. 288. quod ſit ſubiectum Iuſtitiæ. 295. quomodo in Deo ſit vera ratio iuſtitiæ. 298.

Lætitia.
Quid ſit. 190
Laus.
Quid ſit. 52. *quid ſit laudabilitas.* 52
Lenitas nimia.
Opponitur Manſuetudini. 337.
Lentitudo.
Vitium Clementiæ oppoſitum. 338
Lex.
Quid ſit. 165. 253. *quo modo lex humana ſit regula voluntatis. ibid. cur leges ferantur.* 265
Liberalitas.
Quæ virtus ſit. 279. *quomodo differat à Magnificentia.* 280
Liberum.
Quid ſit. 33. 34. 40. 43.
Litigium.
Vitium Affabilitati oppoſitum. 292
Locatio.
Quid ſit. 255
Longanimitas.
Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 313
Lucrum.
Quid ſit. 262
Luſus.
Ad quid deſeruiat. 105
Luxuria.
Vitium Temperantiæ oppoſitum. 333
Magnanimitas.
Competit ſtatui eminenti. 244. *eſt virtus Fortitudini affinis.* 307. *& pars integralis eiuſdem.* 312. 313. *Magnanimitatis effectus.* 308
Magnificentia.
Quid ſit. 280. *Competit eminenti ſtatui.* 244. *quæ vitia ei opponantur.* 292. *eſt virtus Fortitudini, & Iuſtitiæ affinis.* 306. *& pars integralis Fortitudinis.* 313
Malitia.
Malitia moralis quid ſit. 46 47. 48.
Mania.
Species iræ. 203
Manſuetudo.
Virtus Temperantiæ affinis. 325
Mediocritas.
Reperitur in omni obiecto virtutum tum intellectualium, tum moralium. 219 *vid. Medium.*
Medium.
Media ad finem ſunt obiectum Prudentiæ. 75. *alia intrinſeca, alia extrinſeca* 76. *De medio in obiectis virtutum.*

ſum. 219. De medio rei, & rationis. 220. Medio rei non contrariatur niſi defectus. 221. medium virtutum eſſe medium non omnino indiuiſibile, ſed morale. 222. quod eſt extremũ reſpectu vnius virtutis, poteſt eſſe medium reſpectu alterius virtutis. 223.

Memoria.

Quid ſit. 84

Mendacium.

Vitium veracitati oppoſitum. 293

Mens.

Quid ſit. 54. 85

Miſericordia.

Quid ſit paſſio Miſericordia. 192

Modeſtia.

Quid nominis. 326. quid ſit. 327

Mollities animi.

Vitium Perſeuerantiæ contrarium. 317. & Parcitati. 342.

Morale.

Ratio nominis. 9. 32. quæ actiones nominentur morales. 9. quid ſit ens morale. 19. 32. 43. quotuplex. 19. Moralis diſciplina quotuplex. 22. quæ ſit ratio moralitatis in actibus voluntatis. 43. in obiectis, in ipſa voluntate. 45. 49

Mos.

Ratio huius nominis. 9

Mutuum.

Quid ſit. 255

Neceſſarium.

Quid ſit, & quotuplex. 34

Negligentia.

Vitium. 341

Nemeſis.

Quid ſit. 193

Obedientia.

Quæ ſit virtus Obedientiæ. 282

Obiectum.

Quid ſit. 21. 29. 30. quid ſit eſſe morale in obiecto. 49. tribuit ſpeciem actui. 96. quo modo verum, ſit obiectum intellectus. 108. obiectum ſub ratione conuenientiæ eſſe motiuum voluntatis. 145. non concurrere efficienter in actum voluntatis. 153

Obſeruantia.

Quid ſit, quod eius obiectũ. 276

Odium.

Quid ſit, eius obiectũ, diuiſio, cauſa. 185

Operatio.

Operatio ad rationem felicitatis.

tatis ſpectat. 102. *habet duplicem ordinem, ad ſubiectum, & ad obiectum.* 103. *poſita eſt felicitas in operatione partis rationalis.* 104. *Operationis nomen competit motui appetitus rationalis.* 175. *Operationum diuiſio.* 216. *Operationes voluntatis metaphorice paſſiones dicuntur.* 217

Opinio.

Opinatiuum quid ſit. 58. *opinionis duo genera.* 59

Ordinare.

Quid ſit. 161

Parcitas.

Virtus Temperantiæ affinis. 329

Pars.

Quid ſint partes integrales. 84

Paſſio.

Paſſionum moderatio felicitatem conſeruat, & auget. 167. *cur Paſſionis nomen competat appetitioni ſenſitiuæ.* 175. *de appetitione rationali dicitur metaphorice.* 217. 234. *Paſſionum animi diuiſio.* 176. *ad quid deſeruiãt animali paſſiones.* 180. *ſingularum paſſionum obiecta. ibid. Comparatio paſſionum inter ſe.* 207. *Paſſiones non ſubiectari in potentijs cognoſcitiuis.* 210. *ſubiectari in toto compoſito.* 211. *in corde.* 212. *actus paſſionum præcedit cognitio ſenſitiua.* 214. *de paſſionum bonitate, & malitia.* 214. *de mediocritate.* 218. *quid debeat habere paſſio, vt ſit bona rationi.* 240. *Paſſiones, quas Fortitudo moderatur.* 302

Patientia.

Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 313

Periurium.

Eſt ſpecies Irreligioſitatis. 290.

Perfectio.

Quid ſit. 18

Perpetuitas.

Quid ſit. 117. *non eſſe de ratione formali felicitatis.* 118.

Perſeuerantia.

Pars integralis, & perfectio Fortitudinis. 213

Perſpicacia.

Quid ſit. 71

Pertinacia.

Vitium Perſeuerantiæ contrarium. 316

Pietas.

Quid ſit, quod eius obiectũ. 276.

Per-

Pœnitentia.

Quid ſit. 193

Practicum.

Quid ſit.23.54. quotuplex iudiciũ practicum.26. quid requiratur ad iudicium practicum recte formandũ. 27

Præſumptio.

Vitium oppoſitum Magnanimitati. 315

Premiabilitas.

Quid ſit, 52

Prodigalitas.

Vitium Liberalitati contrarium. 291

Proſecutio.

Quid ſit. 176

Prouidentia.

Eſt pars Prudentiæ. 86

Prudentia.

Ampla Prudentiæ acceptiones.72.241. Quid ſit.23.53.56. Prudẽtiæ diuiſio.26. definitio.27. obiectum.29. ſubiectum.29.77.228. potiſſimam Prudẽtiæ rationem ad formandum actum imperij pertinere. 70. non poſſe quẽpiam prudentem eſſe, niſi bonus ſit. 70. quomodo actus Conſultationis, & iudicij ad Prudentiam pertineant 71. Prudentiam verſari circa ſingularia. 73. circa agibilia.74. circa media ad finẽ. 75. circa cõformia appetitui recto.75.81. Prudentiæ methodus.76. vera Prudentia, & perfecta in ſolis bonis reperitur.77. non reperitur in iuuenibus perfecta. 78. quæ ſit Prudentia perfecta. 77. an Prudentia reperiatur in ſubditis. 79. Principia, ex quibus Prudẽtia oritur. 80. Differẽtia inter Prudentiã, & Artem.80.91. cur actus Prudentiæ ſit rectus, & verus cum conformatur appetitui recto.82. Prudentia eſt cita in operando.82. Partes Prudentiæ potẽtiales.83. integrales.84. ſubiectiuæ.87. quomodo Prudentia ſit ſpecies ſpecialiſſima.90. Prudẽtiam eſſe virtutem moralem, & intellectualem. 239

Pudicitia.

Species Temperantiæ. 322

Punibilitas.

Quid ſit. 52

Puſillanimitas.

Vitium Magnanimitati oppoſitum. 316

Quies.

Ad quid deſeruiat.105. quõ ſpectet ad voluptatẽ.113. delectatio eſt quædã quies.194.

Ra-

Ratio.

Quid ſit.54.Diuiditur in superiorem,& inferiorē.54. quid ſit ratio recta, & vera in Prudētia,& Arte.59.60. 81.233. quid ſit ratio pars Prudentiæ.86. Rationem rectam eſſe regulam voluntatis.160.quæ ſit ratio reſpectu communitatis. 166. quæ ſit ratio tribuendi vnicuiq; ius ſuum. 262

Regula.

De triplici regula voluntatis.160.finis eſt regula.162. de triplici regula actionis humanæ.250. Regula Temperantiæ. 321

Religio.

Quid ſit,& eius obiectū. 274

Repaſſio, ſiue Retaliatio.

Quid ſit. 284

Ruſticitas.

Vitium Temperantiæ oppoſitum. 294

Sacrilegium.

Eſt Irreligioſitatis ſpecies. 290.291.

Sæuitia.

Vitiū Clemētiæ oppoſitū. 338

Sapientia.

Quid ſit. 56

Scientia.

Quid ſit.23.25. quod poſſit eſſe de ſingularibus.25. De habitu, qui dicitur ſcientia. 55.ſcientificum quid ſit. 58

Scurrilitas.

Vitiū Vrbanit. oppoſitū. 294

Securitas.

Eſt pars integralis,& perfectio Fortitudinis. 313

Segnities.

Quid ſit. 209

Senſus.

Eſt pars Prudentiæ.85. quomodo ſenſus moueat voluntatem. 149.156

Similitudo.

Eſt effectus amicitiæ. 139

Simonia.

Eſt ſpecies Irreligioſitatis. 291.

Simulatio.

Vitium Veracitati oppoſitum. 293

Singularitas.

Quid ſit. 95. cauſa cur hæc potius, quam alia ſingularitas producatur. 150

Sobrietas.

Species Temperantiæ. 322

Solertia.

Eſt pars Prudentiæ. 86

Solicitudo.

Requiritur in Prudētia. 82

Species.

Quomodo concurrat ſpecies impreſſa ad intellectionē. 154

Speculatiuum.
Quid ſit. 23.54.58

Spes.
De ſpei obiecto. 178. *quid ſit.* 195. *eius cauſæ, & effectus.* 196.

Spontaneum.
Quid ſit. 33

Studioſitas.
Virtus Temperantiæ affinis. 329

Stupor.
Quid ſit. 200.330

Subiectum.
Quid ſit. 21.29.30. *quomodo anima rationalis poſſit eſſe ſubiectum rei diuiſibilis.* 154.213

Superbia.
Vitium Humilitati oppoſitum. 339

Superfluitas ornatus.
Vitium. 343

Superfluitas ludi.
Vitium. 342

Superſtitio.
Quid ſit, & eius ſpecies. 289

Syndereſis.
Quid ſit. 56.75

Syneſis.
Quid ſit. 71

Temperantia.
Neminis acceptio. 241.317. *ratio formalis.* 317 *materia.* 318.320. *obiectum.* 320. *Regula.* 321. *partes integrales.* 321. *partes ſubiectiuæ.* 322. *Virtutes affines.* 323. *vitia oppoſita.* 330

Tentatio Dei.
Eſt ſpecies irreligioſitatis. 290.

Timor.
Quid ſit, & eius genera. 200 *Timoris cauſæ, & remedia.* 201. *eius effectus.* 202

Timiditas.
Vitium Fortitudini oppoſitum. 314

Triſtitia.
Vid. v. Dolor.

Turpitudo.
Quid ſit. 46

Velleitas.
Quid ſit. 64

Venuſtas.
Quæ ſit venuſtas in actione vitali. 113. *quæ ſit in coloribus.* 114

Verecundia.
Quid ſit. 200.321

Veritas, ſiue veracitas.
Virtus Iuſtitiæ affinis. 281

Vindicatio.
Virtus Iuſtitiæ affinis. 283

Violentum.
Quæ dicantur violenta. 33.34.35.

Virtus.
Obiectū virtutū. 10. *quinq;* vir-

Digitized by Google

virtutes intellectuales. 55. 171. *Virtus eſt principium amicitiæ.* 140. *Virtutum moralium ratio formalis.* 168. *virtutem nõ poſſe inclinare ad actum neq; materialiter malum.* 169. *Virtutum moraliũ obiectũ eſt actio recta.* 177. *eſt mediocritas.* 218. *cui opponitur defectus, & exceſſus.* 221. *Item obiecta virtutum moraliũ ſunt voluptates, & triſtitiæ.* 224. *obiectũ virtutum habere rationem ardui.* 225. *Virtutes morales proprie dictas ſubiectari in parte hominis rationali.* 226 *Quæ cauſa efficiens, & finis virtutũ moralium.* 232. *De virtutũ moralium diuiſione, ac generibus.* 233. *vnde ſumatur rõ ſpeciei vltima in virtutibus.* 237. *an ratio præſentiæ obiecti, & abſentiæ ſpecificẽt diuerſas virtutes.* 239 *Cur dicantur virtutes Cardinales.* 240. *diuiſio, & ratio formalis virtutum Cardinalium. ibid. earũdem obiecta. ibid. De cõnexione virtutũ.* 241. *qui ſit ſtatus perfectus virtutum ibid. De virtutũ moraliũ æqualitate.* 245. *qd ſit extenſio, & intenſio in virtutibus.* 247. *De duratione virtutũ moralium.* 248. *quid ſit vnam virtutem imperare alteri.* 275. *virtutes Iuſtitiæ affines.* 278. *Fortitudini affines.* 305.

Vitium.

Cur virtutibꝰ ſoleat duplex vitiũ opponi. 221. *vitia Iuſtitiæ contraria.* 284. *vitia Fortitudini oppoſita.* 314. *oppoſita Temperantiæ.* 330

Vituperabilitas.

Quid ſit. 58

Vnio.

Vnio vitalis habetur ꝑ actũ intellectus, & volũtatis. 108. *Vnio, eſt effectus amicitiæ.* 138. *oritur vnio ex ſimilitudine.* 139. *amor habet rationem vnionis vitalis.* 183

Volitio.

Quid ſit. 155. *non concurrit efficienter ad aliam volitionem.* 156

Voluntas.

Quid ſit. 13. 152. 154. 158. 231. *quid ſit actus, qui dicitur voluntas.* 60. *voluntatũ conformitas, eſt effectus amicitiæ.* 137. *quod ſit obiectum motiuũ voluntatis.* 145. *quæ cognitio requiratur vt volũtas tendat in obiectum.* 148. 160. *quibus modis voluntas ſit principiũ ſui actus.* 148. 149.

Digitized by Google

149. quod ſit principium primum vt volũtas moueatur. 149. ſenſus mouet voluntatẽ indirecte. ibid. quomodo volũtas moueatur à Deo. 150. de modo, quo voluntas moueatur. 153. de libertate voluntatis. 158. voluntatis regulæ triplex, Ratio recta, voluntas Dei, lex humana. 160. An voluntas debeat ſe cõformare rationi erranti. 160. quo modo habere ſe debeat in dubijs. 161. quomodo in errore. ibid. De conformitate humanæ volũtatis cũ diuina. 163

Voluntarium.

Quæ ſit ratio voluntarij. 33. 34. 43. Voluntarium aliud indirecte. 36. aliud in ſe, aliud in alio. 36. aliud expreſſum, aliud interpretatiuũ. 37. aliud ſimplex, aliud mixtum. 37

Voluptas.

Voluptates corporales nõ habẽt rationem felicitatis. 105. quid ſit voluptas. 111. quid nominis. 112. habere rationẽ proprietatis reſpectu felicitatis eſſentialis. 115. quo modo dicatur non eſſe felix, qui vitam degit iniucũdam. 108. 116. de duplici ratione voluptatis. 117. voluptatem appetitus eſſe diſtinctam à iucũditate ſenſuum, & cognitionis. 117. Voluptates eſſe obiecta virtutum moraliũ. 224.

Vrbanitas.

Virtus Iuſtitiæ affinis. 282

Vſus.

Quid ſit. 63

Vſusfructus.

Quid ſit. 255

Vtile.

Quid ſit. 18. cuius amicitiæ obiectum ſit. 131

Zelus.

Quid ſit, & quod ſit amoris effectus. 184. Zelus ſpecies triſtitiæ. 193

ERRATA.

fol. j. ver. 20. numerantur. corrige, numeratur.
f. 6. v. 17. actori, auctori.
f. 8. v. 11. quod, qui.
f. 14. v. vlt. in quod, in quam.
f. 15. v. 16. exerceret, exercet.
f. 37. v. 15. rali, tali.
f. 79. v. 29. Naura, Natura.
f. 100. v. 3. omne, omnes.
f. 113. v. 22. intentata, intenta.
f. 166. v. 21. ſuperibus, ſuperioribus.
f. 159. v. 15. abſcendentes, abſcedentes.
f. 231. v. 32. inanam, inanem.
f. 241. v. penult. ſent, ſunt.

A01 1454379

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

A 43.

Google

Digitized by Google